

26177

T. C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

HİLMİ DİVANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

PROF. DR. COŞKUN AK

KERİME ÜSTÜNOVA

BURSA-1993

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	
KISALTMALAR.....	
GİRİŞ.....	I
XIX. Yüzyılda Türk Edebiyatı.....	I
Türk Edebiyatında Hilmi Mahlasını Kullanan Şairler...	4

I. BÖLÜM

I. MUSTAFA HİLMİ BEY'İN HAYATI.....	6
II. ESERLERİ.....	8
Hilmi Divanı'nın Muhtevası.....	9
I. Kasideler.....	9
2. Tarihler.....	15
3. Gazeller.....	17
4. Musammatlar.....	20
5. Kıt'lar.....	21
6. Mufretler.....	21
7. Müstezat.....	22
8. Diğer Nazım Biçimleri.....	22
III. HİLMİ'NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	24
I. Şiirinde Şekil Özellikleri	
a. Dış Görünüş.....	24
b. Vezin.....	25
c. Kafiye.....	26
2. Hilmi'de Muhteva Özellikleri	
a. Din ve Tasavvuf.....	29
b. İsimler.....	30
c. Aşk.....	31
ç. Şarap.....	34
d. Şikayet.....	34
e. Tabiat.....	36
f. Coğrafi İsimler.....	38
g. Musiki.....	39
ğ. Rint-Zahit.....	41
3. Dil	
İ. Tamlamalar.....	45

2.Dil Yanlışıları.....	47
3.Deyimler.....	50
4.Halk Söyleyişleri.....	54
5.İkilemeler.....	57
6.Fiiller.....	59
7.Fiil Çekimleri.....	63
a.Basit Zamanlı Fiil Çekimleri.....	63
b.Bileşik Zamanlı Fiil Çekimleri.....	66
8.Bildirme Eki.....	67
9.Gerundiumlar.....	68
10.Partısıplar.....	70
11.Ek-fiil.....	71
12.İle Edatı.....	71
13.İsimlere Gelen Çekim Ekleri.....	72
14.Sözcük Birleşmeleri.....	74
15.Hilmi'nin İçinde Bulunduğu Dil İkilemeleri	75
4.Üslup.....	79
IV.HILMI'NİN ETKİLENDİĞİ ŞAİRLER.....	85

II. BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	93
A.KASİDELER.....	95
B.TARİHLER.....	136
C.GAZELLER.....	144
Ç.MÜSEDDESLER.....	202
D.MUHAMMESLER.....	211
E.TAHMİS.....	214
F.ŞARKILAR.....	217
G.MÜSTEZAT.....	222
Ğ.DİĞER NAZİM BİÇİMLERİ.....	225
H.KIT'ALAR.....	241
I.MÜFRETLER.....	244

III. BÖLÜM

ŞİİRLERİN NESRE ÇEVİRİLİŞİ.....	249
SONUÇ.....	341
TABLOLAR.....	344

BİBLİYOGRAFYA.....	346
FOTOKOPILER.....	349

ÖNSÖZ

Bu çalışmayla XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşayan ve divan şiirinin son temsilcisi olma özelliği taşıyan Elmastraşzade Mustafa Hilmi Bey'i çeşitli yönleriyle tanıtmak, Türk Edebiyatına kazandırmak amaçlanmıştır.

Hilmi'nin "Divân-ı Belâgat-Uvân-ı Hilmi" başlıklı matbu divanı üzerinde çalışılmıştır. Eser, Süleymaniye Kütüphanesi'ne "894.35=I=94.35 Zühdi Bey D-160" numarayla kayıtlıdır. Divandan hareketle şairin edebî yönü, şiirlerindeki şekil ve muhteva özellikleri ortaya konulmak istenmiştir.

Çalışma, üç bölümde toplanmıştır. Birinci bölüm, Hilmi'nin edebiyat tarihi içindeki yerini belirlemeye yöneliktir. Dolayısıyla XIX. yüzyılın siyasi, sosyal, edebî görünümü, devrin şairleri, Hilmi'nin etkilendiği, örnek aldığı şairler incelenmiştir. Türk Edebiyatında "Hilmi" mahlasını kullanan şairlere yer verilmiştir. Divan, dış ve iç özellikleriyle irdelenmiştir. Bu arada dil ve üslup üzerinde daha fazla durulmuştur. Hilmi'nin şiirlerini yazdığı dönem, edebiyatta yeni ile eskinin kucaklaştığı bir dönemdir. Bu, dil için de geçerlidir. Karmaşık bir görüntü vermektedir. İşte, bu karışık dil, çeşitli yönleriyle incelenerek dildeki sadelik, sözcüklerin seçimindeki tutum gösterilmek istenmiştir. Tamlamalar, deyimler, ikilemeler, fiiller, fiil çekimleri, isimlere gelen çekim ekleri ayrı ayrı incelenerek dildeki gelişmeler, etkilenmeler belirtilmiştir.

Muhteva özellikleri ise daha yüzeysel ele alınmıştır. Şairin edebî yönünü ortaya koyacak nitelikler aramak la yetinilmiştir.

İkinci bölüm, Hilmi Divanı'ndan oluşmaktadır. Şiirleri klasik divan tarzında düzenlenmiştir. Önce münacat, na't miraciyye olmak üzere dini şiirlere yer verilmiş. Şi-taiyyenin ardından sunulan kişinin rütbesinin büyüklüğüne göre kasideler sıralanmış. Tarihleri gazeller izlemiş. Mu-sammatlar; müseddes, muhammes, tahmis, şarkı düzeninde

verilmiş. Tek bir müstezattan sonra kıt'lar, müfretler, diğer nazım biçimleri gelmiştir. Nazireler ise, ait olduğu türün en sonunda verilmiştir.

Üçüncü bölüm, şiirlerin günümüz Türkçesiyle nesre çevrilişlerini içermektedir. Burada da ikinci bölümdeki sıra izlenmiştir. Nesre çevirişlerde yoruma kaçmadan aslına sadık kalınmıştır. Dolayısıyla istenmeden yer yer tekrara düşülmüştür.

Hilmi Divanı'nın incelenmesi sonunda varılan yargı, "sonuç"ta belirtilmiştir. Burada da ağırlık yine Hilmi'nin dil anlayışı, dönemin dil ve imlâ özellikleri doğrultusunda olmuştur.

Çalışma sırasında karşılaşılan en büyük güçlük çeviri yazıda olmuştur. Şair, ünlülerin düzlük-yuvarlaklığı konusunda tam bir ikilem içerisindedir. Aynı eki kimi yerde düz ünlüyle, kimi yerde yuvarlak ünlüyle yazmıştır. Ekin hem Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki durumunu, hem de Osmanlıca'da aldığı biçimini kullanmıştır. Bu konuda birlik sağlamak amacıyla ekin yuvarlak ünlü taşıyan biçimi tercih edilmiş, düz ünlüyle yazıldığı yerler ayrıca belirtilmiştir.

Kerime ÜSTÜNOVA

Bursa - 1993

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
Ar.	: Arapça
C	: Cilt
Fak.	: Fakültesi
F.	: Farsça
G.	: Gazel
Hzr.	: Hazırlayan
Kas.	: Kaside
K.	: Kıt'a
Ktp.	: Kütüphanesi
Muh.	: Muhammes
M.	: Müfret
Müs.	: Müseddes
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Ş.	: Şarkı
Tah.	: Tahmis
T.	: Tarih
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Met.	: Methiye
Mün.	: Münâcât
D.N.Ş.	: Diğer nazım şekilleri
Mz.	: Müstezat

XIX. YÜZYILDA TÜRK EDEBİYATI

XIX. yüzyıl, Türklerin anavatanından ayrılmaya başladıkları bir dönemdir. Bir yandan Asya Türkleri Rusların egemenliği altına girmekte, diğer taraftan Balkanlar da, azınlıklara bağımsızlıklarını sağlama amacına yönelik Rus politikası aktif hale getirilmektedir. Bunlara eklenen siyasi beceriksizliklerle Osmanlı İmparatorluğunun parçalanışına zemin hazırlanmaktadır. Hatta sistemli bir çalışma uygulanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğunun zengin topraklarını paylaşmak arzusunu taşıyan büyük devletler, bu işi önce Türklerin bütünlüğünü bozma açısından ele aldılar. Nitekim başarılı oldular da. Yunan, Sırp, Bulgar, Romen vb. kavimler arasında yayılan milliyetçilik, bağımsızlık, ihtilâl kavramları, bu kavimlerin silahlanıp çete hareketlerine, isyanlara, şiddete, zulme yönelmelerine yol açmıştır. Türkler tarafından ise henüz milliyetçilik düşüncesi tam olarak anlaşılmaş değildir. Avrupalıların, Rusların amaçları, hedefleri -halk bir tarafa- aydınlarca bile doğru dürüst anlaşılammıştır. Oysa amaç, Osmanlı İmparatorluğunu parçalayıp Türk bağımsızlığına son vermektir.

XIX. yüzyıl aynı zamanda İslâmi Türk uygarlığının Avrupa uygarlığı ile bütünleştirilmek ihtiyacının doğduğu bir dönemdir. Bu da yapılması istenen yeniliklerin devrin aydınlarınca anlaşılıp halka anlatılması gereğini beraberinde getirmiştir. Çünkü Fatih Sultan Mehmet zamanından beri Avrupalılarla yapılan külkürel ilişkiler, millet ölçüsünde değil, devlet ölçüsünde kalmıştır. Gelişmelerden haberdar olan devlet büyükleridir. Nitekim Avrupa kültür ve uygarlığının en fazla ülkeye sokulmağa çalışıldığı Lâle Devrinde, yenilikler tabandan gelen zorla mayla değil, devrin aydın hükümdarları, sadrazamlarının gayretleriyle alınmıştır. Bu yenilikler, XIX. yüzyılda da devam etmiştir. Devrin hükümdarları II. Mahmud, Abdülmecit, Abdülhamit Avrupalılaşıma yolunda büyük çabalar

göstermişlerdir. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun Avrupalılaştırmaya yönelik en kesin hareketi Sultan Abdülhamit'in hükümdar olduğu 1839 yılında başlayan Tanzimat'tır.

Tanzimat hareketiyle hristiyan halka zorunlu bir özgürlük verilirken, müslüman Türk halkı da yepyeni bir zihniyetle yetiştirmek, yeni uygarlığın gereklerine göre hazırlanmak istenmiştir. 3 Kasım 1839'da Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa tarafından Gülhane Meydanı'nda okunan Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile gerek askeri, gerek siyasi Rus ve Avrupa baskısına karşı konulmaya çalışılmıştır.

XIX. yüzyılın başlarında, Avrupa kültürünü Türkiye'de tanıttacak eserler yazılmış, halkın bu doğrultuda yetiştirilmesine özen gösterilmiştir. Mütercim Asım Efendi, Hoca Tahsin Efendi, Hoca İshak Efendi, Mustafa Behçet Efendi, bu görevi üstlenen bilim adamlarıdır. Bunlar aynı zamanda edebiyatçıdırlar. Dolayısıyla daha Tanzimat Edebiyatı başlamadan Avrupalı Türk kültürü aydın padişahların rehberliğinde, çalışkan diplomatları, yenilikleri, batı ve doğu kültürlerine vakıf bilim adamları, edebiyatçılarıyla farklı bir ortam hazırlanmaya çalışılmış; yeni kültür, yeni toplum ve yeni sanat anlayışıyla gençler yetiştirilmiş. Bir kısmı Avrupa'ya gönderilmiş.

Diğer taraftan matbaanın kültür hayatında yaptığı olumlu gelişmeler ve gazetecilik batı kültürünün ülkede daha çabuk yayılmasına katkıda bulunmuştur. Bütün bunlar, ülkede Avrupa etkisi altında ve medrese dışında yeni bir Türk zümresinin doğup gelişmesini sağlamıştır. Her geçen gün biraz daha bilinçlenmiş, köklenmiş ve asrın ikinci yarısından itibaren Türk Edebiyatında yeni bir dönem açmıştır. Ancak Türk Edebiyatının Avrupalılaşması, onun yaşayan edebiyat geleneklerinden tamamen ayrılması anlamına gelmiyordu. Nitekim yeni edebiyatta da Divan Edebiyatının izleri açıkça görülüyordu.

Divan Edebiyatı, özellikle XIX. yüzyılın ilk yarısında etkili olmuştur. Fakat çok fazla varlık gösterememiştir. Buna rağmen yedi asırlık bir geçmişe sahip divan tarzı söyleyişi -herhangi bir hamle ile kökten temizlemek mümkün olamayacağından- birçok yönleriyle Tanzimat şairle-

rince yaşatılmıştır.

XIX. yüzyılda ülkenin dört bir yanında çok sayıda divan şairi yetişmesine rağmen, bunlar içinde edebiyat tarihine geçecek özellikte olanlar oldukça azdır. Endurunlu Vasıf, Keçecizade İzzet Molla, Akif Paşa, Arif Hikmet Bey, Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Adile Sultan dönemin ilk yarısında yetişen ünlü divan şairleridir. Bunlardan başka hiciv ve hezelerde başarılı olan Hayret (Salih), Hayri (Süleyman), Hayri, Hemdem Çelebi, Hikmet, Hilmi, Emin Hilmi Efendi, Hulusi, Hümayi, Hüsni, İffet Hanım, İffet, İhsan Raif Hanım, Mahvi, İhsan, İhya, İlhami, İlmî, Ali İlmî, İrfan, İsmet, İzzet, Azmi (Mehmed İzzet), Kuddusi, Kâmi, Kâzım, Mehmed Lebib, Mahir, Mecbur, Memduh (Fâik) Muhlis, Muhlis (Mehmed Esad), Muhyiddin Raif, Hafız Müşfik, Nadir, Nafi, Naili, Nebil dönemin düvan şairlerindedir.

TÜRK EDEBİYATINDA "HİLMİ" MAHLASINI KULLANAN DİVAN ŞAİRLERİ

1-HİLMİ :Asıl adı Ali'dir. Muzarrafa diye tanınır. Öğrenimini yapıp Kadı-zâde'den mülâzım oldu. Rumeli illerinde kadılık yaptı. Zarif şiirleri vardır. Ölüm tarihi Rıza'ya göre 1003/1595, Mucib'e göre ise 1013/1604-05'dir

2-HİLMİ :Asıl adı Bostan'dır. Bakka1-zâde diye bilinir. Öğrenim görüp Bahaeddin-zâde Abdullah Efendi'den mülâzım oldu. Üsküdar'da müderrislik yaptı. Şam'da öldü. 1014/1605. Zarif, ince şiirleri vardır.

3-HİLMİ :Yaşamı hakkında fazla bilgi yoktur. Morada doğmuştur. Kadılık yapmıştır. Ölüm tarihi 1014/1605.

4-HİLMİ :Asıl adı Osman'dır. İstanbulludur. Katiplik ve defterdarlık yapmıştır. Ölüm tarihi 1132/1719-20.

5-HİLMİ :1085/1674-75'te İstanbul'da doğdu. Asıl adı Abdullah'tır. Öğrenim görüp imam oldu. Buhari şerhi ve çeşitli konularda yedi risalesi vardır. 1167/1753-54 tarihinde İstanbul'da öldü.

6-HİLMİ :Asıl adı Mustafa'dır. İstanbulludur. Defterdarlık, vezirlik yapmıştır. 1173/1759-60'da ölmüştür.

7-HİLMİ :Bursalıdır. Öğrenim yaparken şiir yazmaya başlamıştır. Tasavvufa yönelmiştir. Çok sayıda şiirleri vardır.

8-HİLMİ :Asıl adı Mustafa'dır. Kadı-zâde'nin dördüncü oğludur.

9-HİLMİ :Asıl adı Abdullah'tır. Vahyi-zâde diye tanınmıştır. Molla Ahmet Efendi'den mülâzım olup müderrislik yapmıştır. Kadılığa atanmış, Medine kadılığından uzaklaştırıldığı sırada ölmüştür. Birçok eseri ve şiirleri vardır.

10-HİLMİ :Asıl adı Mustafa'dır. Sipahi zümresindedir. Bostan-zâde Mehmet Efendi'den mülâzım olmuştur.

11-HİLMİ :İstanbulludur. Haseki Camii'nde imamlık yapmıştır. Saçma sapan şiirleri vardır.

I2-HİLMİ :Asıl adı Abdülhalim'dir. Sultan Mahmud'a cülûsiyye sunmuştur.

I3-HİLMİ :Hilmi Hasan Efendi. Kıbrıslıdır. Şiirleri Sultan II.Mahmud'un takdirlerine mazhar olduğu için İstanbul'a davet edilip "Reisü's-şuara" ünvanı ile ödüllendirilmiştir. Üç dilde şiir yazacak yetenekte bir şairdir. I264'te Lefkoşe'de vefat etmiştir.

I4-HİLMİ :Emin Hilmi Efendi. Trabzonludur. I247-1301/1831-1884 yılları arasında yaşamıştır. Nesri nazmından üstündür. Şiirlerinde hakimane parçalar vardır.Eserleri: Münşeât-ı Külliyyât-ı Divân-ı Hilmi, Muhakeme-i Ye's ü Emel,Muhakeme-i İkbâl ü İdbâr, İstiğfarnâme-i Hilmi, Mevzun Durûb-ı Emsâl, yüz beyitli Kaside-i Kur'aniyye'dir.

I5-HİLMİ :Mehmed Ali Hilmi (Dede Baba), I258/1842 İstanbul doğumludur. Divanı I909 yılında bastırılmıştır.

I6-HİLMİ :Elmastraş-zade Mustafa Hilmi.

BİRİNCİ BÖLÜM

I-MUSTAFA HİLMİ BEY'İN HAYATI

Asıl adı Mustafa Hilmi'dir. Elmastraşzade diye bilinir.21 Recep 1256(?)/1840* 'da İstanbul'da doğdu. Babası, Divân-ı Hümâyûn Kalemî Hülefâsından Elmastraş Ahmed Bey'dir.

Hilmi, iyi bir öğrenim görmüştür. Bezm-i Âlem Valide Sultan tarafından 1849'da yaptırılan Dârü'l-Maârif'te okudu, diploma aldı. Şair, divanında bu mektepten sık sık söz ediyor. Abdülmecit Han için yazdığı bir kasidede onun sayesinde aydınlandığını, her bir fenni tahsil ettiğini, meram okulunun ders hocası olduğunu belirtiyor.

Hilmi, Dârü'l-Maârif'ten sonra Mahrec-i Aklâm'da okumuştur.** Ancak divanda bu mektebin adına rastlanmıyor. Hilmi Divanı, 1274/1857 tarihinde bastırılmıştır. Mahrec-i Aklâm ise henüz o tarihte açılmamıştır. 1279/1862'de Mekteb-i Aklâm adıyla açılıyor, 1280/1864'te ise adı, Mahrec-i Aklâm olarak değiştirilip sınıf sayısı üçe çıkarılıyor. Mektebin amacı, hükümet dairelerine okur-yazar memur yetiştirmektir. Nitekim Mahrec-i Aklâm'ı bitiren Hilmi, Rûsûmat Emâneti'ne giriyor; "Tütûn, müskirat ve Evrakı Sahiha Müsveddeliği"nde görev yapıyor. Şair, bir yandan da tahsiline özel olarak devam ediyor.

Hilmi, çok genç yaşta divan sahibi olmuştur. Zaman zaman şiirlerinde gençliğinden söz ederek övünmüştür.

Bir taze gülem bâğ-ı cihân içre velîkin

G-22/ 2a

Enderûn-ı Hümâyûn hocalarından Şâkî Efendi'ye yazmış olduğu kasidede mesnevihan olmak için izin istiyor.

*İnal, İbnülemin Mahmut Kemal: Son Asır Türk Şairleri, C.II
Mehmet Tahir: Osmanlı Müellifleri, C.II, s.153 s.647

**
a.g.e.

Mevlânâ'ya olan bağlılığı, samimi sevgisi ile dikkat çeken Hilmi, nazmın ve nesrin sırlarına vakıf bir şairdir. Musikişinastır, besteleri vardır.

Hilmi'nin Rüsûmât Emâneti'ne girinceye kadar yoksul bir yaşam sürdüğünü görüyoruz. Öyle ki divanını bastırarak parası bile yoktur. Kendisinden 2002 kuruş istenmiştir. Zamanın Evkaf-ı Hümâyûn Nazırı Şefik Paşa'ya yazdığı kasidede bunu yana yakıla anlatmakta, yardım istemektedir. Nitekim emeline kavuşuyor ve 1274 senesi Muharrem ayı öncesinde Tabhâne-i Âmire'de litografya el tezgahında Mehmed Lebib Efendi'nin yardımları ile Hilmi Divanı bastırılıyor.

Şiirlerini öğrencilik yıllarında yazdığından olacak devrin ileri gelenlerinin himayelerine, yardımlarına muhtaç olmuştur. Özellikle Şefik Paşa tarafından korunmuştur.

Hilmi, İstanbulludur. İstanbul şairidir. Yaşamını bu şehirde geçirmiştir. Ancak Dârü'l-Maârif müdürü Ali Efendi'ye yazmış olduğu Tevdiiyye'den İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldığını, bundan dolayı ıstırap çektiğini öğreniyoruz.

Bu cihân içre yine sensin veliyy-i ni'metüm
Merz ü bûmum olsa da Hind ü Horasan el-vedâ
Kas.15/5

Ahbab için yazmış olduğu kasidede ise yedi aylık bir ayrılıktan söz ediyor. "Hüsni" mahlaslı bir zat-ı şerif sayesinde çektiği acılardan kurtuluyor.

Matbu divanın mukaddimesinde Dârü'l-Maârif'in seçkin öğrencilerinden olduğunu belirtiyor. Beş sene zarfında zamanın bütün ilimlerini tahsil ediyor.

Mehmed Lebib Efendi:(1785-1867) XIX. yüzyılın ilim ve irfanla uğraşan renkli simalarındandır. 1273/1857'de Takvim-i Vekayi ve Matbaa-i Amire Nezareti'ne atandı. Yeternekli gençleri himaye eder, ilerlemeleri için desteklerdi.

Hilmi, divanını aşk ehline yadıġâr etmek istediğini, biraz cüz ve perakende tertip ettiğini de divanının mukaddimesinde bildiriyor.

Şair, 1298/1884'te genç yaşta vefat etmiştir. Kuzguncuk'taki Nakkaş Kabristanına defnedilmiştir.

II-ESERLERİ

Divan şiirinin son temsilcilerinden olan, Bâkî'yle başlayıp Nedim'le, Enderunlu Vasıf'la devam eden mahallileşme akımının son halkasını oluşturan şairlerden biri olan Hilmi'nin iki divanı vardır. Biri üzerinde çalıştığımız, "Divân-ı Belâgat-Unvân-ı Hilmi" başlıklı matbu divandır. Diğeri ise matbu değildir.

Bunlardan başka tiyatro eserleri vardır. Zahmetsiz Ölüm ya da Tesir-i Aşk adıyla anılan mensur tiyatro eseri ile Bahtiyar yahut Son Körlüğü olarak bilinen manzum tiyatro eseri.

Hilmi'nin

Ey ki hûbân içre hüsn-i bî-misālün var senün
Bî-misāl olmuş cemâl-i bā-kemālün var senün

G-25

Āşıkı aldatmadur her demde mu'tādun senün
Hakkdan ār itmez misün nolsun bî-dādun senün

G-26

matlalı iki gazeli 1277/1860-6I tarihlerinde oluşturulmuş bircönkte yer almıştır*. Cönkte Vasıf'ın şiirleri çoğunlukta dır.

Bursalı Mehmet Tahir Bey'in Osmanlı Müellifleri'nde naklettiği;

*263 Y-240, 5206460,6I

(Tercüman Gazetesi Ktp. Türkçe Yazmalar Kataloğu s.237)

Ey izârı . güli bîhâr-ı çihâra ezeli
Kaddî nevreste nihâl-i çemeni lemyezeli

matlâlı muhammes na't, matbu divanda yoktur. Hilmi'nin basılmamış divanında olsa gerek.

HİLMİ DİVANI'NIN MUHTEVASI

Divan, mensur önsözle başlamaktadır. Sonra münâcât, na't, mirâciyye gelir. Musammatları mesnevi tarzın yazılmış iki methiye izler. Tarihler, kasideler, gazel-ler, müstezat, şarkılar, kıt'alar, müfretlerle devam .eden divan, bir elifnameyle sona erer.

Divanda biri nazire olmak üzere on dokuz kaside , beş tarih, ikisi nazire olan elli sekiz gazel, bir müstezat, üç müseddes, iki muhammes, bir tahmis, dört şarkı, altı kıt'a, on dört müfret, iki tane mesnevi tarzında medhiye, bir teşekkürîye, bir elifname yer almaktadır. Bunlardan başka biri kaside, ikisi tahmis olmak üzere üç tane de Farsça şiir vardır.

I-KASİDELER

a-Dini Şiirler :

Hilmi Divanı'nda ikisi münâcât, ikisi na't, biri mirâciyye olmak üzere beş tane dini şiir vardır.

Münâcâtın biri yedi beyitlik bir gazeldir. Şiirin başından sonuna kadar günahlarının bağışlanması için Tanrı'ya yakarmaktadır. İkinci münâcât ise kaside biçiminde yazılmıştır ve yirmi beyit tutarındadır. Din büyüklerinin yüzü suyu hürmetine Tanrı'dan yardım istiyor.

Na'tın biri Hz.Muhammet için yazılmış on bir beyitlik bir gazeldir. Hilmi acizliğinden, günahkarlığından bahsederek peygamberden şefaât diler. İkinci na't , on dört beyitlik bir kasidedir. Hz.Muhammet'in övgüsü yapıp yardım istenmiştir.

Miraciyye, on dokuz beyitten oluşmuş bir kasidedir. Şiire o gecemin övgüsü ile başlanmış, sonra olay anlatılmış. Şair, Hz.Peygamberin övgüsünden sonra kendi günahkârlığından söz eder. Şefaathile dileyerek şiirini bitirir Hilmi, mahlasını dua bölümünden önce söyler.

b-Şitâiyye :

Yirmi beyitlik bir kasidedir. Kışla birlikte doğal güzelliklerin yok olduğu, gül bahçesinin tadının kalmadığı büyük üzüntüyle dile getirilmiş; bundan sonra meyhanenin vatan tutulması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca sazlı sözlü kış eğlencelerinin zamanı olduğuna da dikkat çekilmiştir.

c-Medhiyeler :

Divandaki ilk methiye 7 numaralı kasidedir ve Abdülmecit Han için yazılmıştır. Nesip kısmı yoktur. Şair, doğrudan hükümdarı övmekle şiirine başlamıştır. Cömertliğinden, adaletinden, gücünden büyük mübalağalarla söz ettikten sonra, hükümdarın sayesinde akıl hocası olduğunu belirtip dua bölümüne geçmiştir.

9. numaralı, on bir beyitlik methiye, Abdülmecit'in annesi Valide Sultan için yazılmıştır. Matla beyti olmayan şiirde Dârü'l-Maârif'in de övgüsü yapılmış, dua ile son bulmuştur.

Abdülmecit'e övgü ile başlayan 8 numaralı kasidede hükümdarın annesi ve Dârü'l-Maârif'in övgüsüne de yer verilmiş. On dört beyitlik kasidede matla beyti yoktur.

10 numaralı kaside, Şefik Paşa için yazılmış bir methiyedir. On yedi beyitlik şiire doğrudan övgü ile başlanmış; ardından şairin içinde bulunduğu durumun belirtildiği, divanını bastırabilmek için izin ve yardım istendiği bölüm gelmektedir. Dua ile sona eren kasidede şairin mahlası iki yerde geçmektedir. (Methiyenin sonunda ve dua bölümünün başında.)

Şefik Paşa için yazılan ikinci kaside divanda II

numarayla yer almaktadır. Şair, kırk beş beyitten oluşan bu kasidede;

Âsafâ güş kıl evsâfını güftâr gibi
Dizeyüm silk-i beyâna dür-i şehvâr gibi

matla beytiyle doğrudan Şefik Paşa'nın* övgüsüne girmiştir. İran'ın mitolojik kahramanlarına, tarihi kişilere, batılı filozoflara benzeterek, onlardan üstün tutarak Paşa'yı çok yönlü övmüştür. Tegazül bölümünde yedi beyitlik, sevgili güzelliklerinin, cefasının anlatıldığı bir gazel yer alır. Fahriye bölümünde ise kendini oldukça fazla över; hatta yeni nazmını tanzir etmenin güçlüğüne belirterek duaya geçer ve şiirini bitirir.

Şefik Paşa için yazılan I2 numaralı kaside ise methiye, fahriye, taç, dua bölümlerinden oluşmaktadır. On beş beyitlik methiyede Hilmi, maasız kaldığını açıkça belirtip yardım istemektedir.

I3 numaralı kaside, Şefik Paşa için yazılmıştır. Nesip bölümünde bir güzelin tasviri vardır. Girizgahta sevgiliyi şikayete hazırlanıp methiyeye geçer. Paşa, tarihi kişilerle karşılaştırılıp hepsinden üstün bulunur, ardından fahriyeye geçilir. Burada Nef'i'den bu yana Hilmi gibi sözü süsleyen bir şairin gelmediği belirtilir. Taç ve dua ile şiir biter.

Divandaki I4 numaralı kaside de Şefik Paşa adına dır. Nesip bölümünde güzel tasviri yapılmıştır. Girizgah- ta güzelin kaside yazılan kişiye şikayeti dile getirilir. Methiyede Şefik Paşa'dan, sayesinde güzel geçen günlerden

* Şefik Paşa: Osmanlı devlet adamı. Başkatiplik ve muhtelif nezaretlerde bulunmuştur. Evkâf-ı Hümâyûn, Maliye nazırlığı, Meclis-i Vâlâ Reisliği yapmıştır. I27I/I855 yılında Ali Paşa'nın ikinci defa sadrazamlığa atanmasıyla birlikte Şefik Paşa da sadaret kaymakamlığına getirilmiştir. I867'de vefat etmiştir.

Paşa, yukarıda anılan görevlere birkaç defa atanmış, geri alınmış, başka bir göreve verilmiş. Hilmi'nin kaside sunduğu yıllarda büyük bir ihtimalle Evkâf nazırlığıdır.

kahramanlığı, adaleti, cömertliğinden mübalağalı bir dille söz edilir. Tegazülde sevgilinin güzellikleri ele alınmıştır. Fahriyenin bulunmadığı kaside taç ve dua ile son bulur.

Ali Efendi* için yazılan 15 numaralı kaside bir tevdiyyedir. Ali Efendi'nin şairin veli nimeti oluşu belirtilmiş, istenmeyen bir ayrılıktan, bunun verdiği üzüntüden söz edilmiş. Hilmi, on bir beyitlik bu kasideyle içinde bulunduğu durumu belirtip veda ediyor. Klasik kaside düzenine uymaz.

Divandaki 16 numaralı kaside Şaki Efendi'ye** sunulmuştur. Dokuz beyitten oluşan gazel tarzındaki şiirin mahlas beyti yoktur. Şaki Efendi'nin alimliği, hüneri, cömertliği, himmeti büyük övgülerle dile getirilmiş, sayesinde cehaletten kurtulduğu belirtilip mesnevihan olmak için izin istenmiştir. Yarım kalmış hissini veren bu methiye adeta dilekçe niteliği taşımaktadır.

Ahbab için yazılan 17 numaralı kaside, on dört beyitten oluşmuştur. Hilmi, burada içinde bulunduğu durumu başına gelenleri, çektiği dertleri, yedi ay süren çileli ayrılık yüzünden kurumuş dallara döndüğünü ve bu durumdan mahlası Hüsni olan bir veli nimet sayesinde kurtulduğunu ifade ediyor. Klasik kaside özelliklerini taşımayan, ancak şairin yaşamıyla ilgili ip uçları vermesi bakımından önemli olan bir nazımdır.

18 numaralı kaside, Dârü'l-Maârif* methiyesini okuyanlar içindir. Şiir, Abdülmecit'in övgüsü ile başlar, sonra padişahın annesi Valide Sultan'ın Darü'l-Maarif'i yaptırılışı belirtilerek hem sultan, hem mektep övülür. Methiye, taç, dua bölümlerinden oluşan kaside, on üç beyittir. Matla beyti yoktur.

* Ali Efendi: Darü'l-Maarif müdürü.

** Şaki Efendi: Enderûn-ı Hümâyûn hocalarından.

*** Dârü'l-Maârif: Abdülmecit'in annesi Bezm-i Âlem Valide Sultan tarafından İstanbul Cağaloğlu'nda yaptırılan rüştiye üstü okul. (1849). Şimdi İstanbul Kız Lisesidir.

19 numaralı, on yedi beyitlik son kaside, Nedim'in kasidesine yazılmış bir naziredir. Sevgiliyle Aksaray'a doğru yapılan gezinti ve bundan duyulan mutluluk, zevk ifade edilmiştir.

Huceste dem ki idüp azm-i reh-güzâr-ı nigâr
Olup da bekledüm ol şuhı pest bir divâr

matlalı kaside, Nedim'in Damat İbrahim Paşa'ya yazdığı,

Sebîde dem ki olup dîde hâbdan bîdâr
Hurûşa başladı mâ-gâh serde dürd-i humâr

matlalı methiye zımında Hammamiyye'ye naziredir.

Hilmi'nin kasidelerinde görülen belli başlı özellikler şunlardır:

1- Kasidelerinin çoğunda herhangi bir başlangıç yapmadan, doğrudan methiye ile söze başlamıştır. Birkaç kaside dışında nesip bölümü kaldırılmıştır. Taç ve dua bölümlerinin bulunduğu kasidelerin bir kısmında fahriye bölümü de vardır.

2- Çift matlalı kasideleri vardır. Beyit sayısı çok fazla değildir. En uzun kasidesi kırk beş beyit tutarındadır. Sadece bu kasidesinde tegazül bölümü vardır.(II nolu kaside). 13,14 numaralı kasidelerin nesip bölümlerinde güzel tasviri vardır. II numaralı kasidenin methiye bölümünden önce şairin övgüsünün yapıldığı bir beyit bulunur.

3- Hilmi, gerek na't, gerek methiyelerinde memduhlarını büyük mübalağalarla övmüştür. Tarihi kişilerden, hikâye kahramanlarından, din büyüklerinden, İran mitolojisinden yararlanarak, bunlarla karşılaştırarak memduhunu anlatır. Bilgi söz konusu olunca Aristo, Felatun, Ebû Âlî, İbn-i Hacib; zenginlik-cömertlik bakımından Dârâ, Hâtem; yiğitlik, cesaret, büyüklük anlatılırken Kayser, Rüstem, Kahraman, İskender, Hz. Ali, Keyhusrev, Erdanü'r-Reşid, Feridun, Cemşid anılır. Doğruluğu, adaleti Ahmed-i Muhtar, Cafer, Hz. Ömer, Hz. Süleyman ile; ahlakı Hz. Osman, Hz.

Ebubekir ile anlatılır.

4- Hilmi'nin kasidelerinde dikkat çeken bir nokta da durumundan memnun olmayışı ve huzursuzluğudur. Bu nedenle fırsat buldukça içinde bulunduğu kötü durumu, çektiklerini, yoksulluğunu belirtip memduhundan yardım ister. Değerinin bilinmemesinden, niteliksiz kişilerin şansından, kendi şanssızlığından yakınır. Böylece şairin yaşamıyla ilgili bilgileri elde etmek mümkün olmaktadır.

7/8, 7/9, 10/10, 10/11, 10/12, 10/13, 12/12, 12/13, 13/22, 15/4, 15/5, 15/6, 15/7, 17/6 numaralı beyitler bu konuda ip uçları vermektedir.

Şairin yaşadığı döneme ait bilgilerin bir kısmını da, 8/8, 8/9, 8/10, 9/5, 12/6, 18/7, 18/8 numaralı beyitlerden öğreniyoruz.

5- Kasidelerin fahriye bölümlerinde şair kendini de en az memduhu kadar över. Israrla söz ustası olduğunu, nazımının inceliğini, güzelliğini, eşsizliğini dile getirir. II ve 13 numaralı kasidelerin fahriye bölümleri bunun en güzel örneğidir.

Hakk budur kim devr-i Nef'i'den beri hiç gelmedi
Arsagâh-ı nazma Hilmî-i sühan-pîrâ gibi

dizeleriyle kendi hakkında düşündüklerini açıkça ortaya koymaktadır.

6- Bazı kasidelerinin matla beyti yoktur. 8, 9, 10 numaralı kasideler böyledir.

7- Hilmi, yazdığı kasidelerin sadece 10, 11, 12, 13, 15 numaralı olanlarında redif kullanmıştır.

8- Kasidelerinde kullandığı vezinler:
Fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün: 1, 3, 7, 12, 13, 15
Feilatün/feilatün/feilatün/feilün: 6, 9, 11, 14, 16
Mef'ûlü/mefâflü/mefâflü/feülün: 5, 10, 17
Mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilün: 2, 8, 19
Mefailün/mefailün/mefailün/mefailün: 4, 18

9- Bir kasidesinde ise mahlas beyti yoktur.

2-TARİHLER

Hilmi Divanı'nda yer alan beş tarihin ilki, Mustafa Reşid Paşa'nın 3 Rebiülevvel 1273'te beşinci defa sadrazamlığa getirilişi üzerine düşünülmüştür. On bir beyitlik şiir gazel biçiminde yazılmış. Makta beyti ise tam tarih ile Reşid Paşa'nın sadaretini bildirmektedir:

Hezarān şevkile tārīh-i tamın söylesem Hilmî
Zihî mecd-āsaf-ı Abdü'l-Mecîd oldu Reşid Pâşâ

Hakkı Bey'in kızı Fatıma Hanım'ın doğumu üzerine yazılan tarih, altı beyitlik, matla beyti olmayan gazel (Kıt'a) türündedir.

Hilmî didi tārīhini tam işte nazar kıl
Tārīhi budur "Müjdeciyem Fâtıma toğdı"

beyitte de belirttiği gibi doğum tarihi olan 1273/1856 yılı tam tarih ile verilmiştir.

Divandaki üçüncü tarih, Beylerbeyi Bedevi Dergâhı için düşünülmüş. Dokuz beyitten oluşmuş bir kıt'adır. Matla beyti yoktur.

Tam-ı tārīhini Hilmî Didiler dervîşān
Hānkāh-ı Bedēvi ey gönül oldu ma'mūr

beytinde verilen 1273/1856 tarihi, diğerlerinde olduğu gibi tam tarih yöntemiyle belirtilmiş. Seyyid Bedevi tarafından yaptırılan dergah, büyük mübalağalarla anlatılmış, Hilmi, Seyyid Bedevi'yi övmekten de geri kalmamıştır.

Dördüncü tarih, 1272/1855 yılında doğan Ahmed Fehim'in dünyaya gelişini müjdeliyor. Ahmed Fehim'in doğum

* Hakkı Bey: Mabeyn-i Hümayūn Başkatibi
** Ahmed Fehim: Tiyatro sanatçısıdır. Çok yönlü biridir. Tiyatro oyunculuğu, hocalığı, yönetmenliği yapmıştır.

tarihi kaynaklarda 1857 olarak geçiyor. Hilmi ise 1272/1855 olarak göstermiş.

Didüm yektâlığın isbât idüp târihin ey Hilmî
Ferahnâk itdi dünyâyı gonül Ahmed Fehîm el-hakk

matlalı tarih, beş beyitlik bir kıt'adır.

On bir beyitlik beşinci tarih, Abdülmecit'in 1273 yılında yaptırdığı Üç Anbarlı* geminin yapımını bildiriyor. Matla beyti olmayan şiire padişahın övgüsü ile başlanıyor. Gerek dini, gerek tarihi kahramanlarla karşılaştırılarak üstün tutulduğu bölümler, dua bölümü, aşırı mübalağalar, şiire kaside özelliği kazandırıyor.

Tam-ı târihini neşr itdi cihâna Hilmî
Yaver ola bu Üç Anbârlıya emn-i tevfīk

makta beytinde yapım tarihi bildirilen bu kıt'a, dilinin ağırlığı ile de kasideleri andırıyor.

Kasidelerin vezin tablosu şöyledir:

Mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün	: 1,4
Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün	: 3,5
Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / Feûlün	: 2

* Üç Anbarlı : Kalyon sınıfının en büyüklerinden olup 1093/1682 senesinden itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bundan sonra II. Mustafa zamanında da üç anbarlı kalyon yapılmış ise de kullanılmadığından bozdurulmuş ve daha sonra III. Ahmed tarafından yeniden üç anbarlı kalyonlar yaptırılmıştır.

3GAZELLER

Hilmi Divanı'nda toplam 58 gazel vardır. Şairin her harfle gazel yazma gibi bir çabanın içine girmediği açıkça görülmektedir. Divanın hacmi göz önünde tutulursa Hilmi'ye "kaside şairi" demek daha yerinde olur. Şair, her harfle yazmadığı gibi bazen de sırası gelen harfle gazellerin arasına kaside sıkıştırmıştır. Örneğin, te harfiyle yazılan yirmi beyitlik münâcât, kaside biçimindedir, ancak gazellerin arasında yer almaktadır.(2) Ye harfiyle yazılan na't da gazellerin arasındadır. ()

Hilmi'nin hangi harfle kaç tane gazel yazdığını şöyle sıralayabiliriz:

elif	: Üç gazel	(I,2,3)
be	: Bir "	(4)
cim	: Bir "	(5)
dal	: İki "	(6,7)
re	: Beş "	(8,9,10,11,57)
şın	: Dört "	(12,13,14,15)
gayın	: İki "	(16,17)
fe	: İki "	(18,19)
kaf	: Beş "	(20,21,22,23,24)
kef	: Üç "	(25,26,27)
lam	: Üç "	(28,29,30)
mim	: Yedi "	(31,32,33,34,35,36,58)
nun	: Altı "	(37,38,39,40,41,42)
vav	: İki "	(43,47)
he	: Altı "	(45,46,47,48,49,50)
ye	: Altı "	(51,52,53,54,55,56)

Gazeller genellikle beş beyitlidir. Divandaki 58 gazelin,

29 tanesi beş beyitten ibarettir: 2,3,4,5,6,9,11,20,21,24,28,31,33,34,35,37,38,43,44,45,49,50,51,52,53,54,55,56,58.

14 gazel altı beyitten oluşur: 12,13,14,15,17,18,23,25,26,27,29,36,40,42.

8 gazel yedi beyitlidir: 1,16,22,30,32,41,46,47.

I gazel sekiz beyitlidir: 10
 I gazel dokuz beyitlidir: 57
 I gazel on üç beyitlidir: 48
 4 gazel dört beyitlidir : 7,8,19,39

Gazellerde kullanılan vezinler tablosu ise şöyledir:

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün : 24 gazelde.
 3,5,11,16,17,18,19,20,21,23,25,26,27,29,30,35,38,41,47,
 49,52,53,55,56.

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün : 15 gazelde.
 1,6,8,12,14,15,28,31,32,33,34,37,48,50,57.

Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / feûlün : II gazelde.
 2,13,22,39,40,42,43,44,45,46,51.

Mef'ûlü / fâilâtü / mefâîlü / fâilün : 2 gazelde.
 24,58.

Mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün: 5 gazelde.
 4,7,9,36,54.

Mefâilün / feilâtün / mefâilün / feilün : I gazelde kul-
 lanılmıştır. 10.

Bazı gazeller çift matlalıdır: 4,16,25,35,41,43,
 44 numaralı gazeller böyledir.

8,24,29 numaralı gazellerde matla beytinin ilk di-
 zesi, makta beytinin son dizesi olarak tekrarlanmış.

46 numaralı gazelde ise matla ve makta beyitlerin-
 in ikinci dizeleri aynıdır.

Hilmi, 56 numaralı gazelde mahlasını söylememiştir.
 Bu gazel, divanda gazeliyat bölümünün sonunda yer almaktadı-
 r. Aşk, ayrılık ve acının işlendiği şiirin makta beytin-
 de bu divanı sevgilinin aşkıyla yaptığını belirtmektedir.

Söyleyün dildâruma ta'n itmesün âşıklığım
 Ben anun aşkıyla yapdum işte bu divânımı

Hilmi'nin gazellerinde ele aldığı konu, aşk ağır-
 lıklıdır. Aşk acıları, ıstırabı; ayrılık, gönül kırıklığı;
 şarap; sevgili güzellikleri, nazi, işvesi; rint-zahit çe-
 kişmesi; zamandan, sevgiliden, talihsizlikten, kısmetsiz-
 likten yakınma; Allah korkusu işlediği konulardır.

Konu dağılımı şöyledir:

Aşk konusunun işlendiği gazeller: 2,3,11,15,20,32,33,34,35,37,39,55.

Aşk acısının, ıstırabının işlendiği gazeller: 17,22,29,31,36,45,46,47,51,56,57,58.

Ayrılık temasının işlendiği gazeller: 23,24,30,41

Sevgilinin tegafülünün işlendiği gazeller : 1,12,26,40,42,53.

Sevgilinin güzelliklerinin, nazının,ışvesinin işlendiği gazeller: 5,8,9,25,43,44,48,49.

Aşk-şarap-meclis üçgeninin ele alındığı gazeller: 13,38,50,52.

Rint-zahit çekişmesinin işlendiği gazeller: 7,21.

Şikâyet konulu gazeller: 10,27,53,54.

Yardım istenilen gazeller: 6,14.

Sevgiliye beddua edilen gazeller: 28.

Aşk ıstırabından kurtulmamak için Tanrı'ya yakarılan gazeller: 4.

Allah korkusunun ele alındığı gazeller: 18

Müzik konusunun işlendiği gazeller: 19.

Gazellerin konularına göre sınıflandırmaları yapılırken, en çok üzerinde durulan özellik, ölçü olarak alınmıştır. Bir gazelde birden fazla konunun -aşk, ayrılık, tegafül, sevgilivb.- işlenebileceği söz konusu olacağından bir gazeli birkaç yerde göstermek mümkündür. Ancak her gazelin numarası bir tek yerde verilmiştir.

Hilmi Divanı'nda yer alan iki nazirenin biri Nalili'nin gazeline yapılmıştır. Mef'ûlü / fâilâtü / mefâilü fâilün kalıbıyla yazılan beş beyitlik "-lar ağılaram" redifli bir gazeldir. (58)

İkinci nazire, Sultan Selim'in gazelinesidir. "Ağılar" redifli, feilatün / feilatün / feilatün / feilün kalıbıyla yazılmış, dokuz beyitlik bir gazeldir. (57)

Her iki gazel de aşk acılarının, ıstırabının, âşığın perişanlığının işlendiği şiiirlerdir.

4-MUSAMMATLAR

Divanda yer alan on musammataın, üç tanesi müseddes iki tanesi muhammes, biri tahmis, dördü de şarkıdır. Ayrıca iki tane de Farsça yazılmış tahmis vardır.

Yedi, on beş, dört bent olarak yazılan müseddeslerin üçü de mütekerrir müseddestir. Sevgili güzellikleri, aşk, vuslat, aşk acıları, şarap ve şairin çektikleri ele alınmıştır.

Hilmi, dörder bentlik iki muhammesinde de aynı kollarını işlemiştir. Birinci muhammes müzdeviç, ikincisi ise mütekerrirdir.

Beş bentlik tahmis, Vasıf'ın

Kurup ol mehle bu şeb ülfete bir resm-i nefis
Eyledün cilvegeh-i aşkı yeniden te'sis

matlalı gazeline yapılmış, sevgili teması işlenmiştir.

Şarkıların ikisi beş, iki tanesi dört bentten oluşmuştur. Aşk, ıstırap, ayrılık, sevgili unsurlarının işlendiği şarkıların her bendinin sonunda nakarat dizesi vardır. aaaA / bbbA / cccA / çççA biçiminde kafiyeleşmiştir. Birinci şarkıda şairin mahlasının yer almadığı dikkat çeker.

Musammataların vezin tablosu şöyledir:

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün: Müs.I, Müs.3,

Tah.I, Ş.I, Ş.3

Müfteilün / müfteilün / fâilün : Müs.2

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün : Muh.I,Ş.2

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün : Ş.4

Mef'ûlü / mefâilü / mefâilü / feülün : Muh.2

5-KIT'ALAR

Hilmi, divanında altı tane kıt'aya yer vermiştir. Hepsi iki beyitten oluşan kıt'aların I,2,6 numaralı olanların aa, ba biçiminde; 3,4,5 numaralıların ise ab, cb biçiminde kafiyelendiği görülür.

Kıt'aların konu dağılımı şöyledir:

1. kıt'a : Allah'tan meded umma,
2. " : Aşk,
3. " : Tanrı'ya yalvarma,
4. " : Sevgilinin zulmü,
5. " : Sevgilinin nitelikleri,
6. " : Aşk konularında yazılmıştır.

Kıt'alarda vezin dağılımı ise şöyledir:

Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / feûlün : 1
 Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün : 2
 Mefâîlün / feilâtün / mefâîlün / feilün : 3,6
 Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün : 4,5

6-MÜFRETLER

Divanda yer alan on dört müfret çeşitli özelliklerle karşımıza çıkıyor. 6 ile 7, 12 ile 13 numaralı müfretler birbirinin devamı durumundadırlar. Ölçüleri, konuları aynıdır. Özellikle konu bakımından birbirini tamamlamaktadırlar. Beyitlerin kendi içlerinde kafiyelenişi aa tarzındadır. Birbirlerinin devamı oluşu bir bakıma kafiye ile de sağlanmıştır. Her ne kadar Divan Edebiyatı kafiye anlayışına ters düşse de, şairin divan şiirinin son temsilcisi oluşu ve kafiye zaman zaman yaptığı esneklik göz önüne alınırsa sırf rediflerle sağladığı benzeşmeyi kabul etmek mümkündür.

Müfretlerin kafiyelenişi iki türlüdür: Bir grupta her iki dize birbiriyle benzeşirken (2,3,4,5,6,7,11,12,13) bir grupta ise dizeler serbesttir, yani kafiye yoktur.(1,8,9,10,14). 5,13,12 numaralı müfretlerde de redif vardır.

Beyitlerde genellikle aşk, ayrılık, sevgili, ıstırap

konuları işlenmiştir.

Müfretlerde kullanılan vezinleri şöyle gruplandırmak mümkündür:

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün : 8,14
 Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün : 5,9,11,12,13
 Mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün : 4
 Mef'ûlü / fâilâtü / mefâîlü / fâilün: 10
 Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / feûlün : 2,3,6,7
 Mefâîlün / feilâtün / mefâîlün / feilün : 1

7-MÜSTEZAT GAZEL

Divanda bir tane müstezat gazel vardır. Altı beyitten oluşan şiirde sevgili güzellik unsurları ile âşığın çektiği ıstırap işlenmiştir.

___ a	___ b	___ c	___ ç	___ d	___ e
___ aa	___ b	___ c	___ ç	___ d	___ f
___ a	___ a	___ a	___ a	___ a	___ a
___ a	___ a	___ a	___ a	___ a	___ a

tarzında kafiyeleşmiştir. Ziyadeler, son beytin birinci dizesi hariç, uzun dizelerle kafiyeleşmiştir.

8-DİĞER NAZIM BİÇİMLERİ

1-Divanın 54. sayfasında şarkıların sonunda iki beyitlik bir Teşekkürîye vardır. Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / feûlün kalıbıyla yazılan şiir, aa, ba biçiminde kafiyeleşmiştir. Hilmi, verdiklerinden dolayı Tanrı'ya şükretmekte, özellikle divanı tamamlandığı için yüzlerce teşekkür göndermektedir.

2- Hilmi Divanı'nın 14. sayfasında yirmi beyitlik bir nazım vardır. Sevgili güzelliklerinin, özelliklerinin ve buna bağlı olarak aşk, vuslat temalarının işlendiği parça, mesnevi tarzında kafiyeleşmiştir. Anlamın bir beyitten diğer beyite geçtiği görülür. Bu özellik Hilmi'nin şiirlerinde zaman zaman karşımıza çıkmakta, şairin bir özelliği durumuna gelmektedir.

Sevgilinin övgüsünün yapıldığı bu methiye aruzun

mefâîlün / mefâîlün feûlün kalıbıyla yazılmış. Hilmi, şiirlerinde uzun kalıpları tercih ediyor. İki yerde rastladığımız kısa kalıpların biri bu şiirde kullanılmıştır. Ayrıca bu kalıbın kullanıldığı tek yer de bu şiirdir.

3- Kırk beş beyitlik methiye , mesnevi tarzında kafiyelenmiş, iç kafiye örnekleriyle dikkat çeken bir nazımdır. Sevgilinin nitelikleri, güzellikleri alışılmış mazmunlar çerçevesinde abartılı biçimde övülür. Divanda 30. sayfada yer alan methiyede sevgili; dini, tarihi kahramanlarla karşılaştırılarak, hikâye kahramanlarına benzetilerek onlardan üstün tutulur.

Aruzun mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / feûlün kalıbıyla yazılmıştır.

4- "Mecâziyye-i şâh-ı hübân" başlığını taşıyan manzume, mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlün / fa' kalıbıyla yazılmış iki beyitlik bir münâcâtla başlar. Ardından aruzun değişik kalıplarıyla yazılmış dokuz tane nazım parçası gelir ki, hepsinde sevgilinin övgüsü yapılmış, nitelikleri ele alınmıştır.

İlk iki nazım, elif harfiyle yazılmıştır. Diğerleri sırasıyla; be, te, dal, re, kaf, mim, nun, ye harfleriyle yazılmıştır.

Kafiye örgüsü hepsinde aynıdır. Her şiirde beyitler birbirleriyle kafiyelidir. Yalnız birinci ve sekizinci nazımın son beyitleri xa biçimindedir.

Bütün nazımlarda şairin mahlasını son beyitte vermesine karşın, birinci ile sekizinci parçalarda mahlas beyti yoktur. Bu da, bunların birbirinin devamı olduğunu sekizinci nazımın yarım kaldığını düşündürüyor. Mim harfi ile yazılan bu parçayı, herhangi bir ayırım belirtisi yapmadan değişik ölçü ve değişik kafiyeli; ama konusu aynı olan dört beyitlik bir parça izliyor. ve divan böylece sona eriyor.

Bu manzuma taşıdığı özellikleriyle bize elifnameyi hatırlatmaktadır. Ancak daha genişletilmiş ve değiştirilmiş biçimini.

Elifnamedeki vezin tablosu şu biçimdedir:

Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlün / fa' : Mün.I
 Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün : Met.I,8
 Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / feûlün : 2,4,6,7
 Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün : 3,5,8

III-HİLMİ'NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ

I- ŞİİRİNDE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

a- Dış Görünüş :

Hilmi, divan şiirinin son temsilcisi olma özelliğini taşıyan bir şairdir. Onun yaşadığı dönemde Tanzimat şair ve yazarları edebiyatı eski geleneklerden kurtarmak, batılı bir kimlik kazandırmak çabası içindedirler. Bir başka deyişle divan şiirinin can çektiği, yıkılmak üzere olduğu , sadece özel kalemlerin elinde yaşatılmaya çalışıldığı bir dönemdir. Buna rağmen onun divan şiiri geleneklerinden ayrılmadığını, hatta sıkı sıkıya sarıldığını görüyoruz.

Şair, divanını oluştururken hemen hemen her türe ait örneklere yer vermeğe çalışmıştır. Hilmi, sayısal olarak bakıldığında en fazla gazel yazmıştır. 58 gazel 345 beyit tutarındadır. Ancak kasideleri beyit sayısı olarak dikkate alınırsa gazellerine yaklaştığı görülür. 19 kaside 319 beyittir. Hilmi'nin 62 yapraklı divanı 1000' den fazla beyitten oluşur. Nazım biçimlerinin beyit dağılımı şöyledir:

Kasideler	: 319 beyit	Müseddesler	: 78 beyit
Gazeller	: 345 "	Muhammesler	: 20 "
Tarihler	: 42 "	Şarkılar	: 36 "
Kıt'alar	: 12 "	Tahmis	: 12 "
Müfretler	: 14 "	Müstezat	: 6 "
Teşekkürkiye	: 2 "	Diğ.Nazım B.	: 123 "

Bu durumda Hilmi'ye gazel şairi demek yerine, onu daha çok kaside şairi saymak doğru olur düşüncesindeyiz.

b- Vezin :

Hilmi, şiirlerinde daha çok düz kalıpları tercih etmiştir. Onun aruzda çok başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Aslında XIX. yüzyılda Divan Edebiyatının aruza tam hakim olduğu düşünülürse, Hilmi'nin aruz ölçüsünde daha başarılı olması gerekirdi. Oysa şair, gereksiz imaleler, zihafklar, Türkçe sözcüklerde medli imaleler, hatta uygun olmayan yerlerde, örneğin; -ân'la biten sözcüklerde, kendisinden sonra açık hece gelen sözcüklerde, ölçü gereği medli imaleler yapmış, söyleyişte zorlamaya gitmiştir.

Mecliste bu şeb bir söz açup vuslata dâir
Cânâne didük de işit ey zâlim kâfir
Muh. 2/3 c. 4

---v/v--v/v---/-- kalıbıyla yazılmış. Oysa üçüncü tef'ilenin açık hece olması gerekir. (-lim hecesi açık olmalı)

Tevbe âtmışdi velî nüş-ı şarâba Hilmi
Kara kışda eger olsa gerek tevbe şiken
Kas. 6/20

→ bir açık hece eksik

vv--/vv--/vv--/vv- kalıbıyla yazılan şiirde belirtilen yerde açık heceye ihtiyaç vardır.

Şiirlerde yer yer eksik veya fazla hecelere rastlanır. Örneğin; 16 numaralı kasidenin 9-b, 7 numaralı kasidenin 8-a dizeleri.

Ölçü gereği fazla veya eksik gelen heceler, ölçünün bozulduğu yerde belirlenerek parantez içine alınıp dipnotta gösterilmiştir.

Hilmi, şiirlerinde en çok remel bahrinin -v--/-v--/-v--/-v- ve vv--/vv--/vv--/vv- kalıplarını kullanmıştır.

Divanda kullanılan vezinlerin sayısal tablosu şöyledir:

I- Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün : 36 defa kullanılmış. 24 gazel, 6 kaside, 1 şarkı, 1 kıt'a, 2 müfret

2 elifname bu vezinle yazılmış.

2- Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün : 37 defa kullanılmış. Bu vezinle 15 gazel, 5 kaside, 2 tarih, 2 müseddes, 1 tahmis, 2 şarkı, 2 kıt'a, 5 müfret, 3 elifname yazılmış.

3- Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / feûlün : 3 kaside, 11 gazel, 1 tarih, 1 muhammes, 1 teşekkürîyye, 1 kıt'a, 4 müfret, 1 methiye, 4 defa da elifnamede olmak üzere 27 defa kullanılmıştır.

4- Mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün : 2 kaside, 5 gazel, 2 tarih, 1 muhammes, 1 şarkı, 1 müfrette 12 defa kullanılmış.

5- Mefâîlün / feilâtün / mefâîlün / feilün : 7 defa olmak üzere 3 kaside, 1 gazel, 2 kıt'a, 1 müfrette kullanılmış.

6- Mef'ûlü / fâîlâtü / mefâîlü / fâîlün : 4 kez kullanılmış. 2 gazel, 2 müfret bu vezinle yazılmış.

7- Müfteilün / müfteilün / fâîlün : 1 müseddeste kullanılmış.

8- Mefâîlün / mefâîlün / feûlün : 1 yerde mesnevi tarzında yazılan methiyede görülür.

9- Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlün / fa' : Elifnamenin başında bulunan iki beyitlik münâcât bu vezinle yazılmış. Bu rübai kalıbı başka hiç bir yerde görülüyor.

10- Mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / feûlün
mef'ûlü / feûlün : Müstezat kalıbı divandaki tek müstezatta görülür,

c- Kafiye :

Hilmi, şiirlerinde daha çok zengin ve tam kafiyeyi kullanmıştır. Özellikle gazellerinde redife yer vermeyi tercih etmiştir. Ahengi bu yolla yakalamak istemiştir. Rediflerin çoğu tek sözcükten oluşur, " aşk, eylerdi, kıl , yaraşmaz, efndim, visal, elveda, eylemez, aceb, acaba, za hid, meded, kalmıştır, eylememiş, oldum, idelüm, itdüm, gösteren, sorma vb." İki veya daha fazla sözcükten oluşan

rediflerin sayısı azdır."Fatıma toğdı, ola gör, buldum sana, olmasun yarab, eyler mi hiç, yetiş ey dost yetiş, sadâ-yı nay ü def vb. 4I yerde tek bir sözcük redif olarak kullanılırken, 2I yerde ikiden fazla sözcük redif olmuştur. "Ek+sözcük" yapısındaki rediflerin sayısı 15 olurken, sadece ek olan redifler 10 yerde karşımıza çıkar.

Şairin rediflerde tekrara düşmeyişi dikkat çekicidir. 58 gazelin sadece ikisi redifsizdir.(2,I7). 5 kaside (10,II,I2,I3,I5), 2 tarih, 3 müfret,2 kıt'ada; ayrıca 8 yerde diğer nazım biçimlerinde, II yerde de musammatlarda redif görülür. Hilmi, fazlaca redif kullanma çabası içindedir. Özellikle gazellerde bu yolla şiirine ahenk katmıştır.

Kafiye konusunda en önemli özellik, bizce şairin içinde bulunduğu ikilemelerdir. Yer yer divan şiiri gereği çok sağlam kafiyeler (göz için kafiye) yaparken, bazen de halk şiirini andıran esneklikle karşımıza çıkar. Ahengi sadece redifle sağlama yoluna gider.(Kulak için kafiye). Bu doğal olarak divan şiirinde pek görülen bir durum değildir. Ancak geçiş dönemi şairi olma sonucuna bağlanabilir.

Hilmi'nin şiirlerinde kafiye konusunda belirlediğimiz özellikleri sıralarsak,

[Genellikle isimlerle isimler, fiillerle fiiller kafiye oluşturur.

Kerem kılup yüzüme urma rüz-ı mahşerde
Huzûra eyledüm işte günâhumı isbât

Düşürme âteş-i pür-tâb-ı düzaha Yârab
Vir ol muhâtaradan Hilmî-i fakîre necât
Kas. 2 / 19-20

isim soylu sözcüklerle (-ât) zengin kafiye yapılmış.

Hülyâ-yı visâl eyleyüben dil ne yorılsun
Rahm eyle birâz bâri gözüm yaşı turılsun
Muh. 2 / 1ab

fiille fiil kafiya oluşturmuş.

2- Çok az da olsa isim ile fiil, isim ile partısıp kafiye oluşturur.

kim görse o meh-pāreyi mánende-i tasvīr
Hayretde kalup "innehū illā melek"dir
D.N.Ş. 2/27

isimle fiil kafiyevidir: tasvir / dir

Ne cevr ü kahrlar gördüm o şüh-ı dil-sitānumdan
Sorarsan hālūmi şimdi bu feryād ü figānumdan
Muh.I / 109

isimle partısıp kafiyeleşmiş: figān / dil-sitān

3- Bazı durumlarda ahenk, sadece redifle sağlanmış kafiye yer verilmemiş.

Āhtan āh iderem idemem senden āh
Āh için āh idenün āh ola sermayesi āh
x x M.13
Hālūmi gamla tebāh eyledün Allah'dan bul
Beni bīmār-ı nigāh eyledün Allah'dan bul
Ey cefā-pīşe civānlıkda kād ü kāmētümü
Hasretün ile dü-tā eyledün Allah'dan bul
G.28

tebāh / nigāh / dü-tā sözcükleri arasında sağlıklı kafiye yoktur.

4- Matla beytinin birinci yahut ikinci dizelerinin maktanın son dizesi olarak tekrarıyla ahenk sağlama gazelerde karşımıza çıkıyor. (8,10,14,24,29)

5- İki veya daha fazla kafiye (iç kafiye) örnekleri görülür.

Ol hande-i gül-rīzi iden gonçeyi handān
Ol dīde-i fettānı iden nergisi hayrān
x x D.N.Ş. 2/11

Rüyunda hemān berk urur envār-ı beşāset
Alnında celī şa'ş'a-ı nūr-ı sa'ādet
D.N.Ş. 2/30

6- Mütekerrir musammatlarda tekrarlanan dizeler, şiire ahenk katar. (1,2,3 numaralı müseddes, 2 numaralı muhammes ve şarkıların tamamı)

7- Yalnız bir tek harfin benzeşmesine dayanan kafiyelelere de yer vermiştir. Genellikle elif harfiyle yapılmıştır bu tür kafiyeleler.

Cism ü cānı sen yaratdun ben nice dava idem
İster isen nāre yak istersen azād it şehā

Nefsdür ancak beni sana günehkār eyleyen
Nefsdür vuslat güninde eyleyen senden cüdā
X X Kas.I /4-5

İtdüm o meh-pāreyi çok cüst-ü-cū
Rast gelüp olamadum rü-be-rū
Müs.2 /4 ab

2- HİLMİ'NİN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Hilmi'nin şiirleri muhteva bakımından incelendiğinde, diğer divan şairlerindeki özelliklerle karşılaştırılır. Farklı bir özellik görülmez. Zaten kendi çizgisi içinde Arap ve İran Edebiyatlarının belirlediği ilkelerle sınırlı olan, soyut nitelikleri taşıyan, dış hayata kapalı, üstelik kendine özgü karmaşıklıkları kapsayan bir ekolde değişiklik yapmak beklenilemez. Ancak divan şairleri birtakım yerlilikler, güzellikler, yenilikler ortaya koymaya çalışırlar. Toplumun bütününce anlaşılan kavramlarla, uygar insana yaraşır düşünceleri, duyguları dile getirirler. İç dünyalarını dizelere yansıtıp katı kuralları yumuşatırlar. Hilmi de, kendinden önce yaşayan büyük şairlerin çizgisinde yazmış, divan gelenekleri içinde kendi çapında güzellikler yaratmaya çalışmıştır.

a- Din ve Tasavvuf :

Hilmi, kasidelerinde devrin büyüklerini övmüş, gazellerinde aşk,sevgili konularını ele almış, din dışı konularda yazmıştır. Şiirlerinin tasavvufi yönü yoktur. Fakat tasavvufi umdelere, dini terimlere divan şiiri gereğince rastlanmaktadır. Bunlar, amaçtan çok araç niteliği

taşırırlar. Örneğın; Allah adı, İlähî, Hakk, Yârab, Mevlâ, Hudâ, Hudavend, Halık, Yezdan, Kâdiyü'l-Hâcât, Mabûdî, Allah vb. sıfatlarıyla anılır.

Eyâ Hudâ-yı sezâ-yı perestiş ü tâ'ât
Eya rahîm-i münâcât ü Kâdiyü'l-Hâcât
Kas.2/1

Şefaât dilerken Hz.Muhammet'ten "Resulullah, Habîbullah, Şâh-rüsül, Şâh, Sultan, Hazret, Ahmed-i Muhtar diye söz eder.

Yâ Habîb-ullah ezelden âşık-ı didârunum
Lutf idüp rü'yâda bir şeb arz-ı didâr it bana
Kas.3/7

Hilmi, övdüğü kişileri peygamberlerin, din büyüklerinin özelliklerinden yararlanarak anlatmıştır. Mesihâ, İsi, İsevi, Yakûp, Yûsuf, Ebubekir, Ömer, Farûk, Haydâr, Haydâr-ı Kerrâr, Osman, Yusuf-ı Sâni, Hz.Havva, Dûldül gibi din büyükleri; Tair-i kudsi, Cibril gibi melek adları; Hızr, Tur, Beyt-i ma'mûr, duzâh, cahim, cehennem, cennet, şeytan, mahşer, rûz-ı haşr, rûz-ı cezâ gibi dini terimlerle şiirlerinde boy göstermiştir. Ancak bunlar, ona dini konularda şiir yazan şair ünvanını getirememiştir.

b- İsimler :

Hilmi, adına kaside yazdığı devlet büyüklerinden, benzetme aracı olarak kullandığı tarihi ve efsanevi kişilerden başka birtakım âlim ve sanatkâr adlarını şiirine malzeme yapmış; tarikat adlarına yer vermiştir. Lokman, Kutb-ı Geylâni, Ebu-Âli Sinâ, Mevlânâ, Seyyid Bedevi, Rifâ'i, Hânkâh-ı Bedevi gibi.

Şimdi yine bir derde duçâr itdi beni kim
Lokman bulamaz ana devâ acz ider izhâr
Kas.17/3

Be-hürmet-i Bedevî vü be-sırr-ı Mevlânâ
 Be-sırr-ı pāk-Rifâ'i be-hakk-ı cümle zevât
 Kas.2/9

İslami edebiyatta en çok işlenen Leylâ vü Mecnûn, Yûsuf ü Züleyhâ, Ferhâd ile Şîrîn hikâyeleri, bunların kahramanları sık sık anılır. Leylâ, Şîrîn, Züleyhâ sevgilinin, güzelliğın simgesi olurken, Mecnûn, Ferhat, Yûsuf da âşığı anlatır.

Leylâ diyerek tagılara düşmüş idi Mecnûn
 G.13/5a

Sen benim Şîrîn'üm ol gel ben de Ferhâd'un sentin
 G.26/36

Dil-dâde anun hüsn-i cemâline Züleyhâ
 DNS.3/36b

c- Aşk :

Hilmi aşk şairidir. Onun işlediği aşk ise beşeridir. Hilmi güzele, güzelliklere âşıktır. Bu aşkı hüznün ve coşkuyla karışık bir biçimde ele almış; kah sevgilinin ayrılığıyla göz yaşlarını sele çevirmiş, dünyasından vaz geçmiş; kah kavuşma sevinciyle dolup taşmıştır.

Düşdüm belâ-yı hicrüne dünyâ gözümde yok
 Billah hayâl-i vuslatun asla gözümde yok
 G.24/I

Pister-i mihnetde cānānum seni itdükçe yād
 Çıkmak ister cān dehenden gūş idüp yādun sentin
 G.26/5

Hālūmi gamla tebāh eyledün Allah'dan bul
 Beni bīmār-ı nigāh eyledün Allah'dan bul
 G.28/I

beyitlerindeki karamsar dünya görüşü, bedbinlik aşağıdaki

beyitlerde yerini sevinve, mutluluğa bırakır. Yaşama arzusu ön plana çıkar. Vuslatın keyfine varılır.

Bir gice yâri fezâ-yı çemene âa'vet idüp
Subha dek nây ü rübâb ile çerâgan idelüm
G.31/6

Sâkiyâ halleri bir cāmile tahvîl idelüm
Gam u endühümüzi neşveye tebdîl idelüm
G.33/I

Buyur ey mäh-likâ sahn-ı gülistâna bu şeb
Nây ü tanbūr ü defî cümle müheyvâ idelüm
G.34/3

Hilmiyâ âhir kavuşduk vuslat-ı cānâna biz
Bir zaman bu vasl için çok mâcerâlar var idi
G.52/5

Hilmi, içinde bulunduğu durumun sorumlusu olarak aşkı ileri sürmektedir.

Aşk itdi beni derd ile dîvâne vü şeydâ
Aşk itdi benim rāzımı âlemde ifşâ
G.2/I

Aşk itdi beni ehl-i harâbâtile hem-pâ
Aşk itdi beni her dü-cihân halkına rüsvâ
G.2/2

dizelerde dertlerinin, âleme rezil-rüsva oluşunun, şeydâlığının, sırlarının açıklanmasının sorumlusu olarak aşk gösterilirken, aşağıdaki dizelerde ise aşk sayesinde şair olduğu dile getirilir.

Hilmi hele bu nazmı ben inşâd idemezdüm
Aşk itdi beni şâir ü hem nādîre-güyâ
G.2/5

Her şairde olduğu gibi Hilmi'de de zaman zaman şikâyetler görülür. Felekten, değerinin bilinmeyişinden, lââyık olmayan kişilerin şanslarının çokluğundan, kara bahtından, ters tarihinden yakınır. Yoksulluğunu, çektiği acıları, sıkıntıları dile getirir. Fakat bütün bunlara rağmen, şiirlerinde bir yaşama bağlılık, yaşamı sevme, doyasıya tadını çıkarma eğilimi sezilir. İstirabı anlatmaya çalışır, ancak bunun yüzeysel olduğu hemen anlaşılır

Gönül vası-ı ruh-ı yâr ile mesrûr olmasun Yârab
Harâb-âbâd-ı gamdur hîç ma'mûr olmasun Yârab

G.4/I

matlâlı gazelinde tıpkı Fuzuli'de olduğu gibi acılardan kurtulmamak için Tanrı'ya yakarmaktadır. Sevgiliye kavuşmak istemeyerek mutsuzluğu tercih etmiştir. Ne var ki ilerleyen beyitlerde bu düşüncelerinde pek de samimi olmadığı görülür. Sevgilinin gönlüne merhamet bırakmasını istiyor ki, kırıcılığa mecbur olmasın. Ayrıca rintlerin içinde şarap içmede küçük düşmemesi için Tanrı'dan izin istemektedir. Bunlar, onun çektiği acıyı yeterince duyuramayışına neden olmuştur. Hilmi, daha çok rintçe yaşama isteği içindedir. Aşktan çektiği acıları, sevgilinin zalimliğini anlatırken bile çok fazla karamsar olmadığı görülür. Sarhoş neşesi içerisinde duygularını dile getirir.

Hilmiyâ sen firkat-i yâr ile gammgîn olma hîç
Şâdi-i vuslat olur elbette encâm-ı firâk

G.23/6

Şair, kısacık ömrünü elden geldiğince zevk, safa, eğlence içinde geçirmek istemektedir.

Sübha dek cânâneyâ âgûşa almak ber-taraf
Hâtıra hiç gelmeyen zevk ü safâlar var idi

G.52/4

Beyitte, şairin aşkı yalnızca eğlence yönüyle aldığı,

iyiden iyiye hafif tarafıyla işlediği, açıkça görülmektedir. Bu , onun şiirlerinin bir özelliği haline gelmiştir.

ç- Şarap :

Hilmi, şiirlerinde şarabı gerçek anlamıyla kullanmıştır. Neşelendiren, sarhoş eden, keyif veren, meclise renk katan bir unsurdur. Özellikle aşk konusunun işlendiği beyitlerde karşımıza çıkar.

Sākiyā sen dahi sun sāgarı kim mutrib-i aşk
Yine mızrāb-zen-i tār-ı rebāb oldu yine
G.50/4

Şarāb-ı nābı nūş itdükçe ben bezm-i mahabbetde
Dimāgun çatlatır künc-i verādan Hilmiyā zāhid
G.7/4

Kim oldu neş'e-yāb āyā şarāb-ı nāb-ı la'lünden
Aceb mestāne-i sahbā-yı la'l-i kevserün kimdür
G.9/4

beyitlerinde, şarap-meclis-saki üçgeni içinde verilen şairin halinden memnun durumu, mutlu ruh hali, aşağıdaki beyitte görülmemekte, tam tersi bir ruh hali sergilenmektedir. Şarāb-ı nāb ile de ilāhī şarap değil, saf, katıksız şarap anlatılmaktadır.

Yıkıldı bezm-i cihān oldu hep harāb-ābād
Ne cām-ı Cem ne mey-i lālfām kalmışdur
G.10/6

d- Şikāyet :

Hilmi'nin de diğer divan şairleri gibi yaşadığı dönemden şikāyet ettiğini daha önce belirtmiştik. Özellikle değerinin bilinmeyişiinden yakınır. Kismetsizliğini, kara talihini yana yakıla anlatır. Bu durumlarda ahlakçı görünümüne bürünür.

Ey gönül biz bu cihānda rūy-ı rāhat görmedük
Ömrümüz hep gamla geçdi ayş ü işret görmedük
G.27/1

Rahm-ı māderden berü bu asra dek biz Hilmiyā
Derd ü gandan ma-a'da şevk ü meserret görmedük
G.27/6

beyitler Hilmi'nin çektiği sıkıntıları açıkça yansıtıyor.

Refāh ü rāhat u āsāyiş oldı nā-peydā
Cihānda debdebe vü ihtişām kalmışdur
G.10/7

Hiçbir gün siklet-i ferdāyı itmezler hayāl
Bak cihān halkındaki endişe-i emlāke bak
G.21/3

bu beyitlerde şairin yaşadığı dönemin durumunu, bundan duyduğu rahatsızlığı görüyoruz. Güvenilir bir ortamın olmayışı, insanlardaki duyarsızlık, mal-mülk sevdası, değer yargılarının değişmesi, gösteriş düşkünlüğünün vurgulanması, dönem hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Şair, bazen şikayetlerinden, sızlanmalarından vaz geçer, kendini övmeye başlar. Öyle ki kasidelerin fahriye bölümlerini anımsatır.

Eş'ār ile yetmiş iki şāirleri içre
Bir çıkdugı Hilmi-i sühan-perveri sorma
G.45/5

Hilmiyā bezm-i sühanda böyle dil-cū nazmîle
Bi-muhāba geç Nazīm-i nükte-pīrā üstine
G.49 5

Hilmiyā İcād idince ben bu nazm-ı dil-keşi
Cümle tahsin itdiler dehrün sühan-pīrāları
G.55/5

e- Tabiat :

Hilmi, şiirlerinde tabiata da yer vermiştir. Sevgi linin özellikleri anlatılırken ,o da diğer divan şairleri gibi ağaçlara, çiçeklere başvurmuştur.Gerdanı için elma; yüz için gül; yanak için gül; lale;göz için nergis; saç için sümbül, reyhan, karanfil, yasemin; ağız için gonca; boy için ar'ar, şimşad, serv, sanavber, kavak, Tuba şairin kullandığı mazmunlardan bazılarıdır.

Âşığın gözyaşları her zamanki gibi ırmak olmuş,azgın denize dönmüş, yedi deryayı andırmıştır. Dağlar onun feryatları ile inler. Dağlara düşer, ömrünü Mecnun gibi Sahra'da geçirir. Bağ, bahçe, çimen, gülsitan, gülzar sevgilinin dolaştığı yerlerdir.

Çeşm-i giryānum ki bir cūdur hemān turmaz akar
Yaz günü bu cūşişi bir cuybār eyler mi hîç
G.5/4

Bir kerre gözüm yaşına bakdum yedi deryā
Billāh bana bir katre-i sim-āb görindi
G.5I/2

Sevgili gül, âşık da etrafından ayrılmayan çileli bülbüldür. Aşk bağının andelibi, gökyüzünün bir hümasıdır.

Andelîb-āsā esîr-i āh ü zār itdün beni
Gel gül ey gonçe-dehānum gül-izārum kandesin
G.4I/4

Gelişiyse bazen keklik, bazen ahu,gazal olan sevgili, kimi zaman anka kuşudur. Aşağıdaki beyitte ise daha farklı ele alınmıştır:

Sen leylek ayak karga bacak kaddi kavaksın
Basdırma dudak yahni yanak kepçe kulaksın
M.7

Sevgilinin konuşması bazen tuti, bazen hoş nağmeli bülbüle benzetilir. Giyimi, kuşanı, giydiğini yakıştırması övülürken de küheylandan yararlanılır.

Billāh ne giyirse yaraşur ol meh-i tābān
Çul içre de olsa bilinür esb-i küheylān
DNŞ.3/41

Hilmi, şitaiyyesinde tabiat unsurlarını bolca kullanmıştır. Sincap, zag, bülbül, nergis, lale, süsen, gül, gülşen, gülistan, semen, kar, kış mevsimi, kara kış vb.

Divan şiirinde en çok karşımıza çıkan, çeşitli nedenlerle anılan felek, kozmik âlem unsuru olarak tabiatın bir parçasını oluşturur.

Ol hāle fedā encüm-i eflāk ser-ā-pā
Mirrih ü Utārid Zuhāl ü Zühre vü Süreyyā
DNŞ.3/19

Hilmi, bu beyitte feleği çoğul biçimde ele alarak İslami inanışa dikkat çekiyor. Buna göre felek dokuz kattan oluşur. Şair, birinci felekte yer alan Mirrih (Merih, Mars), Utarid (Merkür), Zuhāl (Satürn), Zühre (Nahid) ile sekizinci felekte bulunan Süreyya (Pervin ya da Ulker) hepsi birlikte, göğün bütün yıldızlarını sevgiliye feda etmektedir.

Feleğin insanlar üzerindeki olumlu veya olumsuz etkisi sık sık dile getirilir. Özellikle âşıkların ters bahtında, rıziksızlığında feleğin rolü büyüktür.

Ay, güneş sevgilinin benzetildiği kozmik âlem unsurları olarak karşımıza çıkar.

Ruhsārı çü hürşid-i ziyā-pāş-ı cihāndur
Mānende-i meh ārızı da nāb-feşāndur
DNŞ.3/37

beyitte bir yandan tulu mazmunu çizilmiş, bir yandan da

sevgilinin yanağının parlaklığı ay ve güneş aracılığıyla anlatılmaya çalışılmıştır.

Bütün bu örneklerde görüldüğü gibi Hilmi'nin ele aldığı tabiat soyuttur. O da diğer divan şairleri gibi aynı sözcüklerle, aynı mazmunlarla soyut tabiatı anlatmıştır. Yaşadığı gerçek tabiatı aktarma çabasına girmemiştir.

f- Coğrafi İsimler :

Hilmi'deki coğrafi isimler, Bedehşan, Çin, Hıta, Hind, Hindistan, Horasan, Hutun, İran, Levlak, Mısır, Şam, Yemen'dir. Bunların bir kısmı sevgilinin güzellik unsurlarını anlatmakta kullanılmış, bir kısmı da yetiştirdiği kahramanlarla methiyelerdeki övdüğü kişiler için kullanılmış.

Ol turrası müşg-i Hutun ü perçemi havrā

DNS.3/12b

Çeşm-i şeker-i Şām ü lebi la'l-i Bedehşān

DNS.3/13b

Meded ey hāl-i ruh-ı kişver-i Bagdād meded

G.6/1a

Bir dahi güzār eyler isen Çīn ü Hutenden

G.42/5b

Helāk eyler her İrān pehlüvānı

DNS.II/3b

Merz ü bümum olsa da Hind ü Horāsān el-vedā

Kas.15/5b

Şair, İstanbul'u Beylerbeyi, Aksaray, Süleymaniye semtleriyle anmayı yeterli bulmuştur. Özellikle Süleymaniye, şiirlerde güzelleriyle meşhur yer olarak övülür. Fakat bunları İstanbul tasviri yapılmış beyitler olarak

almak söz konusu olamaz. Zaten onda tablo yaparcasına ta
biat tasvirine pek rastlanmaz.

Gidüp o mehveşile tâbe-sû-yı Aksarây
O demde eyledi görsen ne şivekâr izhâr
Kas.19/9

anlaşılacağı gibi Aksaray, o yıllarda mesire yeri olma
özelliği taşıyor.

Dinle ey âşık-ı hubân-ı Süleymâniye
Olmışam bir gice mihmân-ı Süleymâniye
G.48/I

Beklerüz görmek için mân-ı cemâlün her şeb
Gice seyrân ider ol hân-ı Süleymâniye
G.48/6

Terk it ey dil gayrı sen de bu sene bekler iken
Var Süleymâniye'de gör dilber-i ra'nâları
G.55/4

Şiirlerde Süleymaniye güzelleri ile meşhurdur. Güzel gör-
mek, güzel sevmek isteyenlerin uğrak yeridir.

g- Musiki :

Hilmi, şiirini musikiyle bütünleştiren bir şairdir.
Musiki aletlerinin, terimlerinin geçtiği yerler, daha bir
neşeli, daha bir canlıdır. Eğlence meclisine renk katar,
hava verir; âşığı gamdan kasavetten kurtarır, az da olsa
yüzünün gülmesine yol açar.

Şiirlerde karşımıza çıkan musiki aletleri, cünbiş,
çeng, tanbur, tar, nay, def, rûbab, kemandır.

Cünbiş ü velvelemizden yıkılır âlem-i âb
Târ-ı tanbûre mutrib vire bir demde düzen
Kas.6/I5

Nāy ü tanbūre vü def çeng ü rebāb ile kemān
 Şöyle kim cümlesi mevcūd ü müheyyā birden
 Kas.6/I6

Āteşīn nağmeli hoş zemzemeli mutribler
 Nazenīn mugbeçeler sāki-i gül-pīrāhen
 Kas.6/I7

Başlayup dürlü makāmāt ile ahenge o dem
 Naz ile sāger-i sahbāyı sunup sāki-i rūşen
 Kas.6/I8

aynı şiirden alınan bu dizeler; bir eğlence âleminin ışıltılarını yansıtıyor, aletlerden çıkan sesi duyuruyor, okuyanı o meclise çekiyor. Müzik sesinin ahengi adeta dizelere yayılmış. Şiir, insanı neşelendirip başka âlemlere götürecektir, içine huzur verecek, hatta hayata bağlayacak türdendir. Tablo niteliği taşıyan bu beyitler, daha doğal, daha içten, hayat dolu bir Hilmi karşımıza çıkarıyor ve şairin başarı grafiğini yükseltiyor.

"Mutrip, nağme-şinās, nagam, râmişger, ferahnâk, nevâ, sadâ, velvele" karşılaşılan diğer musiki terimleridir. Şairin musikiye olan aşinalığı, duyduğu ilgi, beste sahibi oluşu dikkate alınırsa musikiye yer verilen dizelerde neden daha başarılı olduğu anlaşılır sanırız.

Cem' olup meykede-i vuslata eshâb-ı safâ
 Mutrib-i nağme-şinās eylese āgâz-ı nevâ

Nuş idüp sāki-i gül-çehre elinden sahbā
 Şevkden cān mı kalur bizde o demde āyā
 Mūs.I/2abcç

Buyur ey māh-likā sahn-ı gülistāna bu şeb
 Nāy ü tanbur ü defi cümle müheyyā itdüm
 G.34/3

ğ- Rint ve Zahit :

Divan şiirinde âşıkla sevgili gibi bir de rint-zahit tiplemesi vardır. Rint, şairin, âşığın temsilcisidir. Her zaman üstün tutulan, haklı çıkarılan odur. Zahid, rindin karşısında olan, onunla hiçbir konuda anlaşamayan, tüm olumsuzlukları üzerinde toplayan, her şeyden önce aşka karşı olan kişidir.

Hilmi de geleneğe uyup rintle zahidi karşılaştırmış, onu horlamış, küçük görmüş.

Gelürse bezme virmez tab'-ı rindāna safā zāhid
Olur dā'im anuñün bezm-i rindāndan cüdā zāhid
G.7/1

Rintlerin meclisine ayak basması bile arzulanmayan zahit, kimi zaman sofi kimliğine bürünür:

Gerçi sūfi hayli dem esmā çeküp yakdı buhūr
Lebün ol meh-pāreyi bir dürlü teshīr itmedi
G.53/3

Ben hicr-i ruh-ı yāre bile āhir alışdum
Vaiz bana sen hiç elem-i mahşeri sorma
G.45/4

Vaiz olarak anılan zahit, her konuda rintten farklı düşünür. Çünkü o, kuralcıdır, hoş görüden yoksun, züht ve takva sahibi ham sofudur. Rint gibi gönül ehli değildir.

Zāhirā hem aşk-ı Ferhād olsa da āşık degül
Ol ki levh-i dilde hüsn-i yāri tasvīr itmedi
G.53/4

Şair, burada ise zahidi dışa bakmakla aşağılıyor. Hiçbir zaman âşık olamayacağını, sevgilinin güzelliklerini görebilmesinin mümkün olmayacağını belirtirken kendine de bunlardan pay çıkarıyor.

3- DİL

Hilmi, XIX. yüzyılın ilk yarısında şiirlerini yazmış ve 1274/1857 yılında divanını bastırmıştır. Dolayısıyla Divan şiirinin sonu, Avrupai Türk Edebiyatının oluşmak üzere olduğu bir dönemin şairidir. Karışık dil, koyuluğunun son haddine varmış; yapısı zorlamayla Türkçeye benzeyen yazı dilinde Arapça, Farsça unsurlar arasında Türkçe âdeta görünmez olmuştur. Üçüzlü dil, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren düşüşe geçmeye başlayıp Osmanlıcanın son dönemini oluşturacaktır. Diğer taraftan XVIII. yüzyılda Nedim'le en güçlü şairini yetiştiren Mahallileşme cereyanı da XIX. yüzyıla taşınmış, dönemin ünlü şairlerinde Nedim'in devamı biçiminde görülmektedir.

Mahallileşme cereyanı, âşık tarzı söyleyişle şehirlerde gelişen halk dilinin ve divan tarzı söyleyişin birleşmesinden doğan bir harekettir. Bir yanda koyu Osmanlıca, diğer tarafta sade dil çabaları; Nedim gibi büyük bir şairin etkisi, doğal olarak dilde bir ikilem yaratacaktır. Nitekim Hilmi de kendini bu etkilerden kurtaramamıştır. Kimi yerde bir tek Türkçe sözcüğün olmadığı dizeler, kimi yerde açık, sade dizeler, halk söyleyişleriyle karşımıza çıkar. Hilmi'nin şiir dili ve özellikleri şöyle sıralanabilir:

a- Özellikle kasidelerinde yabancı sözcüklerin, terkiplerin fazlalığı Hilmi'nin dilinin ilk özelliğidir. Osmanlıcanın koyuluğunun hat safhaya ulaşması, divan şiir dilinin süslü , ağdalı oluşu ister istemez şairi etkilemiştir.

Aşkdur nür-fürüz-ı dil-i rüşen-güherân
Aşkdur şu'le-fürüz-ı şeb-i tār-ı hicrân

Müs.3/3ab

beytinde Türkçe olan sadece -dir bildirme ekidir. Ancak yabancı sözcüklere ve uzun terkiplere rağmen anlaşılır beyittir. Çünkü buradaki "aşk, nur, hicran, ruşen", Arapça,

Farsça sözcükler yabancılıklarını kaybetmiş, halk diline girmiş yadırganmayan sözcüklerdir.

Dāver-i ceng-âşinā dānende-i ilm-i vegā
Hüsrev-i kişvergeh-i dād-āver-i ferhunde-nām
Kas.7/4

beytinde ise dilin daha ağır, yani daha az anlaşılır olduğu görülüyor. Türkçeye ait bir tek ek bile yoktur.

Ey çarh-ı sühānun meh-i tābānı efendim
Burc-ı keremün mihr-i dirahşānı efendim
Kas.10/I

Bu beyitte ise Türkçe olan genitif, akuzatif, iyelik I. tekil kişi ekleridir.

Mürşid-i rüy-ı zemīn rāh-ber-i semt-i yakīn
Reh-nümā-yı reh-i dīn ya'ni hıdīv-i pür zūr
T.3/I

Tamamen yabancı sözcüklerle, uzun tamlamalarla kurulu bir başka beyit. Bu tür beyitler, Hilmi'nin anlaşılmasına engel oluyor, dilini ağırlaştırıyor.

b- Şiirlerinde görülen bir diğer dil özelliği de, şiirin baş taraflarının daha zor anlaşılıp giderek dilin sadeleştiğidir. Kasideler buna örnektir. Padişah Abdülmecid için yazılan on dört beyitlik kasidenin birinci beytinde bir tek Türkçe sözcük yer almazken; terkiplerle dolu anlaşılmaz bir dille yazılırken,

Hıdīv-i devr-i zamān pādişāh-ı adl āyīn
Ki ya'ni Hazret-i Abdü'l-Mecid-i zıll-ı Hudā
Kas.8/I

aynı kasidenin dokuzuncu beyti son derece anlaşılır durumdadır:

Kimisi Mekteb-i Harbiyye'yi taleb itdi
 Huzūr-ı pādīşehīden virildi ana rıza
 Kas.8/9

beyitte "kimisi, itdi, virildi, ana" Türkçe sözcükleri halkın diline yerleşen Farsça "padişah" ile Arapça "mek-tep, harbiyye, talep, huzur, rıza" sözcükleriyle elele vererek beyite açıklık, netlik getiriyorlar.

Şefik Paşa'ya yazılan IO numaralı kasidede ağdalı bir girişten sonra gelen,

Gerçi didiler vir iki bin iki gurūş
 Tā tab' idelüm ziynet ile anı efendim
 Kas.I0/I2

Yok kudretüm ammā buna zirā ki fakīrem
 Kimden arayam çāre vü im'ānı efendim
 Kas.I0/I3

dizeleri şairin içinde bulunduğu ikilemin açık örnekleridir. Şair, özellikle methiye bölümlerinde ağır dil kullanıyor.

c- Hilmi, özellikle gazellerinde sade dilden yanadır. Yabancı sözcüklere, terkiplere yer vermesine rağmen daha anlaşılır bir dille yazmıştır. Halk deyimlerine, atasözlerine, halk söyleyişlerine hatta beddualara yer vererek sokaktaki Türkçeyi; evde, pazarda, çarşıda konuşulan Türkçeyi şiirine sokmuştur.

Bana sık sık bakıyor diyü gücenmiş cānān
 Bu kadar bendesinün aybına dikkat ne imiş
 G.I5/3

Beni düşürdi bu hāle yetiş ey dost yetiş
 G.I4/2b

Leylā diyerek taglara düşmüş idi Macnūn
 G.I3/5a

Bana imdād idecek sensin iki ālemde
 Yoksa bir kimse bana eylemez imdād meded
 G.6/4

ç- Hilmi'nin şiirlerinde az da olsa bugün kullanılmayan ya da değişmiş biçimleri kullanılan sözcükler de vardır. Örneğin; nişle-, semür-, kangı, kande, beli, kanı, nice, içre vb.

Hālūme rahm itmez isen nişlerüm
 Mūs.2/5c

Beli var şimdi havuz başınun āb ü tābı
 Kas.6/9a

Kangı dergāha varup yalvara erbāb-ı niyāz
 G.I/3a

Kandesin ey dilber-i āteş-izārum kandesin
 G.4I/1a

d- Hilmi'nin kasidelerinin zor anlaşılmasının bir nedeni Arapça-Farsça sözcüklerse, bir diğer nedeni de yabancı tamlamalardır. Onun şiirlerinde her türlü tamlama bulmak mümkündür.

I- Tamlamalar :

a- Belirtili isim tamlamaları :

Çünkü herkesün halin bilüp rahm eyleyen
 Bana da rahm eyle ey dād-āver-i rüz-ı cezā
 Kas.I/2

El-hazer ahdine aldanma o peymān-şikenün
 Seni aldatmadur ol ahdlerün encāmı
 Kas.I4/4

b- Belirtisiz isim tamlaması :

Nefsdür ancak beni sana günahkâr eyleyen
Nefsdür vuslat gününde eyleyen senden cüdâ
Kas.1/5

Lebi Şâm fıstıkı çeşmânı sâkız bādâmı
Kendide Hazret-i şâh-ı rüsûlün hem-nâmı
Kas.14/18

c- Genitif ekinin düştüğü (eksiz) belirtili isim tamlaması :

El-amân ey dil-i bî-çâre ^{→ dil} elinden k'âhir
İşte bu çâresi yok derde giriftâr oldum
G.31/3

Gelün ey ehl-i vefâ irdi ise id-i visâl
Gayrı cânân ^{→ dil} yolına cânlar kurbân idelüm
G.31/4

ç- Arapça isim tamlaması (terkib-i izafî) :

Ol habîbün menba'ü'n-nûrında peydâdur müdâm
Kas.7/2b

Ale'l-husûs bu Dârü'l-Maârif'i işte
Kas.8/5a

d- Arapça sıfat tamlaması (terkib-i tavsifi) :

Oldı her vechile mânende-i beytü'l-ma'mûr
T.3/6b

Hasretünle beytü'l-ahzâna karar eyler gönül
G.29/1b

e- Lafzi izafet (izafet-i lafziyye) :

Vey hudâvend-i azîmü's-şân-ı İskender-gulâm
Kas.7/1b

f- Farsça isim tamlaması :

Olmaga ey murg-ı dil dām-ı belālardan emīn
Turra-i dilber dinür bir āşiyān buldum sana
 G.3/4

g- İzafet kesresi olmayan tamlamalar (terkib-i izafi-i maktu) :

İşte bu gül-çehre vü gonçe-dehān buldum sana
 G.3/2b

Bir melek-hū dilber-i şirīn-zebān buldum san
 G.3/5b

ğ- Farsça zincirleme isim tamlaması (tetabu-ı izafet)

Bülbül-i nālende-i gülzār-ı aşkum dir idün
 G.3/2a

Eyā mürettib-i dīvān-ı arsa-i arasāt
 Kas.2/7b

h- Farsça sıfat tamlaması (terkib-i tavsifi) :

Cān fedā kılmaga bir rūh-ı revān buldum sana
 G.3/1b

Şekvāyı ko sabr eyle hemān ey dil-i şeydā
 G.2/4b

2-Dil Yanlışıları :

Divan şiirinde gramer yanlışıları olarak kabul edilen dil özelliklerine Hilmi'de de rastlıyoruz. Arapça tamlamalarda her iki sözcüğünde Arapça olması şartına genellikle Osmanlıcada uyulur. Ancak iyi bir eğitim gören Arapça ve Farsçayı şiir yazacak derecede bilen divan şairlerinde bile bu kuralın dışına çıkıldığını görmek mümkündür.

Hilmi de iyi eğitim görmüş bir şairdir. Fakat zaman zaman bu dil yanlışlarına düşmüştür. Kendinden önce gelen şairleri örnek almış olsa gerek.

Hilmi Divanı'nda belirlediğimiz dil yanlışları şunlardır :

a- Biri Türkçe diğeri Arapça iki sözcüğü Farsça kuralla tamlamaya sokmak.

Geyse de zâhid ısınmaz dahi ^{T.} ^{Ar.} kürk-i sincâb
Kas.6/8a

b- Biri Türkçe diğeri Farsça iki sözcüğü Farsça kuralla tamlamaya sokmak.

Reşk-i reng-i gül olan ^{F.} ^{T.} ruhsâr-ı alun var seniün
Lâle-i hamrâ gibi ruhsâr-ı alun var senün
G.25/2

c- Türkçe sözcükleri Farsça edatla birleştirmek.

Gün be gün efzûn olur âh ü figânum âh âh
G.47/7

ç- Farsça sözcüğe Arapça edat getirmek.

Tutar elbette yine âdemi germiyyet-i mey
Kas.6/13a

Farsça " germ" sözcüğüne Arapça -iyyet eki getirilerek yapma mastar elde edilmeye çalışılmış. Kural dışı bu uygulamaya Osmanlıcada rastlanır.

d- Farsça sözcükleri Arapça kalıplara sokmak.

Nezâket-perver ü şîrîn-güftâr

DNS.II/7b

Farsça "nazûk" sözcüğünden Arapça "fe'âlet" kalıbında sözcük yapılmış.

e- Arapça ya da Farsça anlamı bir yana bırakılarak Osmanlıcada bambaşka bir anlamda kullanılan sözcükler.

Oldı el-hakk bu kasıdeyle bu ra'nā gazelüm

Kas.II/36a

Arapçada "ne söylediğini bilmeyen, ahmak ,sünepe kadın" anlamına gelen ra'na; Osmanlıcada "hoş, güzel, latif" anlamlarında kullanılıyor.

Bā-husūs eyledi bir mekteb-i vālā-bünyād

Kas.9/5a

"Mekteb" Arapçada "yazıhane" anlamında bir sözcük-ken Osmanlıcada "okul" anlamında kullanılmıştır.

Eyledi tahrîr iderken anı nevk-i hâmeden

Kas.I5/8a

"Hürriyete kavuşmak" anlamına gelen Arapça sözcük tahrir; Osmanlıcada "yazma, yazılma, kompozisyon, kitap yazma, kaydetme" anlamlarına gelmektedir.

f- Türkçe yardımcı fiili doğru olmayan bileşik fiiller :

Ahvāl-i perîşānuma imdād kılarsan

Kas.I0/I4a

imdād; Arapça "yardım, yardıma gönderilen kuvvet" anlamında bir sözcüktür. Etmek yardımcı fiili ile yardım etmek biçiminde kullanılır.Dolayısıyla kıl- yerine it-fiili daha uygun düşüyor. Bu görüşümüzü şairin aynı sözcüğü bazen de it- yardımcı fiili ile kullanışı doğruluyor.

Bana imdād idecek sensin iki âlemde

G.6/4a

Şair, bu konuda da diğerlerinde olduğu gibi bir ikilem içerisindedir. Açıkcası hangisini seçeceğini kendisi de tam olarak kestirememiştir.

3- Deyimler :

Hilmi'nin şiirlerinde görülen deyimler, onun halk diline olan yakınlığını, Mahallileşme cereyanının etkisinde kaldığını gösteriyor. O da diğer divan şairleri gibi sade dil kullanarak, Türkçeye hakim olduğunu, yalın Türkçeyle şiir söyleme gücünü kanıtlama yoluna gitmiştir.

Fikir vermesi bakımından divanda geçen deyimlerin bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

I- Ah etmek :

Sana hevādār olalıdan beri
Aglayup āh itmedeyüm ey peri

Müs.2/8cç

2- Ahde vefa kılmak :

Kim dir sana uşşākını agyāra fedā kıl
Dildāre didük de sanemā ahde vefā kıl

Muh.2/2cç

3- Aklını almak :

Bir nigāh ile alup aklumı bī-hoş itdi
Yokdur akl alıcı ol çeşm-i füsunkār gibi

Kas.II/3I

4- Başa bela olmak :

Ol şüh egerçi bilürem başā belādur
Annā nideyüm mislī cihān içredür nādīr

Muh.2/3ab

5- Başta gezdirmek :

Benüm ol kim ne aceb gonçe-i şî'r-i terümi
Gezdürür başda cihān zīver-i destār gibi

Kas.II/4I

6- Belaya düşmek, gözünde olmamak :

Düşdüm belā-yı hicrüne dünyā gözümde yok
Billāh hayāl-i vuslatun asla gözümde yok

G.24/I

7- Bin canla kurban olmak :

Didüm makbül ise ey mūnis-i cān
Huzūrında olam bin cānla kurbān

DNŞ.II/18

8- Başın için, canına kıymak :

Kıyma azîz başun için cānuma
Bir nazar it hāl-i perîşānuma

Müs.2/7ab

9- Canına can katmak :

La'l-i lebinün āb-ı hayāt olduğu peydā
Nûş eyleyenün cānına cān katmada zîrā

DNS.IV/2-6

10- Ciğeri kebec olmak :

Yār azm itdi bu şeb meclis-i agyāra dirîg
Cigerüm āteş-i gayretle kebāb oldu yine

G.50/2

11- Çok görmek :

Felek çok gördi āhir dūr kıldı nev-civānumdan

Muh.I/3d

12- Dili tutulmak, sararıp solmak :

Hastelikten sararup solsa aceb mi nergis
Hayretünden nola tutılrsa zebān-ı süsen

Kas.6/3

13- Dinden çıkarmak :

Āh dinden çıkarur ādemi ol işve-fürüş
Ālemi azdurur ol mugbeçe-i bāde-fürüş

Tah.I/4cç

14- Elem çekmek :

Şād ol ki gönül mevsim-i şādī vü tarabdur
Bî-hüde yire çekme elem Fâtıma togdı

T.2/4

15- Elden gitmek :

Akl ü fikrüm Hilmî-i divāneves elden gider

G.19/4a

16- Feryada başlamak :

Feryāda başladı sanuram taglar aglaram

G.58/3b

17- Gözünü açmak :

Gözünü aç ki bana Hilmî-i dānā dirler

Müs.I/7ç

18- Gözden düşmek :

Düşdi gözümden ol meh-i nā-mihribān benüm
Terk eylemezdüm anı ben ammā gözümde yok
G.24/4

19- Gözün yaşı durulmak :

Hülyā-yı visāl eyleyüben dil ne yorılsun
Rahm eyle birāz bārī gözüm yaşı turılsun
Muh.2/Iab

20- Haber vermek :

Haber virem ana hāl-i dü-çeşm-i hün-feşānumdan
Muh.I/2d

21- Halini sormak :

Ne cevri ü kahrlar gördüm o şüh-ı dil-sitānumdan
Sorarsan hālümü şimdi bu feryād ü figānumdan
Muh.I/cc

22- İmana gelmek :

Tābe-key ol bī-vefānun küfr idersün zülfine
Yetişür küfr ü inādun gayrı gel imāna gel
G.30/6

23- Kan ağlamak, göğsü parça parça olmak :

El-vedā itdükçe güyā sīnem olur çāk çāk
İki çeşmüm hasret ile aglıyor kan el-vedā
Kas.I5/7

24- Karaları bağlamak :

Hilmi firāk-ı yār ile var mātemüm benüm
Beytü'l-hazende karaları bağlar aglaram
G.58/5

25- Kan dökmek :

Hālümü bilmez mi o cānān aceb
Kan mı döker dīde-i giryān aceb

Mis.2/IOcc

26- Kıldan nem kapmak :

Kıldan ne aceb nem kapar erbāb-ı basiret
Hilmī gücile sen suver-i cedri görürsün
G.39/4

27- Lal olmak :

Lal olur görse Sikender haşmet ü dārātını
Fart-ı rüşdün görse Erdenü'r-Reşid irşād olur
Kas.I2/4

28- Muradını vermek, şükretmek :

Nice şükr itmeyem Bārī Hudā'ya
Murādun viridi Hilmi-i gedāya
DNS.II/2

29- Müjde vermek :

Virdiler müjde bana şād ol çerāg oldun diyü
Guş idince eyledüm çāk-i giribān el-vedā
Kas.I5/6

30- Nara yakmak :

Cism ü cānı sen yaratdun ben nice da'vā idem
İster isen nāra yak istersen āzād it şehā
Kas.I/4

31- Ocağını söndürmek :

Lālenün dāg-ı derūnında yanarken āteş
Berf söndürdi ocagun ne aceb reşkinden
Kas.6/5

32- Önünde can vermek (yolunda can vermek) :

Virmege önünde can bir bi-aman ister idün
İşte bir hun-riz-i zalim can-sitan buldum sana
G.3/3

33- Rast gelmek :

İtdüm o mehpāreyi çok cüst-ü-cu
Rast gelüp olamadum rû-be-rû
Müs.2/4ab

34- Söz açmak :

Meclisde bu şeb bir söz açup vuslata dāir
Cānāna didük de işit ey zālīm kāfir
Muh.2/3cc

35- Şaşırıp kalmak :

Sensin ol ukde-güşā kim hükemā nezdinde
Şaşırup kalsa gerek sūret-i dīvār gibi
Kas.II/7

36- Tüyleri diken diken olmak :

Dehşetinden her ser-i müyum olur diken diken
Gelse bir kez hâtır-ı mahzûnuma nâm-ı firâk
G.23/5

37- Takatı tükenmek :

Dükendi gayrı tākāt çekmege bu bār-ı hicrānı
Efendim lutf idüp bu bārı tahfīf eylemek yok mu
G.54/3

38- Toz kondurmamak, üstüne düşmek :

Gerçi kim ol meh cebīnün düşdi dünyā üstine
Yine toz kondurmadılar anun ammā üstine
G.49/1

39- Vatan tutmak :

Āşiyān içre esīr-i vālā-yı bülbüller
Gülsitān içre aceb tutdı vatan zāg ü zegān
Kas6/6

40- Yüreğini dağlamak, sabah-akşam ağlamak :

Hicr-i ruhunla subh ü mesā aglar aglaram
Sad-pāre sīnem aşkun ile dağlar aglaram
G.58/1

41- Yüzüne perde çekmek :

Gördükçe beni meh yüzine perde çekersin
Ey ruhları alum ne irişdi sana benden
G.42/4

42- Zindan olmak :

Nühket-i zülfün çıkardı subh-dem bād-ı sabā
Andelibe gülsitān şimdengirü zindān olur
G.11/3

4- Halk Söyleyişleri :

Hilmi, halk söyleyişleriyle sokaktaki Türkçeyi, günlük konuşma dilini şiire sokma geleneğine uymuştur. Bunların bir kısmını halkın söylediği biçimde kullanırken, bir kısmını yabancı sözcük ve tamlamalar aracılığıyla söylemiştir. Kimi zaman da beddualardan yararlanmış, şiirine renk katmıştır.

Vücūd-ı nāzenīnün hıfz idüp her dem hatalardan
Hemān ömrün füzün itsün o hallāk-ı alīm el-hakk

T.4/4

beyitte "Allah ömrünü uzun etsin" sözü aydınların kullandığı biçimde söylenirken,

Tur sen hele gül taht-ı çemenzāre kurılsun
Bin mes'ele-i vuslat o dem yāre sorılsun

Muh.2/1cç

beytindeki "dur sen hele" sözü evdeki biçiminin nazma geçmiş haliyle karşımıza çıkıyor.

Ey ciğerüm pāresi meh-peykerüm
Ey güzümün nūrı vü tāc-ı serüm

Müs.2/5ab

Bu beyitte karşımıza üç tane halk söyleyişi çıkıyor: a- Ciğerimin parçası, b- Gözümün nuru, c- Başımın tacı. Ancak bunların içinde en tanıdık olanı "gözümün nuru" dur. Halk, "ciğerimin pāresi" , "tāc-ı serüm" demez; "ciğerimin parçası", "başımın tacı" der.

Ey benüm on başı olan kāmīlüm
Ben senün endāmuna pek mā'ilüm

Müs.2/14ab

Seni bir āh ile ber-bād ider idüm ammā
Nideyüm Hazret-i Hakk'da yüzümün karesi var

G.8/3

"On başı olmak" ve "Yüzümün karesi var", beyitlerdeki zamir ve filleri çıkarınca geriye kalan Türkçe sözcüklerden oluşmuştur. Bu da dizelere ayrı bir özellik veriyor.

Tevbe itmişdi velî nūş-ı şarāba Hilmī
Kara kışda eger olsa gerek tevbe-şiken

Kas.6/20

"kara kış", fiillerle elele verip beyite açıklık getiriyor.

Düldül-i hāmeyi başdan başa dek esdüreyüm
Arsa-i fahriyyede Haydar-ı kerrār gibi

Kas.II/37

Türkçe sözcüklerin yer aldığı bu söyleyiş, Arapça, Farsça sözcüklerle yüklü şiirin dilini halka yaklaştırıyor.

Ol şüha didüm sen gibi bir mähveşüm var
Hilmi didi dīvāne isen Allah'a yalvar

M.3

El-aman ey dil-i bî-çāre elinden k'āhir
İşte bu çāresi yok derde giriftār oldum

G.32/3

Söz yok endāmına gayet güzel etvārūn hūb
Böyle olsun eger ālemde olursa mahbūb

DNS.4/3-2

Kaldı Hilmi çekerek hicrini mānende-i çüb
Hemān Allāh ü te'ālā vire sabr-ı Eyyüb

DNS.4/3-5

Ahvāl-i perīşānumı Allah'ı seversen
Ketm eyleme ol zülfi perīşānuma söyle

G.46/2

Egerçi vasla şāyān eylemezsen de bizi cānā
Yarım ağızla olsun bāri teklif eylemek yok mu

G.54/2

Yārūmi ard kapudan bāga aşurdı agyār
Gice ben subha kadar çārene bīdār oldum

G.32/4

Beyitlerde yer alan halk söyleyişleri şiire daha sıcak, daha samimi hava katıyor. Aşağıdaki beyitte ise atasözüyle halk söyleyişi birarada kullanılarak bu özellik yakalanmaya çalışılmıştır.

İrdi hengām-ı şitā oldu cihān beyt-i hazen
Bu meseldür ki ne çāra çekilür başa gelen

Kas.6/I

Hilmi, kimi zaman da beddualara başvuruyor, onların yardımıyla şiirini renklendiriyor. Sevgilinin zulmüne daha fazla dayanamayan şair, ona beddua ederek rahatlama yolunu

seçiyor.

Hālūmi gamla tebāh eyledün Allah'dan bul
Beni bīmār-ı niğāh eyledün Allah'dan bul

G.28/I

Hançer-i hicrānla āhir beni itdün helāk
Dilerem Hakk'dan a zālīm hançer-i rahmāna gel

G.30/4

5- İkilemeler :

Hilmi'nin şiir dilini halk diline yaklaştıran bir özelliği de ikilemelere yer vermesidir. Bir kısmı yabancı sözcüklerle yapılmıştır. Ancak Türkçe sözcüklerle yapılan ikilemeler çoğunluktadır. Kimisi eş anlamlı sözcüklerle, kimisi zıt anlamlı sözcüklerle yapılmıştır.

Sözleri āhbāb ile hep şāirāne söylerem
Dilber ile güft ü gūda bī-zebānum āh āh

G.47/4

Hançer-i nāzı elinde geleyor ol āfet
Allāh Allāh yine uşşāka şehādet güridür

K.4/I

Gözleri kamaşur bakmaga ruhsāruna elbet
Başdan ayaga nūr-ı mücessemsin ey āfet

DNS.4/4-6

Rūz-ı vuslat geldi mi itmām olup hicrān diyü
Rūz-ı hicri āh idüp bir bir şumār eyler gönül

G.29/2

El-vedā itdükçe gūyā sīnem olur çāk çāk
İki çeşmüm hasretile aglayor kan el-vedā

Kas.15/7

Yār bezm-i gülşene teşrīf ider şimdi diyü
Def'a def'a müjde-i ālem-behālar var idi

G.52/3

Bāg-ı firkatde dem-ā-dem bülbul-i nālendeyem
Ey dirīgā gūş iden yok nāle vü efgānumı

G.56/2

Dehşetinden her ser-i müyum olur diken diken
Gelse bir kez hātır-ı mahzūnuma nām-ı firāk

G.23/5

Hilmiyā endişe-i vaslı ile ol kāfirün
Gün be gün eفزūn olur āh ü figānum āh āh

G47/7

Serv kaddün begenüp bāgda hırāmān eyler
Var temāşāya ki görsün kadd ü kāmet ne imiş

G.15/5

Pāre pāre eylemişken tīg-ı āzārun yine
Bir yeni zahm açdı bak bu sīne-i sad-çāke bak

G.21/4

Seyr it ne gül-endāmdur ol dilber-i eşbeh
Dir cümle gören hüsn-i Hudā dādına peh peh

DNS.3/26

İtdüğüm cürm ü günehden şöyle kim havf eylerem
Gūş-ı cāna çalınur her rūz ü şeb sūr-nāy-ı havf

G.18/3

Saf be saf hüsnün temāşāya gelür kerrūbiyān
Almak isterler o māhı arş-ı a'lā üstine

G.49/4

Hilmiyā irdi du'ā vakti hamūş ol gayrı
Hazret-i Hakk'a du'a eyle hemān sık sık

T.5/9

Ben ki bu derdün devāsın senden itdüm cüst-cū
Sen dahi lutf eyleyüp bīmār ile yan yana gel

G.30/2

Yegān yegān ana nakl eyledüm ser-encāmı
Nühüfte kalmadı mā-beynümüzde bir esrār

Kas.19/10

Ol dehānun içre dendānun görüp zann eyledüm
Yer yer āgūş-ı sadefde gevher-i yek-tā gibi
 Kas.I3/6

6- Fiiller :

Hilmi'nin şiir dilini daha iyi anlayabilmek için fiillerin kullanış biçimine bakmakta yarar vardır. Bu işi fazla ayrıntıya girmeden her konuya divandan bir örnek vererek ortaya koymaya çalıştık.

1- Basit Fiiller : Aç-, agla-, al-, bak-, bil-, bul-, çek-, de-, del-, diz-, dök-, dön-, düş-, es-, gel-, giy-, ir-, kal-, ko-, kork-, kur-, yap-, san-, sol-, sor-, sun-, sür-, tut-, uy-, var-, vir-, yak- vb. fiiller divanda sık sık karşımıza çıkar.

2- Türemiş Fiiller : Ak-ı-t-, az-dır-, bağ-la-, bak-ı-l-, bas-dır-, baş-la-, çağ-la-, çık-ar-, dağ-la-, deg-i-ş-, di-n-i-l-, din-le-, es-dür-, ir-i-ş-, gez-dür-, getür-(kel-tür-), geç-ür-, ısı-n-, kur-ı-l-, sag-la-, sor-ı-l-, sön-dür-, söyle-(söz-le-), tur-ı-l-, yara-t-, yara-t-ı-l-, yara-ş-, yet-i-ş-, yık-ı-l-, yor-ı-l-, yürü-t

3- Bileşik Fiiller :

A- Yardımcı Fiillerle Yapılanlar : Divanda, "it-, ol-, eyle-, kıl-, bul-, ur-, dut-"yardımcı fiilleriyle yapılan bileşik fiillere rastlanır. Bunların içinde en çok kullanılanlar ise "itmek, olmak, eylemek" dir

a-Olmak Yardımcı Fiili : "mübtelā, fedā, esir, vasıl, bāki, emin, meksur, mecbur, ma'mur vb. yabancı kökenli sözcüklerle bileşik fiiller kurmaktadır.

Aceb meh-hānede ragbet olur mı zāhide bilmem
Olur mı yohsa rindān içre mānend-i gedā zāhid

G.7/3

Hilmiyā sen da'vī-i aşk içinde sadıksın velī
Āşık-ı sadık olanlar sīnesi üryān olur

G.II/5

b-İtmek Yardımcı Fiili : "hıfz, terk, ne, azad, suzan, intisab, iltica, lutf, perişan, dava, divane, rüsva, imdad vb. sözcükleri bileşik fiil yapar.

Seni bir âh ile ber-bād iderdüm ammā
Nideyüm Hazret-i Hakk'da yüzümün karesi var
G.8/3

Fikr idüp ebrū vü hālün giceler subha kadar
İderem girye vü nāle yetiş ey dost yetiş
G.I4/4

c-Eylemek Yardımcı Fiili : "bahş, rahm, günehkār, cüdā, niyāz, şefaāt, cevāb, safā, zār, temāşā, dü-tā, āh, siyah, ülfet vb. sözcüklerle yapar.

Var mı ālemde sana kaddini dal eylememiş
Dökmegi hün-ı serün sana helāl eylememiş
G.I2/I

Dıde dinler mi yesāgun lā-cerem eyler nazar
Perde kim ol şāh-ı hubān rüyeti itmiş yesāg

ç-Kılmak Yardımcı Fiili : "afv, kerem, meded,
rahm, himmet, dil-şād, imdad, gūş, yay, pāk, nazar gibi
sözcüklerle bileşik fiil kurar.

Kalmışam vādī-i gafletde bana himmet kıl
Ey olan şāh ü gadā emrine münkād meded
G.6/2

Yay kıldun kaddüm ebrū-yı kemāndār gibi
Haste itdün beni ol nergis-i bīmār gibi
Kas.II/29

d-Bulmak Yardımcı Fiili : "belā, dermān, devā, sezā, nev-civān, revān, gül-çehre, gonçe-dehān, āşiyān, dilber, can-sitān vb. sözcüklerle kurar.

Hālūmi gamla tebāh eyledün Allah'dan bul
Beni bīmār-ı nigāh eyledün Allah'dan bul
G.28/T

Hilmiyâ derd ü meşakkatle güzâr eyledi ömr
 Âh bulamaz mıyam ölsen dahi râhat acebâ
 G.I/7

Beyitte "rahat bulmak" bileşik fiili + a + bilmek yapısının olumsuzuyla görülüyor. Yardımcı fiille kurulan bileşik fiil ile bir de yeterlik fiili yapılmış.

e-Urmak Yardımcı Fiili :

Görince reh-güzârında o şeh üftâdeler turmuş
 Gönüller yâresine merhem-i mihr ü vefâ urmuş
 Ş.2/2ab

Rüyında hemân berk urur envâr-ı beşâset
 Alnında celî şa'sa'a-ı nür-ı sa'âdet
 DNS.3/30

f-Tutmak Yardımcı Fiili : "vatan, zeban, fırtına, alçak, kulak" vb. sözcüklerle bileşik fiil yapılmış, kimi yerde ise yardımcı fiil, "tutulmak" biçiminde yer almıştır.

Mevsim-i mayııda kûy-ı yârda tutsam vatan
 Baht-ı nâ-hemvârı gör kim kesret-i mârân olur
 G.II/4

Tutulup furtınaya bahr-ı muhîr-i gamda
 Ugramışken karaya sücce-i fikr ü gamda
 Tah.I/3ab

B- Özel Bileşik Fiiller :

Hilmi Divanı'nda gerundiumlu bileşik fiiller dediğimiz bileşik fiillere, yardımcı fiillerle kurulanlar kadar sık rastlanmaz. Bunların içinde de en çok yeterlik fiilinin olumsuzu kullanılmıştır. Anlayaman, idemem, göremezken, iremez, olamaz, gidemezsin vb.

a-Fiilin gerundiumlu şekli+ gör-:

Terk idüp bâliş-i zer-târı dem-i fasl-ı bahâr
İde gör güşe-i hum-hâne-i vahdete karar
 Mûs.I/5ab

Sa'y idüp nāmver-i zümre-i mestān ola gör
 Bu harābātda ser-i meclis-i rindān ola gör
 Mūs.1/6ab

b-Fiilin gerundiumlu şekli+bil-:

Kuvvet-i cāzibe-i aşk olamaz şerh ü beyān
 Ki ider Tūr-ı tecellī-i Hudā-yı sūzān
 Mūs.3/Idē

Nice āsārı var ol şāh-ı dil āgāhun kim
 Kimse ta'dād idemez itse eger fikr-i dakik
 T.5/6

İtdüm o meh-pāreyi çok cüst-ü-cū
 Rast gelüp olamadum rü-be-rü
 Mūs.2/4ab

Hilmiyā derd ü meşakkatle güzār eyledi ömr
 Āh bulamaz mıyam ölsem dahi rāhat acebā
 G.1/7

C- Kalıplaşmış Bileşik Fiiller :

Şairin en çok kullandığı bileşik fiiller bu yapıdadır. Genellikle iki sözcüğün öbekleşmesinden oluşmuşlardır. Şiirlerde sıkça gördüğümüz bu kalıptaki bileşik fiillerden bazıları, "gözleri kamaşmak, elden gidermek, kemalermek, dikkatle bakmak, kana boyanmak, sağ kalmak, dert çekmek, kucağa almak, almak istemek, zeval inmeme, perde çekmek, çıkmak istemek, rahat virmek, taglara düşmek, zevke irmek, imana getirmek, safa virmek, kadem basmak, ruhsat virmek vb."dir.

Kerem kıl bāri Hilmī-i güneş-girdāre ruhsat vir
 Mey-āşāmlıkda rindān içre ma'zūr olmasun Yārab
 G.4/5

Bezme ol meh-rū kadem basmakda ar eyler mi hiç
 Āşıkā agyār var iken i'tibār eyler mi hiç
 G.5/1

Gelürse bezme virmez tab'-ı rindāna safā zāhid
 Olur dā'im anuñün bezm-i rindāndan cüdā zāhid
 G.7/1

7- Fiil Çekimleri :

Hilmi'nin şiirlerindeki fiiller, kullanıldıkları kip ve zamana göre incelendiğinde görülen geçmiş, geniş zaman, emir, istek, dilek-şart kiplerinin daha çok kullanıldığı görülür.

A-Basit Zamanlar :

a-Görülen Geçmiş Zaman : -di / -di

Bu kadar cevr ü cefā eylemege noldı sebep

G.1/6a

Müjde ey dil müjde kim bir nev-civān buldum sana

G.3/1a

Halk itmedi bu abd-ı günehkārdan alçak

G.22/6b

Bu gazelle pür safā itdün dil-i uşşākı hep

G.25/6a

Ey gönül biz bu cihānda rüy-ı rāhat görmedük

G.27/1a

Cümle ālem menzil-i maksūda vasıl oldılar

G.27/2a

b-Anlatılan Geçmiş Zaman : -mış / -miş, -up+dur

Hilmi, bu zamanı çoğunlukla -mış/-miş ekiyle çekime sokmuştur. Az da olsa -up gerundiumlu biçimine rastlanır. Şiirlerde Eski Anadolu Türkçesi'nin izlerini yansıtmaması bakımından önemlidir.

Kalmışam vādī-i gafletde bana himmet kıl

G.6/2a

Cemāl-i baht ki hem-reng-i şām kalmışdur

G.10/1a

Var mı ālemde sana kaddini dal eylememis

G.12/1a

Derd-i gam çekmedeyem hālüm olupdur berbād

Müs.3/4b

Dūzeh-i aşk içre sūzān olmamışlardır henüz
G.56/3a

c-Geniş Zaman : -ar / -er, -ur / -ür, -r

Yetişür mi bu kadar hayrete tākat acebā
G.1/Ib

Ben devlet-i dehr istemezem olsa da bākī
G.2/3a

Beklerüz görmek için mäh-ı cemālün her şeb
G.48/6a

Cümle ālemle ider ülfet o şāh-ı hūbān
G,1/5a

Āşika agyār var iken i'tibār eyler mi hīç
G.5/Ib

Aceb mey-hānede ragbet olur mı zāhide bilmem
G.7/3a

İderem girye vü nāle yetiş ey dost yetiş
G.14/4b

Hīç bir gün siklet-i ferdāyı itmezler hayāl
G.21/3a

ç-Şimdiki Zaman : -yor

Ekten önce gelen ünlü, düz-geniştir.

Bana sık sık bakıyor diyü gücenmiş cānān
G.15/3a

İşte ol meh hāline rahm itmeyor aslā senün
G.30/3a

Hançer-i nāzı elinde geleyor ol āfet
K.4/Ia

d-Gelecek Zaman : -ecek /-acak eki az kullanılmış.

Eyleyeceksen şefa'āt bir cevāb eyle bana
Kas.2/5b

Çün eyleyecek pādişeh-i rūzi girizān
Kas.10/9b

Sensin idecek derdüme dermānı efendim

Kas.I0/9b

Ālem senün endāmuna hayrān olacaktur

seyrāt nolacaktur

Mz.3a

e-Gereklilik Kipi : -meli / -malı, -sa gerek

Gereklilik kipi pek fazla kullanılmamış. Kimi yerde

-meli/-malı kalıbıyla çekime girerken, kimi yerde de "ai-
lek-şart + gerek" yapısıyla görülür.

Derd-i aşk ile hemān olmalıdur bî-pervā

G.I5/4a

Şaşırup kalsa gerek sūret-i dīvār gibi

Kas.II/7b

Kara kışda eger olsa gerek tevbe-şiken

Kas.6/20b

Ey pîr-i mugān mugbeçeye itmeli tezvîc

G.I3/2a

f-Emir Kipi :

O gaddarun derūnı içre eyle merhamet ilkā

Ki tā bu mertebe azara mecbūr olmasun Yārāb

G.4/4

Nice ben zār u hazīn olmayayum kim ol māh

G.I2/4a

İreyüm girye vü nāle yetiş ey dost yetiş

G.I4/4b

Kubbe-i çarhı yıkup hele vīrān idelüm

G.3I/Ia

Söyleyün dildāruma ta'n itmesün āşıklıkum

G.56/5a

g-İstek Kipi :

Neyleyem āşıklara Hakk fırsatı itmiş yesāg

G.I6/5b

Yārab ol sūya zevāl irmeye kim cānānun
G.48/10a

Arz eyleyem ahvāl-i perīṣānı efendim
Kas.10/8b

Her ne etrāfa ki azm eyleyesin pīşinde
Kas.II/IIa

ğ-Dilek-şart Kipi :

Eylesem āh ü figān hāk-i der-i yāre varup
G.1/2a

Ki sezā itseler ey dil anı çarha talik
T.5/7b

Ba'd-ezin her gördüğün vasla sezā itsen dahi
G.26/2a

B-Bileşik Zamanlar :

a-Hikaye Bileşik Zamani :

Kām-yāb-ı vuslat iken şükrin itmezdüm edā
G.23/3a

Nükhet-i zülfün çıkardı subh-dem bād-ı sabā
G.II/3a

Göreydi ni'metün cūyān olurdu Hātem-i eshā
T.1/4b

Bir zaman gamla bizi zār u nizār itmiş idi
G.31/2a

Tevbe itmişdi velī nūş-ı şarāba Hilmī
Kas.6/20a

b-Rivayet Bileşik Zamani :

Ālem esrārını pinhān ider imiş Hilmī
G.31/7a

Nāmına dirler imiş Hān-ı Süleymāniye
G.48/2b

Rahm ü şefkat nidügin bilmez imişsin sözi kes
Ş.I/5c

Beni yār ile zevk eyler sanurmuş ālem ey Hilmi
Ş.2/4c

c-Şart Bileşik Zamanı :

Vasl ümüd itdiyise fikr-i muhāl eylememiş
G.I2/6b

Egerçi sabr ile olmuşsa dil bekām-ı visāl
G.I0/2a

İster isen nāre yak istersen āzād it şehā
Kas.I/4b

Ya ilāhī cürmimi bahş eylemezsen veh bana
Kas.I/1b

Ahvāl-i perīşānuma imdād kıalarsan
Kas.I0/I4a

Eylemezlerse nola çarh-ı le'ime ser-fürü
G.55/2a

8- Bildirme Eki :

Ben āşıkam aşk oldu bana rütbe-i bālā
G.2/3b

Bülbül-i nālende-i gülzār-ı aşkam dir idün
G.3/2a

Çeşm-i giryānum ki bir cūdur hemān turmaz akar
G.5/4a

Sana lāzımdur elbette bu yolda reh-nümā zāhid
G.7/2b

Kimün dil-hānesi gencine-i esrār-ı aşkundur
G.9/3a

Hemān kerem diyü bir kuru nām kalmışdur
G.I0/3b

Hilmiyā sen da'vī-i aşk içinde sadıksın velī
G.II/5a

Aybum agyār miyānında henüz oldur kim
G.12/5a

Derd-i aşk ile hemān olmalıdur bī-pervā
G.15/4a

Dil-sitānum beni dīvāne iden sensin hem
Ş.3/3a

Didiler Āşıkıyuz bir meh-i hüsnün bizler
G.48/5a

9- Gerundiumlar :

a- -up / -üp :

Hastelikden sararup solsa aceb mi nergis
Kas.6/3a

b- -uban / -üben :

Tutmadukça varuban kūşe-i külhende vatan
Kas.6/8b

c- -dukça / -dükçe :

Şarāb-ı nābı nūş itdükçe ben bezm-i mahabbetde
G.7/4a

ç- -dukda / -dükde :

Ey sūfi niçün meclise geldükde sen eyā
G.39/3a

d- -u / -ü :

Şād oldı mı olmaz mı diyü şübheyi kaldır
T.2/2a

e- -madan / -meden :

Aglamadan kalmadı çeşmünde nūr
Müs.2/2ç

f- -medin / -madın :

Arz-ı hāl itmedin āmāl-i abīdānemüzi
İdeyüm izn-i şerifün ile arz u inhā
Kas.16/7

g- -a / -e :

Bende-i pîr-i mugân olmaga şâyân ola gör
Müs.I/6c

ğ- -makda / -mekde :

Dem-be-dem olmakda revân sū-be-sū
Müs.2/4c

İsimfiile lokatif eki getirilerek elde edilen bu yapı, hareketin şimdiki zamanda yapıldığını anlatıyor. Hilmi'nin şimdiki zamanı -yor ekinin yanı sıra -makda kalıbıyla da elde ettiğini görüyoruz şiirlerde.

h- -alı / -eli :

Tulū' itmeyeli mihr-i baht ey Hilmi
G.I0/8a

ı- -alıdan / -eliden :

Āşık alaldan ol meh-i t̄abāna Hilmiyā
G.24/5a

i- -alıdan beri / -eliden beri :

Sana hevādār olalıdan beri
Müs.2/ c

j- -ıca / -ici :

Yokdur akl alıca ol çeşm-i füsünkār gibi
Kas.II/3I

k- -mada / -mede :

Şimdiki zaman çekiminde kullanılan -mada yapısı, isimfiile lokatif ekinin getirilmesiyle elde edilmiş.

Eşk-feşān olmada çeşm-i pür-āb

Müs.2/I2ç

l- -madık / -medik :

Āleme gelmediği vazıh ü derkār gibi
Kas.II/I9b

m- -ıca / -icek :

Hāçe Pāšā eridi reşk ü hasedden olıcak
Kilk-i Hilmī ki senāhān-ı Süleymān. ye
G.48/I3

n- inca / -ince :

O rütbe oldı cemālün görince dil-i bī-hūş
Kas.I9/4a

o- -ken : Bazen bitişik, bazen ayrı yazılmış.

İçmem dir iken pīl-i demān gibi semürmiş
G.I3/4b

Lālenün dāg-ı derūnunda yanarken āteş
Kas.6/5a

IO- Partısıplar :

En çok -an /-en, -duk, -dük partısıpları kullanılmıştır.

a- -an / -en :

Cehlden pāk kılan sensin efendim hakka
Kas.I6/6b

b- -duk / -dük :

Bir pāk-neseb olduğu ol zāt-ı güzünün
Kas.I7/I2a

c- -miş / -miş :

Gūyā kurumuş şāhlara döndi dil-i zār
Kas.I7/6b

ç- -ur / -ür :

Turra-i dilber dinür bir āşiyān buldum sana
G.2/4b

d- -acak, -ecek :

Bana imdād idecek sensin iki ālemde
G.6/4a

e- -ıcı / -ici :

Dūnyā bana bir dönici dolab görindi
Yāhūd cereyān eyleyici āb görindi
G.5I/I

II- Ek-fiil : Bazen bitişik bazen ayrı yazılmıştır.

Hemân hoş-hāl idüm âlemde cânım rāhat eylerdi
Muh.I/3ç

Hatırum zīrā mükedder işdi havî-ı āhiret
Kas.2/6a

Dīde-i giryān ise aglar hemîn
Müs.2/1ç

Ger murādun pāre pāre eylemekse sīneni
G.I7/4a

Böyle imiş neyleyem takdīr-i yezdān el-vedā
kas.I5/4b

Āşıka agyār variken i'tibār eyler mi hīç
G.5/Ib

Zīb-i destār iken āhir gül-i sad-berk-i cānān
Kas.6/4b

I2- İle Edatı :

İle edatı çeşitli biçimlerde yazılmıştır. Sözcüğe doğrudan bağlanıp başta elifsiz veya ye'siz yazıldığı gibi ayrı da yazılmıştır.

-le :(۷)

İftirākunla felekde bana gün göstermeden
G. /3a

ile :(۸)

Kerem ü lutfun ile kıl anı dil-şād meded
G.6/5b

(۹)

Nāz ü reftārına canile harīdār oldum
G.32/Ib

I3- İsimlere Gelen Çekim Ekleri :

Hilmi, isimlere gelen çekim eklerinin kullanımında da Eski Anadolu Türkçesinin izlerini yansıtır. Gerek

Osmanlıca, gerek Eski Anadolu Türkçesi yazı dilinin özelliklerini şiirlerinde bulmak mümkündür. Hatta Türkiye Türkçesini andıran söyleyişleri vardır.

a- Akuzatif Eki : Uç biçimde kullanılmıştır.

I-Eksiz akuzatif :

Ol rütbe oldu cemālün görünce dil-i bî-hüş
Kas.I9/4a

Göreydi ni'metün cüyân olurdu Hâtem-i eshâ
T.I/4b

2-Akuzatif n'si :

Ey du'â-yı devletin bin cānile her şeb bana
Kas.I2/I4a

Ben ki bu derdün devāsın senden itdüm cüst-cū
G.30/2a

3- -ı / -i eki :

Huzūra eyledüm işte günāhumı isbāt
Kas.2/I9b

4-Zamirlerden sonra gelen -nı / -ni eki :

Kerem ü lutfun ile kıl anı dil-şād meded
G.6/5b

Fikr it ey zālīm bunı bir şivekār eyler mi hiç
G.5/3b

b- Datif Eki : -a / -e

Ey olan şāh ü gedā emrine münkād meded
G.6/2b

İftirākunla felekde bana gün göstermeden
G.5/3a

c- Lokatif Eki : -da / -de

Hakk senı rüz-ı cezāda şerm-sār eyler mi hiç
G.5/5b

Lokatif eki, birkaç yende ise -den ekinin işlevini üstlenmiş ve geldiği sözcüğe çıkma, ayrılma anlamı katmış.

İtdi inkâr ânide hasılı bayram iricek
Kas.14/6a

Hâk-i pâyinde ümîdüm budur âlemde benim
Kas.16/8a

ânide=aniden, hâk-i pâyinde=ayağının toprağından anlamlarında yer almış dizelerde.

ç- Ablatif Eki : -dan / -den

Olur dâ'im anuñın bezm-i rindândan cüdâ zâhid
G.7/1b

Ezelden oldı cihân içre dostluk ma'düm
G.10/4a

d- Genitif Eki : -nun / -nün / -un / -ün

Bazı yerlerde genitif eki kullanılmadığı halde işlevinin gerçekleştirildiğini görüyoruz. "Eksiz tayinli izafet terkibi" adı verilen bu, eksiz belirtili isim tamlamaları Hilmi'nin şiirlerinde sıkça karşımıza çıkar.

Nideyüm Hazret-i Hakk'da yüzümün karesi var
G.8/3b

Bu kadar bendesinün aybına dikkat ne imiş
G.15/3b

e- İyelik Ekleri : Şiirlerde iyelik eklerinin hemen hepsine rastlanır. İçlerinde en az çoğul II. kişi eki kullanılmıştır. Birkaç yerde görülüyor.

I.tekil kişi iyelik eki :-(u)m / -(ü)m

Akl ü fikrüm Hilmî-i divâneveş elden gider
G.19/4a

II.tekil kişi iyelik eki :-(u)n / -(ü)n

Hilmiyâ her (bir) nefesde kalbün olsun cāy-ı havf
G.18/6b

III.tekil kişi iyelik eki :-ı / -i / -sı / -si

Yârün gözüne görünürem hârdan alçak
G.22/2b

İşte bu çâresi yok derde giriftâr oldum
G.32/3b

I.çoğul kişi iyelik eki :-(u)muz / -(ü)müz

Ömrünüz hep gamla geçdi ayş ü işret görmedük
G.27/1b

II.çoğul kişi iyelik eki :-nuz / -nüz

Beklerem her dem kapunuzda misâl-i karagol
Ş.4/2a

III.çoğul kişi iyelik eki :-ları / -leri

Azm-i bāg eyle ki zülf ü rûhun āşıklarıdır
G.14/5a

I4- Sözcük Birleşmeleri :

Büyük bir bölümü devamlı ünlü düşmesi sonucunda ortaya çıkan kalıplaşmış sözlerdir ki bugün de kullanıyoruz. Bir kısmı ise aruz ölçüsü nedeniyle yapılan geçici düşmelerdir.

(ne+ol-) Nola muhtac olursa lutfuna ser-tā-ser āfāk
Kas.4/4a

(şu+eyle) Şöyle kim cümlesi mevcûd ü müheyyā birden
Kas.6/16b

(bu+eyle) Böyle bir saf-der-i dānā-yı ma'ārif-perver
Kas.II/19a

(o+ile) Öyle bir sadr-ı cihānbān ü kerem-bünyān kim
Kas.II/20a

(şu+indi) Gürg ile şimdi ganem birbirine yār gibi
Kas.II/25b

(ki+anda) Ne mekteb mekteb ammā gülsitān-ı feyzdür k'anda
Kas.18/10a

(ki+anı) K'anı hafz itmege bir havz olamaz bahr-ı amīk
T.5/8b

(ne+olur) Adl iderse Hazret-i Hakk yā nolur hālün senün
G.18/6a

(ne+eyle-) Āfıtābı neyleyem ey māh-ı bedr-i bī-zevāl
G.25/3a

(ne+it-) Himmet-i şāh-ı cihānı nidelüm ey Hilmi
G.37/5a

(ne+içün) Ey sūfi niçün meclise geldükde sen eyā
G.39/3a

(zünubum+içün) Zünubum için şefa'āt kıl Hudā afv eylesün anı
Kas.4/13b

15- Şairin İçinde Bulunduğu İkilemler :

Hilmi Divanı incelendiğinde yazı dilinde şairin bir takım ikilemler içinde olduğu görülür. XIX. yüzyılın ilk yarısında divan tertip etmesine rağmen şiirlerinde E.A.T. nin (XIII, XIV, XV. yüzyıllar) izlerini görmek mümkündür. Ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından uyumu tam bir karışıkta içindedir. Kimi eklerde yardımcı ünlü düzken, ki genellikle divanın sonlarına doğru, aynı ek, kimi yerde de yuvarlak ünlüyü yardımcı ünlü olarak seçmiştir. Şairin aşamadığı bu çıkmaz; eklerin yazımından, sözcüklerin kullanımına, fiil çekimine , hatta harflerin seçimine kadar çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar. Şöyle ki;

a- Kimi sözcüklerde e/i ünlüleri karışık kullanılmış. Örneğin; yer/yir

Bī-hūde yire eylemem isyānum için āh
K.I/Ia

Yer yer āgūş-ı sadefde gevher-i yek-tā gibi
Kas.I3/6b

b- ħ/ḥ karışık. Aynı sözcüğü iki harfle de yazmış. Örneğin; ḥançer/ḥançer, raḥm/raḥm, ruḥsar/ruḥsar vb.

Hilmī acebā ḥançer-i ser tiz mi yohsa
G.43/5a

Bir çekdügi cānān bana ḥançeri sorma
G.45/2b

Raḥm eyle birāz bārī gözüm yaşı turılsun
Muh.2/Ib

Raḥm idüp hāl-i dil-i zārı su'āl eylememiş
G.I2/5b

c- n/ñ karışıklığı var. II. tekil kişi eki ili genitif eki kimi yerde ك, kimi yerde ج ile yazılmış.

Gördüm izār ü kâmet ü ruhsārunı senüñ
G.24/2a

Dimāguñ çatlatur künc-i vera'dan Hilmiyā zāhid
G.7/4b

Ol habībün menba'ü'n-nūrında peydādur müdām
Kas.7/2b

Bāg-ı firdevs senüñ hüsnüne dil-beste iken
G.33/4a

ç- İyelik ekinden önce gelen yardımcı ünlüleri genellikle göstermemiş. Fakat bazı yerlerde düz ünlüyü özellikle belirtmiş. Bazen de bunu harekeyle göstermiş. Yuvarlak ünlü taşıyan eklerde düzleşme eğiliminin arttığını, hatta dudak benzeşmesinin (küçük ünlü uyumu) giderek yaygınlaştığını düşündürüyor bu örnekler. Bütün bunlara rağmen dudak benzeşmesinin tam olarak yerleştiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü, "hürmetlu, kapu, karşı, tatlu, berü, girü, niçün vb." sözcüklerde yuvarlak ünlü karşımıza çıkıyor. Çok az da olsa bir kısmı hem düz hem de yuvarlak ünlülü biçimleriyle boy gösteriyor. Örneğin, beri/berü.

Yuvarlak ünlü taşıyan sözcüklerden örnekler:

Kasvetinden kaskatu kalur idi hārā gibi
Kas.I3/I2b

Her ne denlü lütf iderler (i)se yine bī-keslerün
Kas.I2/8a

Hudā zāt-ı keremkārın içün halk itdi ekvānı
Kas.4/4b

Beklerem her dem kapunuzda misāl-i karagol
Ş.4/2a

Gūş idüp bu sözleri hiç kendüye gam eylemez
G.21/2a

Hilmiyā bilmem ne hoş tatlu makālun var senün
G.25/6b

Gel berü āhū misāli kılma bizden ictināb
G.27/3a

Hilmiyā şimden girü feryād idüp efgāna gel
G.30/7b

Ey sūfi niçün meclise geldükde sen eyā
G.39/3a

Eylemem cami'deki mihrāba karşu secde hiç
G.47/3a

İyelik eklerinin taşıdığı yardımcı ünlülerin duru-
muna gelince,

(جکریم) (بیکرم)
Ey cigerüm pāresi meh-peykerüm
Ey gözimün nūrı vü tāt-ı serüm Müs.2/5ab
(کوزیمه) (سرم)

Hüsnine bütün eyledi dil-beste cihānı
(حسنیکه) DNS.3/36a

Hilmi-i bī-çāre kim kevneyden çekmiş eliñ (ألیک)

durumu gözlenir.

Hem düz, hem de yuvarlak ünlü taşıyan sözcüklerden
örnekler :

Seni gördükde begüm gayb iderem kendimi ben
(کندیمن) Ş.3/4a

Güş idüp bu sözleri hiç kendüye gam eylemez
(کندویه) G.21/2a

Şimden girü ayrılır isem nola vatandan
G.42/1a

Āşık-ı zāre dime soldan giri
Müs.2/8b

Sana hevādār olalıdan beri
Müs.2/8c

Gel berü āhū misāli kılma bizden ictināb
G.27/3a

d- t/d ünsüzleri karışık kullanılmış. Bu da t/d ün-

süzleninin henüz Türkiye Türkçesindeki durumuna ulaşamadığını gösteriyor.

Lebün ol meh-pāreyi bir dürlü teshīr itmedi
G.53/3b

Dil hāl-i perīşānını dil-dāre tuyurmuş
G.13/1a

Leylā diyerek taglara düşmüş idi Mecnūn
G.13/5a

e- Sıfat türeten -lu/-lü eki bazen de -lı/-li biçiminde kullanılmış.

Āteşin nagmeli hoş zemezeli mutribler
Kas.6/17a

Hürmetlu kızun duhter-i rez gayrı kudurmuş
G.13/2b

Bunlardan başka edilgenlik eki -l, partisip eki -duk/-dük, faktitif eki -dur/-dür, hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü biçimlerde yazılmıştır.

f- Geniş zamanın I. tekil kişi olumsuzu iki biçimde çekime sokulmuş.

İçmem dir iken pīl-i demān gibi semürmüş
G.13/4b

Ben devlet-i dehr istemezem olsa da bākī
G.2/3a

g- Daha önce verilen örneklerde görüldüğü gibi anlatılan geçmiş zaman, gereklilik hem Osmanlıca, hem E.A.T... döneminde kullanılan eklerle çekime girmiş.

g- Şair, aynı şiirde sözcüğün hem Türkçe çokluk eki ile yapılan çoğulunu hem de Farsça çoğulunu kullanıyor. Bunu sözcüklerin seçiminde de rahatça görürüz. Çok ağır dizelerin yanında, çok yalın dizeler vardır. Sözcüğün Türkçesi ile yabancı kökenli olanı aynı beyitte yan yana yer alır.

Neyleyem āşıklara Hakk fırsatı itmiş yesāg
G.16/5b

Hazret-i aşk āşıkāna minneti itmiş.yesāg
G.16/6b

Beklerüz görmek için mäh-ı cemālün her şeb
Gice seyran ider ol Hān-ı Süleymāniye
G.48/6

h- Hilmi, I.tekil kişi zamiri olarak "ben" i tercih etmiştir. Bir tek yerde ise "men" i görüyoruz.

Var mı dü-cihān*ı* içre benüm gibi bir ahkar
Var mı dü-cihānda men-i bī-ārdan alçak
G.22/3

ı-III. tekil kişi zamiri 'ol' ve 'o' biçiminde kullanılırken, çekim eki almış olanları "anı, ana, anda, anlar" şeklinde yazılmış.

Katı idüp anları bir lahzada bin kan idelüm
G.31/3b

Okuyup ana birer fātiha tekmīl idelüm
G.33/3b

Ne revādur ki anı hüsnüne temsīl idelüm
G.33/4b

Merhāmet kânıdur ol şüh-ı cihān sağ olsun
G.37/1a

O bir şehenşeh-i zī-şān-ı mekrümet-pīrā kim
Kas.8/2a

Anda elbette müsāvīdür gedā vü şāh kim
G.20/3a

Gelmedi dehre anun gibi sahāvet-pīrā
Kas.9/1b

4- Üslup :

Hilmi'nin divan şiiri geleneğinden pek fazla ayrılmadığını daha önce de belirtmiştik. Bu, üslup için de geçerlidir. Şiirinde ahengi, kimi zaman dış unsurlarla sağlarken; kimi zaman söz ve anlam sanatlarına başvurur. Bazen kulağa hoş gelen ahenkli dizelerin yanında kuru, sıkıcı dizelerle karşımıza çıkar. Bazen kendini tekrarlar.

Hilmi'nin özellikle gazellerinde açık, ahenkli, sıcak bir üslubu vardır. Aslında bunu konuşulan Türkçeyle yazdığı şiirlerde gösteriyor. Yabancı sözcüklerle, tamlamalarla dolu dizeler, onun iyi bir eğitim gördüğünü kanıtlamaktan başka bir şey ifade etmiyor. Asıl gücü, şairliği, içtenliği gazellerinde görülüyor. İç dünyasının dizelere aktarıldığı şiirlerde üslubu daha akıcıdır, daha renklidir. Kimi zaman şiirini musiki ile birleştirmiş, eğlence âlemlerini olduğu gibi yansıtmayı başarmıştır.

Hilmi, şiirlerinde sanatlara çokça yer vermiştir. Hele teşbih, tenasüp, istifham, tekrar hemen her beyitte vardır. Ancak bu, sanat kaygısına düşmenin sonucu değil; sözü kısa, ama etkili söyleme çabasının ürünüdür. Şiirlerde gördüğümüz sanatları birer beyitle belirtelim.

a-Tekrir : En fazla kullandığı sanatlardandır. Kasidelerde "ey" ünlemi ile sıkça tekrar yapmıştır.

Åhdan Åh iderem Åh idemem senden Åh
Åh için Åh idenün Åh ola sermāyesi Åh
M.3

"Åh", sekiz defa kullanılarak, tekrara düşmeden güzel bir tekrar yapılmış.

b- Tezat :

Hāsılı hāl-i perīşānuma ey Hilmī benüm
Merđ ü zen pīr ü cevān kibr ü müselmān aglar
G.57/9

"merđ/zen, pīr/cevan, kibr/müselman" sözcüleriyle bir dizede üç tezata yer verilmiş.

c-Tecrit :

Hilmiyā endīşe-i vaslı ile ol kāfirün
Gün be gün efvn olur Åh ü figānum Åh Åh
G.47/7

Şair, kendine bir başkasıymış gibi sesleniyor.

ç-Tenasüp :

Nāy ü tanbūre vü def çeng ü rebāb ile kemān
Şöyle kim cümlesi mevcūd ü müheyyā birden
Kas.6/I6

d-İhām-ı tenasüp :

Ey nāfe-i Çin turre-i tarrarına müştāk
 Ey mäh-ı nev ebrü-yı kemāndārına müştāk
 DNS.4/7-3

"Çin-turre" sözcükleriyle Çin, "kıvrım" anlamında kullanılarak ihām-ı tenasüp elde edilmiştir.

e-Tecāhül-i ārif :

Nüş eyledün ey mest-i şarāb-ı kadeh-i nāz
 Kanum sana var ise mey-i nāb görindi
 G.51/4

Āşık,kanının olup olmadığını bilmiyor. Bunun için "var ise " demiştir. Aslında kanı vardır. Ancak çektiği ıstıraptan tükendiğini anlatmak istemiştir. Böylece teca- hül-i arif yapmış; sonra bunu hüsn-i tālil ile güzel bir sebebe bağlamış. Sevgili, āşığın kanını saf şarap sandığı için içmiştir. Bu nedenle āşık,kanı tükenmiş hale gelmiş.

f-Teşbih :

Reşk-i reng-i gül olan ruhsār-ı alun var senün
 Lāle-i hamrā gibi ruhsār-ı alun var senün
 G.25/2

Kırmızı yanak, ayrıntılı benzetme (teşbih-i mufas- sal) yapılarak kırmızı şaraba teşbih edilmiş.

Bakdılar ahvāl-i perīşānuma
 Cū didiler dīde-i giryānuma Müs.2/6cç

Cū/dide-i giryān sözcükleriyle yalın benzetme (teş- bih-i belîğ) yapılmış.

Sehi kadd serv-i reftār al ruhsār
 Nezāket-perver ü şirīn-güftār DNS.2/7

Sair, sevgilinin boyunun uzunluğunu, düzgün ve ince oluşunu, nazlı nazlı yürüyüşünü, endamını, salınışını kısaca anlatabilmek için teşbih-i müceze başvurmuştur. Saydığımız özellikleri en az ^{sözcük}yoğun bir biçimde vermiştir. "serv-i reftār" tamalaması bunları anlatmaya yetmiş.

g-Leff ü neşr :

Azm-i bāg eyle ki zülf ü ruhun āşıklarındur
Semen ü sünbül ü lāle yetiş ey dost yetiş
G.14/5

Zülf/sünbül, ruh/lāle, āşık/dost :Mürettep leff ü neşr.

Gördüm izār ü kāmēt ü ruhsārın senün
Nār-ı cahīm ü cennet ü Tübā gözümde yok
G.24/2

"Kāmēt/Tübā, izār/cennet, ruhsār/nār-ı cahīm" arasında ilgi kurularak müşevveş leff ü neşr yapılmıştır.

ğ-İstiare :

Zümre-i küffār tāb olur mı hışmına
Pādişāhā āleme sığmaz celālün var senün
G.25/5

Sevgili, gönül ülkesinin sultanıdır. Padişah, açık istiareyle sevgili yerine kullanılmış.

h-Telmih :

İştıyākunla dem-ā-dem āh u zār eyler gönül
Hasretünle beytü'l-ahzāna karar eyler gönül
G.29/T

"Beytü'l-ahzān" ile Yakup peygamberin, oğlu Yusuf'un hasreti ile ıstırap çektiği, gözlerini feda ettiği olaya telmih yapılmıştır.

ı-İstifham : Hilmi'nin en çok kullandığı sanatlarından biridir.

Seyr it gelişün kebk mi āhū mı nedür bu
Çeşm-i siyeh-i yār mı cādū mı nedür bu
G.43/T

"Nedür bu" kalıbı ve "mi" soru ekiyle istifham yapmış. Şair, sevgilinin yürüyüşünün güzelliğini anlatmak için keklik ve ahudan yaralanmış. Bu yönünü onlara benzetmiş. "Nedir bu?" sorusunu "Ne kadar güzel değil mi?" anlamında soruyor. Bir yandan istifham yaparken, diğer taraftan sevgilinin güzelliğini bilmezlikten gelerek tecahül-i

ârif yapıyor. Çünkü gelenin keklik ya da ahu olmadığını çok iyi biliyor.

i-İrsâl-i Mesel :

İrdi hengâm-ı şitâ oldu cihân beyt-i hazen
Bu meseldür ki ne çäre çekilür başa gelen
Kas.6/I

"Başa gelen çekilir " atasözünü beyitte kullanarak irsâl-i mesel yapmıştır.

j-İktibas :

Kim görse o meh-pâreyi mânende-i tasvîr
Hayretde kalup "İnnehu illa melek"dir
DNS.3/27

k-Mübalâğa :

Öyle bir aglayalum hasret-i cânân ile kim
Cereyân itmede gözyaşını çün nîl idelüm
G.33/2

Gözyaşlarının çokluğunu Nil nehriyle anlatıyor.

l-İştikak :

Eylemem cami'deki mihrâba karşı secde hîç
Sâcid-i mihrab-ı ebrû-yı benânum âh âh
G.47/3

"Secde, sâcid" sözcükleriyle istikak yapılmış.

m-Aliterasyon : Hilmi'nin ahenk sağlamak için başvurduğu yollardan biri de aliterasyonlardır. Bu özelliğiyle bize Baki'yi hatırlatıyor.

Sunmadan sık sık sūrâhi-i sabûhı subh-dem
Ser-givânsın sen de sâkî sâgar-ı ser-sârdan
K.2/2

s:I2 yerde,

n:6 "

r:6 " kullanılmak yoluyla iç ahenk sağlanmış.

n-Teşhis :

Bād-ı sabā söyledi yārānuma
Geldiler āh eyleyerek yanuma Müs.2/6ab

sabah rüzgarına insana ait konuşma özelliği verilmiştir.

o-Mecāz-ı mürsel :

Cümle ālemle ider ūlfet o şāh-ı hūbān
Bu gedā ile niçün eylemez ūlfet acebā
G.1/5

"Cümle ālem" den kasıt, āşığın dışındakilerdir. Rakipleri kastederek mecāz-ı mürsel yapmıştır.

ö-Kināye :

Ey pīr-i mugān mugbeçeye itmeli tezvīc
Hürmetlu kızun duhter-i rez gayrı kudurmuş
G.13/2

Kudurmuş; a-Köpürmüş, b-Azmış anlamlarında kināyeli kullanılmış.

p-Tevriye:

Var mı ālemde sana kaddini dal eylememiş
Dökmegi hūn-ı serūn sana helāl eylememiş
G.12/1

"Dal eylememiş", a-Önünde eğil^{me}miş, hizmet et^{me}miş, b-Istıraptan dolayı iki büküm ol^{ma}muş anlamlarında tevriyeli kullanılmış.

r-Kapalı İstiāre :

Basdırur eşkūm alēv-i külheni
Gözlerümün yaşı deler āheni

Müs.2/3cç

Gözyaşları sele benzetilmiş; ama kendisine benzeti-
len kullanılmayarak kapalı istiāre yapılmıştır.

IV- HİLMİ'NİN ETKİLENDİĞİ ŞAİRLER

Hilmi Divani'nda birtakım şair adları geçmektedir. Nef'î, Nâilî, Nedim, Nazîm, Mevlânâ, Hâfız, Vâsıf gibi. Bunların bir kısmına nazireler yazmış; bir kısmından övgü ile bahsedip şiirine malzeme yapmış; bir kısmıyla da boy ölçüşmeye kalkmıştır.

Hilmi'nin şiirlerinde bir de adını anmadığı, ama etkisinde kaldığı açıkça görülen şairler vardır. Bunlar Fuzûlî, Bâkî, Şeyh Gâlip gibi kendilerinden sonra gelen bütün şairlerin etkilendiği, açtıkları çığırdan yürüdüğü şairlerdir. Onun,

Gönül vasl-ı ruh-ı yâr ile mesrûr olmasun Yârab
Harâb-âbâd-ı gamdur hiç ma'mûr olmasun Yârab

matlâlı gazeli Fuzûlî'nin,

Menem tek hiç kim zâr u perîşân olmasun Yârab
Esîr-i derd-i aşk u dâg-ı hicrân olmasun Yârab

matlâlı gazeline naziredir.

Hilmi'nin,

Ne gülzârun gülisin bülbül-i nâlişkerün kimdür
Ne bezmün şem'isin pervâne-i nûr ü ferün kimdür

beytiyle başlayan gazeli Fuzuli'nin,

Hansi gülşen gülbünü şerv-i hırâmânınca var
Hansi gülbün üzre gonca la'l-i handânınca var

matlâlı gazelini andırıyor.

Hilmi'nin Fuzuli'nin etkisinde kaldığını düşündüğümüz şiirlerinden şu örnekleri verebiliriz:

Pâre pâre eylemişken tîg-ı âzârun yine
Bir yeni zahm açdı bak bu sîne-i sad-çâke bak
Hilmi, G.22/3

Sînemi çäk çäk eyle gör dil ıztırâbın aşkdan
Revzen aç her dem hevâdan mevc uran deryâya bah
Fuzûlî

Ben ki dermānde-i aşkam bana devlet ne imiş
 Bilmez āşık olan ālemde sa'ādet ne imiş
 Hilmi, G.15/I

Ey hoş ol mest ki bilmez gam-ı ālem ne imiş
 Ne çeker ālem için gam ne bilür gam ne imiş
 Fuzuli

Āşıkı aldatmadur her demde mu'tādun senün
 Hakdan ār itmez misün nolsun bu bī-dādun senün
 Hilmi, G.26/I

Kıldı zülfün tek perīşān hālūmi hālün senün
 Bir gün ey bī-derd sormazsın nedür hālün senün
 Fuzuli

XVI. yüzyılın büyük ustası Bākī'nin izlerini de görüyoruz Hilmi'nin şiirlerinde. İstirabı yüzeysel işleyişi, ses tekrarlarıyla ahenk sağlayışı, hayata bakış açısı bize Bākī'yi düşündürmeden edemiyor.

"Nedir bu ?" redifli iki gazelinin metla beyitleri

Seyr it gelişün kebk mi āhū mı nedür bu
 Çeşm-i siyeh-i yār mı cādū mı nedür bu
 G.43/I

Āteş midür āh-ı dil-i şeydā mı nedür bu
 Gözyaşı midur cūşış-i deryā mı nedür bu
 G.44/I

Bākī'nin

Nedür bu handeler bu işveler bu nāz u istignā
 Nedür bu cilveler bu şīveler bu kāmēt-i bālā

dizelerinin izlerini taşıyor.

Hilmi'nin Mevlānā'ya bağlılık ifadeleriyle söylenmiş dizeleri var. Divandaki 2 numaralı münacātta Mevlana'nın sırrı aşkına, onun yüzü suyu hürmetine Tanrı'dan affını diler. Enderün-ı Hümāyün hocalarından Şākī Efendi için yazdığı kasidede mesnevihān olmak için izin istiyor. Şairin yaşadığı yıllarda, Mevlānā'nın Mesnevi adlı eserini okutmak için açılan Dārü'l-mesneviler vardı. İlki 1844'te

İstanbul'da Muratmolla Dergâhı'nda öğretime geçen bu eğitim kurumunu bitirenlere, padişahın da hazır bulunduğu bir törenle diploma verilirdi. Büyük bir ihtimalle Hilmi, buradan mezun olmak ve Mevlânâ'yı, eserini daha iyi anlamak istiyordu. Yazık ki, ne tür bir sonuç aldığına dair şiirlerinde herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Ancak anladığımız bir şey var ki; o da şairin Mevlânâ'ya olan sevgisi, saygısı ve bağlılığıdır.

Hilmi'nin şiirlerinde Nedim tarzının devamı sayılabilecek özellikler, çoktur. Mahallileşme akımının son temsilcilerinden biri görünümündedir. Şairin etkisinde kaldığı, yolundan gittiği anlaşılan, devrin şairi Vasıf da Nedim tarzının devamı niçeliğinde karşımıza çıkıyor.

Hilmi, Nedim'in İbrahim Paşa için yazmış olduğu "Methiye Zımında Hammamiyye" sine nazire yazmıştır. Nedim, sözü edilen kasıdeyi Kâmi'nin,*

Sepide-dem ki dil-ihâstâr-ı nâdire-kâr
Mücerrebât-ı eserden olurdu subha-şümâr

kasidesine nazire yazmıştır.

Sepide-dem ki olup dîde hâbdan bîdâr
Hürûşa başladı nâ-gâh serde dürd-i humâr
Nedim

Huceste-dem ki idüp azm-i reh güzâr-ı nigâr
Olup da bekledüm ol şühı pest bir dîvâr
Hilmi

Nedim'in Sadrazam Şehit Ali Paşa için yazdığı,

Âlemün gördüm ki ebr-i feyzi bārân üstine
Şevk müstevli tamâm eczâ-yı ekvân üstine

matlali kasidede Rasih adlı, adı sanı duyulmamış; hatta

* Kami: (?-1724) Seyh İbrahim Gülşeni'nin oğludur. Gazelleri, sade dille yazılmış mesnevileri ve lugazleriyle dik kat çeker. Divan'ı, Tuhfetü'l-Vüzera adlı mesnevisi, ilmi risaleleri vardır.

sadece bu özelliği ile edebiyat tarihine girmiş bir şairin gazeline nazire olan bir gazel vardır ki, Yahya Kemal'in deyimiyle, "Müjgan üstüne , hicran üstüne kafiye ve redifleriyle adeta akar."* Aynı şiirin etkisini Hilmi'de buluyoruz.

Süzme çeşmün gelmesün müjgân müjgân üstüne
Urmâ zahm-ı sineme peykân peykân üstüne
Rasih

Nergis-i gül-gün beyâzın sanma surh itmiş remed
Gamze-i zâlim yine kan eylemiş kan üstüne
Nedim

Gerçi kim ol meh-cebinün düşdi dünyâ üstüne
Yine toz kondurmadılar anun ammâ üstüne
Hilmi

Nedim'in III.Ahmet ve Damat İbrahim Paşa'ya yazdığı kaside ile Hilmi'nin Şefik Paşa'ya yazdığı kasidenin ortak noktaları oldukça fazladır.

Sadr-ı dānā kim anun her nükte-i sencidesi
Lâyık-ı tâc-ı şehāndur gevher-i yek-tâ gibi
Nedim

Ol denānun içre dendānun görüp zann eyledüm
Yer yer āgüş-ı sadefde gevher-i yek-tâ gibi
Hilmi

Mülke nāfi nice kanun ihtirâ' itdi nola
Tıbda kanun yazmadıysa Bū-Ālī Sīnā gibi
Nedim

Sensin ol sadr-ı güzīn-i mū-şikāf-ı hurde-bīn
Kim cihāna nām virdün Bū-Ālī Sīnā gibi

Hilmi, Nedim'in şarkılarında kullandığı "idelüm" redifiyle iki gazel yazmıştır.(31 ve 33 numaralı gaz.) Ayrıca Nedim'in

Sīnede evvel ne muhrık arzūlar var idi
Lebde ser-keş āhlar āteşli hūlar var idi

*Y.Kemal; Edebiyata Dair, Rasih'in Matla'ı, s.59, İst.1984

matlalı gazeline Hilmi'nin,

Bu gice bezm-i safāda dil-rübālar var idi
Dilber-i mihr āşinālar meh-likālar var idi

matlalı gazeli sanki bir cevap niteliği taşıyor.

Hilmi'nin etkilendiği şairlerden biri de Enderunlu Vāsıf'tır. Vāsıf'ın şiirlerini İstanbul Türkçesi ve halk ağzıifadesi ile söyleyişinin izlerini buluruz onda. Zaten Vāsıf, Nedim tarzını devam ettiren İstanbul şairlerinden-
dir. Hilmi de onların son halkası niteliğini taşıyor. Ta-
bii ki sanatsal yetersizlik yüzünden Hilmi'nin yıldızı
parlayamamış, edebiyat tarihine geçecek şansı yakalayama-
mıştır.

Hilmi, Enderunlu Vāsıf'ın,

Cebe bir kahve-i tahsîn ana benden Vāsıf
Kim uyup keyfe bu beş beytüm ider tahmîs

maktalı gazelini tahmis etmiştir, şairin isteği doğrultu-
sunda.

Hilmi, Şefik Paşa için yazdığı bir kasidesinde(13)
Nef'î'den söz ediyor; kendini onunla bir tutuyor. Onun
büyüklüğünü kabul ediyor; fakat onun devrinden beri büyük
bir şairin nazım vadisine gelmediğini belirtiyor. Tabii
Hilmi hariç! Şair, bu sözleri hem de etkisi altında kaldı-
ğı Nedim gibi büyük bir ustayı aşarak söylüyor.

Hakk budur kim devr-i Nef'î'den beri hiç gelmedi
Arsāgāh-ı nazma Hilmi-i sühan-pirā gibi

Kas.13/I9

Hilmi, kasidelerinin fahriye bölümlerinde kendini
fazla övmesi bakımından Nef'î'yi hatırlatıyor. Özellikle,

.. Āsafā gūş kıl evsāfını güher gibi
Dizeyüm silk-i beyāna dūr-i şehvār gibi

Kas.II/I

dizeleri ünlü şairin, kaside üstadının havasını estiriyor.

Edebiyatımızda iyiyi ve doğruyu bulmak amacıyla ya-
zan şair olarak tanınan Nâbî'nin,

Cem'ün tamâma erüp devri cām kalmışdır
O cāndan da bu meclisde nām kalmışdır

matlalı gazelin benzerine Hilmi Divanı'nda rastlıyoruz.

Mürüvvet ü kerem âlemde nā-bedīd oldı
Hemân kerem diyü bir kuru nām kalmışdır

Burada görüldüğü gibi Hilmi, umutsuzluğa düştüğü talihine küstüğü zamanlarda topluncu, ahlakçı kesiliyor Bu özelliği ile bize Nābī'yi düşündürüyor.

Şeyh Gâlip'in bir terkib-i bendinde geçen,

Senden ey şüh ben ümmīd-i visāl eylemedüm
Tab'uma hadşe virüp fikr-i muhāl eylemedün

beyti Hilmi'nin,

Bādi-i cürmi nedür Hilmī-i zārun cānā
Vasl ümīd itdiyise fikr-i muhāl eylememiş

maktalı gazelinde kendini gösterdiğini düşündürüyor.

Hilmi, Nāilī'nin "ağlaram" redifli gazeline nazire yazmıştır. Böylece hangi şairlerden etkilenmiş olabileceğini çıkarma fırsatı yakalıyoruz.

Hicr-i ruhunla subh ü mesā aklar aglaram
Sad-pāre sīnem aşkun ile daglar aglaram

III. Selim'in (İlhami),

Rūz ü şeb dīdelerüm derdün ile kan aklar
Vākıf olan benüm esrāruma her an aklar

matlalı gazelin tanzir etmiş,

Bī-kesem hāl-i perīşānuma devrān aklar
Dahi nūh-tāk-ı sipihr üzre sürüşān aklar

matlalı gazelin yazmış.

Hilmi'nin şiirlerinde adı geçen Nazim'in şairin üzerinde oldukça etkili olduğunu düşünüyoruz.

Hilmiyā bezm-i sūhanda böyle dil-cū nazm ile
Bī-muhāba geç Nazīm-i nükte-pīrā üstine

Çok çalışdı bu gazelde Hilmi-i şeydā veli
Hāsılı nazm-ı Nazīmi yine tanzīr itmedi
G.53/5

Dizelerden anlaşıldığı gibi Hilmi, Nazim'in etkisi altındadır. Onunla boy ölçüşmeye kalkıyor, ondan daha iyi olduğunu ispat etmeye çalışıyor. Nazım'ın nazımının üstüne korkusuzca geçmek, şiirlerine nazire yazmak amacındadır.

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

1- Arap alfabesinde bulunup yeni Türk alfabesinde bulunmayan işaretler, harfler şöyle gösterilmiştir.

ء : د	ث : S, s	ح : H, h
خ : H, h	ذ : Z, z	ص : S, s
ض : Z, z, D, d	ط : T, t	ظ : Z, z
ع : c	غ : G, g	ق : K, k
ك : ñ		

2- Arapça ve Farsça sözcüklerde hurûf-ı med denilen harfler şöyle gösterilmiştir.

آ : Ā, ā	إ : Ī, ī	و : Ū, ū
----------	----------	----------

3- Metinde geçen Arapça, Farsça birleşik isim ve sıfatlar arasına bir kısa çizgi (-) konulmuştur. Bu konuda Prof.Dr.İsmail Ünver'in, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı makalesi örnek alınmıştır.

Arapça ve Farsça sözcüklerin başlarına gelen ek veya edatlar kısa çizgiyle sözcüğe bağlanmıştır.

Sözcük başına gelen ek veya edatların arka arkaya gelip birleşmesi durumunda, bunlar birbirinden ayrılmadan tek edat gibi yazılıp kısa çizgiyle sözcüğe bağlanmıştır.

Sözcük sonuna gelen edat ve eklerden yapım eki işlevini taşıyanlar, sonuna geldiği sözcüğe bitişik yazılmıştır.

Bismillāh-ir-rahmān-ir-rahīm

Şükr ü sipās-ı bihterīn ol mālīk-i yevmü'd-dīn
 ḥāzretlerinüñ dergāh-ı kibriyā-penāhlarına şāyān ü çeş-
 bāndur ki evvelā nev'-i beni ādemi kuvvet-i nāṭıka ile
 mevcūdāt-ı sâ'ireden ser-bülend ü ser-firāz ü sâniyen
 nazm-ı celīl ü faddelnā ba'ḍehüm fevk-ı ba'ḍ-ı derecāt
 ile ba'ḍısını ba'ḍısından müsteḡnā vü mümtāz vü anlardan
 bir fırkayı daḥi esrār-ı nazm ü nesre vākıf eylemekle
 şu'arā-yı sühan-perdāz eyledi vü dūrūd u şalāt-ı bālāte-
 rīn ol Resūl-i Rabbü'l-'ālemīn ü seyyidü'l-mürselīn 'aley-
 hi's-şalātü'l-müslimīn ḥāzretlerinüñ ḥāk-i pāk-i ravza-i
 münevvere-i muṭahharalarına za'ifāne vü lehifāne ihdā kı-
 linur ki cenāb-ı ma'būd-ı bī-niyāz ü ḥudāvendigārsāz
 ḥāzretleri kelām-ı Kadīm-i Kerīmīnde ḡebt buyurmuşdur
 ki, "İnnallāhe ve melā'iketehu yuşelūne 'ale'n-nebiyy yā
 eyyühe'l-lezīne āmenü şellū 'aleyh-i ve sellimū" teslimā"
 ve daḥi āl ü eşhāb-ı kirām-ı zi-şān ḥāzeratınüñ merākıd-ı
 mukaddeselerine 'ācizāne vü zārī'āne isār ü nişār kıli-
 nur ki cenāb-ı tuḡrākeş-i ceride-i 'ālem zevāt-ı müşā-
 rün-ileyhümi ziyet-i ser-levha-i kitāb-ı ümem buyurmuş-
 dur. Ba'ḍe-zā bu bende-i bī-nevā şāgirdān bir güzīdegān-ı
 Darü'l-ma'ārifden bulunmakla beş sene-i kāmīle zarfında
 istiḥşāl ü iktisāb eylediği 'ulūm ü ma'ārifden şemmesini
 izhār ü i'lān eylemek niyyet-i ḥālişesiyle şı'r-i 'āleme
 'arż-ı kemāl itmek degüldür. "Ḥ'āhişem eylerem dīvānumı
 ben ehl-i 'aşka yādigār." diyerek biraz cüz' ü perāken-
 de tertīb ü terkīb ve bu bābda büy-ı nazmilē meşām-ı
 ehl-i 'aşkı ta'tir ü tartīb eylemek temennāsiyla ṭab' ü
 temsiline teşmīr-i sāk-i ḫimmet eylemişdür.

A- KASİDELER

DİVÂN-I BELAGAT-UNVÂN-I HİLMİ

I

Münâcât-ı be-bergâh-ı kâdiyü'l-hacât

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

1. Cân ü başı terk idüp işyâna oldum mübtelâ
Yâ ilâhî cürmümi bahş eylemezseñ veh baña
2. Çünkü sensin herkesün hâlin bilüp rahm eyleyen
Baña da rahm eyle ey dâd-âver-i rûz-ı cezâ
3. Dest-i şeytândan Hudâyâ hıfz idüp imânımı
Kabrüme* vardukda tâ kim münis-i cân it baña
4. Cism ü cânı sen yaratduñ ben nice da'vâ idem
İster iseñ nâre yak isterseñ âzâd it şehâ
5. Nefsdir ancak beni saña güneşkâr eyleyen
Nefsdir vuslat güninde eyleyen senden cüdâ
6. Gerçi kim yokdur gönülde zerrece efkâr-ı Hak
Vardur ammâ nice biñ dürlü hayâl-i mâ-sivâ
7. Cürmini bahş eyle Yârab Hilmi-i bî-çârentün
Rûz ü şeb saña niyâz eyler bu 'abd-ı bî-nevâ

* قبریه

Harfû't-tâ

Mefâilün / feilâtün / mefâilün / feilün

1. Eyâ Hudâ-yı sezâ-yı perestiş ü tâ'ât
Eyâ rahîm-i münâcât ü Kādîyü'l-hâcât
2. Kādîm ü kâdir ü ma'bûd-ı lem-yezelsin ki
Bekâ-yı zâtuña ikrâr-dâdedür zerrât
3. Kerîm ü hayy ü vedûd ü hakîm-i mutlakşın
Ki kem-sürâg-ı reh-i hikmetüñdür idrâkât
4. E'azz ü ekber ü ecmeî Hudâ-yı 'izz ü cell
Hıdîv-i taht-ı ezel Hâlik-ı hayât ü memât
5. Hudâ-yı cinn ü beşer Hâlik-ı kazâ vü kader
Ecell ü a'zam ü ekber kerîm-i pâk-şifât
6. Cenâb-ı Hâlik-ı rûzi-dih-i heme-'âlem
Murad-bahş ü ber-arende-i heme-hacat
7. Habîr-i hâl-i 'uşâtâ mucîb-i da'vâtâ
Eyâ mürettib-i dîvân-ı 'arşa-i 'araşât
8. Muhi't-i mağfiretün bî-kenâr ü sâhil iken
Cehennem âteşi sūzân ide beni heyhât
9. Be-hürmet-i Bedevî vü be-sırr-ı mevlânâ
Be-sırr-ı pâk-Rifâ'ı be-hakk-ı cümle-zevât
10. Be-cezbehây ü kerâmât-ı Kutb-ı Geylâni
Kim aña haşşdur envâ'-ı hârik-ı 'âdât

- II. Be-hakk-ı rütbe-i peygamberân ü meb'ûsân
Be-hürmete heme-eshâb-ı seyyidü's-sâdât
- I2. Be-şiddik-ı hazret-i Şiddik-ı nuhbe-i eshâb
Gû der- nedîm-i haremghâh-ı fahr-ı mevcûdât
- I3. Be-'adl-i hazret-i Fârûk-ı ma'delet-bünyâd
Gû der-muşâhib-i sâlâr-ı cümle-mahlûkât
- I4. Be-hilm-i hazret-i 'Osmân-ı cāmi'ü'l-kur'ân
Gû der-mukarreb-i nezd-i resûl-i pāk-şifât
- I5. Be-şaf-şikâfı vü şîr-efgeni-i şîr-i Hudâ
Gû der-çü hem-dem-i bezm-i şefi'-i cümle-'usât
- I6. Be-hürmet-i şeref ü şân-ı Ahmed-i Muhtâr
Be-sırr-ı pāk-i Hudâ vü be-hakk-ı zât ü şifât
- I7. Günâhum 'afv kıl ey Hâlik-ı zemîn ü zamân
Maķâm ü menzilüm eyle hadîķa-yı cennât
- I8. Düşürme cısr-i şirât üzre pâyuma lerze
Amân amân beni kılma fütâde-i derekât
- I9. Kerem kılup yüzüme urma rûz-ı mahşerde
Huzûra eyledüm işte günâhumı isbât
20. Düşürme âteş-i pür-tâb-ı dūzaha Yârab
Vir ol muhâtaradan Hilmi-i fakîre necât

3

Na't-ı der-şân-ı Resûl-i Kibriyâ

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

1. Yâ Resûl-ullâh ne yüzden intisâb itsek saña
Bir belâkeş cānumuz var ol dahi olsun fedâ
2. El-hased ol kimsenün ahvâline dünyâda kim
Hâk-i pâk-i ravzaña rû-mâldur şubh ü mesâ
3. El-meded ey dest-gîr-i 'âcizân-ı rûz-ı haşr
El-amân ey vâkı'-ı şûr u şer-i rûz-ı cezâ
4. Nefs dirler bir zalûmun destüne oldum esîr
Kim baña sū ile emr eyler o bed-hū dâ'imâ
5. El-amân ey kıble-i hâcât-ı ümmet el-amân
Eyleyecekseñ şefâ'at bir cevâb eyle baña
6. Hatırum zîrâ mükedder işdi havf-ı âhîret
Tâ ki bu müjdeyle bâri eyleyem kesb-i safâ
7. Yâ Resûl-ullâh sen ol şâhenşeh-i 'âlem-penâh
Kim sentün dergâhuña şâhân iderler ilticâ'
8. Yâ Habîb-ullâh ezelden 'âşık-ı dîdâruñum
Lutf idüp rû'yâda bir şeb 'arz-ı dîdâr it baña
9. Senden eşfa' Hâk' dan erham olduğdan sonra hiç
Ümmetün bî-çâreler düzah-karar olsun mı yâ

- IO: Hazretüñden bu cihānda ğayrı oldum pek ba'īd
Korkaram maḥşerde de ben oluram senden cüdā
- II. Yā Resūl-ullāh şefā'at eyle Allāh'aşkına
Böyle zār eyler dem-ā-dem Hilmi-i kemter-gedā

Harfû'l-yâ

Der-na'at-ı Resûl-ı kibriyâ 'aleyhi efdalü't-tahâyâ

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

1. Elâ ey şâhid-i halvet-saray-ı kurb-ı Rahmânî
Eyâ maḥbûb-ı bî-hem-şâmı halvetgâh-ı Sübhânî
2. Eyâ kâşâne-i kurbuñ nedîm-i şâhib- 'irfânı
Elâ ey tahtgâh-ı kişver-i Levlâk-sultânı
3. Sen ol sultân-ı Levlâk efser-i taht-ı risâletsin
Saña fermân-ber itmiş Hakk bütün şâhân-ı devrânı
4. Nola muhtâc olursa lutfuña ser-tâ-ser âfâk
Hudâ zât-ı keremkaruñ için halk itdi ekvânı
5. Sen ol fermân-revâ-yı tahtgâh-ı li-ma'-Allâhsın
Ki ceys-i devletünde kudsiyân-ı 'arş-ı Rahmânî
6. Sen ol bâlâ-nişîn-i meclis-i peygamberânsın kim
Furûğ-ı tal'atındur ol meclisün şem'-i şebistânı
7. Nola dem-beste-i na'at-ı şerîfün olsa şâ'irler
Ki zât-ı bî-misâlinün Hudâ olmuş senâ-h'vânı
8. Hudâvend-i serîr-i li- ma'-Allâh'a şehensâhâ
Eyâ nûr-ı haremgâh-ı bisât-ı kurb-ı Yezdânî
9. Nedîm-i bezm-i Ma'budî tırâz-ı taht-ı maḥbûbı
Serîr-ârâ-yı lâ-hûti Süleymân'lar Süleymân'ı

- I0. Gürüh-ı enbiyâ şâhı risâlet burcınun mâhı
Dü-‘âlem pâdişâhı ‘âlemün sultân-ı zi-şânı
- II. Ben ol ‘abd-ı günehkârum şefâ‘at yâ Resül-ullâh
Bu güne hazrete ‘arz eylerem hâl-i perîşânı
- I2. Meded ey melce’i bî-çâregân-ı ma‘şiyet-girdâr
Meded ey dest-gîr-i tâbi‘ân-ı emr-i şeytânı
- I3. ‘Uyûbum çıkmasun meydâna setr it rûz-ı mahşerde
Zünûbum çün şefâ‘at kıl Hudâ ‘afv eylesün anı
- I4. Gelüp dergâhına şad ‘aciz ile ‘arz-ı niyâz itdüm
Şefâ‘at kânısın mahzûn koma Hilmî-i nâlânı

Mi'rāciyye-i Hazret-i Fahrü'l-enām 'aleyhi's-şalāt-ı ve's-selām

Mef'ülü / mefāilü / mefāilü / feülün

1. Ey hoş şeb-i ferhunde-'alāmāt ü şeref-zā
Kim gelmedi hiç kevn ü mekāna o şebāsā
2. Çün eyleyicek pādişeh-i ruzī gürizān
Şāhengeh-i şeb eyledi encümle donanma
3. Çarh eyledi 'işret donanup meclis-i eflāk
Encümdür aña nuql ü şafağ bāde-i hamrā
4. Gayb eyledi Yašküb-rifetek Yūsuf-ı mihri
Zann eyleme şeb giydi siyeh cāme ser-ā -pā
5. Bir şebdür o şeb içre şeh-i taht-ı risālet
'Azm itdi haremgāh-ı Hudā kurbine zīrā
6. Bāl açdı o şeb Sidre'den ol Tā'ir-i Kudsi
Şāh-ı rüsūli vahdete geldi idüp inhā
7. Bir rahş-ı behiştı dahi ol şāha getürdi
Didi ki süvār ol aña ey şāhid-i Mevlā
8. Devletle sa'ādetle süvār olup o sultān
Eflāke 'urüc itdi çün āh-ı dil-i şeydā
9. Evvel kademinde o şeh-i her-dü-serānuñ
Menzilgehi oldı irişüp Mescid-i Akşā
10. Ervāh-ı nebiyyine idüp anda imāmet
'izzetle 'urüc itdi semāya yine ammā

11. Ol cân-ı cihân tarfetü'l-^cayn içre ne hikmet
Etrâf-ı nüh-eflâki bütün itdi temâşâ
12. Tâ Sidreye vardukda o sultân-ı risâlet
Cibrîl-i emîn anda kalup didi dirîgâ
13. Ol demde huzûrına çıkup refref eyledi
Ol hazreti ber-mücib-i fermâyiş-i Mevlâ
14. Âhir irişüp bezmgeh-i kurb-ı Hudâya
Envâr hediyyet idüp ol demde tecellâ
15. Bî-harf ü şedâ vü sühan ü şavt ü telaffuz
Ol şâha hitâb itdi Hudâvend-i teâlâ
16. Ol şâh-ı rüsûl dahi idüp Hakka senâlar
Tekrâr hebût itdi zemîn üzre hemânâ
17. Ey hüsrev-i taht-ı kerem ey şâh-ı şefâ^cat
Ma^clûm saña hâli-i dil-i Hilmi-i şeydâ
18. Bakma yüzümñ karasına eyle şefâ^cat
Maşerde eyâ şahid-i kâşâne-i Mevlâ
19. Yârân^cadedince şalavât ü dahi teslim
Rûz ü şeb ola ravza-i pür-nûrına ihdâ

Şitâ'iyye

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. İrdi hengâm-ı şitâ oldu cihân beyt-i hazen
Bu meşeldür ki ne çâre çekilür başa gelen
2. Târ u mâr eyledi ol mertebe kim bād-ı hazân
Şürezâr-ı emele döndi fezâ-yı gülgen
3. Hastelikden şararup şolsa 'aceb mi nergis
Hayretünden nola tutılşa zebân-ı süsen
4. Ayak altında olur şimdi 'aceb kim pâ-mâl
Zîb-i destâr iken âhir gül-i şad-berk-i çemen
5. Lalentün dâğ-ı derünında yanarken âteş
Berf söndürdi ocagun ne 'aceb reşkinden
6. Âşiyân içre esîr-i vâlâ-yı bülbüller
Gülsitân içre 'aceb tutdı vatan zâğ ü zegan
7. Çünkü 'özr eyledi ezhâr-ı gülistâna bütün
Oldı ehl-i çemene şiddet-i sermâ düşmen
8. Geyse de zâhid ışınmaz daği kürk-i sincâb
Tutmadukça varuben küşe-i külhende vatan
9. Bêli var şimdi havuz başınun âb ü tâbı
Gerçi gül-geşt-i şafâ kılmadı bir şahn-ı çemen
10. Biz de şimdengirü dūr olmayalum meykededen
Bundan a'lâ ola mı bizlere cây-ı me'men

- II. Biz ki rindān-ı harābāt-niṣīn-i ‘aşkuz
Yetişür küşe-i mey-hāne bize hoşca vaṭan
- I2. Sākīyā vir bize ol bāde-i tāb-efgeni kim
Germ ide sīnemüzi tā ki mişāl-i külhen
- I3. Tutar elbette yine ādemi germiyet-i mey
Hem ider hātırı pür-teşne vü tab‘-ı rüşen
- I4. Nüş idüp bādeleri güş iderüz nağme-i çeng
Aluruz būseleri sākī-i gül-rūlardan
- I5. Cünbiş ü velvelemüzden yıkılur ‘ālem-i āb
Tār-ı tanbūre ki muṭrib vire bir demde düzen
- I6. Nāy ü tanbūre vü def çeng ü rebāb ile kemān
Şöyle kim cümlesi mevcūd ü müheyyā birden
- I7. Ateşin nağmeli hoş zemzemeli muṭribler
Nāzenin muğbeceler sākī-i gül-pīrāhan
- I8. Başlayup dürlü makāmāt ile ahenge o dem
Nāz ile sāger-i şahbāyı şunup sākī-rüşen
- I9. Nüş idüp cām-ı neşāt-āveri mest olduğda
Dil-i şeydāda kalur mı eser-i renc ü mihen
20. Tevbe itmişdi velī nüş-ı şarāba Hilmī
Kara kışda eger olsa gerek * tevbe-şiken

* Bir hece eksik.

Kaşıde der sitāyiş-i şāh-ı cihān ‘Abdül-mecīd Han

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Ey şehensāh-ı keremkār ü ‘adalet-itmām
Vey hudāvend-i ‘azīmü’ş-şān-ı İskender-gulām
2. Sensin ol şāh-ı ‘adālet-pişe kim āşār-ı ‘adl
Ol habībün menba‘ü’n-nūrında peydādur müdām
3. ‘Arz-ı züll ü iftikār eyler huzūrında gelüp
Her mülük-ı nik-nām ü her mülük-ı müstehām
4. Dāver-i ceng-āşinā dānende-i ‘ilm-i vegā
Hüsrev-i kişvergeh-i dād-āver-i ferhunde-nām
5. Māh-ı burc-ı ma‘rifet hürşīd-i çarh-ı ma‘delet
Şāh-ı ‘ālī-menkabet dānende-i fenn-i niżām
6. Şāh-ı şāhān-ı cihān hākān-ı İskender-tüvān
Şehryār-ı kāmran şāhensēh-i gerdün-makām
7. Merhamet-fermā-yı ‘ālemsin ki ‘ahdinde şehā
Tıflveş herden āzāde cümle enām
8. İşte ez-cümle biri (bu) bende-i ahkārlarının^{*}
Bī-sebeb olduk çerāğ-ı luţfuñ ey şāh-ı be-nām
9. Sāye-i ‘adlinde her bir fenni tahsīl eyledük
Ya‘ni olduk h‘āce-i ders-i debistān-ı merām

* : Bir hece fazla

10. Ba'dezīn Ḥilmī ḥulūṣile du'āya başla kim
Midḥat ü vaşfı o şāhuñ kāle gelmez ve's-selām
11. Kahr u dem-ser eyle Yārab ser-te-ser a'dāsını
Pādişāh-ı 'ālemi kıl feth ü, nuşretle be-kām
12. Devlet ü ikbālün efzün eyleyüp 'ömrün dırāz
Taht-ı devletde anı sen eyle Yārab ber-devām

Diger

Mefâilün / feilâtün / mefâilün / feilün

1. Hıdîv-i devr-i zamân pâdişâh-ı ‘adl âyîn
Ki ya‘ni hazret-i ‘Abdü'l-Mecîd-i zıll-ı Hudâ
2. O bir şehenseh-i zi-şân-ı mekrümet-pîrâ kim
Cihân mazhar-ı eltâfı oldu ser-tâ-pâ
3. O rütbe şâh-ı dil-âgâhdur ki Eflâtün
Göreydi ol şehün âsârını iderdi hayâ
4. Cihânda var idi bir mâder-i himemkârı
Anı muvaffaka itmişdi nice hayra Hudâ
5. ‘Ale'l-huşûş bu Dârü'l-Ma‘ârifte işte
Yapup bu kârda dünyâyı eyledi ihyâ
6. Bu cāya dār-ı ma‘ârif dinilme şâyândur
Ki anda olmada envâ‘-ı ma‘ârifet icrâ
7. Zihi bu dār-ı ma‘ârif hoşâ bu mekteb-i feyz
Ki feyz-yâb olan lâ-yu‘add ü lâ-yuhsâ
8. Dahî bu sâl hümâyûnuñ imtihânında
Çerâğ oldu nice bende-i du‘â-güyâ
9. Kimisi Mekteb-i Harbiyyeyi taleb itdi
Huzûr-ı pâdişehîden virildi aña rızâ
10. Kimisi kaşd-ı kitâbetle leb-güşâ oldu
Anuñ da maqşad-ı aqşâsın itdiler i‘tâ

- II. Kabul olındı niyāzı niyāzmendānuñ
Melūl olmadı kes bu ne ni‘met-i ‘uzmā
- I2. Bu bü'l-‘aceb sözi gūş eyle hānde-sāz ol: kim
Sezā-yı merhamet oldı bu Hilmi-i ednā
- I3. Sitāyiş-i şeh-i devrān degül senüñ haddüñ
Uzatma gayrı hamūş ol kī irdi vaqt-i du‘ā
- I4. O şāhı mesned-i şihhatde ber-devām eyle
Budur niyāzumuz ey kār-sāz-ı bī-hemtā

Diger

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Hazret-i Vālide Sultān-ı mu'allā-şān kim
Gelmedi dehre anuñ gibi saḥāvet-pīrā
2. Hele ben tab'-ı saḥābārını ta'rīf idemem
Dād-ı Haḳḳdur aña bu rütbe saḥāvet maḥzā
3. Nice miskīn ü hazīn eyledi şād 'ālemede
Nice nā-şādı eyledi mesrūr-ı'aṭā
4. İşidüp halka olan ni'emetini mün'imler
Geldi mānend-i gedā tende 'abā elde 'aşā
5. Bā-ḥuşuş eyledi bir mekteb-i vālā bünyād
Yād ider dār-ı ma'ārif diyü halk-ı dünyā
6. Öyle mekteb ki anuñ tāk-ı bülendine bakup
Reşk ider şubḥ ü mesā kubbe-i pür-şıyt ü şadā
7. Öyle mekteb ki anuñ kā'ide vü kânūnı
Hiç bir mektebün ādābına uymaz aşlā
8. Öyle mekteb ki degül anda müsāvāt üzre
Rütbe-i kābil ü nā-kābil ü a'lā vü ednā
9. Tıfl-ı bī-'akluñ olur kendi gibi pāyesi pest
'Akılūñ kendi gibi rütbesi olur bālā
10. Haşre dek kabrde āsāyişūñ ibrām iderüz
Rüz ü şeb dergeh-i Bāri'ye idüp istid'ā
- II. Hilmiyā hep bir ağızla oluruz fātiḥa-h'vān
Merkadı fātiḥa nūrile münevver ola tā

Kāside der sitāyiş-i cenāb-ı Şefīk Paşa

Mef ūlü / mefāīlü / mefāīlü / feülün

1. Ey çarh-ı sühānuñ meh-i t̄abānı efendim
Burc-ı keremuñ mihr-i dırahşānı efendim
2. Zātuñ gibi bir k̄an-ı kerem gelmedi dehre
Sensin o sehā-bahrı kerem-kānı efendim
3. Deryā-yı ‘ināyetde sen ol gevher-i yek-tā
Bahr-ı keremuñ lü'lü' vü mercānı efendim
4. Bağ-ı hüneruñ sünbül-i sir-ābısın el-ḥaḫḫ
Gülzār-ı kemālūñ gül-i handānı efendim
5. Bu ‘aşra degīn görmedi hiç dīde-i dūnyā
Zātuñ gibi pāşā-yı cihānbānı efendim
6. Mebzül-ı cihāna kerem ü himmet ü cūduñ
Bıkdurdun* ‘ināyetle gedāyānı efendim
7. Kim eyledi ābā bu zamāne irişince
‘Alemlere bu luṭf-ı firāvānı efendim
8. Ey k̄an-ı kerem olur ise izn-i şerīfūñ
‘Arz eyleyām ahvāl-i perīşānı efendim
9. Ben heste-i ālām ü gamām künc-i kederde
Sensin idecek derdüme dermānı efendim

10. Ya'c-nî ki bu dem çâkerüñüz Hilmî-i nâ-kâm
Sâyeñde yapup işte bu dîvânı efendim
11. Çok nâz ü niyâz eyledi başdurmak için lîk
Bir vechile tab' itmediler anı efendim
12. Gerçi didiler vir iki biñ gurüş
Tâ tab' idelüm ziynet ile anı efendim
13. Yok kudretüm ammâ buña zirâ ki fakîrüm
Kimden arayam çâre vü im'ânı efendim
14. Ahvâl-i perişânuma imdâd kılarsañ
Çok mı görürüm saña bu ihsânı efendim
15. Bir bende-i maḥlaşdur ider Hilmî-i nālân
Her şubḥ ü mesâ böyle du'â-h'vânı efendim
16. Devlet ile ikbâl ile biñ yaşa cihânda
Ma'mûr iderek biñ dil-i vîrânı efendim
17. Her kârda tevfiḳ-i Hudâ ola refiḳuñ
A'dânuñ elemle geçe ezmânı efendim

II

Kasīde der sitāyiş-i Şefīk Pāşā

Feilātūn / feilātūn / feilātūn / feilūn

1. Āsafā gūş kıl evşāfını güftār gibi
Dizeyūm silk-i beyāna dūr-i şehvār gibi
2. Sensin ol āşaf-ı zi-şān-ı felek-mertebe kim
Māh u hūrşīd rikābında rikābdār gibi
3. Sensin ol şadr-ı Sikender-fer ü Dārā-ḥaşmet
Dergehinde Cem ü Cemşīd perestār gibi
4. Sensin ol şadr-ı Cem-ikbāl ki dergāhında
Var nice ḥādim ağalar şeh-i San‘ār gibi
5. Sensin ol kim ezeli bende-i dergāhuñdur
Nice şehler şeh-i Cengīz ile Tātār gibi
6. Sensin ol şadr-ı sūtūde-şiyem ü ḥüb-ḥışāl
Ya‘ni kim Ḥazret-i ‘Osmān-ı ḥayākār gibi
7. Sensin ol ‘ukde-güşā kim ḥükemā nezdinde
Şaşırup kalsa gerek şūret-i dīvār gibi
8. Sensin ol şadr-ı hikem-senc-i Felātūn tedbīr
Kim Aristolar ise şavldaki āşfar gibi
9. Ḥakḳ bu kim kaṭre-i bārāna degüldür muḥtāc
Cūybār-ı keremūñ kulzūm-ı zehhār gibi
10. Ne ‘azīmkārlara başlasan āsān olur
Saña her kārda tevfiḳ-i Hudā yār gibi

- II. Her ne eṭrāfa ki ʿazm eyleyesin pīşinde
Hızr-ı ferhunde-kaḍem kâfile-sālār gibi
- I2. Külhene olsa vezān bād-ı nesīm-i luṭfuñ
Cāy-ı gül-geşt olur şahn-ı çemenzār gibi
- I3. Rize-seng üzre ki düşse naẓar-ı merḥametūñ
Dürr-i zi-kıymet olur güher-i şehvār gibi
- I4. Gerçi kim hūvāce-i bāzār-ı kerem Hātemdür
Kāle-i luṭfuña ol dahi harīdār gibi
- I5. Sen ki bir āşaf-ı dād-āver-i ʿadl-ārāsın
Saña taʿzīm ü edeb vācib olan kār gibi
- I6. Keh-keşān şuffe-i iclāline ṭāk-ı ʿālī
Bezm-i ikbāline meh şemʿ-i pür-envār gibi
- I7. Nakş-ı sakf-ı harem-i ʿizzeti hürşīd-i felek
Mürtefiʿ bāngehi kubbe-i devvār gibi
- I8. ʿAkl ü hikmetde ferāsetde Felātūn-ı zamān
Re'y ü tedbīrde Risto-yı hoş-efkār gibi
- I9. Böyle bir safeder-i dānā-yı maʿārif-perver
ʿĀleme gelmedigi vaẓıh ü derkār gibi
20. Öyle bir sadr-ı cihānbān ü kerem-bünyān kim
Gelmedi dehre bu destūr-ı keremkār gibi
- 2I. Oldı bu köhne cihān ʿadlı ile ābādan
Gūyiyā ʿadlı bu dünyāya ki miʿmār gibi

22. Nice serkeşleri fermânına münkâd itdün
İşte ez-cümle biri çarh-ı keç-etvâr gibi
23. Böyle 'âlemde şehâ 'adl ile meşhûr olmak
Zât-ı zî-şānuña şāyān ü sezāvār gibi
24. Oldı azdād-ı cihān mümtezic eyyāmında
Ehl-i 'irfānile bu çarh-ı belā yār gibi
25. Oldı sahrada yine şîr ile āhû hem-dem
Gürg ile şimdi ğanem birbirine yār gibi
26. Sensin ol āşaf-ı hatem-şiyem el-hakk Ca'fer
Taleb eyler keremün sā'il-i cerrār gibi
27. Sensin ol şadr-güzīn-i āşaf-ı deryā-kef kim
Nāmı yok nesnelerün dirhem ü dīnār gibi
28. Şevk virdi baña evsāfuñ eyā kân-ı kerem
Bir ğazel söyleyeyüm bülbül-i gülzār gibi
29. Yay kılduñ kaddüm ebrū-yı kemandār gibi
Haste itdün beni ol nergis-i bīmār gibi
30. Eyledüm ol büt-i nāzendeyi nā-gāh hayāl
Oldı kalbüm yine büt-hāne-i fer-hār gibi
31. Bir nigāh ile alup 'aqlumı bī-hoş itdi
Yokdur 'aql alıcı ol çeşm-i füsünkār gibi
32. Ter-dimağ itdi beni kand-ı mükerrer ammā
Yine şîrīn degül o la'l-i şekerbār gibi

33. İdeyör bũ ile ta'tîr-i meşâmm-ı cānı
Lîk sünbül ü gül ol zülf-i siyeh-târ gibi
34. O büt-i deyr-i cemâlũñ ham-ı gîsûlarını
Bağladum kâmetũme beste-i zünnâr gibi
35. Görmedüm 'âlemi şadbâr temâşâ itdüm
Fitne-engîz-i cihân gamze-i gaddar gibi
36. Oldı el-hakk bu kaşideyle bu ra'nâ gazelüm
Baħr-ı ma'nâda iki gevher-i şehvâr gibi
37. Döldül-i hâmeyi başdan başa dek esdüreyüm
'Arşa-i fahriyyede Haydar-ı kerrâr gibi
38. Benüm ol zerger-i bâzâr-ı sũhan kim ey'dil
Sũhanum zer dahi tab'um aña mi'yâr gibi
39. Benüm ol bâde-i esmâr ile mey-hânâ-i feyi
Tab'um ol bâde ile sâgar-ı ser-şâr gibi
40. Benüm ol kâle-fürüş-ı ser-i bâzâr-ı sũhan
Şu'arâ kâle-i nazmuma harîdâr gibi
41. Benüm ol kim ne 'aceb gönçe-i şî'r-i terümü
Gezdürür başda cihân zîver-i destâr gibi
42. Çemen-ârâyı gülistân-ı ma'âniyem kim
Sinem ezkâr-ı kemâlâtile gülzâr gibi
43. Hele bu nazm-ı nev-âyînümi tanzîr itmek
Hakk bu kim gayetile müşkil ü düşvâr gibi

44. Bir du‘ā eyleyem ey āsaf-ı ‘āli-mikdār
Fart-ı ihlās ile Hilmī-i senākār gibi
45. Devlet ü ‘izzet ü cāhuñ ola bākī cāvīd
Bu du‘ā hüsñ-i kabūl olması derkār gibi

Kaşide der sitāyiş-i Şefik Pāşā

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Āsafā mi‘mār-ı luṭfuñla cihān ābād olur.
Cūd ü eltāfuñ anuñçün her lisānda yād olur
2. Bir perişān rūzgāra luṭfuñ olsa vāye-baḥş
Şād olup kayd-ı gam ü endişeden āzād olur
3. Āsaf-ı zi-şān-ı Felātün der-āyinsin meger
Kim yanında Bu ‘Alī bī-fehm ü isti‘dād olur
4. Lal olur görse Sikender ḥaşmet ü dārātını
Fart-ı rüşdün görse Erdenü'r-Reşīd irşād olur
5. Ser-fürü itmez iken bir kimseye çarḥ-ı‘anīd
Hey ne devlet kim yine fermānına münkād olur
6. Külhen-i āteş-feşāna luṭfile itsen nigāh
Ey hoşā ‘ālī-nazar kim bağ-ı şevk-ābād olur
7. Şahn-ı gülşende gāzabla bir nigāh itseñ eger
Süsenün her berki kim bir hañcer-i fülād olur
8. Her ne denlü luṭf iderler (ise yine bī-keslerün^{*}
Ba‘zısı dil-şād olursa ba‘zısı nā-şād olur
9. Luṭf u cūduñla velī ey āsaf-ı ‘ālī-makām
Dil-figārān-ı cihān hep cümlesi dil-şād olur

* : ایدرر ایه Bir hece fazla.

- I0. Hāşıl-ı şahdinde ey şadr-ı mekârim-iştihâr
Hakk bu kim kâşâne-i âlem pür-âdl ü dâd olur
- II. Tâbe-key bu Hilmi-i zâr u perîşân rûzgâr
Künc-i miñnetde esîr-i nâle vü feryâd olur
- I2. Âsafâ zîrâ ki ihvân içre kaldum bî-ma'âş
Zâtuna ma'lûmdur kim bu baña bî-dâd olur
- I3. Lâ-cerem ehl-i kemâl olur cihânda bî-nevâ
Bî-hünerler hep âzîz ü eşref emcâd olur
- I4. Ey du'â-yı devletün biñ cânile her şeb baña
Ziynet-i vird-i zebân ârâyış-i evrâd olur
- I5. Zât-ı zi-şânũ olup âsûde-hâl ikbâl ile
Fırka-i a'dâ perîşân-hâl olup ber-bâd olur

Kaşide der sitāyiş-i Şefik Pāşā

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Ey kemān-ebrū görüp kaşuñ egildüm yā gibi
Haste çeşmün gördüm oldum haste-i hummā gibi
2. Piş-i çeşmünde hırām eyler iken ey kebk-i nāz
Saña kāf-ı nahvet oldu aşiyān ‘ankā gibi
3. Ben mişāl-i Kays ararken küh u şahrāda seni
Sen gürizān olun idüñ nāzile Leylā gibi
4. Ey perī üftādeñi agyārdan ‘addeyleme
Var mıdur ehl-i şadākat ‘aşık-ı şeydā gibi
5. Bümveş urma dehān-ı nāzuna mühr-i sükūt
Ol şeker-riz sühan-ı tütü-i şekker-hā gibi
6. Ol dehānuñ içre dendānuñ görüp zann eyledüm
Yer yer āgüş-ı şadefde gevher-i yek-tā gibi
7. Celb idüp bezme o meh-rüyı bu şeb ba‘de‘t-ta‘ām
Çignedüm la‘l-i lebānuñ şekkerin halvā gibi
8. Zīb-i āgüş ü kenār olmuş iken ol bī-vefā
Benden āhir yüz çevirdi devlet-i dünyā gibi
9. Kalmadı cevrine gayrı tākātüm ol zālimi
Niyyetüm destür-ı ‘āli-mesnede şekvā gibi

10. Āsaf-ı devrān Şefik Pāşā-yı gerdūn-cāh kim
Māh her şeb āsitānına cebīn-fersā gibi
11. Āsaf-ı gerdūn-ḥaşem kim zāt-ı vālā-şānıdur
Maşrık-ı ikbālde mihr-i cihān-ārā gibi
12. Görmüş olsaydı Ferīdūn tūmturāk-ı ḥaşmetūñ
Kasvetinden kaşkatu kalur idi hārā gibi
13. Dāverā dānişverā şadr-ı ma‘ārif-perverā
Zāt-ı pākūñ bā‘iṣ-i āsāyiş-i dūnyā gibi
14. Sensin ol şadr-ı güzīn-i mū-şikāf-ı hurdebīn
Kim cihāna nām virdūñ Bū ‘Alī Sīnā gibi
15. Sensin ol şadr-ı Cem-ikbāl ü Sikender-cāh kim
Bendeğām-ı āsitānuñ her biri Dārā gibi
16. Sensin ol kim İbn-i Ḥācib ḥazretūñde bī-riyā
‘Add olur tıfl-ı sebek-ḥvān-ı elif bā tā gibi
17. Şadr-ı gerdūn-pāye sen kim dergehinde mihr ü māh
Biri nakş-ı sakf ü biri şem‘-i bezm-ārā gibi
18. Heybet-i şīrānesin Rüstem temāşā eylese
Cismine lerze gelüp ḥāke düşer mevtā gibi
19. Ḥakk budur kim devr-i Nef‘īden beri hiç gelmedi
‘Arsagāh-ı nazma Ḥilmī-i sūhan-pīrā gibi
20. Şā‘ir-i şīrīn-makālem diñlese güftārımı
Tūtī-i güyā ḥamūş olur o dem bebgā gibi

21. Ol benüm 'attar-ı bāzār-ı sūhan kim sözlerüm
Neşr-i bû eyler cihāna 'anber-i sārā gibi
22. Şā'irem ammā ki müstāgnī mizācum şöyle kim
Evc-i istignāda tab'um bāl açar 'ankā gibi
23. Sevk-ı bāzār-ı ma'ārifde benüm kannād-ı nazm
Baş ider nazmum halāvet kand-ı müstasfā gibi
24. Varsa bir āyīnedür tab'um ki 'aks itmekdedür
Anda bir maḥbūb-ı zībā şahid-i ma'nā gibi
25. Hilmiyā gayrı hamūş ol irdi hengām-ı du'ā
Kim du'ā medhiye vü fahriyyeden evlā gibi
26. Düşmen-i cāh ü celalūñ dem-be-dem nā-şād olur
Pür-mey-i şevk ola tab'ūñ saġar-ı şahbā gibi

Kaşide der sitâyiş-i Şefik Pâşâ

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. Eşer itdi baña ol sêng-dilüñ düşünâmi
Ne ‘aceb olsa füzün hâtırumuñ âlâmi
2. Bağda havza girerken görüben beñzetedüm
Leb-i cûlarda gümüş serve o sim-endâmi
3. Tâb-ı rûzeyle yeter huşk-leb olduk sâkî
Şun bize turma aman câm-ı mey-i gülfâmi
4. El-hazer ‘ahdine aldanma o peymân şikenüñ
Seni aldatmadur ol ‘ahdlerüñ encâmi
5. Bûse va‘d itdi o meh baña leb-i la‘linden
Didi şad şevk ü meserretle gözet bayrâmi
6. İtdi inkâr ânide hâşılı bayrâm, iricek
Nice ta‘rif ideyüm saña o hoş-endâmi
7. Eylerem ben de anı âşaf-ı dehre şekvâ
Tâ ki faşl ide o kaçir ile benüm da‘vâmi
8. Şadr-ı seyyâre-şaşem ya‘ni Şefik Pâşâ
Kuhl-ı çeşm olsa sezâ hâk-i kef-i aqdâmi
9. Şadr-ı Hâtem-şiyem ü Âşaf-ı deryâ-kef kim
Kevni dil-sîr-i murâd itdi bütün in‘âmı
10. Şaf-der-i şîr-şecâ‘at ki ider rûz-ı vegâ
Satvet ü heybeti pür-bîm ü hirâsân Sâmi

- II. Şadr-ı Cem-kevkebe kim olsa eger lāyıkdur
Cümle şāhān-ı selef dergehiniñ haddāmı
- I2. Buldı ‘ahdinde anuñ emn ü amān ‘ālem kim
‘Ahd-i İskender’i andurdı anuñ eyyāmı
- I3. Öyle bir şadr-ı keremver ki cihān içre müdām
Yād olur kân-ı merāhim diyü ey dil nāmı *
- I4. Bezm-i ikbālinüñ ‘arşile berāber tākı
Meclis-i rif‘atınıñ çarhile hem-ser bāmı
- I5. Yokdur ol şadr-ı güzintüñ beli bir hem-tāsı
Gerçi vardur bu cihānda nice biñ hem-nāmı
- I6. Olsa bu devrde bil-farż eger Keyhusrev
Dergehinde hele lāzım gele istihdāmı
- I7. Bir gāzel tarh ideyüm şevkile kim ol māhuñ
Dideye düşdi hayāl-i ruh-ı āteşfāmı
- I8. Lebi Şām fıstıkı çeşmānı sākız bādāmı
Kendi de Hāzret-i şāh-ı rüsülünñ hem-nāmı
- I9. Nāzeninüm hele gel ‘azm-i çemenzār idelüm
Gitdi hengām-ı şita geldi bahār eyyāmı
20. Sākıyā zevk idelüm şimdi şafā demleridür
Yād-ı la‘lünle heman nuş idelüm

* eydil diyü

21. Nā-revāc eyledi ol şūh-ı melek-sīmānuñ
Leb-i şekker-şikeni kand-ı nebāt-ı şāmı
22. Terk it ey'āşık-ı şeydā bu 'abeş evzā'
Almaz ol māvveş-i 'arbede-cū ibrāmı
23. Besdür ey Hilmi-i küstāh du'ā kıl gayrı
Buldı zirā ki kaşideyle gazel itmāmı
24. 'İzz ü ikbālile dā'im olasın 'ālemdē
Hakk zebūn ide saña düşmen-i bed-fercāmı

Kaşıde-i tevdi'iyye der sitāyiş-i dāver-i Darü'l-ma'ārif

'Ali Efendi

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. El-vedā'ey ser-firāz-ı nükte-dānañ el-vedā'
Ey şeref-bağş-ı gürüh-ı ehl-i 'irfān el-vedā'
2. 'Arz-ı tevdi'iyyeden izn-i şerīfūñdür murād
Ey ki hāk-i pāyı kuhl-ı dīde-i cañ el-vedā'
3. Sāye-i luţfında zīrā irmişem dil-h'āhuma
Ruḫşat-ı 'ālinüze oldum nigeħbān el-vedā'
4. Bir nefes ayrılmazam dergāh-ı luţfından velī
Böyle imiş neyleyem takdīr-i yezdān el-vedā'
5. Bu cihān içre yine sensin veliyy-i ni'metüm
Merz ü bümum olsa da Hind ü Horāsān el-vedā'
6. Virdiler müjde baña şad ol çerağ oldun* diyü
Güş idince eyledüm çāk-i giribān el-vedā'
7. El-vedā' itdükce güyā sīnem olur çāk çāk
İki çeşmüm ḫasretile ağlayor ḫan el-vedā'
8. Eyledi tahrīr iderken anı nevk-i ḫāmeden
Bir şerer zāhir olup dünyāyı sūzān el-vedā'
9. H'ābgāhum bāl-i Cibrīl olsa da yok rāhatum
Ba'd-ezīn bu ye'sile ḫālüm perīşān el-vedā'

- IO. Dem-be-dem sâ'at-be-sâ'at Hilmi zâr ü hazîn
Eyleyör bu derdden* feryâd ü efgân el-vedâ'
- II. Varsa noḡsâni efendim 'afv idüp ma'zür kıl
Eyledi bu vâkı'a ol zârı hayrân el-vedâ'

Kaşide der sitāyiş-i h^vāce-i enderūn-ı hümāyūn Şāki Efendi

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. El-meded ey şeh-i zī-şān-ı sipāh-ı ‘ulemā
El-meded ey şeref-ārā-yı gürūh-ı fuželā
2. Her hünermend kemāli ile fahr eyler līk
Sensin elbette yine mefhar-ı kavm-i ‘urefā
3. Sensin ol şem‘-i şebistān-ı kemālāt ü ‘ulūm
Sensin ammā yine ser-halka-i bezm-i ‘ukalā
4. Kānde bir müşkil olursa anı hall eylersin
Hürdebinān-ı cihān reşk ider elbette saña
5. Kim sülūk eylese zātından olur himmet-h^vāh
Ki tarīk-ı hünere sensin olan rāh-nümā
6. Bā-huşuş ‘abd-ı du‘ā-gū-yı senā-h^vānuñuzı
Cehlden pāk kılan sensin efendim hakka
7. ‘Arz-ı hāl itmedin āmāl-i ‘abīdānemūzi
İdeyüm izn-i şerīfūñ ile ‘arz ü inhā
8. Hāk-i pāyinde ümīdüm budur ‘ālemde benüm
Meşnevi-h^vān olayum sāye-i luṭfında şehā
9. Cān meşāmmuñ ideyüm būy-ı hünerle ta‘tīr
Kalmayam gülşen-i dehr‘çinde* misāl-i karga

* dehr içinde

Kaşide der medh-i yeki ez-ahbāb h'īş

Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün

1. Seyr eyle neler itdi baña çarh-ı belābār
Bārān-ı belā yağmadadur başuma herbār
2. Bir dem yañılup eylesem ārām o demde
Eyler nice biñ dürlü belāya beni duçār
3. Şimdi yine bir derde duçār itdi beni kim
Loqmān bulamaz aña devā 'acַz ider izhār
4. Ya'ni kimyine bende idüp bir şeh-i hüsne
İtdi beni zindān-ı firākına giriftār
5. Biñ dürlü belā geldi benüm başuma ammā
Yok böyle belā-yı gam-ı hicrān gibi düşvār
6. Fi'l-cümle çeküp çille-i hicrānı yedi ay
Güyāya kuramış şāhlara döndi dil-i zār
7. Āhir yetişüp çün baña bir mūnis-i eşfāk
Derhāl su'āl itdi benüm hālūmi ol yār
8. Nakl eyledüm ahvālūmi ol zāt-ı şerīfe
Güş itdi didi şabr kıl ey 'āşık-ı gam-hār
9. Bir dahi ne gelmiş ne gelür 'āleme ey dil
Bir böyle kafadār vefādār nigükār
10. Bir ehl-i himem pāk-şiyem-i sāhib-i dāniş
'isī-dem ü 'ālī-kadem ü hem de keremkār

- II. Dānā-dil ü rüſen-dil ü hem meſrebi nāzük
Pākize-güher pāk-i tebār ‘ākil ü hüſyār
- I2. Bir pāk-neseb olduğı ol zāt-ı güzīnũñ
Āyīne-i hüsninde güneſ gibi nümüdār
- I3. Ahlākı hasen rüyı hasen mahlaſı Hüſni
Hem ſālīh ü hem kāmīl ü mahcüb u hoſ-etvār
- I4. Ey Hilmi yeter lāf ü güzāf eyleme ğayrı
Vaſfında anuñ eyle hemān ‘acziñi izhār

Be-h^vān-ı medhiyye-i Dārü'l-Ma'ārif
Mefāilün / mefāilün / mefāilün / mefāilün

1. Şehensāh-ı cihān 'Abdü'l-Mecīd Hān-ı cihānbān kim
Odur ümīdgāh-ı 'ālem ü tāc-ı ser-i dünyā
2. Mededkār-ı cihāndur kim anuñ eyyām-ı 'adlinde
Talebkārān-ı devrān oldılar her biri bir 'ankā
3. Kanı şu bir kurı nāna kanā'at eyleyen erler
O şāhun^{*} sāyesinde şimdi yirler şekkerin helvā
4. O şehden çarh-ı zālīm bile havf eyler ki bu demler
Tevāzu eyler erbāb-ı dile cevr eylemez aşlā
5. O şāhuñ ben de oldum künc-i vahdetde senā-h^vānı
Egerçi bendesin kim olduğın bilmez bile ammā
6. O şāhuñ māderi merhūme-i zī-şānı kim ey dil
Cihānda nice hayrat ü meberrāt eyledi inşā
7. Huşūşā eyledi Dārü'l-Ma'ārif Mektebin icād
Bu kār-ı hayrda ammā cihānı eyledi ihyā
8. Ne mekteb mekteb ammā cāy-ı 'irfān ü nezāketdür
Okurlar anda dā'im remze dā'ir dersler zīrā
9. Ne mekteb mekteb ammā mecma'-ı rüşen-dilāndur bu
Degüldür öyle her tīre derūna menzil ü me'vā

* O şānuñ

- I0. Ne mekteb mekteb ammā gūlsitān-ı feyzdür k'anda
Çocuklar gönçe güldür h'âcelerdür bülbul-i gūyā
- II. Yeter gayrı yeter ey Hilmi taṭvīl-i kelām itdūñ
Saña şimdengirü elzem du'ā-yı hayrdur zirā
- I2. İlāhī mağfiret kıl Vālide Sultān-ı zī-şānı
Ki olduk sāyesinde feyż alup mümtāz ü müstesnā
- I3. Bu dersinden niyāz-ı müstemendānem amān Yārab
Makāmuñ kaşr-ı cennet kıl bi-hakḳ-ı Hażret-i Havvā

Nazīre-i kaşīde-i Nedīm-i belāgat-resīm

Mefāilün / feilātün / mefāilün / feilün

1. Huceste dem ki idüp ʿazm-i reh-güzār-ı nigār
Olup da bekledüm ol şūhı pest bir dīvār
2. Hulāşa hayli zamān beklemeyüp o cānānı
Görindi dūrdan ol āfet-i pūr-envār*
3. Hırām ü nāzile gitdükçe yaklaşup oldu
Benümle rāh-güzārında rū-be-rū dildār
4. O rütbe oldu cemālūñ görince dil-i bī-hūs
Ki yaʿni kalmadı aşlā göñülde şabr ü karār
5. O demde hāl-i dil-i zārı yāre bir takrīb
Hezār şerm ü hicāb ile ʿarz idüp nāçār
6. O çeşm-i mestile bir āhuvāne itdi nigāh
Didi o demde beri gel ey ʿāşık-ı gam-hvār
7. Hezār-şerm ü edeble varup o dem yanına
Şeremden oldu odem lerzenāk çeşm-i nizār
8. Olup o dilber-i meh-pāre ile dest-be-dest
Misāl-i dest-be-desti-i güdegān-ʿaḳkār
9. Gidüp o mehveşile tābe-sū-yı Aḳsarāy
O demde eyledi görsen ne şīveler izhār

*Bir hece eksik

10. Yegān yegān aña naql eyledüm ser-encāmı
Nühüfte kalmadı mā-beynümüzde bir esrār
11. Temām işte ser-i kūy-ı yāre vardukda
Misāl-i Hızr yanundan nihān olup dildār
12. O demde kaldı dirīğa ki dil tek ü tenhā
Henüz böyledür evzā'-ı çarh-ı nā-hemvār
13. Varup o şevkile Hilmī bu şî'r-i dilkeş ile
Fiğān ü nāleler itdüm o şeb çü bülbül-i zār
14. Nazar kı lup hele seyl-i sirişk-i dīdeme yār
Terahhum itdi benüm hāl-i zāruma dildār
15. Bekām-ı vaşl olıcağ ben harem-serāy-ı dile
Olur mı bir daği reh-yāb leşker-i ekdār
16. Açıldı gönçe-i bahtum nesīm-i vuşlatile
Hem oldu h'ābdan ammā ki tālî'üm bī-dār
17. Be-yār cām-ı mey-i hoş-güvārı ey sākī
Berin-meserret-i nā-yāb ü şādi-i hemvār

B- TARİHLER

İbtidâ' tevârih ü kaşâ'id

I.

Târih berây-ı şadâret-i Reşid Paşa

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

1. Yine eyyâm-ı şadîdür cihâna müjdeler bādā
Ki oldı şadr-ı a'zam 'izz ü devletle Reşid Pāşā
2. 'Aceb mi şādmān ü hem ferahnāk olsa dünyā kim
Vezir oldı yine bir āşaf-ı Cem-cāh-ı mülk-ārā
3. Ne āşaf āşaf ammā mübtelā-yı luṭf u ihsāndur
Ki yokdur ni'met ü ihsānına bir dem karār aslā
4. Ne āşaf āşaf ammā kişver-ārā-yı keremdür kim
Göreydi ni'metün cüyān olurdı Hātem-i eshā
5. Ne āşaf āşaf ammā āşaf-ı hem-pāy-ı Cem'dür kim
Sezādur dergehine olsa derbān Kayşer ü Dārā
6. Ne āşaf āşaf ammā menba'-ı fehm ü ferāsetdür
ki bir nādān olur nezdinde anuñ Bu 'Alī Sīnā
7. Vezir-i mekrümet-ārā vü düstür-ı kerem-pirā
Vekil-i pādişāh-ı mülk-i dünyā şaff-der-i dānā
8. Yem-i cūd ü sahāvet-kān-ı şefkat ma'den-i himmet
Şeref-bahş-ı şadâret bā'is-i asāyiş-i dünyā
9. O şadr-ı ma'delet-güster keremkār ü kerem-perver
Vezir-i pāk-gevher-i āşaf dil-şaf ü 'adl-ārā

- IO. Hünerver ma'rifet-perver dil-āver mekrümet-güster
Vezir-i nāmver hem dāver-i düstür-ı bī-hemtā
- II. Hezārān şevkile tārīh-i tāmın söylesem Hilmī
Zihī mecd-āsaf-ı 'Abdü'l-mecīd oldu Reşid Pāşā

Tārīh-i berāy-ı duhter-i Hakkı Beg
Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün

1. Rāmişger-i çarh itse nola cünbişe āgāz
Devletile bugün pāk-şiyem Fātıma toğdı
2. Şād oldu mı olmaz mı diyü şübheyi kaldır
‘Ālem ki olur şād bu dem Fātıma toğdı
3. Bu demde ‘aceb mi ki hezār-ı çemen-i dehr
Bu müjde ile itse nağam Fātıma toğdı
4. Şād ol ki gönül mevsim-i şādīvü tarabdur
Bî-hüde yire çekme elem Fātıma toğdı
5. Sürsün ebedü'd-dehr cihān içre ‘ömrler
Ol vakt-i sa‘idden ki o dem Fātıma toğdı
6. Hilmi didi tārīhini tam işte nazar kıl
Tārīhi budur müjdeciyem Fātıma toğdı

Tārīh-i Hānkāh-ı Bedevî der Beglerbegi

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Mürşid-i rüy-ı zemīn rāh-ber-i semt-i yakīn
Reh-nümā-yı reh-i dīn ya'ni hıdīv-i pür-zūr
2. Ya'ni ol kuḫb-ı cihān Ḥazret-i Seyyid Bedevî
Kim cihān içre kerāmātile olmuş meşhūr
3. Şāh-ı iklīm-i vilāyet ki sezādur olsa
Hānumān-ı harem-i dergehi gilmānile hūr
4. Husrev-i taht-ı kerāmāt ki kerāmātı için
İtdi biñ cānile ikrār inās ile zükūr
5. Meş'al-i rāh-ı Hudā kim anuñ envārından
Subh-ı rüsen-dil olur haḫḫ bu ki şām-ı deycūr
6. Yapdı bu dergehi çün himmet-i pāk-i Bedevî
Oldı her vechile mānende-i Beytü'l-ma'mūr
7. Bir şeb envār-ı zikrden bu mu'allā dergāh
Beyt-i ma'mūr degül belki olur 'ālem nūr
8. Nakş-ı sakf olsa bu dergāha sezādur hürşid
Māh-ı bedr olsa revādur dahi şem'-i kāfūr
9. Tam-ı tārīhini Hilmī didiler dervişān
Hānkāh-ı Bedevî ey gönül oldı ma'mūr

4.

Tārīh-i vilādet-i Ahmed Fehīm

Mefāīlün / mefāīlün / mefāīlün / mefāīlün

1. Şafā-şuden yine rūy-ı cihān handān olur zīrā
Bugün dünyāya teşrīf eyledi Ahmed Fehīm el-ḥakk
2. O rütbe şevk ü şādī ile leb-rīz oldu ‘ālem kim
Cihān bu müddet içre oldu bir baġ-ı na‘im el-ḥakk
3. Cihānuñ kārı şimdi şevk ü şādī bir de āsāyiş
Ki ‘ālemden bu hengām içre ġam oldu ‘adīm el-ḥakk
4. Vücūd-ı nāzenīnün ḥıfz idüp her dem ḥaṭalardan
Hemān ‘ömrün füzün itsün o Hallāk-ı ‘alīm el-ḥakk
5. Didüm yek-tālıġın isbāt idüp tārīhin ey Hilmī
Ferahnāk itdi dünyāyı gönül Ahmed Fehīm el-ḥakk

Tārīh-i berāy-ı nüzūl kerdēn-i Uç Anbārlı

Feilātūn / feilātūn / feilātūn / feilūn

1. Husrev-i baḥr ü ber İskender-(â) Dārâ-derbân
Server-i mâh-‘alem-i dâver-i tevfiḳ-i refîḳ
2. Ya‘ni ḥâtem-şiyem ol dâver-i devrân ki anuñ
Lücce-i cûd ü nevâline cihân oldı garîḳ
3. Bûbekir-sîret ‘Ömer-şavlet ü Haydar-saḫvet
Şeh-i ‘Osmân- şefakat şâh-ı mihirbân ü şefîḳ
4. Ya‘ni Dārâ-yı cihân ‘abd-ı Mecîd Ḥân kim
Görse dârâtını Dārâ dahi eyler tasdîḳ
5. Öyle bir şâh-ı ḥiredmend ü dil-âgehdür kim
Hall ider nice mu‘ammâları itse tedkîḳ
6. Nice âşarı var ol şâh-ı dil-âgâhuñ kim
Kimse ta‘dâd idemez itse eger fikr-i dakîḳ
7. Yine ol şeh bir Uç Anbārlı binâ itdürdi
Ki sezâ itseler ey dil anı çarḫa ta‘lîḳ
8. Öyle bir keşti-i vâlâ-yı ‘azîmü'l-cüsse
K'anı ḥıfz itmege bir havz olamaz baḥr-ı ‘amîḳ
9. Hilmiyâ irdi du‘â vakti ḥamûş ol ğayrı
Ḥazret-i Ḥakk'a du‘a eyle hemân şıḳ şıḳ *

*:Bir hece eksik

- IO. Hâtır-ı devletün âlâyiş-i ğamdan Yârab
Pâk idüp kalb-i hümâyünını eyle teşvîk
- II. Tam-ı târîhini neşr itdi cihâna Hilmî
Yâver ola bu Üç Anbârlı'ya emn-i tevfiķ

1273

G- GAZELLER

İbtidā-i Gazeliyyāt

I

Harfü'l-elif

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Yine ol şeh nereye eyledi rihlet 'acebā
Yetişür mi bu kadar hayrete tākāt 'acebā
2. Eylesem āh ü figān hāk-i der-i yāre varup
Güş idüp nālemi eyler mi ki şefkat 'acebā
3. Kangı dergāha varup yalvara erbāb-ı niyāz
Yok mı bu devrde hīç ehl-i mürüvvet 'acebā
4. Beni dīvāne idüp 'āleme rüsvā itdi
Daği neyler baña bu 'aşk u mahabbet 'acebā
5. Cümle 'āleme ider ülfet o şāh-ı hübān
Bu gedā ile niçün eylemez ülfet 'acebā
6. Bu kadar cevri'cefā eylemege noldı sebeb
Yohsa cā'iz mi müselmāna eziyyet 'acebā
7. Hilmiyā derd ü meşakkatle güzār eyledi 'ömr
Āh bulamaz mıyam ölsem daği rāhat 'acebā

Diger

Mef ũlũ / mefāĩlũ / mefāĩlũ / feũlũn

1. ‘Aşķ itdi beni derd ile dīvāne vũ şeydā
‘Aşķ itdi benũm rāzımı ‘āleme ifşā
2. ‘Aşķ itdi beni ehl-i ħarābātĩle hem-pā
‘Aşķ itdi beni her dũ-cihān ħalkına rüsvā
3. Ben devlet-i dehr istemezem olsa da bāķĩ
Ben ‘aşıkam ‘aşķ oldı baña rütbe-i bālā
4. Elbette saña raħm ider ol dilber-i bĩ-dād
Şekvāyı ko şabr eyle hemān ey dil-i şeydā
5. Ħilmĩ hele bu nazmı ben inşād idemezdũm
‘Aşķ itdi beni şā‘ir ü hem nādire-gũyā

3

Diger

Fäilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Müjde ey dil müjde kim bir nev-civān buldum saña
Cān fedā kılmaga bir rūḥ-ı revān buldum saña
2. Bülbül-i nālende-i gülzār-ı ‘aşkım dir idün
İşte bu gül-çehre vü gönçe-dehān buldum saña
3. Virmege öñinde cān bir bī-amān ister idün
İşte bir hūn-rīz-i zālīm cān-sitān buldum saña
4. Olmaga ey murğ-ı dil dām-ı belālardan emīn
Turra-i dilber dinür bir āşiyān buldum saña
5. Fāriğ ol Hilmi o şūḥ-ı bī-vakārın bā-ezin
Bir mēlek-hū dilber-i şîrīn-zebān buldum saña

4

Harfû'l-bâ

Mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün

1. Güñül vaşl-ı ruh-ı yār ile mesrūr olmasun Yārab
Harāb-ābād-ı ğamdur hīç ma' mūr olmasun Yārab
2. Velī bir ferdüñ āzārile meksūr olmasun Yārab
Cihān feryād ü efgānumla pūr-şūr olmasun Yārab
3. Benüm nāy-ı dīlüm hep nāle-hā-yı āteşin virsün
Hemān bir lahza hem-āvāz-ı tanbūr olmasun Yārab
4. O ğaddāruñ derünü içre eyle merhamet ilkā
Ki tā bu mertebe āzāra mecbūr olmasun Yārab
5. Kerem kıl bāri Hilmī-i güneş-ğirdāre ruhsat vir
Mey-āşāmlıkda rindān içre ma' zūr olmasun Yārab

Harfü'l-cim

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

- I. Bezme ol meh-rū kadem başmağda 'ar eyler mi hīç
'Āşıkā ağıyār var iken i'tibār eyler mi hīç
2. Şanma kim bī-hūde şahrā-yı melāmet beklerem
Kendi zu'mıyla kişi terk-i diyār eyler mi hīç
3. İftirākuñla felekde baña gün göstermeden
Fikr it ey zālīm bunu bir şivekār eyler mi hīç
4. Çeşm-i giryānum ki bir cūdur hemān tūrmaz aķar
Yaz günü bu cūşişi bir cūybār eyler mi hīç
5. Hilmiyā sen müznib ü mücrimsin ammā ğam yime
Hakk seni rüz-ı cezāda şerm-sār eyler mi hīç

6.

Harfû'l-dal

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. Meded ey hâl-i ruh-ı kişver-i Bağdād meded
Meded ey pādīşeh-i 'ālim-i irşād meded
2. Kalmışam vādi-i gāfletde baña himmet kıl
Ey olan şāh ü gedā emrine münkād meded
3. Ey iren vakt-i beliyyātde imdādumuza
Nām-ı pākūñ idicek şiddetile yād meded
4. Baña imdād idecek sensin iki 'ālemde
Yohsa bir kimse baña eylemez imdād meded
5. 'Arz-ı hāl eyledi dergāha fakīrūñ Hilmī
Kerem ü lutfuñ ile kıl anı dil-şād meded

Diger

Mefāīlün / mefāīlün / mefāīlün / mefāīlün

1. Gelürse bezme virmez tab'-ı rindāna şafā zāhid
Olur dā'im anuñcün bezm-i rindāndan cüdā zāhid
2. Bulınmaz gāyeti bu deştgāh-ı 'aşk-ı vālānuñ
Saña lāzımdur elbette bu yolda reh-nümā zāhid
3. 'Aceb mey-hānede rağbet olur mı zāhide bilmem
Olur mı yohsa rindān içre mānend-i gedā zāhid
4. Şarāb-ı nābı nūş itdükce ben bezm-i maḥabbetde
Dimāguñ çatlatır künc-i vera'dan Hilmiyā zāhid

8

Harfü'r-ra

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Hamdülillah yanumda cigerüm pāresi var
Çāre-i derd-i dilem derd-i dilüm çāresi var
2. Saña ta'rif idemem hüsn-i dil-ārāmumı ben
Öyle maḥbūb ki 'ālemde biñ āvāresi var
3. Seni bir āh ile ber-bād ider idüm ammā
Nideyüm ḥazret-i Ḥakḥda yüzümün kāresi var
4. Hilmiyā yār cemālün göremezken şimdi
Hamdülillah yanumda cigerüm pāresi var

Diger

Mefāīlün / mefāīlün / mefāīlün / mefāīlün

1. Ne gülzāruñ gülisin bülbul-i nāliškeruñ kimdür
Ne bezmüñ şem'isin pervāne-(i)* nūr ü ferüñ kimdür
2. Kimüñ gönlinde pinhāndur hayāl-i tal'at-ı pāküñ
'Aceb 'ālemede müştāk-ı cemāl-i enverüñ kimdür
3. Kimüñ-dil-hānesi gencine-i esrār-ı aşküñdür
Gürüh-ı 'āşıkān içre sadākat-perverüñ kimdür
4. Kim oldı neş'e-yāb āyā şarāb-ı nāb-ı la'lünden
'Aceb mestāne-i şahbā-yı la'l-i kevserüñ kimdür
5. 'Aceb Hilmī midür zīver-fezā-yı küçe-i vaşluñ
Bileydüm nā'il-ı vaşl-ı ruh-ı reng-āverüñ kimdür

*Bir hece eksik.

IO
Diger

Mefâilün / feilâtün / mefâilün / feilün

1. Cemâl-i baht ki hem-reng-i şâm kalmışdur
Diriğ meyve-i maşşud hām kalmışdur
2. Egerçi şabr ile olmuşsa dil bekām-ı vişāl
Hudā bilür yine maşşurūm-ı kām kalmışdur
3. Mürüvvet ükerem ‘ālemde nā-bedīd oldı
Hemān kerem diyü bir kuru nām kalmışdur
4. Ezelden öldi cihān içre dostluk ma‘dūm
Fakat ‘adāvetile ihtişām kalmışdur
5. ‘Aceb kim oldı müsāvī cihānda şāh ü gedā
Ne kadr ü hürmet ü ne ihtirām kalmışdur
6. Yıkıldı bezm-i cihān oldı hep harāb-ābād
Ne cām-ı Cem ne mey-i la‘lfām kalmışdur
7. Refāh ü rāhat u āsāyiş oldı nā-peydā
Cihānda debdebe vü ihtişām kalmışdur
8. Tulū‘ itmeyeli mihr-i baht ey Hilmī
Diriğ meyve-i maşşud hām kalmışdur

II

Diger

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

1. ‘Aşk olan sîne fūrüg-ı mihreveş t̄abān olur
‘Aşk olunca beyt-i ma‘mūr olsa da v̄irān olur
2. ‘Ākıl ü dānā vü ‘ārif-mend-i hüşyār olsa da
‘Āşık elbet nezd-i cānānında bir nādān olur
3. Nūkhet-i zūlfūñ çıkardı şubḥ-dem bād-ı şabā
‘Andelibe gülsitān şimdengirü zindān olur
4. Mevsim-i mayılda küy-ı yārda t̄utsam vaṭan
Baht-ı nā-hemvārı gör kim kesret-i mārān olur
5. Hilmiyā sen da‘vi-i ‘aşk (i)çinde şādıksın velī*
‘Āşık-ı şādık olanlar sīnesi ‘üryān olur

* Bir hece fazla

I2

Harfû's-şın

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. Var mı cālemdē saña kaddini dal eylememiş
Dökmegi hūn-ı serūñ saña helāl eylememiş
2. İremez mertebe-i vaslına yarūñ ol kim
Yār bezminde yerūñ saff-ı ni'āl eylememiş
3. Ne çekersin o mehūñ derdei firākuñ ey dil
Saña düşünde bile va'd-i vişāl eylememiş
4. Nice ben zār u hazīn olmayayum kim ol māh
Baña bir kez yañılup 'arz-ı cemāl eylememiş
5. 'Aybum agyār miyānında henüz oldur kim
Raḥm idüp hāl-i dil-i zārı su'āl eylememiş
6. Bādi-i cürmi nedür Hilmi-i zāruñ cānā
Vaşl ümīd itdiyise fikr-i muhāl eylememiş

I3

Diger

Mef ũlü / mefāĩlü / mefāĩlü / feũlũn

1. Dil hāl-i perĩřānı dil-dāre tıyurmiş
Cānān da anı vaşlına řāyān buyurmiş
2. Ey pĩr-i muġān muġbeġeye itmeli tezwĩc
Hĩrmetlu kızuñ duhter-i rez ġayrı kudurmiş
3. Dil teřnedũr elbette leb-i la‘line varsa
Sākĩ hele baġ cām-ı meyũn aġzı kũpũrmiř
4. Bir cām virũp zāhide sākĩ-i dil-ārām
İġmem dir iken pĩl-i demān gibi semũrmiř
5. Leylā diyerek taġlara dũřmiř idi Mecnũn
Bĩ-ġāre yazıġ ‘ũmrũni řahrāda geġũrmiř
6. Bu ġũne nice mu‘cize-i bāhirelerle
Hilmĩ nice kāfirleri ĩmāna ge tũrmiř

I4

Diger

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. ‘Āşıkam ol ruh-ı ala yetiş ey dost yetiş
Hasretün irdi kemāle yetiş ey dost yetiş
2. Firkat-i hāl ü haṭṭ ü zülf ü ‘izāruñ āhir
Beni düşürdi bu hāle yetiş ey dost yetiş
3. Luṭf idüp bir gice gam-hānemi eyle teşrīf
İreyüm zevk-ı vişāle yetiş ey dost yetiş
4. Fikr idüp ebrū vü hālün giceler şubha kadar
İderem girye vü nāle yetiş ey dost yetiş
5. ‘Azm-i bāğ eyle ki zülf ü ruhunñ ‘āşıklarıdur
Semen ü sünbül ü lāle yetiş ey dost yetiş
6. Hilmi-i zārı vişālün ile şādān it kim
Hasretün irdi kemāle yetiş ey dost yetiş

Diger

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Ben ki dermānde-i ‘aşkam baña devlet ne imiş
Bilmez ‘āşık olan ‘ālemde sa‘ādet ne imiş
2. Kaysveş şöre-i ‘aşk olmadur ‘ālemde hüner
Gayrile kesb olunan māye-i şöret ne imiş
3. Baña sık sık bakıyor diyü gücenmiş cānān
Bu kadar bendesinün ‘aybına dikkat ne imiş
4. Derd-i ‘aşkile hemān olmalıdır bī-pervā
Yohsa bī-hüde bu ‘ālemde ikāmet ne imiş
5. Serv kaddün begenüp bağda hırāmān eyler
Var temāşāya ki görsün kad ü kāmēt ne imiş
6. Sen bilürsin yine kāsāne-i gamda Yārab
Hilmi-i dil-şüdenün çekdiği mihnet ne imiş

Harfû'l-ğayın

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

1. Şâh-ı 'aşk 'âşıqlara çün kim katı itmiş yesâğ
Tutmayanlara yesâğün himmeti itmiş yesâğ
2. İbtidâ' erbâb-ı 'aşka râhatı itmiş yesâğ
Hem daği rindân-ı 'aşka gafleti itmiş yesâğ
3. Şâh-ı hübân bak ne zâlimdür ki ehl-i dilde
Bâd-vârî-i şabâh vuslatı itmiş yesâğ
4. Dîde diñler mi yesâğün lâ-cerem eyler nazâr
Perde kim ol şâh-ı hübân rü'yeti itmiş yesâğ
5. Bezm-i dil-dâre varılmaz keşret-i ağıyardan
Neyleyem 'âşıqlara Hakk fırsatı itmiş yesâğ
6. Rızık için minnetleri yokdur cihândârâne kim
Hazret-i 'aşk 'âşıqâna minneti itmiş yesâğ
7. Hilmi-i bi-çâre kim kevneyden çekmiş elün
Pend idüp ahbâbına bu hâleti itmiş yesâğ

Diger

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Ben (bu) miḥnet-ḥāne-i ‘ālemden uz çekdüm eyāğ
Künc-i bī-endūh ü ğamda yan gelüp kurdum otāğ
2. Bir şehenşāh-ı cihān tēc-ser-i dünyā ise
Bu cihān-ı bī-bekādān kaldurur^{**} āḥir eyāğ
3. Āh ol şayyād-ı bī-raḥmūñ elinden kim^{***}
Dilleri şayd itmege ğisūlarnedür kursun ağ
4. Ger murāduñ pāre pāre eylemekse sīneñi
Bezm-i meyde var şadā-yı nāy-ı ‘aşka tut kulağ
5. Çün fūrūğ-ı āfitāb itdüm derūnum müncelī
Meclis-i dilde yakup nūr-ı maḥabbetden çerāğ
6. Ey perī ger ḥvāhişūñ tenşīt-i kalb-i riş ise
Vuslatuñla gel bu ğün Hilmī kuluñ eyle çerāğ

* Bir hece eksik

** قالدير

*** Bir hece eksik

Harfû'l-fa

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

1. Bezm-i sînem cilvegâh-ı şâhid-i ra'nâ-yı havf
Güyyâ bu cân evüm dükkân-ı pür-kâlâ-yı havf
2. Mâye-i şirk ü 'ibâdet cümlesi yeksân olur
Olmayınca kân-ı dilde gevher-i vâlâ-yı havf
3. İtdigüm cürm ü günehden söyle kim havf eylerem
Güş-ı câna çalınur her rüz ü şeb sūr-nây-ı havf
4. Sen dahi her rüz ü her şeb havf idersin ben gibi
Rüz-ı mahşerde saña yüz gösterür na'mâ-yı havf
5. Havfdur ammâ degüldür havf-ı sultân ü kibâr
Havf-ı Hakkdur bu gazelde itdügüm da'vâ-yı havf
6. 'Adl iderse Hazret-i Hakk yâ nolur hâlün senün
Hilmiyâ her (bir)* nefesinde kalbün olsun cây-ı havf

* Bir hece eksik

Diger

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Diñleşem baña virür hālet şadā-yı nāy ü def
Kim mü'esserdür baña gāyet şadā-yı nāy ü def
2. Olsa ger bir mutrib-i ehl-i makāl ü ehl-i hāl
Şevk ü şādī' arturur elbet şadā-yı nāy ü def
3. Bezm-i meyde mutrib-i 'aşk eylese rāmişgerī
Rūh-ı rindāna virür rāhat şadā-yı nāy ü def
4. 'Akl ü fikrüm Hilmi-i dīvāneveş elden gider
Bezm-i meyde bulsa germiyet şadā-yı nāy ü def

Harfū'l-kaf

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Mekteb-i 'irfānda idüp bed-i bismillāh 'aşk
Āhir oldum himmet-i pīrān ile āgāh-ı 'aşk
2. Ey gam-ı cānān anı sen de perişān eyle kim
Gāret-i mülk-i dile şaldum keşik-i şāh-ı 'aşk
3. Anda elbette müsāvidür gedā vü şāh kim
Kūbbe-i gerdūndan 'ālīdür dilā dergāh-ı 'aşk
4. Gerçi lāzımdur baña bu ydlda bir rehber velī
Devr-i dil-dārumda cem'iyetlūdür şeh-rāh-ı 'aşk
5. Hilmiyā civān-ı lā-yu'lem gibi bī-'akldur
Cān u dil itlāfı için eyleyen ikrāh-ı 'aşk

2I

Diger

Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün

1. Ey şüh beni tütma sen agyārdan alçak
Hiç şir olur mı seg-i bāzārdan alçak
2. Bir tāze gülem bāğ-ı cihān içre velīkin
Yārūñ gözine görinürem hārdan alçak
3. Var mı dü-cihān içre benüm gibi bir aḫkar
Var mı dü-cihānda men-i bī-‘ārdan alçak
4. Yārab ne belādur baña bu ‘aşk u maḥabbet
Kim itdi beni kāşif-i esrārdan alçak
5. Ey h‘āce ki ben sā’il-i dergāh ü Hudāyam
Zann itme beni sā’il-i cerrārdan alçak
6. Hallāk-ı cihān hālk ideli her dü-cihānı
Hālk itmedi bu ‘abd-ı günehkārdan alçak
7. Yārab baña keşf eyle ki ‘indinde o şūhuñ
Var mı ‘acebā Hilmi-i gam-h‘ārdan alçak

Diger

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Ta'n ider 'uṣṣākı bak şu zāhid-i nā-pāke bak
Zann ider Mecnūndur bak şundaki idrāke bak
2. Gūş idüp bu sözleri hiç kendüye ğam eylemez
Rind-i bî-pervāyı seyr it 'āşık-ıbbāke bak
3. Hiç bir gün şiklet-i ferdāyı itmezler hayāl
Bak cihān halkındaki endīşe-i emlāke bak
4. Pāre pāre öylemişken tīg-i āzāruñ yine
Bir yeñi zahm açdı bak bu sīne-i şad-çāke bak
5. Nīm-sā'atde dolaşdı semt-i ma'nāyı hemān
Hilmiyā bu hāme-i çābük-rev-i çālāke bak

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Rüz-ı vaşlı geldi tārāc eyledi şām-ı firāk
Derd ü ğamdur māye-i her-kār-ı eyyām-ı firāk
2. Nüş iderken sāġer-i ser-şār-ı vaşl āhir bizi
Eyledi ser-mest ü hayrān neş'e-i cām-ı firāk
3. Kām-yāb-ı vuslat iken şükryn itmezdüm edā
İşte oldum kendi noķşānumla nā-kām-ı firāk
4. Cām-ı vaşlından baña bir katre işrāb eyle kim
Yakdı cānı āteş-i cān-süz-ı ālām-ı firāk
5. Dehşetinden her ser-i müyum olur diken diken
Gelse bir kez hātır-ı mahzūnuma nām-ı firāk
6. Hilmiyā sen firkat-i yār ile ġamġin olma hiç
Şādi-i vuslat olur elbette encām-ı firāk

Diger

Mef ülü / fāilātü / mefāilü / fāilün

1. Düſdüm belā-yı hicrüne dünyā gözümde yok
Billāh hayāl-i vuſlatuñ aſlā gözümde yok
2. Gördüm ‘izār ü kâmet ü ruhsârünü^{*} sentün
Nâr-ı cahîm ü cennet ü Tübâ gözümde yok
3. Bezm-i belâda mest-i mey-i miñnet olmuſam
Sâkî inan ki neſve-i ſahbâ gözümde yok
4. Düſdi gözümde ol meh-i nâ-mihribân benüm
Terk eylemezdim anı ben ammâ gözümde yok
5. ‘Aſık olaldan ol meh-i tâbâna Hilmiyâ
Düſdüm belā-yı hicrüne dünyā gözümde yok

رخسارینی*

Harfû'l-kâf

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

1. Ey ki hûbân içre hüs-n-i bî-misâlün var senün
Bî-misâl olmuş cemâl-i bâ-kemâlün var senün
2. Reşk-i reng-i gül olan ruhsâr-ı aluñ var senün
Lâle-i hamrâ gibi ruhsâr-ı aluñ var senün
3. Âfıtâbı neyleyem ey mâh-ı bedr-i bî-zevâl
'Âlem-i pertev-feşân nür-ı cemâlün var senün
4. Bu ğarîbe rü'yet-i dîdârını eyle naşîb
Eyle ki her bir dilde envâr-ı hayâlün var sentün
5. Zümre-i küffâr tâb olur mı hışmına"
Pâdişâhâ 'âleme şıgmaz celâlün var sentün
6. Bu ğazelle pür şafâ itdün dil-i 'uşşâkı hep
Hilmiyâ bilmem ne hoş tatlu makâlün var sentün

Diger

Fāilātūn / fāilātūn / fāilātūn / fāilūn

1. 'Āşıkı aldatmadur her demde mu'tāduñ senüñ
Hakkdan 'ār itmez misiñ nolsun bu bī-dāduñ senüñ
2. Ba'd-ezīn her gördüğün vaşla sezā itseñ daħi
Bī-vefādur ey perī-rū haşre dek aduñ senüñ
3. Böyle serkeşlik ne lāzım gön̄lümün sermāyesi
Sen benüm Şirīnüm ol gel ben de Ferhādūñ senüñ
4. Şubħ-dem bülbülleri gülşende hāmüş eyledün
Ey dil-i şūrīde nolsun böyle feryāduñ senüñ
5. Pister-i miħnetde cānānum seni itdükce yād
Çıkmak ister cān dehenden güş idüp yāduñ senüñ
6. Hilmi-i zāra unutturdı bihişti ey perī
'Ākıbet şevk-i cemāl-i cennet-ābāduñ senüñ

Diger

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Ey gönül biz bu cihānda rūy-ı rāhat görmedük
‘Ömrümüz hep ğamla geçdi ‘ays ü ‘işret görmedük
2. Cümle ‘ālem menzil-i maqsūda vāşıl oldılar
Biz süy-ı maṭlabdan ey dil bir ‘alāmet görmedük
3. Gel berü āhū misāli kılma bizden ictināb
Biz seni ey nāzenīnüm hayli müddet görmedük
4. Gerçi çok dilber temāşā eyledük ‘ālemde biz
Sen gibi ammā ki bir hürşid-ṭal‘at görmedük
5. Günde biñ kerre şehīd itseñ bizi ey meh-likā
Biz yine senden dirüz renc ü mażarrat görmedük
6. Raḥm-ı māderden berü bu ‘aşra dek biz Hilmiyā
Derd ü ğamdan mā-‘adā şevk ü meserret görmedük

Harfû'l-lâm

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. Hālūmi ğamla tebāh eyledüñ Allāhdan bul
Beni bimar-ı nigāh eyledüñ Allāh'dan bul
2. Ey cefā-piše civānlıkda kad ü kâmetümi
Hasretüñ ile dü-tā eyledüñ Allāh'dan bul
3. Beni dil-beste-i ğisū-yı perişānuñ idüp
Mazhar-ı nāle vü āh eyledüñ Allāh'dan bul
4. Ey şabā turre-i dildārı perākende idüp
Bize dūyāyı siyāh eyledüñ Allāh'dan bul
5. Hilmi-ī zārı gönül Hazret-i Haqqda āhir
Mücrim ü nāme-siyāh eyledüñ Allāh'dan bul

Diger

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. İştīyākuñla dem-ā-dam āh ü zār eyler gönül
Hasretüñle beytü'l-ahzāna karar eyler gönül
2. Rüz-ı vuslat geldi mi itmām olup hicrān diyü
Rüz-ı hicri āh idüp bir bir şumār eyler gönül
3. Gevher-i vaşluñ girān-ķadr olduĝuñ efķār idüp
Ol zamān işte helākı ihtiyār eyler gönül
4. Ey perī zann itme kim cevruñ uşanmış çekmege
Sen cefālar eyledükce iftihār eyler gönül
5. Sen dil-i dīvāneye kāfisin ey şüh-ı cihān
Şamma kim her dil-rubāya i'tibār eyler gönül
6. Hilmi-i bī-çāreye rahm eyle ey meh-pāre kim
İştīyākuñla dem-ā-dem āh ü zār eyler gönül

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Ey tabīb Allāh için bu haste-i hicrāna gel
Ya beni öldür ya bir tedbīr ile dermāna gel
2. Ben ki bu derdün devāsın senden itdüm cüst-cū
Sen dahi lutf eyleyüp bīmār ile yan yana gel
3. İşte ol meh hāline rahm itmeyor aslā senün
Sen de ondan fāriğ ol gel ey dil-i divāne gel
4. Haçer-i hicrānla āhir beni itdün hālāk
Dilerem Hakk'dan a zālīm haçer-i rahmāna gel
5. Zāhidā ger h'āhişün taḥsīl-i fenn-i 'aşk ise
Bu riyāyı terk idüp mekteb-i 'irfāna gel
6. Tābe-key ol bī-vefānuñ küfr idersin zülfine
Yetişür küfr ü 'ināduñ gayrı gel imāna gel
7. Sensiz ağıyar ile mey nüş eylemiş meclisde yār
Hilmiyā şimdengirü feryād idüp efgāna gel

Harfû'l-mim

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. Yine bir dilber-i meh-rûya hevâdâr oldum
Nâz üreftârına cân ile harîdâr oldum
2. Göricek âteş-i ruhsârına yandum o mehûñ
Ben de pervâne gibi sũhte-i nâr oldum
3. El-aman ey dil-i bî-çäre elinden k'âhir
İşte bu çäresi yok derde giriftâr oldum
4. Yârümi^{*} ard kapudan bâğa aşurdu ağıyâr
Gice ben şubha kadar çärene bîdâr oldum
5. Hilmiyâ bu gâzel-i pâke nazâr kıl gör kim
Gevher-i nazmile gencîne-i eş'âr oldum

* یاریمی

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Kubbe-i çarhı yıkup hele virān idelüm
Ya anı āteş-i feryād ile sūzān idelüm
2. Bir zamān gamla bizi zār u nizār itmiş idi
Şimdicek biz de anı hākile yeksān idelüm
3. Ba‘dehū zümre-i aġyār ile cenk eyleyelüm
Katlı idüp anları bir lahẓada biñ kan idelüm
4. Gelün ey ehl-i vefā irdi ise ‘İd-ı vişāl
Ġayrı cānān yolına cānları kurbān idelüm
5. Şeyhe okunmaġa gitdüm diyü yārün bu gice
Tekyede kalduġını* ‘āleme i‘lān idelüm
6. Bir gice yāri fezā-yı çemene da‘vet idüp
Şubha dek nāy ü rübāb ile çerāġān idelüm
7. ‘Ālem esrārını pinhān ider imiş Hilmī
Biz de esrārımızı** sīnede pinhān idelüm

* قالديغنى

** اسراريمزى

Diger

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. Sâkiyâ hâlleri bir cāmile tahvīl idelüm
Gam ü endūhumuzı neşveye tebdīl idelüm
2. Öyle bir ağlayalum hasret-i cānān ile kim
Cereyān itmede gözyaşını çün nīl idelüm
3. İrdi pâyāna şehā müddet-i hicrūñ gayrı
Okuyup āna birer fātiha tekml̄l idelüm
4. Bağ-ı firdevs senūñ hüsñüne dil-beste iken
Ne revādur ki anı hüsñüne temsīl idelüm
5. Şeyh efendinūñ elin öpmede te'hīr ammā
Pīr-i mey-hāneye takbilde ta'cīl idelüm

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. ʿĀşıkam terk-i ser-i devlet-i dünyā itdüm
Devlet ü ʿizzeti ben ʿaşkile peydā itdüm
2. Dem-be-dem hasret-i yār ile yanup ağlamadan
Sīnemi külhen idüp dīdemi deryā itdüm
3. Buyur ey māh-likā şahn-ı gülistāna bu şeb
Nāy ü tanbūr ü defi cümle müheyyā itdüm*
4. Ser-i bālīnūme geldi o perī haste iken
Şād olup yümn-i kudūmiyle donanma itdüm
5. Hilmiyā bu ğazel-i pāki bezimde** okuyup
Ehl-i dil zümresini ben yine ihyā itdüm

* idelüm

**bezimde (Ölçü gereği "bezimde" alındı.)

Diger

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Bir hümâ-yı âsumānam âşiyānı neyleyem
 ʿAndelīb-i bāğ-ı ʿaşkam gülsitānı neyleyem
2. ʿĀşık-ı şāfī-dilem mihr-i bütānı neyleyem
 Rüz ü şeb hem-bezm-i yārem in ü ānı neyleyem
3. Tahtgāh-ı ʿaşka ben şahib-kırān bir hüsrevem
 Taht-ı devletde nişin şahib-kırānı neyleyem
4. Gūş idüp āh ü enin ʿāşıkı rahm itmeyen
 Dilber-i cevr-āşinā nā-mihribānı neyleyem
5. Hilmiyā ben bende-i dergāh-ı ʿabdü'l-kādirem
 Bendegī-i şāh-ı cihānı neyleyem*

* Eksik ölçü

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

1. Gamuñla bir belâ-yı ekbere dūçārdur göñlüm
Ki her dem ‘andelib-āsā nevā-girdārdur göñlüm
2. Bu şehr-i dil ki hiç vakt-ı seherden rüşen olmaz mı
Ki her rüz matla‘-ı mihr-i hayāl-i yārdur göñlüm
3. Göñülde yokdur ey meh-rū neşāṭ āsārı kim zīrā
Saña ‘āşık olaldan mazhar-ı ekdārdur göñlüm
4. Dil-i dīvāneye lāzımdur elbet sen gibi bir şūh
Seni sevmekde cānā şanma kim nāçārdur göñlüm
5. Yürü gel ey tabībüm merḥamet eyle devā-sāz ol
Nice dem firkatünle zārdur bbīmārdur* göñlüm
6. Sen ey meh-rū yatursın dāyenün her şeb kucagında
Benüm efkār ü gāndan şubha dek bīdārdur** göñlüm

* بیمار

** بیدار

Harfû'n-nûn

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. Merhamet kânıdur ol şüh-ı cihân şağ olsun
‘Āşıkun cânıdur ol (rüh-ı)* revân şağ olsun
2. Bize lâzım degül erbâb-ı sahanuñ keremi
Himmet ü ‘atıfet-i pîr-i muğân şağ olsun
3. Ğam degül olmaz iseñ mültefit-i bezm-i cihân
Güşe-i meykede-i ‘aşk hemân şağ olsun
4. Yok bize mihr ü vefâ-yı felekün fâ'idesi
Ğam-ı ‘aşk ü elem-i cevr-i bütân şağ olsun
5. Himmet-i şâh-ı cihânı nidelüm ey Hilmî
Lutf-ı bî-minnet-i şâh-ı dü-cihân şağ olsun

* (rüh-ı) eksik

Diger

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Bādedür ruhsāruñ mā'il gösteren*
Bādedür çeşm-i füsünkārını kätıl gösteren
2. Sen reh-i pür-bīm-i 'aşka gidemezsin zāhidā
Nā-bedīd oldu o vādī içre menzil gösteren
3. Açmadı esrār-ı 'aşkı her har-ı lā-yefheme
Tā ezel şerh-i kitāb-ı 'aşkı müşkil gösteren
4. 'Aşk-ı rüyuñdur şehā her demde ehl-i dilleri
Bī-mecāl ü tākāt ü bī-'akl ü bī-dil gösteren
5. Hakk bu kim gayrı degüldür Hilmi-i dānādur ol
Beş beyitlü bir gazelde biñ mesā'il gösteren

*Eksik

Mef ũlũ / mefāĩlũ / mefāĩlũ / feũlũn

1. Sen gerçi gönũl nũr-ı ŧeb-i ŧadri görũrsin
Bu çeŧmile ŧanma o meh-i bedri görũrsin
2. Ey ŧarħ-ı cefā-piŧe bir āh eyleyelũm de
Erbāb-ı dile eyledũgũn^{*} ħadri görũrsin
3. Ey ŧũfi niħũn meclise geldũkde sen āyā
Etrāfa nazār eylemeyũp ŧadri görũrsin
4. Kıldan ne ‘aceb nem kapar erbāb-ı baŧiret
Ĥilmā gücile sen ŧuver-i cedri görũrsin

* ایلدگن

Diger

Mef ũlü / mefāilü / mefāillü / feülün

1. Sabr eyle sen ol dilber-i ra'cnāyı görürsin
Toğsun hele ol mäh-ı şeb-ārāyı görürsin
2. Bir cām çeküp 'ārız-ı rengini kızarsun
Açılsun o gül gönçe-i zibāyı görürsin
3. Gelsün hele bir kez sefer-i 'aşkdan 'uşşāk
Ol demde sen agyāra müdarāyı görürsin
4. Eyler mi şefā'at saña ey sūfi-i zındik
Maşerde ciger-pāre-i zehrāyı görürsin
5. Ben mi girerem cennete ya sen mi girersin
Ben merd-i Hudāyam diyü da'vāyı görürsin
6. Zannum du ki tā böyle giderse şu'arāyı
Dem-beste ider Hilmi-i dānāyı görürsin

Diger

Fâilâtun / fâilâtun / fâilâtun / fâilün

1. Kandesin ey dilber-i âteş-‘izârum kandesin
Hasretünle rüz-ı şeb zâr u nizâram kandesin
2. Gayrı irmişdür kemâle intizârum kandesin
Çâk-ı ser-eflâke degdi âh u zârum kandesin
3. Ey gazâl-ı nâzenîn ben olalı senden cüdâ
Güşe-i firkatde bî-şabr u karâram kandesin
4. ‘Andelib-âsâ esîr-i âh ü zâr itdün beni
Gel gül ey gönçe-dehânım gül- ‘izârum kandesin
5. Sensiz ey şüh-ı cihân teng oldu ‘âlem başuma
Hâlûme rahm eyle gel ey şivekârum kandesin
6. Ey ‘inâyetkâr olan sultân-ı hübânım benüm
Hasretünle geçmede leyli ü nehârum kandesin
7. Hilmi-i üftâdeyem teşrîfine âmâdeyem
Rüz ü şeb giryân ü zâram dil-fikârum kandesin

Diger

Mef ũlũ / mefāĩlũ / mefāĩlũ / feũlũn

1. Őimdengirũ ayrılır isem nola vaşandan
Ayrıldı dil-i zār o sımĩn-beşenden
2. Billāh fedā eyler idũm cān-ı ‘azĩzi
Bir nũkte işitsem o perĩ-zādı gœrenden
3. Āhum yine bũlbũlleri feryāda getũrdi
Bir naşme-i cān-sũz geldi sũy-ı şemenden
4. Gœrdũkde beni meh yũzine perde çekersin
Ey ruşları alum ne irişdi saña benden
5. Bir şemme getũr zũlf-i dil-ārāmdan ey bād
Bir daři gũzār eyler iseñ Ćĩn ũ Hutent'den
6. Her laşza ruş-ı yāre başar Ĥilmi-i řeydā
İkrāh idenũñ ‘aşlumı* var vech-i hasenden

* عقلى

Harfû'l- vāv

Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün

1. Seyr it geliřtũ^{*} kebk mi āhũ mı nedür bu
Çeşm-i siyeh-i yār mı cādũ mı nedür bu
2. Tübā mı yahūd kāmēt-i dil-cũ mı nedür bu
Hūrā mı yahūd dilber-i meh-rũ mı nedür bu
3. La'1-i leb-i dilber mi yahūd āb-ı Hızr mı
Mir'at-ı Sikender mi yahūd rũ mı nedür bu
4. Müjgān-ı siyeh mi 'acebā tīr-i belā mı
Müşg-i Hutē ü Çīn mi ya gīsũ mı nedür bu
5. Hilmī 'acebā hançer-i ser-tīz mi yohsa
Tuğrā-yı melāhat mı ya ebrũ mı nedür bu

* گلچین

Diger

Mef ūlü / mefāīlü / mefāīlü / feülün

1. Āteş midür āh-ı dil-i şeydā mı nedür bu
Göz yaşı midur cūşiş-i deryā mı nedür bu
2. Dilber mi ya Leylā mı ya hūrā mı nedür bu
Gīsū mı yahūd 'anber-i sārā mı nedür bu
3. Tal'at mı yahūd mihr-ı cihān-tāb mı āyā
Kāmet mi yahūd Hutn'daki Tübā mı nedür bu
4. Kākül mi yahūd sünbül-i sīr-āb mı āyā
'Arız mı yahūd lāle-i hamrā mı nedür bu
5. Hilmi mi 'aceb nādire-perdāz-ı cihān mı
Şā'ir mi yahūd mu'cize-güyā mı nedür bu

* Hutten, ölçü gereği "Hutn" alındı.

Harfû'l- ha

Mef ūlü / mefāīlü / mefāīlü / feülün

1. Meclisde tama^ç itme mey-i ahmeri şorma
La'l-i leb-i dilber var iken kevşeri şorma
2. İbrām idicek vuşlat-ı nādīde-şifātuñ
Bir çekdügi^{*} cānān baña hançeri şorma
3. Takrīr kabül itmez anı şerh idemem ben
Cānā baña hāl-i dil-i gam-perveri şorma
4. Ben hicr-i ruh-ı yāre bile āhır alışdum
Vā'iz^{**} baña sen hiç elem-i maşser-i şorma
5. Eş'ār ile yetmiş iki şā'irleri içre
Bir çıkduğı^{***} Hilmī-i sühan-perveri şorma

* كادىكى

** vā'izā, ölçü gereği "vā'iz" alındı.

*** حىقدىكى

Diger

Mef ũlü / mefāĩlü / mefāĩlü / feũlũn

1. Ey peyk-i ŧabā hālũmi cānānuma söyle
Derd-i dilem ol mäh-ı mihrbānuma söyle
2. Ahvāl-i perĩŧānumı Allāh'ı severseñ
Ketm eyleme ol zũlf-i perĩŧānuma söyle
3. Öldürdi* beni dũrı-i meh-tāb-ı cemāli
Gelmez mi dağı hāzret-i sultānuma söyle
4. Gũlzār-ı firākuñda anuñ bũlbũl-i zārem
Feryādumı** var ol gũl-i handānuma söyle
5. Ol ŧeh gideli kendi diyārũnda ğarĩbem
Var ğurbetũmi ol ŧeh-i hũbānuma söyle
6. Ağyārı ŧehid eylemege ruħsatı var mı
Bir kez hele ol dilber-i fettānuma söyle
7. Hilmĩ bu kadar  arz-ı niyāz eyledi ğayrı
Raħm eylesũn ol āfet-i devnānuma söyle

* اولدیردی

** فریادیم

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Künc-i ğamda haste hālēm nā-tüvānem āh āh
Hālūme rahm itmez ol nā-mihribānum āh āh
2. Bu muşibetden bu mihnetden nola āh eyleşem
Gelmedi bezme bu şeb rüh-ı revānum āh āh
3. Eylemem cāmi'deki mihrāba karşı secde hiç
Sācid-i mihrāb-ı ebrū-yı benānum āh āh
4. Sözleri ahbābile hep şā'irāne söylerem
Dilber ile güft ü gūda bī-zebānam āh āh
5. Cān u dilden bir perīveş dilbere efgendeyem
Fehm iden yok işte bu sırr-ı nihānum āh āh
6. Hasretüñle ey meh-i nā-mihribān ey seng-dil
Akıbet beytü'l-hazen oldu mekānum āh āh
7. Hilmiyā endişe-i vaşlı ile ol kāfirün
Gün be gün efzūn olur āh ü figānum āh āh

Hikāye-i manzūme der-vaşf-ı Süleymāniye

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Dinle ey 'āşık-ı hūbān-ı Süleymāniye
Olmışam bir gice mihmān-ı Süleymāniye
2. Meger ol şehriñ içinde var imiş bir dilber
Nāmına dirler imiş hān-ı Süleymāniye
3. Ol gice çār-süy-ı şehre varup gördüm kim
Cem'olup bir yire sükkān-ı Süleymāniye
4. Didüm ey cümle ehāli ne bu cem'iiyetünüz
Bu madur yohsa hod erkān-ı Süleymāniye
5. Didiler 'āşıkıyuz bir meh-i hüsniñ bizler
Kim odur hüsrev-i hūbān-ı Süleymāniye
6. Beklerüz görmek için māh-ı cemālün her şeb
Gice seyrān ider ol hān-ı Süleymāniye
7. Şām irdi dem-i teşrifi anuñ oldu karib
Gelse me'mül o sultān-ı Süleymāniye
8. Āhirü'l-emr irişdi şehir-i subh-ı vişal
Togdı ol dem meh-i tābān-ı Süleymāniye
9. Göricek hüsniñi biñ cānile müştak oldum
Eyledüm cānumı kurbān-ı Süleymāniye

10. Yārab ol suya zevāl ırmeye kim cānānuñ
Menzil-i haşşıdur eyvān-ı Süleymāniye
11. Rütbe-i şāhdan a‘lāter ü bālāterdür
Şeref ü şān-ı gedāyān-ı Süleymāniye
12. Anda lā-büdd bulunur derd-i ğam-ı ‘aşka devā
Yārdur şimdiki lokmān-ı Süleymāniye
13. H^vāce pāşā eridi reşk ü hasedden olıcak
Kilk-i Hilmī ki sena-h^vān-ı Süleymāniye

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Gerçi kim ol meh-cebīnün düşdi dünyā üstine
Yine toz kondurmadılar anuñ ammā üstine
2. Çek o sāk-ı sahtını ey ʿāşık-ı şeydā ki yār
Yaşlanur her laḥza bālīn-i sitignā üstine
3. Zülf-i müşginün cemāline nikāb itdi o māh
Perde aşdı şanki mir'āt-ı mücellā üstine
4. Şaf be şaf ḥüsnün temāşaya gelür kerrūbiyān
Almak isterler o māhı ʿarş-ı aʿlā üstine
5. Hilmiyā bezm-i suḥanda böyle dil-cū nazmile
Bi-muhābā geç nazīm-i nükte-pirā üstine

Diger

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Tal'at-ı yār gönül zīr-i niķāb oldu yine
Hālün endīşe-i firķatle ħarāb oldu yine
2. Yār 'azm itdi bu ŧeb meclis-i aġyāra dirīġ
Cigerüm āteŧ-i ġayretle kebāb oldu yine
3. Hālün 'arz eyle yūri fırŧatı fevt itme gönül
Bezme māhveŧün mest-i ŧarāb oldu yine
4. Sāķiyā sen daġı ŧun sāġarı kim muṭrib-i 'aŧķ
Yine mızrābzen-i tār-ı rebāb oldu yine
5. Hilmi ol rūh-ı revān dideden oldu pinhān
Hālün endīşe-i firķatle ħarāb oldu yine

Gazel

Mef ũlü / mefāĩlü / mefāĩlü / feũlun

1. Dünyā baña bir dönici dolab görindi
Yahūd cereyān eyleyiçi āb görindi
2. Bir kerre gözüm yaşına bağum yedi deryā
Billāh baña bir ıatre-i sīm-āb görindi
3. Ol māh meger mihr-i cihān-tāb imiş ey dil
Gice nazarile baña meh-tāb görindi
4. Nüş eyledũñ ey mest-i şarāb-ı kadeh-i nāz
Kanum saña var ise mey-i nāb görindi
5. Hilmī nola deryā-yı hüner olsa ki baña
Her nüktesi bir gevher-i nā-yāb görindi

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Bu gice bezm-i şafāda dil-rübālar var idi
Dilber-i mihr-āşinālar meh-likālar var idi
2. Nāz ü reftāre gelüp ‘uşşākı mecnūn itdiler
Ya‘ni kim ol mertebe şīrīn-edālar var idi
3. Yār bezm-i gülşene teşrīf ider şimdi diyü
Def‘a def‘a müjde-i ‘ālem-bahālar var idi
4. Şubha dek cānāneyi āgūşa almak ber-ţaraf
Haţıra hīç gelmeyen zevk u şafālar var idi
5. Hilmiyā āhir kavuşduk vuşlat-ı cānāna biz
Bir zamān bu vaşl için çok mācerālar var idi

Diger

Fāilātūn / fāilātūn / fāilātūn / fāilūn

1. Āhumuz ol zālīme bir gūne te'sīr itmedi
Nāle-i ŧeb-gīrūmūz cānānı dil-gīr itmedi
2. Rū'yet-i vaşluñ o şūhuñ defter-i taqdīrde
Kātib-i taqdīrūmūz var ise tahrīr itmedi
3. Gerçi şūfi hayli dem esmā çeküp yakdı buhūr
Lebūñ ol meh-pāreyi bir dürlü teshīr itmedi
4. Zāhirā hem 'aşk-ı Ferhād olsa da 'āşık degül
Ol ki levh-i dilde hūsn-i yāri taşvīr itmedi
5. Çok çalışdı bu gazelde Hilmi-i şeydā veli
Hāsılı nazm-ı nazīmi yine tanzīr itmedi

Diger

Mefāilün / mefāilün / mefāilün / mefāilün

1. Begüm hiç 'āşık-ı nā-kāma taltīf eylemek yok mı
Ya bir şeb meclis-i 'uşşākı teşrīf eylemek yok mı
2. Egerçi vaşla şāyān eylemezseñ de bizi cānā
Yarım ağızla olsun bāri teklīf eylemek yok mı
3. Dükendi ğayrı tākat çekmege bu bār-ı hicrānı
Efendim luṭf idüp bu bāri tahvīf eylemek yok mı
4. Idüp cenk ü cidāl a'dāları katl eylemezsen de
Uzakdan bir tekāpu ile tahvīf eylemek yok mı
5. Dil-i Hilmī-i şeydā reh-neverd-i kūy-ı cānāndur
Aña ey 'aşk-ı kūy-ı yāri ta'rīf eylemek yok mı

Diger

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

1. Cân olur ol kaşmerüñ ebrü ile imâları
Kül ider ‘uşşâkı çeşm-i mestinüñ yağmaları
2. Eylemezlerse nola çarh-ı le'ime ser-fürü
Yokdur erbâb-ı niyâzuñ çarhdan pervâları
3. Sen melül olma efendim derledi haţm diyü
‘Aşıkânüñ geçmedi senden henüz sevdâları
4. Terk itley dil gayri sen denbu senebektür iken
Var Süleymâniye'de gör dilber-i ra'nâları
5. Hilmiyâ icâd idince ben bu nazm-ı dilkeşi
Cümle tahsîn itdiler dehrüñ sühan-pîrâları

Diger

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Bir zamān ta'yīb iderdüm sūziş-i yārānumı
Āteş-i 'aşk 'ākıbet yakdı benüm de cānumı
2. Bāğ-ı firkatde dem-ā-dem bülbul-i nälendeyem
Ey dirīgā güş iden yok nāle vü efgānumı
3. Duzeh-i 'aşk içre sūzān olmamışlardur henüz
Külhene teşbih idenler sīne-i sūzānumı
4. Böyle 'āşıklık Hudā hiç bir kişiye virmesün
'Āşık oldum görmedüm bir kez ruh-ı cānānumı
5. Söyleyün dildāruma^{*} ta'n itmesün 'āşıklıgum
Ben anuñ 'aşkıyla yapdum işte bu dīvānumı

* دلدارمه

Nazîre-i gâzel-i Sultân Selîm tâbe-şerâh

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. Bî-kesem hâl-i perişânuma devrân ağlar
Dahi nüh-tāk-ı sipihr üzre sürüşân ağlar
2. Şubh-dem nâle vü feryādumi* gūş itdükce
Gülsitân içre ‘aceb bülbul-i şeb-h^vân ağlar
3. Seyr idüp cūşîş-i seylâb-ı sirîşk-i çeşmüm
Bezm-i vuşlatdaki hem-sâye vü yârân ağlar
4. Benem ol haste-i hicrân-ı ruh-ı cānān kim
Bulmayup derdüme^{**} dermān dahi lokmān ağlar
5. Böyle bî-tāb ü tüvān bister-i miñnetde görüp
Beni ta‘yîb iden a‘dā-yı girān-cān ağlar
6. Benem ol derd ile meşhūr-ı dü-‘ âlem ki benem
Çekdüğüm^{***} derde benüm hūri vü gilmān ağlar
7. Sîne pür-âteş ü hem dīdelerüm cūy-ı cinān
İşte el-kıssa baña mālîk ü rıdvān ağlar
8. Evvel ahvālümüze handeler eylerdi velî
Şimdi gördükce benüm hālüme cānān ağlar
9. Hāsılı hâl-i perişânuma ey Hilmî benüm
Merd ü zen pîr ü cevān kibr ü müselmān ağlar

* غریبانه
** درد
*** جلد یکم

Nazîre-i gâzel-i Nâ'ili

Mef ülü / fâilâtü / mefâilü / fâilün

1. Hicr-i ruhuñla şubḥ ü mesâ ağlar ağlaram
Şad-pâre sînem ʿaşkuñ ile dağlar ağlaram
2. Deryâ-yı bî-nihâyet-i ʿaşk u maḥabbetem
Esdükçe bād-ı hemân çağlar ağlaram
3. Kûh-ı bülendden işidüp ʿaks-i âhumı
Feryâda başladı şanuram tağlar ağlaram
4. Bezm-i tarabda her gice bûs eyleyüp ruhuñ
Ol bî-vefâ ile işümi* şağlar ağlaram
5. Hilmî firâk-ı yâr ile var mâtemüm benüm
Beytü'l-hazende karaları bağlar ağlaram

* ایشیی

Ç- MÜSEDESLER

I

Müseddes

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. Çeşm-i meyhârı ider 'âşıkâ imâ-yı vişâl
 Ne 'aceb gamze-i gammâzi de güyâ-yı vişâl
 Künc-i firkatde ider 'âşıkı hülyâ-yı vişâl
 Yâr ağıyâr ile her dem ider icrâ-yı vişâl
 Mest ider 'âşık-ı firkatkeşi şahbâ-yı vişâl
 Başkadur neş'e-i keyfiyyet-i mînâ-yı vişâl

2. Cem' olup meykede-i vuşlata eşhâb-ı şafâ
 Muṭrib-i nağme-şinâs eylese âğâz-ı nevâ
 Nûş idüp sâki-i gül-çehre elinden şahbâ
 Şevkden cân mı kalur bizde o demde âyâ
 Mest ider 'âşık-ı firkatkeşi şahbâ-yı vişâl
 Başkadur neş'e-i keyfiyyet-i mînâ-yı vişâl

3. Bir şeb aḥbâbileş itseñ leb-i cûda meh-tâb
 Sunsa sâki de hezâr-'işve ile câm-ı şarâb
 Başlasak cûş ü hurûş itmege hem-çü mey-i nâb
 Bize rindân-ı şabûhızede dirler aḥbâb
 Mest ider 'âşık-ı firkatkeşi şahbâ-yı vişâl
 Başkadur neş'e-i keyfiyyet-i mînâ-yı vişâl

4. Cānını ʿiṣve-i sākī-i gül-endāma degiṣ
 Zāhidūn sūbha-i mercānını bir cāma degiṣ
 H'āce-i medreseyi rind-i meyāṣāma degiṣ
 Būd u nā-būdını var bāde-i gülfāma degiṣ
 Mest ider ʿāşık-ı firkatkeşi şahbā-yı vişāl
 Başkadur neş'e-i keyfiyyet-i mīnā-yı vişāl
5. Terk idüp bāliṣ-i zer-tārı dem-i faşl-ı bahār
 İde gör gūşe-i hum-hāne-i vahdete karār
 Nuş idüp cām-ı neşāt-āveri kıl def'-i humār
 Ğam-ı dünyā-yı ferāmūş kıl ey ʿāşık-ı zār
 Mest ider ʿāşık-ı firkatkeşi şahbā-yı vişāl
 Başkadur neş'e-i keyfiyyet-i mīnā-yı vişāl
6. Sa'y idüp nāmver-i zümre-i mestān ola gör
 Bu harābātda ser-i meclis-i rindān ola gör
 Bende-i pīr-i muğan olmağa şāyān ola gör
 Nūş idüp sāger-i ser-şārı gazel-h'ān ola gör
 Mest ider ʿāşık-ı firkatkeşi şahbā-yı vişāl
 Başkadur neş'e-i keyfiyyet-i mīnā-yı vişāl
7. Baña ehl-i hüner içre sūhan-ārā dirler
 Şā'ir-i māhir-i nām-āver-i dünyā dirler
 ʿĀrif ü ehl-i dil ü nādire-gūyā dirler
 Gözini aç ki baña Hilmi-i dānā dirler
 Mest ider ʿāşık-ı firkatkeşi şahbā-yı vişāl
 Başkadur neş'e-i keyfiyyet-i mīnā-yı vişāl

Müseddes

Müfteilün / müfteilün / fâilün

- I. Aşkuñ ile dem-be-dem ey meh-cebîn
 İtmedeym nâle vü âhîü enîn
 Sîne yanup düzehe oldı karîn
 Dîde-i giryân ise ağlar hemin
 Ey büt-i şîrîn-sühan ü nâzenîn
 Cüşiş-i seylâb-ı sirîşküm bebîn
2. İttdi o mehden beni agyâr dūr
 Vird iderem şâm ü seher ya şabūr
 Yanmadadur sîne mişâl-i tennūr
 Ağlamadan kalmadı çeşümde nūr
 Ey büt-i şîrîn-sühan ü nâzenîn
 Cüşiş-i seylâb-ı sirîşküm bebîn
3. Yakdı firāk âteşi cân ü teni
 Beyt-i hazen oldı dilün meskeni
 Başdırur eşküm alev-i külheni
 Gözlerümün* yaşı deler âheni
 Ey büt-i şîrîn-sühan ü nâzenîn
 Cüşiş-i seylâb-ı sirîşküm bebîn

4. İtdüm o meh-pāreyi çok cüst-ü-cū
 Rast gelüp olamadum rū-be-rū
 Dem-be-dem olmakda revān sū-be-sū
 Eşk-i revānum hele mānend-i cū
 Ey büt-i şīrīn-sūhan ü nāzenīn
 Cūşış-i seylāb-ı sirīşkūm bebīn
5. Ey cigerüm pāresi meh-peykerüm
 Ey gözümün^{*} nūrı vü tāc-ı serüm
 Hālūme rahm itmez iseñ nişlerüm
 Hünile ālūdedür eşk-i terüm
 Ey büt-i şīrīn-sūhan ü nāzenīn
 Cūşış-i seylāb-ı sirīşkūm bebīn
6. Bād-ı şabā söyledi yārānuma
 Geldiler āh eyleyerek yanuma
 Bakdılar ahvāl-i perīşānuma
 Cū didiler dīde-i giryānuma
 Ey büt-i şīrīn-sūhan ü nāzenīn
 Cūşış-i seylāb-ı sirīşkūm bebīn
7. Kıyma ‘aziz başuñ içün cānuma
 Bir nazar it hāl-i perīşānuma
 Merhāmet it nāle vü efgānuma
 Bak hele çeşm-i güher-efşānuma
 Ey büt-i şīrīn-sūhan ü nāzenīn
 Cūşış-i seylāb-ı sirīşkūm bebīn

* کوزیمل

8. Ey büt-i ser-hoş-reviş ʿaskerī
 ʿĀşık-ı zāre dime şoldan giri
 Saña hevādār olalıdan beri
 Ağlayup āh itmedeyem ey perī
 Ey büt-i şirīn-sühan ü nāzenīn
 Cūşiş-i seylāb-ı sirişküm bebīn
9. ʿĀşıkam ey cebhesi māhum saña
 ʿArz iderem halūmi şāhum saña
 Hiç eser itmez ʿaceb āhum saña
 Bilmem ʿaceb noldı günehum saña
 Ey büt-i şirīn-sühan ü nāzenīn
 Cūşiş-i seylāb-ı sirişküm bebīn
10. Yok mı benüm derdüme* dermān ʿaceb
 Kānde o sālār-ı tabībān ʿaceb
 Hālūmi bilmez mi o cānān ʿaceb
 Kan mı düker dīde-i giryān ʿaceb
 Ey büt-i şirīn-sühan ü nāzenīn
 Cūşiş-i seylāb-ı sirişküm bebīn
- II. Guşe-i firkat dinilen caygāh
 ʿĀkıbet oldı baña ārāmgāh
 Hasretile olmada hālüm tebāh
 Varsa beni itdi ferāmūş o şāh
 Ey büt-i şirīn-sühan ü nāzenīn
 Cūşiş-i seylāb-ı sirişküm bebīn

* ۹۵۷۷

- I2. Fırkat-i cānān baña ‘ayn-ı ‘azāb
 Bilmezem aşla nedür ārām ü h̄‘āb
 Gūşe-i firkat baña ni‘me‘l-me‘āb
 Eşk-feşān olmada çeşm-i pür-āb
 Ey büt-i şīrīn-sūhan ü nāzenīn
 Cūşiş-i seylāb-ı sirişküm bebīn
- I3. Meyl idüp ol dilber-i ‘ayyāşuma
 Geldi hemān-dem bu belā başuma
 Bak hele dīdemden akan yaşuma
 Bir nazar it dīde-i hūn-pāşuma
 Ey büt-i şīrīn-sūhan ü nāzenīn
 Cūşiş-i seylāb-ı sirişküm bebīn
- I4. Ey benüm on başı olan kāmilem
 Ben sentūñ endāmuna pek mālilem
 Her ne cefā eyler iseñ k̄ā‘ilem
 Dergeh-i lutfında gedā s̄ā‘ilem
 Ey büt-i şīrīn-sūhan ü nāzenīn
 Cūşiş-i seylāb-ı sirişküm bebīn
- I5. ‘Azm-ı bisāt ü girān eyleme
 Hīlmi-i zārı nigerān eyleme
 Dīdemi peymāne-i kan eyleme
 Eşk-i revānumi* revān eyleme
 Ey büt-i şīrīn-sūhan ü nāzenīn
 Cūşiş-i seylāb-ı sirişküm bebīn

Müseddes

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

- I. Şöyle pāk itdi benüm kalbümü ʿaşk-ı cānān
 Ne elem kaldı ne ğam dilde ne endūh-ı cihān
 Şöyle dīvāneye döndürdi beni mihr-i tebān
 Ne hıred kaldı ne şabr ü sükūn bende fiġān
 Kuvvet-i cāzibe-i ʿaşk olamaz şerh ü beyān
 Ki ider Tūr-ı tecellī-i Hudāyı sūzān

2. Hükmini şāh ü gedāya yüridür hazret-i ʿaşk
 Tutmuş āfākı ser-ā-ser ne ʿaceb şöhret-i ʿaşk
 Fehm olunmaz hele bir vechile māhiyyet-i ʿaşk
 Nice Rüstemleri bī-tākat ider kuvvet-i ʿaşk
 Kuvvet-i cāzibe-i ʿaşk olamaz şerh ü beyān
 Ki ider Tūr-ı tecellī-i Hudāyı sūzān

3. ʿAşkdur nūr-fürüz-ı dil-i rüşen-güherān
 ʿAşkdur şuʿle-fürüz-ı şeb-i tār-ı hicrān
 ʿAşkdur şaykal-ı mirʿat-ı dil-i ehl-i dilān
 ʿAşkdur āteş-i cān-sūz-ı gönül sen dahi yan
 Kuvvet-i cāzibe-i ʿaşk olamaz şerh ü beyān
 Ki ider Tūr-ı tecellī-i Hudāyı sūzān

4. Eylerem şubh ü mesâ ʿaşkuñ elinden feryād
Derd-i ğam çekmedeyam hālüm olupdur ber-bād
İtdi Hilmî-i sühanver yine bir nazm icād
İder elbette ğam ehline meserret irād
Kuvvet-i cāzibe-i ʿaşk olamaz şerh ü beyān
Ki ider tūr-ı tecellî-i Hudāyı sūzān

D- MUHAMMESLER

I

Muhammes

Mefāīlün / mefāīlün / mefāīlün / mefāīlün

1. Cüdā düşdüm yine ol dilber-i nā-mihribānumdan
Nigār-ı şīvekārum dilber-i şīrīn-zebānumdan
Ne cevr ü kahrlar gördüm o şüh-ı dil -sitānumdan
Sorarsan hālūmi şimdi bu feryād ü figānumdan
Bu feryādum anuñçün kim cüdāyam yār ü cānumdan
2. Bu günlerde benüm sermāyem olmuşdur gam-ı hasret
‘Aceb şimdi kimünle ülfet eyler ol perī-ṭal‘at
O mehveşle naşīb olmaz mı bir kez baña da ülfet
Görinmez mi baña rü'yāda bir şeb ol melek-sīret
Haber virem aña hāl-i dü-çeşm-i hūn-feşānumdan
3. Benümle her gice bezm-i safāda ülfet eylerdi
Gehi nāz ü niyāz eylerdi gāhi şoḥbet eylerdi
Muḥaşşal bende-i bī-çāresine ragbet eylerdi
Hemān hoş-hal idüm ‘ālemde cānum rāḥat eylerdi
Felek çok gördi āḫir dūr kıldı nev-civānumdan
4. Şabā ardınca varsam bir seḥergeh küy-i dildāre
Görince başlasam dildārumı feryād idüp zāre
Su'āl itse benüm hāl-i perişānum o gaddāre
Hudāyā kıl bu hulyāyı muḥakḳak Hilmi-i zāre
Ki sen āgāhsın Yārab benüm rāz-ı nihānumdan

Muhammes

Mef'ûlü / mefâilü / mefâilü / feülün

1. Hulyâ-yı vişâl eyleyüben dil ne yorılsun
Rahm eyle birâz bârî gözüm yaşı turılsun
Tur sen hele gül taht-ı çemenzâre kurılsun
Biñ mes'ele-i vuşlat o dem yâre şorılsun
Şad hişmile ebrûlarınınuñ yayı kurılsun
2. Ey şüh yeter gayrı bizi vaşla sezâ kıl
Bu derdümüze var di vuşlata devâ kıl
Kim dir saña 'uşşâkını ağıyâra fedâ kıl
Dildâre didük de şanemâ 'ahde vefâ kıl
Şad hişmile ebrûlarınınuñ yayı kurılsun
3. Ol şüh egerçi bilürem başa belâdur
Ammâ nideyüm mişli cihân içredür nâdir
Meclisde bu şeb bir söz açup vuşlata dâ'ir
Cânâna didük de işit ey zâlim kâfir
Şad hişmile ebrûlarınınuñ yayı kurılsun
4. Vahşet saña ey dilber-i mümtâz yaraşmaz
Benden geçüp ağıyâr ile pervâz yaraşmaz
Gerçi saña bu Hilmi-i nâ-sâz yaraşmaz
Yâre diyicek gayrı saña nâz yaraşmaz
Şad hişmile ebrûlarınınun yayı kurılsun

E- TAHMİSLER

I

Tahmīs-i ğazel-i Vāsıf

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Eyleyüp yāri bu şeb meclis-i ‘uşşāka celīs
 ‘Ākıbet eyledüñ ol āhu-yı vahşii enīs
 Āhumuz çekdi o meh-pāreyi çün mıkñātīs
 Kurup ol mehle bu şeb ülfete bir resm-i nefīs
 Eyledüñ cilvesek-i ‘aşkı yeñiden te’sīs
2. Hüsn-i dil-süzünñ üftādesi olmuş hūrā
 Kadd-i dil-cūsınñ āvāresi şāh-ı Tübā
 Çeşminün vālih ü hayrānı ğazālān-ı Hıtā
 Her tel-i zülfine dil-beste senñ bir Leylā
 Saña ‘āşık olanñ ‘aşkı degül Kayısa makīs
3. Tutılup furtınaya bahır-ı muhīt-i ğamda
 Uğramışken karaya sücce-i fikr ü ğamda
 Leşker-ı endāz iken āsüde kenārımda
 Buldı tā geşti-i ikbāli şuyın ‘ālemde
 Kullanur zevrak-ı āmālını mānend-i re’īs
4. Bir nigāh ile ider ādemi mest ü medhüş
 Seyr iden ‘işvesini nā-geh olur çeşmine dūş
 Āh dāinden çıkarur ādemi ol ‘işve-fürüş
 ‘Ālemi azdurur ol muğbeçe-i bāde-fürüş
 Nāse şimdengirü izlāle ne hācet iblīs

5. Bezm-i 'ālemdē odur ehl-i kemāl ü 'ārif
Hem daħi ka'be-i 'irfānda oldur 'ākif
Hilmiyā aña direm remz ü nikāta vākıf
Cebe bir kahve-i tahsīn aña benden Vāsıf
Kim uyup keyfe bu beş beytüm ider tahmīs

F- ŞARKILAR

Şarkıyyât
I

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

1. A begüm hâtır-ı 'uşşâka ri'âyet bu mıdur
Turmaduñ 'ahdine âşâr-ı şadâkat bu mıdur
Gülmeduñ çehre-i 'uşşâka nezâket bu mıdur
Bilmezem resm-i vefâ de'b-i mahabbet bu mıdur
2. Varup ağıyâr ile meclisde idersin mey nüş
Mey diyü içüp okunmuş suyu olduñ medhüş
Sende yüz kalmadı yüzleşmeye bizlerle hamüş
Bilmezem resm-i vefâ de'b-i mahabbet bu mıdur
3. Yetişür hasretüñ ey mihr-i cihānum yetişür
Yandı hicrān ile âteşlere cānum yetişür
Kalmadı ağlamağa tâb ü tüvānum yetişür
Bilmezem resm-i vefâ de'b-i mahabbet bu mıdur
4. Taş mıdur bağruñ eyâ dilber-i bîdâr senüñ
Yakmayor sîneni (ol)* âteş-i feryād senüñ
Derdüñ efzün ola ey gânzesi cellād senüñ
Bilmezem resm-i vefâ de'b-i mahabbet bu mıdur
5. Eylemem būs-ı 'izâr itmege billâh heves
Benüm ancak gârezüm vaşldur ey 'îsî-nefes
Raḥm ü şefkat nidügin bilmez imişsin sözi kes
Bilmezem resm-i vefâ de'b-i mahabbet bu mıdur

*Eksik ölçü

Diğerler

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

1. Elâ ey 'işvesi tertîb idüp ol şâh-ı hübânüm
Şalât-ı cum'ayı gelmiş edāya varsa cānānum
Su'āl itmiş beni ba'cü's-şalāt ol nā-mihirbānum*
Ben ise hayli müddetdür esîr-i künc-i hicrānam
2. Görince reh-güzārında o şeh üftâdeler turmuş
Gönüller yâresine merhem-i mihr ü vefâ urmuş
Terahhum eyleyüp bu 'âşık-ı bî-çâresin sormuş
Ben ise hayli müddetdür esîr-i künc-i hicrānam
3. O meh kim rüz ü şeb bilmez hemân zevk u şafâ eyler
Hele bir yerde cem'iyet ola cānuñ fedâ eyler
Ser-i bālînüme gelmeklige ammâ hayâ eyler
Ben ise hayli müddetdür esîr-i künc-i hicrānam
4. Bu hâletle seni cānâ görüp şabr itme kâbil mi
Yahûd cānuñ fedâ itmek ise bir kâr-ı müşkil mi
Beni yâr ile zevk eyler şanurmuş 'âlem ey Hilmî
Ben ise hayli müddetdür esîr-i künc-i hicrānam

* mihrbân, ölçü gereği "mihirbân" alındı.

Diger

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Ey cefā-pīşe eyā dilber-i bīgāne-nevāz
Sitem ü nāzı efendim hele terk eyle biraz
‘Ākıbet nāz-fürüşı ile olduñ mümtāz
Saña maḥşūş bu etvār ü bu reftār ü bu nāz
2. Sensin ol dilber-i ra‘nā vü pesendīde-edā
Sensin ol ḥüsn-i cihān-tābile reşk-i ḥūrā
Gerçi var her güzelüñ nāz ü edāsı ammā
Saña maḥşūş bu reftār ü bu etvār ü bu nāz
3. Dil-sitānum beni dīvāne iden sensin hem
Şem‘-i ruḥsārına pervāne iden sensin hem
Fikr-i la‘lünle de mestāne iden sensin hem
Saña maḥşūş bu reftār ü bu etvār ü bu nāz
4. Seni gördükde begüm gayb iderem kendimi ben
Bendeñe gonçe-dehānuñ ile nuṭṭ eylemedin
Reşk ider cilveñe tāvūs-ı cinān ü süsen
Saña maḥşūş bu reftār ü bu etvār ü bu nāz
5. Hilmi-i zār cihānda nice dilber sevdi
Nice biñ lāle-‘izār ü perī-peyker sevdi
Seni sevdi veli bir reşk-i şanevber sevdi
Saña maḥşūş bu etvār ü bu reftār ü bu nāz

Diger

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

- I. El-amān ey pādişāh-ı kişver-i hūsn ü bahā
Eyleme bu bendeñi vuşlat sarāyuñdan cüdā
Bendeñe ‘atf-ı nigāh it eyleyem tā cān fedā
El-amān ey pādişāh-ı kişver-i hūsn ü bahā
2. Beklerem her dem kapuñuzda mişāl-i karāğol
Māhiyem bir būşe virmezseñ de tek eyle kabūl
Rāh-ı ‘aşk içre budur zīrā begüm de’b ü uşul
El-amān ey pādişāh-ı kişver-i hūsn ü bahā
3. İşte geldüm işte me’yūs-ı vişāl itme beni
Hem yeñi başdan giriftār-ı melāl itme beni
Esb-i nāz ile efendim pāy-māl itme beni
El-amān ey pādişāh-ı kişver-i hūsn ü bahā
4. Hīlmi ancak vuşlat-ı dildāre irmekdür emel
Rūz ü şeb tarh eylemekden böyle şarkı vü gazel
Sen dañi ey meh vişāle itme hicrānı bedel
El-amān ey pādişāh-ı kişver-i hūsn ü bahā

G- MÜSTEZAT

I

Müstezād

Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün
 mef ūlü / feülün

1. Ey çeşm-i siyehfāmına biñ cānla kurbān
 Olsam daħi şāyān
 Vey zūlf-i dil-āvīzine murg-ı dil-i nālān
 Cān atmada her an
2. Sevdā-yı ruhuñla giderek āteşe döndüm
 Zann itme ki söndüm
 Al kana boyandı giderek dīde-i giryān
 Her dem kuşaram kan
3. ‘Ālem senüñ endāmuna hayrān olacağdur
 Seyr it nolacağdur
 Bu yoşma kıyāfetle iderseñ yine seyrān
 Sağ kalmaya bir cān
4. Şebbāz-ı nigāhuña kapıldı yine nā-gāh
 Murg-ı dilüm eyvāh
 Sad hayf ki yok bir daħi kurtılmaya imkān
 İmdād ide Yezdān
5. Virdüm yolına cān üdil ü māl ü menālüm
 Tedbīr ü kemālem
 İtseñ bu gedāyı nola bir vaşlile şādān
 Ey hüsrev-i hūbān

6. ‘Azm eyle ser-i kŭyına yārũñ ¼urursın
Ey ¼ilmi-i Őeydā
Dũn va¼t-i se¼er bād-ı Őabā geldi Őitābān
Bekler seni cānān

Ğ- DİĞER NAZIM ŞEKİLLERİ

I

Teşekkürîyye be-Cenâb-ı Bārî

Mef ülü / mefâîlü / mefâîlü / feülün

- I. Yārab baña baḥş itdügün* in‘āmına şad şükr
Her lahza baña itdügün* ikrāmına şad şükr
2. Maḥza senüñ imdāduñ ile buldı hıtāmı
Şad şükr bu dīvānumuñ itmāmına şad şükr

‘Aşık şuden-i Hilmî-i be-h^vâce-i hüsn-i der-mek-
teb-i Darü'l-ma‘ârif ü hasret-keşiden-i ü dü mâh u vâşıl-
şuden-i u be-cânân-h^vîş-i u dîvân-sâhten-i u

2

Mefâilün / mefâilün / feilün

1. Yine bir dil-rübâya mâ'il oldum
Cefâ vü cevr iderse kâ'il oldum
2. Dü zülf ‘anberini müşg-i Tâtâr
‘îzârandan ider mihr ile meh ‘âr
3. Hele ol çeşm-i mest-i Kahramâni
Helâk eyler her îrân pehlüvâni
4. Gazabla bir nigâh eylerse oldem
Düşer bî-tâb olup hâk üzre Rüstem
5. Bu rengi güyiyâ la‘l-i Bedeşşân
Leb-i la‘linden almış dinse şâyân
6. Egerçi gonceveş tengdür dehâni
Velî hiçden yaradılmış miyâni
7. Sehî-kadd serv-i reftâr âl ruhsâr
Nezâket-perver ü şîrîn-güftâr
8. Ser-â-pâ nürdan halk itmiş Allâh
Bakılmaz rüyana dikkatle billâh
9. Gül-i rüyûñ görince bülbül-i cân
O demde eyledi feryâd ü efgân
10. Dil-i zâr oldu müştak-ı cemâli
O gitdi dîdede kaldı hayâli

- II. Çeküp derd-i firākı haylî evkāt
Naşīb oldı bize āhîr mülākāt
- I2. Görüp bir kûşe-i tenhāda yāri
İfāde eyledüm ahvāl-i zārı
- I3. Didüm ey dilber-i ‘ālî-cenābum
Eyā burc-ı dilümde māh-i tābum
- I4. Saña ben cān u dilden mübtelāyım
Velīkin neyleyem hicr āşināyım
- I5. Vişāltüñ baña olmazsa müyesser
Düddem kan akıtsun tābe-maḥşer
- I6. İdince güş cānān bu maḳālum
Didi ey ‘āşık-ı pejmürde-hālüm
- I7. Seni ben vaşluma şāyeste kıldum
Mukaddem hātıruñ işkeşte kıldum
- I8. Didüm maḳbül ise ey mūnis-i cān
Hużūrında olam biñ cānla kurbān
- I9. Didi ey ‘āşık-ı şeydā ne hācet
Fedā-yı cān ile olur mı vuslat
20. Nice şükr itmeyem Bārî Hudā'ya
Murāduñ virdi Hilmî-i gedāya

Medhiyye

Mef ülü / mefâilü / mefâilü / feülün

- I. Ey kilk-i Mesîhâ-nefes ü mu'cize-güyâ
Vaşf-ı şeh-i hubânile ol maḥmidet-ārâ
2. Ya'ni o meh-i çârda burc-ı melâḥat
Ol mihr-i münîr ufḳ-ı şubḥ-ı şabâlat
3. Ol dilber-i sîmîn-beden ü serv-i gül-endâm
Ol şâhid-i şîrîn-dehen ü şüh-ı dil-ārâm
4. Ol şüh-ı perî-peyker ü ol dilber-i ra'nâ
Ol mâh-ı melek-manzar ü ol şâhid-i zîbâ
5. Ol husrev-i hubân-ı zamân âfet-i devrân
Ol âfet-i cân şüh-ı cihân fitne-i devrân
6. Ol dilber-i memdüh ü o maḥbûb-ı müselleḥ
Ol rûḥ-ı revân ü daḥi ol nûr-ı mücessem
7. Ol tûti-i şekker-şiken ol şüh-ı sühandân
Ol bülbül-i hoş-nağme ü hoş-şavt ü hoş-elḥân
8. Ol çeşm-i cedelkârı iden Rüstemî bî-tâb
Ol la'lı-i revân-baḥşı iden teşneyi sîr-âb
9. Ol 'işve-i şîrîni olan reşk-i gazâlân
Ol şîve-i çeşmi iden âhûları hayrân

* اول ما مله

10. Ol ğamze-i cellâdı iden ‘âşıkı tahtıl
Ol şive-i reftârı iden gübünü tahtıl
11. Ol ğande-i gül-rîzi iden ğonçeyi ğandân
Ol dîde-i fettânı iden nergisi ğayrân
12. Ol kıadd-i şanevber-reviş ü kâmeti Tübâ
Ol turrası müşğ-i Hutten ü perçemi ğavrâ
13. Ruhsâresi meh-tâb ü ruğı mihr-i dırağşân
Çeşmi şeker-i Şâm ü lebi la‘l-i Bedeğşân
14. Dendânı ğüher ğabğabı sîb-i çemen-i cân
Hem dağı zenahdânı çeh-i Yûsuf-ı Ken‘ân
15. Çeşmânı siyeh kaşları yâ gözleri âhû
Müjğânı ok ebrûsı kemân kâmeti dil-cû
16. Hüsniñe bütün eyledi dil-beste cihânı
Var ise o meh-pâre imiş Yûsuf-ı Şâni
17. Gelmez o mehûñ cezbe-i ruhsârına tâkat
İtmekde nigâh eyleyene lerze işâbet
18. Amma hele ol küşe-i çeşmindeki hâli
Şayd itmedüdür-murg-ı dil-i bî-per ü bâli
19. Ol hâle fedâ encüm-i eflâk ser-â-pâ
Mirrîh ü ‘Utârid Zühal ü Zühre (vü) Şüreyyâ
20. Gülşende olan sünbül ü reyhân ü karanfil
Ol zülf-i semen-sâ-yı siyehfâmına mâ’il

*Bir hece fazla

21. Dağ-ı dil ile lāle-ruh alına müştāk
Tahmīde anuñ küçicük hāline müştāk
22. Bir handesiñe bin gül-i handān fedādur
Bir 'işve-i şirīnūñe biñ cān fedādur
23. Bu hüsn-i Hudā-dād ile ol şūh-ı sitemkār
Bu cezbe-i ruhsār ile ol mihr-i pür-envār
24. Cevr eylese de 'āşık-ı nālānuña lāyık
Zīrā ki o meh cümle-i akrānuña fā'ik
25. Bir kerre hayāl it nedür ol şu'le-i dīdār
Bir kerre nigāh it nedür ol cezbe-i ruhsār
26. Seyr it ne gül-endāmdur ol dilber-i eşbeh
Dir cümle gören hüsn-i Hudā-dādına peh peh
27. Kim görse o meh-pāreyi mānende-i taşvīr
Hayretde kalup " İnnēhū illā melek " dir
28. Şirīn-sūhan gonçe-dehen sīm-bedendür
Ol mähveşüñ hüsn-i gibi hulķı hasendür
29. Üftādesine cevri ü sitem eylemez aşlā
Dā'im işi uşşāka tevāzu'la müdārā
30. Rüyında hemān berķ urur envār-ı beşāşet
Alnında celī şa'şā'a-ı nūr-ı sa'ādet
31. Hātem-şiyem 'Osman-himem ma'den-i ihsān
Deryā-yı kerem kāfile-sālār-ı Kerīmān

32. Pākīze-güher ehl-i hüner ‘ākıl ü ‘ārif
Hüsyār-ı hünerver esrārına vākıf*
33. Her vaz‘ı mülükāne vü her şan‘atı maḳbül
Her kārı pesendīde vü her fikreti ma‘kül
34. Reftārı vakūrāne vü etvārı mücerreb
Tedbiri hakīmāne vü kendüsi mü‘eddeb
35. Cān-baḫş-ı dem-i ‘İsevī-i hazret-i cānān
La‘l-i lebidür dard-i dil-i ‘āşıka dermān
36. Āvīhtedür zülf-i dil-āvīzine Leylā
Dil-dāde anuñ hüsn-i cemāline Züleyhā
37. Ruḫsārı çü hürşid-i ziyā-pāş-ı cihāndur
Mānende-i meh ‘ārızı da nāb-feşāndur
38. Sünbül gibi gīsūsı çıkup taraf-ı külelden
Fark olmaz o dem ‘ārız-ı rüşenterı mehden
39. Nāb-ı mey itse eger ‘araḫ-rız-i ‘izāruñ
Elden giderür ‘āşıq-ı bī-çāre karāruñ
40. İrmişdür anuñ daḫi henüz hüsnı kemāle
Billāh hilāf eylemezem çār-deh sāle
41. Billāh ne giyerse yaraşur ol meh-i tābān
Çul içre de olsa (da) bilinür esb-i küheylān

* Eksik ölçü

** Bir hece fazla

42. Nāmından o şūhuñ ideyüm dir iseñ hażz
Mef'ūli o lafzuñ ki şamed lafzıdur ol lafz
43. Kūyı nerede olduĝuñ ol mehveşüñ ammā
Bu beytle iş'ār iderem şüret üma'nā
44. Ol semt-i şafā olduĝıçün dilbere mesken
Divāne dile dār-ı şifā oldu nişimen
45. Hilmī nekkādar itdüm ise tab'uma teklif
Bir vıfk-ı merām idemedüm ol mehi tavsif

Medhiyye-i şāh-ı hūbān

Münācāt

Mef ūlü / mefāilü / mefāilün / fa'

1. Yārab beni şāyeste-i ihsān eyle
Mümtāz-ı gürüh-ı ehl-i 'irfān eyle
2. Ben midhat-ı dildāruma āgāz itdüm
Sultān-ı rüsül 'aşkına āsān eyle

Medhiyye

I

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Ey hayāl-i tal'atından tire gönlüm rüşenā
Āfıtāb-ı 'arızından kişver-i dil pür-ziyā
2. Sensin ol şāh-ı serir-i kişver-i hūsn ü bahā
Kim sipāhuñdur senüñ hūbān-ı 'ālem bī-riyā
3. Sensin ol Mısr-ı melāhatda şeh-i Yūsuf-likā
Sensin ol şāh-ı hūsn* kim yok saña hem-tā şehā
4. Çeşm-i mestüñ gerçi eyler 'aşıķı cāndan cüdā
La'l-i handānuñ veli āb-ı hayāt-ı cān-fezā
5. Şöylece vaşf eyleyüm hūsnüñ ki seyr itsün cihān
Kim nedür bu sendeki hūsn ü melāhat dilberā

* hūsn, ölçü gereği "hūsün" alındı.

Diger

Mef ũlü / mefāīlü / mefāīlü / feũlün

1. Ey ſīve-i çeſm-i siyehün bā'ıſ-i ğavġā
Mestāne nigāhuñdur iden 'aklumı yaġma
2. Sensin o sehi serv-i gül-endām ki cānā
Şad-hālet ile reſk ider endāmuna hūrā
3. Sensin o kadi 'ar'ar ü hem kām̄eti bālā
Dil-beste senün nazuna reftāruna Tübā
4. Cān atmada ğüftāruna tütī-i ſeker-hā
Ġuş itse zebānı tutilur bũlbũlün ammā
5. Zũlfün ki senün dem-be-dem 'anber saçar ammā
Āteſde ider neſr-i ſemim 'anber-i sārā
6. La'l-i lebinün āb-ı hayāt olduġı peydā
Nuş eyleyenün cānına cān katmada zīrā
7. Hem-ber dem-i pākün dem-i 'īsī ile ğüyā
Cān baġş ideyor mürde-i ſad-sāleye zīrā
8. Tekmīl idemez vaſfını ey dilber-i ra'nā
Vaſf itse seni maġşere dek Hilmi-i ſeydā

* نازینه
** رفتارینه
*** گفتارینه
**** اولدینی

3

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Ey ki her dem nigeħüñ cāna şalupdur āşüb
Āh o mestāne nigāhuñ beni itdi meczüb
2. Söz yok endāmıma ğayet güzel eṭvāruñ hüb
Böyle olsun eger ‘ālemde olursa maħbüb
3. Sāye-i zülfüñ idüp mihr-i cemālün maħcüb
Şandılar şām irüp geldi o dem vaķt-i ğurüb
4. Bāl-i tāvūs sezā bezmüne olsa çārüb
Yok cihān içre senün mişlüñ eyā şehr-āşüb
5. Kaldı Ħilmī çekerek hicrini mānende-i çüb
Hemān Allāh ü te‘āla vire şabr-ı Eyyüb

4

Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün

1. Ey kadd-i ser-efrāzı kıyāmetden ‘alāmet
Reşķ itse sezā kāmetine Tübī-i cennet
2. Sensin o levendāne edā yoşma kıyāfet
Sensin o kaşı yā gözi āhū gözi āfet
3. Meşşātaya yok hācetüñ ey āyīne-ṭal‘at
İtmiş seni ārāste-i meşşāta kudurret
4. Derk idemeyüp hüsününi idrāk ü kiyāset
Çāk itdi ‘akıl cāmesini pençe-i hayret

5. Ey 'ārız-ı aluñ gül-i gülzār-ı melāḥat
Ey cümle cemālūñ çemenistān-ı letāfet
6. Gözler kamaşur bakmağa ruḥsārına elbet
Başdan ayaga nūr-ı mücessemsin ey āfet
7. Hilmi ne kadar eyler ise vaşfına ğayret
Yetmez senūñ evşāfına bir vechile taḫat

5

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Ey ruḥı gül deheni ğonçe vü ḫaddi şimşād
Reşk ider kāmēt-i şimşādına serv-i āzād
2. Zülfūñ erzāni-i müşg-i Hutēn'e virdi fesād
Kıymet-i la'lı-i Bedeḫşānına līk virdi kesād
3. Sensin ol dilber-i Leylāveş ü Şirīn-mu'tād
Görse dil-beste olurdu * saña Ḳays ü Ferhād
4. Sensin ol dilber-i sīmīn-ber ü kāfūr-nihād
Sensin ol şāhid-i hūb-ı işve vü mestāne-ġuşād
5. İftihār itse sezā Hilmi-i zār ü nā-şād
Sen gibi bir eşi yok dilbere olmuş dildād

6

Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün

1. Ey cebhesi hūrşid ü ruḥı mäh-ı münevver
Vey nāz ü hırām ü revişī reşk-i şanevber

* اولورس

2. Müjgānları tīr ü hem ebiruları hañçer
Dendānı güher la'li şeker lebleri kevşer
3. Ey verd-i ruḥı bāğ-ı melāḥatda gül-i ter
Gīsūların ol iki bāğa sünbül-i katmer
4. Bülbül gül-i ruḥsārına çün mihr-i münevver
Pervane ruḥuñ şem'ine ey meh meh-i enver
5. Ey nergisi bādām ü lebi kand-i mükerrer
Ey zülf-i ḥam-ender-ḥamı pīçide çü ejder
6. Ey ḥāl-i ruḥı dāneden efzün ü füzünter
Ey ruḥları hem-reng-i şafak zülfi siyehter
7. Medḥ eylese ey māh seni tā dem-i maşşer
Billāhi temām eyleyemez Ḥilmi-i aḥkar

7

Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün

1. Ey āhu-yı Çin 'işve vü reftārına müştāk
Āfet-i niğeh nergis-i bīmārına müştāk
2. Ey şem'-i büt-i şu'le-i dīdārına müştāk
Ḥürşīd senüñ rüy-ı pür-envārına müştāk
3. Ey nāfe-i Çin ṭurre-i ṭarrārına müştāk
Ey māh-i nev ebrü-yı kemāndārına müştāk

ebru, ölçü gereği "ebiru" alındı.

4. Ey tūti-i Hind lezzet-i güftārına müştāk
Bülbül senüñ elhān-ı şererbārına müştāk
5. Ey gül daḥi rengīni-i ruhsārına müştāk
Sünbül de senüñ zülf-i siyeh-tārına müştāk
6. Ey la‘l-i Yemān la‘l-i güherbārına müştāk
Tāvüs-ı cinān cünbiş ü reftārına müştāk
7. Ey cümle cihān ğamze-i ğaddārına müştāk
‘Ālem senüñ endāmına eṭvārına müştāk

8

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

1. Ey gülistān-ı vefāda gül-i handān Tuntum
Çemen-i ‘işvede ey sünbül ü reyḥān Tuntum
2. Bāğ-ı behçetde ‘aceb serv-i hıramān Tuntum
Burc-ı reftārda hürşid-i dirahşān Tuntum
3. Ey lebi cevher-i cān zülfi perişān Tuntum
Ey ruḥı mihr ü cemāli meh-i tābān Tuntum
4. Ey dü-ebrūsı kemān nergisi fettān Tuntum
Ey kadi serv-i çemān nuṭkı dür-efşān Tuntum
5. Ey ser-efrāz-ı bütān hüsrev-i hübān Tuntum
Ey dil-ārā-yı cihān āfet-i devrān Tuntum

* 7 numaralı şiirde "müştak" tan önce gelen sözcük-
lerdeki II. tekil kişi iyelik ekinin ünlüsü düzdür.

6. Ey olan taht-ı serāy-ı dile sultān Tuntum
Ey olan la'1-i lebi derdūme*dermān Tuntum
7. Dil-i müştākuma sensin hele cānān Tuntum
Mürde cismūme de sensin ebedi cān Tuntum
8. Dimezem nāmını Tuntum ile ihām iderem
Añlar erbāb-ı hikem şāhib-i ʿirfān Tuntum

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Diñle gel ey nūr-ı çeşmüm ʿömrümün sermāyesi
Diñle ey evsāf-ı hüsni nazmumun pīrāyesi
2. Sen seni fark itmeyorsın ey şeh-i evreng-i nāz
Bilmeyorsın hem nedür hüsni cemālün pāyesi
3. İşte bu medhiyye-i mergübama eyle nazār
Añla var şimdengirü hüsni nedür bak pāyesi
4. Hem dahi Hilmī-i zāre rahm. kıl bu bābda
Kim senün evsāfuñ itdi nazmınun pīrāyesi

* 45,11

H- KIT'ALAR

Kıta'ât

I

Mef ülü / mefâilü / mefâilü / feülün

1. Bî-hüde yire eylemem 'işyānum için āh
Yakmaz beni elbette o ğaffār olan Allāh
2. Bir müstenid ü mu'tekid ü mu'temedüm yok
Oldur baña hem-vāre mededkār u meded-h'āh

2

Kıta'a

Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

1. Dürdür dīvāne dil dā'im der-i dildārdan
Āh kim^{ol} āfet itmez ictināb aġyārdan
2. Şunmadan şık şık şurāhi-i şabūhı şubh-dem
Ser-girānsın sen de sākī sāġar-ı ser-şārdan

3

Kıta'a

Mefāilün / feilātün / mefāilün / feülün

1. Gedā-yı dergeh-i ihsānuñ olmışam Yārab
Habībün aşkına eyle beni bu demde be-kām
2. Cinānda rü'yet-i dīdāruñ ile ikrām it
Bu 'abd-ı 'ācize yā Zü'l-celāl-i ve'l-ikrām

4

Kıt'ca

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

- I. Hañçer-i nāzı elinde geleyor ol āfet
Allāh Allāh yine 'uşşāka şehādet gūnidür
2. Kapuña geldi bir ālāy-ı talebkār-ı kadīm
Eyle ihsānı begüm şefkat ü rahmet gūnidür

5

Kıt'ca

Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

- I. Tab'un ol mähveşüñ añlayamam bir dürlü
Gāh āzāde-heves geh siteme meyl eyler
2. Gāh ağıyār ile hem-bezm olup eyler 'işret
Gāh 'uşşāk ile def'i eleme meyl eyler

6

Kıt'ca

Mefāilün / feilātün / mefāilün / feilün

- I. Gönül sevüp o nigārı belāñı bulduñ mı
Cihānda 'ākıbet ey dil sezāñı bulduñ mı
2. Devā-yı derdüñ içün cüst cūlar eylerdüñ
'Aceb o derdine sen de devāñı bulduñ mı

I- MÜFRETLER

Müfredāt

1. Mefāilün / feilātün / mefāilün / feilün
İrince vuşlat-ı dildāra çekdügüm* miñnet
Takaddum eyledi billāh belā-yı Eyyübī

Diger

2. Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün
İtdükce hayāl 'işve-i dildārı dem-ā-dem
Ey dil olur mı vālih ü dīvāne vü serser
Mef ūlü / fāilātü / mefāilü / feülün

Diger

3. Mef ūlü / mefāilü / mefāilü / feülün
Ol şūha didüm sen gibi bir mähveşüm var
Hilmī didi dīvāne iseñ Allāh'a yalvar

Diger

4. Mefāilün / mefāilün / mefāilün / mefāilün
Ne ben bir rahma şayān 'āşık-ı bī-çāreyem haḫḫa
Ne sen de hāl-i dilden añlayan meh-pāresin cānā

Diger

5. Feilātün / feilātün / feilātün / feilün
Ġam-ı ḫasretle dil-i zārümī** bir yād ideyüm
Varayum külbe-i aḫzānda feryād ideyüm

Diger

6. Mef ūlü / mefāīlü / mefāīlü / feülün

Sen gönçe-dehān kaddi fidān kaşı kemānsın
Maḥbūb-ı zamān āfet-i cān cān-ı cihānsın

Diger

7. Mef ūlü / mefāīlü / mefāīlü / feülün

Sen leylek ayak karga bacak kaddi kavaksın
Başdırma dudak yahni yanak kepçe kulaksın

Diger

8. Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

Giymiş al cāmeleri gördükde ol meh-pāreyi
Oldı dāmān-ı taḥammül pençe-i hīzile çāk

Diger

9. Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

Dil-i zārūm hele meyl itmedi çār-ebrūya
Sevdi bir dilber-i nev-sāle vü sāde rūyı

Diger

10. Mef ūlü / fāilātü / mefāīlü / fāilün

Ağyār bendegān-ı der-i devletüñ ise
Ey şāh-ı ḥüsn ben daḥi bir bendeyem saña

Diger

II. Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

Şevk-ı ruyuñ ile kılsam degül iki bir āh
Heme sūzān iderem kevn ü mekānı billāh

Diger

I2. Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

Āhdan āha kadar āh iderem biñ kez āh
Āh kim āhile keşf eyledüm esrārumı^{***} āh

Diger

I3. Feilātün / feilātün / feilātün / feilün

Āhdan āh iderem āh idemem senden āh
Āh için āh idenüñ āh ola sermāyesi āh

Diger

I4. Fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün

Söyle kim Bārī Hudā'ya i'tikādum tamdur
Dönmezem dīnimden el-ḥaqq dönse dīninden cihān

* جلدیکم
** ناریسی
*** اسرارسی

Şu'arā-yı 'asrdan Hilmī Efendi'nün işbu dīvānı
biñ iki yüz yetmiş dört senesi muharremü'l-harāmi evā'ilin-
de şehensāh-ı zamānuñ 'abd-ı kemīnelerinden "Muhammed Lebīb"
ün nezāret-i 'ācizānesi ile Ṭab'-hāne-i 'Āmire'de litograf-
yā destgāhında ṭab' ü temsīl kılınmışdur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞİİRLERİN NESRE ÇEVİRİŞİ

A- KASİDELER

I

Münacat

1- Can ve başı terk edip isyanı alışkanlık haline getirdim. Ey Tanrım, suçumu bağışlamazsan eğer ne yaparım? Kime sğınırım ?

2- Çünkü herkesin halini bilip merhamet eden, acıyan sensin. Ey, kıyamet gününün adalet getireni bana da merhamet et!

3- İmanımı şeytanın elinden Tanrı'ya saklayıp ta ki kabrime vardığında bana can yoldaşı et.

4- Ey Tanrı, cismi canı sen yarattın! İstesen ateşe at,yak;istersen serbest bırak. Ne istersen onu yap. Ben nasıl şikayetçi olurum?

5- Sana karşı günahkar olduysam eğer, bunun sorumlusu nefistir. Kavuşma gününde beni senden ayıran da yine nefistir.

6- Gerçi gönülde en küçük bir Tanrı düşüncesi yoktur; ama bin çeşit, dünya hayali vardır.

7- Ey Tanrım! Çaresiz Hilmi'nin suçlarını bağışla diye, bu sessiz kul, gündüz ve gece sana yalvarır.

2

Münacat

1- Ey ibadete ve tapmağa layık Tanrım! Ey yalvaranlara acıyan ve herkesin isteğini yerine getiren Tanrım!

2- Ezeli, güçlü ve ebedi Tanrı'sın ki zatının sonsuzluğunu zerrelere kabul etmiştir.

3- Cömert, diri, çok şefkatli ve mutlak hükmedicisin ki anlayışlar, senin hikmet yolunun küçük bir izidir.

4- En muhterem, en büyük, en güzel, ulu ve yüce Tanrım, ezel tahtının sultanı, hayatın ve ölümün yaratıcısı sensin.

5- En büyük, en yüce, en ulu, temiz sıfatlı, cömert cinlerin ve insanların tanrısı, kaza ve kaderin yaratıcısı sensin.

6- Murat bağışlayan, bütün istekleri yerine getiren, cümle alemin rızkını veren Tanrı'sin.

7- Ey asilerin halinden haberdar olan, ey duaların karşılığını veren, ey mahşer yerinde divan düzenleyen!

8- Bağışın sınırsız, uçsuz bucaksızken, cehennem ateşi beni boşuna yakar.

9- Bedevi'nin hürmeti için, Mevlana'nın sırrı aşkına, kutsal Rifai'nin sırrı için, bütün herkesin hakkı için,

10- Kutb-ı Geylani'nin cömertlikleri ve cazibeleri için ki adetlerin düzenlenmesi ona aittir.

11- Peygamberlerin ve ileri gelenlerin derecesinin hakkı için, uluların ulusunun sohbetine katılmış olanların hürmeti için,

12- Peygamberin yakın arkadaşı, peygamberin sohbetine katılmış olanların seçilmiş. Hz. Sıddık'ın doğruluğu için söyle.

13- Bütün yarılmışların baş arkadaşı, adaletin temeli olan Hz. Ömer'in adaleti için söyle.

14- Temiz sıfatlı Resûl'ün yakınından olan, Kur'an'ın derleyicisi Hz. Osman'ın yumuşak yaradılışı için söyle.

15- Tanrı'nın arslanı, arslan yıkan ve saf yaran için, bütün günahkarların meclis arkadaşı gibi şefaate eden için söyle.

16- Ahmed-i Muhtar'ın şan ve şerefine hürmeti için zatının ve sıfatının hakkı için, Tanrı'nın kutsal sırrı için,

17- Ey yer ve zamanın yaratıcısı! Günahlarımı bağışla. Makamımı ve yerimi cennet bahçesi eyle.

18- Sırat köprüsü üstünde ayağımı titretme. Yardım et, beni aşağılarda düşkün kılma.

19- İşte günahımı senin huzuruna getirdim. Cömertlik edip mahşer gününde yüzüme vurma.

20- Tanrım, cehennemde güçlü ateşine beni düşürme. Zavallı Hilmi'ye o tehlikeden kurtulması için izin ver.

3

Na't

1- Ey Allah'ın elçisi !Ne yüzle sana bağlanalım.
Sıkıntı çeken bir canımız var, o da sana feda olsun.

2- Sabah ve akşam, bahçenin temiz toprağına yüz süren o kişinin haline haset olsun.

3- Ey kıyamet gününün acizlerinin elinden tutan, yardım et! Ey kıyamet gününün şamata ve gürültüsünün yaratıcısı, sana sığındım!

4- Nefs dedikleri çok zalim birinin elinde esir oldum. O çirkin huylu, daima bana kötülük ile emreder.

5- İmdat, ey müslümanların dileklerinin gerçekleşmesi için yöneldikleri makam imdat!Eğer şefaata edeceksen bana bir cevap ver, bunu belli et.

6- Gönlüm ahiret korkusuyla incinmişti. Hiç olmazsa bu müjdeyle gönlüm hüzura kavuşsun.

7- Ya Resulullah, âlemin koruyucusu olan şahların şahı sensin ki senin dergâhına bütün padişahlar sığınarlar

8- Ey Allah'ın sevgili kulu, ezelden beri yüzünün âşığıyım. Lutf edip bir gece rüyâda bana yüzünü göster.

9- Senden şefaata, Allâh'tan merhamet olduktan sonra hiç ümmetin, zavallıların durağı cehennem olur mu?

10- Bu dünyada senin huzurundan pek uzak kaldım. Mahşerde de senden ayrı kalmaktan korkarım.

II- Ya Resulullah, Allâh aşkına şefâat et, diye hakir kulun Hilmi, hiç durmadan böyle ağlayıp sızlar.

4

Na't

1- Ey Tanrı yakınlığının halvet sarayının sevgilisi!
Ey Tanrı'nın halvet yeri olan dostsuz sevgili!

2- Ey yakınlık köşkünün irfan sahibi arkadaşı!Bilmiş ol ki, Levlâk ülkesinin taht yerinin sultanı sensin!

3- Sen, o Levlâk sultanı, peygamberlik tahtının tacısın. Tanrı devrin bütün güzellerini sana ferman götüren etmiş,fermanlarını yerine getiren kişiler yapmış.

4- Felekler, baştan başa lutfuna muhtaç olursa ne olur? Tanrı, kainatı cömert kişiliğın için yarattı.

5- Sen, Tanrı ile birlikte olduğundan taht yerinin emirlerini yürütensin ki Tanrı'nın göğünün melekleri senin devletinde askerdir.

6-Sen, peygamberler meclisinin baş köşesinde otursın ki o meclisin gece kandili yüzünün ışığıdır.

7- Şairler, kutsal natının soluğu kesilmişleri olursa ne olur? Tanrı benzersiz kişiliğinin övücüsü olmuş.

8- Ey Allah'a yakınlığından dolayı tahtının sahibi, ey padişahların padişahı! Ey Tanrı'nın yakınındaki harem yerinin nuru!

9- Sevgilinin tahtının süsü, Tanrı'nın meclisinin sohbet arkadaşı, ilahi tahtı süsleyen Süleyman'lar Süleyman'ı!

10- Peygamberler topluluğunun şahı, peygamberlik kalesinin ayı, iki cihan padişahı, âlemin şerefli, şanlı sultanı.

11- Ben, o günahkâr kulum. Ya Resulullah, şefâat et. Perişan halimi bu şekilde hazretine sunarım.

12- İmdat, ey günahkâr zavallıların sığınağı! İmdat ey şeytanın emirlerine uyanın elinden tutan!

13- Mahşer günde ayıplarımı ört, meydana çıkmasın. Günahlarım için şefâat et, Tanrı onları affetsin.

14- Dergâhına gelip yüz acizlik ile yalvarışlarımı sundum. Sen şefâat kaynağısın. İnleyen Hilmi'yi mahzun bırakma.

Mirāciyye

1- Ey uğurlu belirtiler ve şeref doğuran kutlu gece, sen ne hoşsun! Kâinata o gece gibi bir gece hiç gelmedi.

2- Gündüzün padişahını kaçırdınca şahların şahı olan gece, her yanı yıldızlarla donattı.

3- Gökyüzü meclisleri donattı, gök işret eyledi. Ona yıldızlar meze, şafak kırmızı şarap oldu.

4- Göğün Yakup'u güneşin Yusuf'unu kaybetti. Gece- nin baştan ayağa siyah elbise giydiğini zannetme.

5- Bu gece öyle bir gecedir ki o gece içinde peygamberlik tahtının sultanı Tanrı'nın haremine yaklaştı.

6- O gece Cebrail, Sidre'den kanat açtı. Peygamberlerin padişahını Tanrı'nın huzuruna yetiştirmeye geldi.

7- Bir cennet atını da o padişaha getirdi, dedi ki, "Ey Tanrı'nın sevgilisi ona bin."

8- O sultan, ululukla, mutlulukla ata bindi. Çalgın âşığın âhı gibi göklere yükseldi.

9- O, her iki sarayın padişahının ilk durağı, ulaşıp gittiği Mescid-i Aksâ oldu.

10- Orada peygamberlerin ruhlarına imamlık edip yine şerefle gökyüzüne yükseldi.

11- O cihanın canı, ne hikmettir ki, göz açıp kapayıncaya kadar dokuz feleğin etrafını hep seyretti.

12- O peygamberlik sultanı, Sidre'ye vardığı zaman güvenilir Cebrâil geride kalınca, "Yazık, eyvah!" dedi.

13- O anda Tanrı'nın emri gereğince peygamberin huzuruna çıkıp bir döşek yaydı.

14- Sonra meclisine yetişip Allah'ın manevi yakınlığına nurlar hediye edip o anda Allah'ın lutfuna nail oldu.

15- Yüce Allah, o şaha harfsiz, sessiz, sözsüz ve konuşmadan hitap etti.

16- O peygamberlerin padişahı da Allah'a dualar edip tekrar, anında yeryüzüne indi.

17- Ey cömertlik tahtının hükümdarı, ey şefaathçılardan padişahı! Çılgın Hilmi'nin gönlünün hali sana malumdur.

18- Ey Tanrı'nın evinin sevgilisi! Yüzümün karasına bakma. Mahşerde bana şefaath eyle.

19- Dostların sayısı kadar dualar ve niyazlar, gece ve gündüz nur dolu bahçene hediye olsun.

6

Şitâiyye

1- Kış mevsimi geldi, cihan adeta bir hüznün evi oldu. Bu bir atasözüdür; çaresiz başa gelen çekilir.

2- Sonbahar rüzgarı o derece perişan eyledi ki, gül bahçesinin üzeri emelin çorak yerine döndü.

3- Nergis, hastalıktan sararıp solsa şaşılır mı? Şaşkınlığından süsenin dili tutulsa ne olur?

4- Tuhaftır ki, çimenin kırmızı ve sarı renkli gülü sarığin süsü, bezeği iken şimdi ayaklar altında çiğnenir.

5- Lalenin içindeki yarada ateş yanarken, kar kıskançlığından ocağını söndürdü, ne tuhaf.

6- Bülbüllerin yüce esiri yuvası içindedir. Karga ve çaylak gül bahçesini nasıl da vatan tuttu?

7- Soğğun şiddeti, çokluğu çimen ehline düşman oldu. Çünkü gül bahçesinin bütün çiçeklerine engel oldu.

8- Zahit, varıp külhan köşesini kendine vatan edinmedikçe, sincap kürkü de giyse ısınmaz.

9- Evet, şimdi havuz başının güzelliği, tazeliği var; ama gül bahçesinde gezintinin tadı kalmadı.

10- Bundan sonra biz de meyhaneden uzak durmayalım. Bizler için bundan daha iyi, daha yüce sığınılacak bir yer olur mu?

11- Biz ki aşkın meyhaneyi mesken etmiş rintleriyiz, meyhane köşesi bize vatan olmaya yeter.

12- Ey saki! Güç veren o şarabı bize ver ki, içimizi külhan misali ısıta, sıcak tuta.

13-Elbette içkinin harareti insanı tutar. Hem de ya-

radılışını parlak ve gönlünü istekli yapar.

I4- İçkileri içip çengin nağmelerini dinleriz. Gül yüzlü sakilerden buseler alırız.

I5- Sazende tanburun teline düzen verdiği zaman , eğlence ve bağirtımızdan ırmak âlemi şenlenir.

I6- Ney, tanbur, def, çeng, rebab ile keman hepsi birden hazır.

I7- Ateşli nağmeli, hoş sesli sazendeler, nazlı meyhaneci çirakları, gül gömlekli saki,

I8- Çeşitli makamlarla ahenge başlayıp o an parlak yüzlü saki, naz ile şarap kadehini sunup

I9- Sevinç veren kadehini içip kendinden geçtiği zaman, çılgın gönülde sıkıntının, eziyetin izi kalır mı?

20- Hilmi, içki içmeye tövbe etmişti; fakat kara kısta tövbesini bozsa haklı sayılır.

Abdülmecit Han İçin Kaside

I- Ey adaletli ve cömert şahların şahı! Ey İskender'in köle olduğu şanı büyük hükümdar!

2- Adaleti huy edinmiş o padişah, sensin ki o adaletin izleri, o sevgilinin aydınlık kaynağında devamlı görünür.

3- Her iyi huylu ve şaşırılmış hükümdar, huzuruna gelip alçak gönüllülükle hakirliğine sunar.

4- Savaş ilmini bilen, savaşa aşina hükümdar, kutlu, adaletli diye ün yapmış ülkenin padişahı,

5- Marifet kalesinin ayı, adalet göğünün güneşi, usul sanatını bilen, düzenden anlayan, hikâyelerin yüce padişahı,

6- İskender güçlü hakan, cihanın şahlarının şahı, mutlu padişah, kudretli hükümdar,

7-Ey şah! Âlemin merhamet buyuranısın ki, zamanında bütün canlılar çocuk gibiden kurtulur.

8- Ey ünlü padişah, işte hakir kullarından biri de benim! Sebepsiz, cömertliğinin mumu olduk.

9- Adaletinin sayesinde her bir fenni öğrendik.Yani meram okulunun akıl hocası olduk.

10- Hilmi, bundan sonra samimiyetle duaya başla ki, o padişahın nitelikleri ve övgüsü söze gelmez,kısacası.

II- Tanrım, düşmanlarını baştan başa yerle bir et. Âlemin padişahını zaferlerle, fetihlerle amacına ulaşmış yap.

12- Tanrım, büyüklük ve talihini çok ömrünü uzun eyleyip onun devletin tahtında devamlı oturmasını nasip eyle.

Diğer

1- Zamanın valisi, adaletli meclisin padişahı, yani Tanrı'nın gölgesi Abdülmecit Hazretleri.

2- O, cömertlikle süsleyen, şan sahibi sultanlar sultanıdır ki, dünya baştan ayağa lütuflarının görüldüğü yer oldu.

3- O kadar gönlü aydınlık bir padişaktır ki, Efla-tun o padişahın eserlerini görseydi, utanırdı.

4- Onun hayatta gayretli bir annesi vardı ki, Tanrı, onu birçok hayırlı işte başarılı kılmıştı.

5- Özellikle bu Darülmaarifî yapıp bütün dünyayı verimli kıldı.

6- Buraya bilgi kapısı denilmesi yerindedir. Çünkü orada hüner çeşitleri yapılmakta, öğretilmektedir.

7- Ne güzel bu irfan yuvası, ne hoş bu verimlilik mektebi ki, feyz alanların sayısı pek çoktur.

8- Nitekim bu yıl, sarayın imtihanında dua okuyan pek çok kul aydınlandı.

9- Kimisi Mekteb-i Harbiyye'yi istedi. Padişahın huzurundan onlara izin verildi.

10- Kimisi kâtiplik amacıyla konuştu. Onun da son isteğini yerine getirdiler.

11- Yalvaranların yalvarması kabul edildi. Kimse üzülmedi. Bu, ne büyük nimettir.

12- Bu şaşılacak sözü işit ve gül, çünkü kulunuz Hilmi, merhamete uygun düştü.

13- Zamanın padişahını övmek senin haddine düşmez. Artık uzatma. Sus ki, dua zamanı gelmiştir.

14- Ey eşi benzeri olmayan hünerli Tanrım, o padişahı doğruluktan ayırma! dileğimiz budur.

Diğer

1- Yüce şanlı Valide Sultan Hazretleri gibi cömertlikle süsleyen biri daha bu dünyaya gelmedi.

2- Hele ben, cömert yaradılışını anlatamam. Bu rütbe ona ancak Tanrı'nın adaletidir, cömertliğidir.

3- Bir sürü zavallı ve dertliyi mutlu etti. Dünyada birçok mutsuzu bağışlarıyla sevindirdi.

4- Halka yaptığı iyilikleri işitip nimet sahipleri köle gibi elde baston, üste aba kapına geldiler.

5- Özellikle bir yüce mektep yaptırdı. Dünya halkı, bilgi kapısı diye anar.

6- Öyle bir mektep ki, ses ve yankı dolu kubbesi , sabah akşam yüce takına bakıp utanır.

7- Öyle bir mektep ki onun yöntem ve kanunu hiç bir mektebin kuralına asla uymaz,

8- Öyle bir mektep ki, orada aşağı-yüksek, itibarlı- itibarsız rütbedeki kişiler, ayrı tutulur.

9- Akılsız çocuğun derecesi kendi gibi aşağıdır. Akıllı olanların rütbeleri de kendileri gibi yüksek olur.

10- Kıyamete kadar kabrinde rahat etmen için, gece ve gündüz yüce yaratıcıya yalvarırız, peşini bırakmayız.

II- Ey Hilmi, hep bir ağızla Fatiha okuyucusu oluruz. Mezarı sonsuza kadar Fatiha'nın nuru ile aydınlansın.

Şefik Paşa Hazretleri İçin Kaside

1- Ey söz dünyasının parlak ayı efendim, cömertlik kalesinin parlayan güneşi efendim!

2- Efendim, o cömertlik denizi, cömertlik kaynağı sensin! Senin gibi bin cömertlik madeni daha dünyaya gelmedi.

3- İyilik denizinde sen, o eşsiz, benzersiz cevher, Cömertlik denizinin incisi ve mercanı efendim.

4- Doğrusu hüner bağının suya kanmış sümbülüsün. Olgunlaşmış gül bahçesinin gülen gülü efendim.

5- Efendim, bu asra kadar dünyanın gözü, senin gibi bir hükümdarlar paşası görmedi.

6- Cömertliğin, gayretin ve bağışın cihanın bolluğu sebeptir. Efendim kullarını iyiliklerinle baktırdın.

7- Atalar bu zamana gelinceye kadar, bu aşırı bağışı âlemlere kim yaptı?

8- Ey cömertlik madeni, eğer iznin olursa, perişan halimi arz edeyim efendim.

9- Ben, keder köşesinde acılar ve gam çeken bir hastayım. Derdime derman olacak sensin efendim.

10- Yani ki efendim, amacına ulaşmamış Hilmi kulu-
nuz, bu an, sayenizde işte bu divanı yapıp

11- Bastırmak için çok uğraştı, yalvardı; fakat bir sebeple onu bastırmadılar efendim.

12- Efendim, gerçi, "İki bin kuruş ver, onu süslü basalım." dediler.

13- Ama buna gücüm yok, çünkü fakirim. Efendim, kimden çare ve yardım arayayım?

14- Perişan halime yardım edersen bu iyiliği sana çok göremem.

15- Ağlayan Hilmi, samimi bir kuldur. Her sabah ve akşam böyle dua okuyuculuk eder efendim.

16- Efendim, binlerce viran olmuş kalbi onararak, ululuk ve iyi talihle cihanda çok yaşa.

17- Her işte yoldaşın Allah'ın yardımı ola. Düşmanlarının zamanı kederle geçsin efendim.

II

Şefik Paşa İçin Kaside

1- Ey vezir, vasıflarını söz ipliğine şahlara yaraşır inci gibi dizeyim de dinle!

2- Rütbesi gök kadar yüksek olan o şanlı vezir sensin ki , ay ve güneş huzurunda üzengi tutan gibidir.

3- Dārā gibi heybetli, İskender gibi güçlü o sadrazam sensin. Dergâhında Cem ve Cemşit hizmetçi gibidir.

4- O, Cem bahtlı sadrazam sensin ki, dergâhında San'ar Şahı gibi hizmet eden birçok ağa vardır.

5- Tatar ve Cengiz Şah gibi nice şahlar, ezelden beri dergâhının kuludur.

6- O güzel huylu, iyi ahlâklı sadrazam sensin, yani ki haya eden Hz. Osman gibi.

7- Her zorluğu yenen sensin ki, bilginler huzurunda şaşırıp duvar gibi sessiz kalsalar yeridir.

8- O Eflatun tedbirli, iyi hakemlik yapan sadrazam sensin ki, yanında Aristolar, sıfırlar gibi değersiz kalır

9- Doğrusu bu ki, cömertlik ırmağın coşkun deniz gibidir. Yağmur tanelerine ihtiyacı yoktur.

10- Her işte Tanrı'nın yardımı dost gibi senin yanındadır. Hangi yüce işe kalkışsan kolaylaşır, zorluklar ortadan kalkar.

11- Hangi tarafa niyet edersen önünde kutlu Hızır'ın ayağı kafile reisi gibi senden önce gider.

12- Cömertliğinin rüzgarı hafifçe külhana esse, çimenliğin ortası gibi gül gezintisi yeri olur.

13- Merhamet bakışın kırık dökük taş üzerine düşse, taş kırıkları şahlara yaraşır değerli inciye dönüşür.

14- Gerçi cömertlik pazarının hocası Hatem'dir; ama o bile senin lutfunun kumaşına alıcı olur.

15- Sen ki adalet getiren, adaletle süsleyen bir vezirsin, sana büyükleme ve nezaket gerekli bir iş gibidir.

16- Yüce kubbe, büyüklük saçına samanyolu, ay da talih meclisine nurlu mum gibidir.

17- Göğün güneşi, saygı hareminin tavanının nakışındır. Divanı ise dönen gök kubbesi gibi yücedir.

18- Bilgelikte, sezikte zamanın Eflatun'u, ileriye görmede ve önlem almada hoş düşüncelerin Aristo'su gibidir.

19- Maarifi koruyanların en bilgilisi, safları yaran böyle birinin dünyaya gelmediği açık ve bilinen bir şeydir.

20- Öyle cihanın bekçisi ve cömertlik binası olan bir sadrazam ki, dünyaya bu cömert vezir gibisi daha gelmedi.

21- Âdeta, adaleti bu dünyaya mimar oldu. Bu yaşlı dünya onun adaleti ile bayındır hale geldi.

22- İşte, eğri tavırlı ayçak felek gibi nice asileri buyruklarına boyun eğdirdin.

23- Ey padişah! Dünyada adaleti ile üne kavuşmak, ancak şan sahibi sana layıktır.

24- Cihandaki bütün zıtlıklar, senin zamanında bir birleriyle kaynaştı. Tıpkı irfan sahipleriyle bu kötülük göğünün dost oluşları gibi.

25- Kurt ile koyunun birbirine dost oluşları gibi çölde arslan ile ceylan arkadaş oldu.

26- Doğrusu o Hatem huylu vezir sensin. Cafer, ordunun dilencisi gibi senin cömertliğini arzu eder.

27- Sen, o deniz gibi coşan vezirlerin en seçkinisin ki, senin yanında gümüş ve altın para gibi nesnelere adı anılmaz.

28- Ey cömertlik madeni! Özelliklerin bana şevk verdi. Gül bahçesinin bülbülü gibi bir gazel söyleyeyim.

29- Keman kaşlar gibi boyumu eğdin. O hasta göz gibi beni hasta ettin.

30- Ansızın o nazlı sevgiliyi hayal ettim. Kalbim yine süslü dikenlerle donanmış puthane gibi oldu.

31- Bir bakış ile aklımı başımdan alıp beni bir hoş etti. O büyüleyici göz kadar akıl alıcı bir şey yoktur.

32- Tatlı şeker, benim dimağımı tazeledi. Ancak yine de o şeker saçan dudak gibi tatlı değildir.

33- Sümbül ve gül, o siyah saç gibi, güzel kokularla canın burnunu kokulandırıyor.

34- O güzellik kilisesinin putunun saçlarının kıvrımlarını papazların bellerine bağladıkları ipek kuşak gibi belime bağladım.

35- Ālemi yüz kere seyrettim, zalim yan bakış gibi cihanın fitne ıkaranını görmedim.

36- Doğrusu bu kasideyle bu güzel gazelim, mana denizinde Şahlara yaraşır iki mücevher gibi oldu.

37- Fahriye alanında kalem Dldl'n baştan başı dne dne saldıran Hz. Ali gibi esdireyim.

38- Ey gönül, o söz pazarının kuyumcusu benim! Zira sözüm altın, yaradılışım ona ölçü aleti gibidir.

39- O bolluk meyhanesi ile meyvelerin Şarabı benim. Yaradılışım, o Şarap ile ağzına kadar dolu kadeh gibidir.

40- O söz pazarının baş kumaş satıcısı benim. Şairler nazmımın kumaşına satın alıcı gibidir.

41- O kişi benim ki, taze Őiirimin goncasını bütün dünya başında sarığın süsü gibi gezdendirir.

42- Manalar gl bahçesinin imen ssleyicisi benim ki, göğsüm olgunluk düşünceleri ile gl bahçesi gibidir.

43- Hele bu yeni sluplu nazmımı taklit etmek, doğrusu, bu ki gayet zor gibidir.

44- Ey yüce değeri olan vezir! ven Hilmi gibi aşırılıkla bir dua edeyim.

45- Bu duanın kabul edileceğini umuyorum: Mevkin, talihin, byklğn devamlı olsun, sonsuza kadar sürsün.

Şefik Paşa İçin Kaside

I- Ey vezir! Lutfunun mimarisiyle bütün dünya bayındır hale gelir. Onun için cömertlik ve lutufların her dilde anılır.

2- Bir perişan rüzgāra lutfun kısmet bağışlasa , mutlu olur, endişe ve gam kaygısından kurtulur.

3- Mecliste Eflatun şanlı vezirsin. Meger ki yanında Ebu Ali anlayışsız ve yeteneksiz kalır.

4- İskender, büyüklüğünü ve debdebeni görse dili tutulur. Erdenü'r-Reşit, akıl sahibi oluşundaki aşırılığı görse, tarikat yolunu gösterir.

5- İnatçı dünya kimseye baş eğmezken, ne büyüklük ki, buyruğuna yine boyun eğer.

6- Ateş saçan külhana lutf ile bir baksan, külhan arzuyla dolu bir bahçeye döner. Bu yüce seyir, ne kadar hoş olur!

7- Gül bahçesinin ortasında öfkeyle bir baksan , süsenin her yaprağı bir çelik hançer olur.

8- Her ne kadar iyilik ederlerse de kimsesizlerin bir kısmının gönlü mutlu olurken, bazıları mutsuz olur.

9- Ey yüce makam sahibi vezir, iyilik ve cömertliğine dünyadaki yüreği yaralıların hepsi mutlu olur!

10- Ey cömertlikleriyle ün yapan sadrazam! Doğrusu bu ki, senin zamanında âlemdeki bütün evler adaletle, doğrulukla dolar.

II- Ağlayan ve perişan olan bu Hilmi, daha ne zamana kadar mihnet köşesinde iniltilerin ve feryatların esiri olacaktır.

I2- Ey vezir! Dostlar içinde maasız kaldım. Bunun bana yapılan bir haksızlık olduğu sana malumdur.

I3- Hiç şüphe yok ki, olgun kişiler, bu dünyada makkamsız kalır. Yeteneksiz kişiler ise baş tacı edilir; şerefli, onurlu kimseler sayılır.

I4- Her gece, içtenlikle senin büyüklüğün için ettiğim dualar; dile dolanan sözler, dilden düşmeyen süsler olur:

15- Şanlı zatin bahtının açıklığı ile rahat etsin. Düşman toplulukları ise perişan halli, berbat olsun.

I3

Şefik Paşa İçin Kaside

1- Ey keman kaşlı sevgili! Kaşını gördüm ya harfi gibi eğildim. Hasta gözünü görünce de hummaya yakalanmış gibi oldum.

2- Ey nazlı keklik! Gözümün önünden edalı bir tavırla geçerken, kibir kaf dağı anka kuşu gibi sana yuva oldu.

3- Ben Mecnun gibi seni dağda, çölde ararken, sen Leyla gibi naz eder kaçırdın.

4- Ey peri kadar güzel olan sevgili! Sana tutkun olanları rakiple bir tutma. Çılgın aşık gibi sadık olan başka biri var mıdır?

5- Baykuş gibi nazlı ağzına suskunluk mührü vurma! Tatlı dilli papağanın sözü gibi şeker saçan ol!

6- Ağzının içinde dişini gördüğüm zaman, yer yer sedefin kucığında eşsiz inci taneleri var sandım.

7- Bu gece o ay yüzlü güzeli meclise getirip yemekten sonra, parlayan dudağını şekerli helva gibi çiğnedim.

8- O vefasız sevgili kucak süsü olmuş, kucağa alınmışken, sonunda o da dünya zenginliği gibi benden yüz çevirdi.

9- Artık işkencelerine dayanacak gücüm kalmadı. Niyetim, o zalimi yüce makamlının izninde şikayet etmektir.

10- Devrin veziri, yüce makamın Şefik Paşa'sı ki, ay, her gece eşiğine alnın sürüp yıpratır.

11- Felek gösterişli vezir sensin! Talihin doğduğu yerde cihani süsleyen güneş gibi şanı yüce bir kişisin!

12- Feridun, haşmetinin gösterişini, büyüklüğünü görseydi, kederinden taş gibi kaskatı kesilirdi.

13- Ey vezir, ey bilgin, ey maarifin ilerlemesine çalışan başkan! Temiz kişiliğin dünya düzenine sebep olan dır.

14- O ayrıntıları gören, kılı kırk yaran seçkin sadrazam sensin ki, bütün dünyaya Ebu Ali Sina gibi ün saldın.

15- O İskender makamlı, Cem talihli sadrazam sensin ki, eşiğindeki kulların her biri Dārâ gibidir.

16- Sen o kişisindeki, vezir bile huzurunda elif, ha, ta diye dersini okuyan çocuk gibi masum, saf kabul edilir.

17- Sen öyle yüce mevkili bir sadrazamsın ki, dergâhında güneş ve ay, biri tavan süsü, biri meclis bezeyen mum gibi kalır.

18- Sen arslan gibi heybetlisin. Rüstem, bu heybeti seyretse, vücuduna titreme gelir ve korkudan ölü gibi yere düşer.

19- Doğrusu budur ki, Nefî zamanından beri şiir vadisine söz süsleyen Hilmi gibisi gelmedi.

20- Şirin sözlü şairim. Konuşan papağan, sözümü dinlese, an bebga gibi sessiz kalır.

21- Söz pazarının aktarı benim ki, sözlerim cihana saf anber gibi koku yayar.

22- Şairim, ama tok gözlü, nazlı bir yapım var. Şöyle ki, yaradılışım doymuşluk zirvesinde anka kuşu gibi kanat açar.

23- Nazmımın şekerlisi, maarif pazarına sevk edildiğinde, nazmım saf şeker gibi tatlılık, şirinlik saçar.

24- Yaradılışım bir aynadır. Eğer varsa orada bir sevgili, hayal sevgilisi gibi yansımaktadır.

25- Ey Hilmi! Artık sus. Dua zamanı geldi. Dua etmek, övmek ve övünmekten daha iyidir.

26- Senin büyüklüğüne, mevkine düşman olanlar, daima mutsuzdurlar. Yaradılışın şarap kadehi gibi neşe şarabı ile dolsun.

Şefik Paşa İçin Kaside

1- O taş kalplinin sövüp saymaları bende iz bıraktı. Gönlümün elemeleri çok fazla olursa şaşılır mı?

2- O gümüş endamlı sevgiliyi bahçede havuza girerken gördüm ve ırmak kenarındaki gümüş serviye benzettim.

3- Saki, orucun hararetiyle dudağımızın kuruduğu yeter. Hiç durma, bize gül renkli şarap kadehini sun.

4- Sakın o andını bozanın sözüne kanma! O sözlerin sonu seni aldatmadır.

5- Aya benzeyen o sevgili, bana lal taşı gibi kırmızı olan dudağından öpücük sözü verdi. "Büyük bir hevesle, sevinçle bayramı bekle." dedi.

6- Sonunda bayram geldi ve birdenbire verdiği sözü inkâr etti. O hoş endamlı sevgiliyi sana nasıl anlatayım?

7- Ben de onu dünyanın vezirine şikayet ederim. Ta ki o kâfir ile benim davamı halledinceye kadar.

8- Gezegende yaşayan halkın sadrazamı yani Şefik Paşa ki, ayağının köpüğünün toprağı göze sürme diye çekilse yeridir.

9- Hatem huylu sadrazam ve deniz avuçlu Âsaf ki, bütün iyilikleri âlemi muradına doymuş etti.

10- Arslan gibi cesur, saf yaran ki, kavga günü düşmana saldırışı ve heybeti ile Sâmi bile korkutur.

11- Cem gösterişli sadrazam ki, kendinden önce gelen bütün padişahlar dergâhının hizmetine baksa lâyıktır.

12- Âlem onun zamanında rahatlık ve emniyet buldu. Onun günleri İskender devrini andırdı.

13- Öyle cömertlik sahibi bir sadrazam ki, namı bu dünyada daima merhametler kaynağı diye bilinir, ey gönül!

14- Talih meclisinin tâkı göğün en yüksek yerine ulaşmış. Yücelik meclisinin çatısı da dünya ile arkadaş olmuş.

15- Evet, o seçkin sadrazamın bu dünyada birçok adaşı var, ama bir benzeri yoktur.

16- Diyelim ki, bu devirde eğer Keyhüsrev olsa dergâhında onu hizmete tutsa gerekir.

17- Büyük bir istekle bir gazel düzenleyeyim ki, o ay yüzlü sevgilinin kırmızı yanağının hayali göz önünden gitmiyor.

18- Dudağı şam fıstığı, gözleri sakız bademi, kendisi de peygamberlerin sultanının adaşdır.

19- Nazlı güzelim, gel hele çimenliğe gidelim. Kış mevsimi gitti, bahar günleri geldi.

20- Ey saki, şimdi eğlenme vaktidir, keyfimize bakalım! Dudağının hayali ile hemen içelim; çünkü şarap içme zamanıdır.

21- O melek yüzlü sevgilinin şeker saçan dudağı., Şam şekerinin özünü kıymete bindirdi.

22- Ey çılgın âşık, bu boş tavırları terket! O kavgacı, aya benzeyen sevgili üstüne düşmeyi kaldıramaz.

23- Ey küstah Hilmi, yetişir! Artık dua et! Çünkü bu kasideyle gazel tamamlanmış oldu.

24- Bu dünyada büyüklük ve talih ile âlemde ebedi kalasın. Tanrı, akıbeti kötü düşmanlarını senin karşında güçsüz kılsın.

Ali Efendi İçin Kaside

1- Elveda ey, nüktebilenlerin başı elveda! Elveda ey, irfan sahipleri topluluğunun şeref bağışlayanı elveda!

2- Tevdiiyye sunmaktan maksat, iznini istemektir. Ey ayacağının toprağı can gözünün sürmesi olan elveda!

3- Lutfunun gölgesinde gönlümün isteğine kavuşmuşum. Yüce iznimize gözcü oldum, elveda!

4- Lutfunun dergâhından bir an bile ayrılıman; ama ne yapayım? Tanrı'nın takdiri böyle imiş, elveda!

5- Yerim yurdum Hint ve Horasan olsa da bu dünyada koruyanım, besleyenim yine sensin.

6- Bana, "Mutlu ol, aydınlandın." diye müjde verdiler. İşitince yakamı yırttım, elveda!

7- Elveda ettikçe sanki göğsüm parça parça olur. İki gözüm kan ağlıyor, elveda!

8- Onu yazarken kalemin ucundan bir kıvılcım görünüp dünyayı yaktı, elveda!

9- Yatak odam Cebrail'in kanadı olsa da bana rahat yok. Bundan sonra bu üzüntü ile halim perişandır, elveda!

10- Hilmi, daima keder ve üzüntü içinde ağlıyor; bu dertten her an feryat, figan ediyor, elveda!

II- Efendim, eğer noksanı varsa affet, hoş gör! Bu olay, o ağlayanı şaşkına çevirdi, elveda!

Şâki Efendi İçin Kaside

- 1- Yardım et, ey alimler ordusunun şanlı padişahı!
Yardım et, ey erdemliler topluluğunun şerefliisi!
- 2- Her hünerli kişi, olgunluğu ile övünür; ama arifler topluluğunun övünmeyi gerektiren kişisi elbette yine sensin.
- 3- İlim ve irfan odasının mumu, ışığı sensin. Öyle ki akıllılar meclisinin baş halkası yine sensin.
- 4- Nerede bir güçlük olursa onu halledersin. Elbette dünyada kılı kırk yaranlar seni kıskanırlar.
- 5- Kim bir yola girmek istese senden himmet ister. Çünkü hüner yolunun rehberi sensin.
- 6- Özellikle övgünüzü yapan duacı kulunuzu cehaletten kurtarıp doğruluğa sevkeden sensin, efendim.
- 7- Halimi arz etmeden önce iznin olursa kullara yararlar isteklerimizi sunayım, size ulaştırayım.
- 8- Benim dünyada ayaklarının toprağından umduğum bir tek şey vardır: Ey padişah , lutfunun gölgesinde mesnevi okuyucusu olayım!
- 9- Gönül burnunun hüner kokularıyla kokulandırayım. Dünya gül bahçesinde karga gibi kalmayayım.

I7

Ahbap İçin Kaside

1- Belâ yüklü bu dünyanın bana neler ettiğini seyret. Başıma daima belâ yağmuru yağmaktadır.

2- Bir an yanılıp dinlenmek istesem, o anda beni bin türlü belâyâ düşürür.

3- Şimdi yine beni öyle bir derde düşürdü ki, Lokman bile ona çare bulamaz, acizliği ortaya çıkar.

4- Yani ki, yine bir güzel sevgiliye kul edip beni ayrılık zindanına düşürdü.

5- Başıma bin türlü belâ geldi; ama böyle ayrılık derdinin belâsı kadar zor olanı yoktur.

6- Ağlayan gönlüm yedi ay ayrılık sıkıntısı çekip sonunda sanki kurumuş dallara döndü.

7- Sonunda merhametli cana yakın biri imdadıma yetti. O sevgili, anında benim halimi sordu, benimle ilgilendi.

8- O yüce kişiye halimi anlattım. Dinledi, "Ey gam çeken âşık, sabret!" dedi.

9- Ey gönül böyle kafadar, vefalı, iyi işli biri bu dünyaya ne gelmiştir, ne de gelecektir.

10- Bir gayretler sahibi, bilgi sahiplerinin temiz huylusu; Hz. İsa nefesli, ayağı uğurlu, hem de cömert.

11- Gönlüyle anlayan, gönlü aydınlık ve huyu nazik; temiz cevher, soyu temiz, akıllı ve uyanık.

12- O seçkin zatın temiz soydan geldiği güzelliğinin aynasında güneş gibi görünüyor.

13- Huyları güzel, yüzü güzel, mahlası Hüsni. Hem Allah'ın emirlerine uyuyor, hem de olgun, utangaç ve hoş tavırlı.

14- Ey Hilmi, yeter artık, boş söz söyleme! Onun niteliklerini anlatırken, acizliğini ortaya çıkar. Senin gücün onun özelliklerini anlatmaya yetmez.

Dârü'l-Maarif Medhiyesinin Okuyanı İçin

1- Cihanın şahlarının şahı, dünyanın bekçisi olan Abdülmecit Han ki, dünyanın baş tacı ve herkesin umut yeri odur.

2- Dünyanın yardımcısıdır ki, onun adaletli günlerinde devrin isteklileri birer anka kuşu oldular.

3- Hani şu kuru ekmeğe kanaat eden insanlar, o padişahın sayesinde şimdi şekerli helva yerler.

4- O padişahın zalim felek bile korkar ki bu anlar, gönül ehline asla eziyet etmez, alçak gönüllülük gösterir.

5- Her ne kadar o; kulunun, kölesinin kim olduğunu bilmez ama; ben, yine de o sevgiliyi birleme köşesinde över oldum.

6- Ey gönül! O padişahın ün sahibi rahmetli annesi ki dünyada iyilikler ve hayır için bir sürü şeyler meydana getirdi.

7- Ayrıca Dârü'l-Maarif mektebini yaptırdı. Bu hayırlı işle cihanı canlandırdı, iyiliğe boğdu.

8-Ne mektep! Mektep; ama bilgi ve terbiye yeridir. Çünkü orada her zaman hakikatin sırlarıyla ilgili dersler okurlar.

9- Ne mektep! Mektep; ama bu, gerçekleri bilenlerin toplandığı yerdir. Öyle her karanlık kalbin sığınaacağı, konaklayacağı yer değildir.

10- Ne mektep! Mektep; ama bilim dolu gül bahçesidir. Orada çocuklar gonca gül, hocalar da konuşan bülbüldür.

11- Ey Hilmi, yeter artık! Yeter sözü uzattığın; çünkü bundan sonra sana hayırlı dualar gerekmektedir.

12- Tanrım, şan sahibi Valide Sultan'ın günahlarını bağışla; çünkü onun sayesinde bilgilendik, seçkin ve başkalarından ayırt edilir kişiler olduk.

13- Ey Tanrım, boynu bükük yalvarıyorum; yardım et! Hz. Havva'nın yüzü suyu hürmetine makamını cennet köşkü kıl.

Nedim'in Kasidesine Nazire

1- Sevgilinin geçeceği yola azmettiği o uğurlu an yıkık bir duvar olup o şuhu bekledim.

2- Kısaca, o sevgiliyi çok uzun zaman beklemeden o nurlu afet, uzaktan görüldü.

3- Sevgili, nazlı ve edalı yürüyerek gittikçe yaklaştı ve geçtiği yolda benimle yüz yüze geldi.

4- Yüz güzelliğini görünce o derece akli başından gitti ki gönülde asla sabır ve karar kalmadı.

5- O anda sevgiliye yaklaşıp bin utanma ve sıkılma ile ağlayan gönlün halini çaresiz arz edip

6- O sarhoş gözle ahuca bir baktı; o anda "Ey gam çeken âşık, beri gel." dedi.

7- O an bin utanma ve naziklikle yanına varıp utançtan zayıf gözü titredi.

8- Oay yüzlü güzelle elele olup sevinçle elele tutan çocuklar gibi

9- O aya benzeyen sevgiliyle Aksaray tarafına kadar gidip o anda görsen ne nazlar yaptı.

10- Başa gelenleri birer birer ona anlattım. Aramızda gizli bir şey kalmadı.

II- Bak işte, sevgilinin mahallesinin başına vardığımızda, sevgili Hızır misali yanımdan kayboldu.

12- O anda yazık ki gönül tek ve yalnız kaldı. Eğri feleğin tavırları şimdiye kadar hep böyle olmuştur.

13- Hilmi, o aşkla varıp o gece, bu gönül çeken şiirle ağlayan bülbül gibi feryat edip ağladım.

14- Sevgili, gözümde akan göz yaşı seline bakınca benim ağlayan halime gönül alan acıdı.

15- Ben, gönlün harem dairesine kavuşup amacına ulaşınca keder askerleri bir daha önüme çıkar mı?

16- Bahtımın goncası kavuşmanın rüzgarı ile açıldı O kadar ki, talihim uykudan uyandı.

17- Ey sakî! Benzeri olmayan, enyüksek sevinç ve daima gönül ferahlığı veren lezzetli şarap kadehini getir.

B- TARİHLER

I

Reşit Paşa'nın Sadareti İçin Tarih

1- Yine sevinçli, ferah günlerdir. Dünyaya müjdelere ola ki, Reşit Paşa yücelik ve saadette sadrazam oldu.

2- Dünya mutlu, sevinçli olsa şaşılır mı? Çünkü yine memleket süsleyen, Cem özellikli bir vezir, vezir oldu.

3- Ne vezir! Vezir; ama iyilikler, bağışlar düşkünlüdür ki bahşisine ve bağışına bir an bile asla ara vermez.

4- Ne vezir! Vezir; ama ülke süsleyen bir cömerttir ki eli açık Hatem, bağışını göreydi o vezirin cömertliğini arayıcı olurdu.

5- Ne vezir! Vezir; ama Cem'in arkadaşı öyle bir vezirdir ki Kayser ve Dārā dergâhına kapıcı olsa yaraşır.

6- Ne vezir! Vezir; ama anlayış ve sezgi kaynağıdır ki Ebu Ali Sina, onun katında cahil olur.

7- Cömertlik bezeyen vezir ve cömertliğe süs veren vezir. Dünya mülkünün padişahının vekili; bilgili, saf yaran yiğit.

8- Cömertlik denizi ve şefkatın bağış kaynağı, çalışma madeni, sadaretin şeref bağışlayanı, dünya düzeninin sorumlusu.

9- O adaletli sadrazam, eli açık ve lutfedendir. Vezirlerin temiz cevherli veziri, gönlü saf, adalet süsleyendir.

10- Hünerli, marifet sever, yürekli, cömertlik dağıtan ünlü vezir; hem eşsiz hükümdarın veziri.

II- Hilmi, binlerce şevkle tam tarihini söylesem; "Ne güzel! Reşit Paşa Abdülmecit'in ulu veziri oldu."

(1273/1856)

Hakkı Bey'in Kızı İçin Tarih

1- Dünya çalgıcısı harekete geçse yeridir. Çünkü bugün şanslı, temiz yaradılışlı Fatıma doğdu.

2- Bugün dünya mutlu mu, değil mi diye şüphelenmekten vazgeç. Dünya Fatıma'nın doğduğu o anda elbette mutlu olur.

3- Dünya bahçesinin bülbülü, "Fatıma doğdu." müjdesiyle neşeli neşeli ötseshaşılır mı?

4- Gönül sevin; boş yere kederlenme; çünkü şiir okuma ve şenlik mevsimidir bu; Fatıma doğmuştur.

5- Dünyada ömürler, o uğurlu zamandan dolayı sonsuza kadar sürsün; çünkü o an Fatıma doğdu.

6- Hilmi, doğum tarihini tam olarak söyledi. İşte bak, tarihi budur: Müjde veriyorum, Fatıma doğdu.

(I273/I856)

Beylerbeyi Bedevi Tekkesi'nin Tarihi

1- Yeryüzünün piri, iyi bilinen semtin rehberi, din yolunun kılavuzu, yani güçlü yönetici.

2- Yani o, cihanın büyüğü Hz. Seyyid Bedevi ki, cihanda kerametleriyle meşhur olmuştur.

3- O dostluk ülkesinin sultanı ki, dergâhının kutusal evi perilerle ve hurilerle dolsa yaraşır.

4- Keramet tahtının padişahı ki, cömertliklerini herkes bin canla seve seve onayladı.

5- Doğrusu bu ki Tanrı yolunun kandilinin nurundan, karanlık akşam, hakikati bilenlere sabah gibi olur.

6- Bedevi'nin temiz gayreti ile bu tekkeyi yaptı. Her bakımdan Beytü'l-Mamur'a benzedi.

7- Bir gece, bu yüce tekke, zikrinin nurundan; değil Beytü'l-Mamur, bütün âlem aydınlanır.

8- Güneş, bu tekkenin tavanını süsleyen bir nakış olsa layıktır. Kâfurdan yapılan mum da dolunay olsa yeridir.

9- Hilmi, dervişler tam tarihini söylediler: " Ey gönül, Bedevi Tekkesi mamur oldu."

(I273 / I856)

4

Ahmet Fehim'in Doğum Tarihi

1- Gönüller şen olsun yine bugün.Cihanın yüzü güler; çünkü Ahmet Fehim dünyayı şereflendirdi.

2- Dünya o derece sevinç ve mutlulukla doldu ki , doğrusu cihan bu süre içerisinde bir cennet bahçesi oldu.

3- Dünyanın işi şimdi sevinç ve mutluluk; bir de düzeni sağlamak ki, doğrusu dünyada bu sırada gam, keder yok oldu.

4- Her şeyi bilen Tanrı, nazik vücudunu her an tehlikelerden koruyup ömrünü artırsın.

5- Ey Hilmi! Eşsizliğini ispat edip tarihini söyledim: "Gönül, doğrusu Ahmet Fehim dünyayı sevince boğdu."

(I272 / I855)

5

Üç Anbarlı İçin Tarih

1- Denizlerin ve karaların hükümdarı, İskender ve Dārā bekçili, uyumlu arkadaş olan vezirin ay bayraklı komutanı!

2- Yani vezir huylu; o, devrin hākimi ki onun cömertlik ve bahşişinin sınırsızlığına cihan gark oldu.

3- Ebubekir ahlākli, Ömer gibi yiğit ve Hz. Ali gibi güçlü, Osman gibi merhametlilerin şahı, şefkatli ve yumuşak huyluların padişahı.

4- Yani cihanın hükümdarı, Mecit Han'ın kulu ki, büyüklüğünü Dārā görse ,o bile onaylar.

5- Öyle akıllı ve gönlü uyanık bir padişah ki, bilinmeyen şeyleri incelese mutlaka çözümler.

6- O uyanık gönüllü padişahın birçok eseri var ki, kimse sayıp dökemez, ince ince düşünse bile.

7- Yine o padişah, bir Üç Anbarlı yaptırdı ki ey gönül, onu gökyüzüne assalar yeridir!

8- Öyle iri gövdeli, yüce bir gemi ki, onu açık deniz bile bir havuz gibi korumaya yetmez.

9- Ey Hilmi! Dua vakti geldi, artık sus. Tanrı'ya hemen dua etmeye başla.

10- Tanrım, devletinin gönlünü gamın bulaşıklığından temizleyip kutlu kalbini isteklendir; gayrete getir.

II- Hilmi, tam tarihini bütün dünyaya yaydı:
"Allah'ın emniyeti bu Üç Anbarlı'ya yardımcı olsun."

(I273 / I856)

C- GAZELLER

elif harfi

I

1- Acaba o sevgili yine nereye göç etti? Bu kadar şaşkınlığa acaba güç yeter mi?

2- Sevgilinin kapısının toprağına varıp ah ü figan eylesem, iniltiLERİMİ İŞİTİP acaba bana şefkat gösterir mi ?

3- Bu devirde hiç insanlık ehli yok mu acaba? Ni-yaz erbabı hangi dergâha varıp yalvarsın?

4- Beni divaneye çevirip herkese rezil etti. Aca-ba bu aşk ve sevgi bana bundan başka neler yapacak?

5- O güzellerin şahı bütün âlemle ahbaplık eder. Acaba bu kul ile niçin dostluk yapmaz?

6- Bu kadar eziyet etmeye sebep nedir? Yoksa müs-lümana sıkıntı vermek, işkence etmek doğru mudur?

7- Ey Hilmi! Ömür dert ve sıkıntıyla geçti. Acaba ölsem de rahat bulamaz mıyım?

2

Diğer

1- Aşk beni dert ile çılgına çevirip perişan etti. Aşk, benim sırrımı herkese duyurdu.

2- Aşk, beni meyhane ehliyle arkadaş etti. Aşk, be-ni her iki cihan halkına rezil etti.

3- Ben kalıcı olsa da dünya zenginliği istemiyorum. Ben âşığıım. Aşk bana en yüksek rütbedir.

4- O adaletsiz sevgili elbette sana merhamet eder. Ey çılgın gönül, şikayeti bırak, hemen sabret!

5- Hilmi, bu nazmı ben ahenkli söyleyemezdim. Aşk beni şair, hem de nükteli söz söyleyen biri yaptı.

3

Diğer

1- Müjde ey gönül! Müjde ki sana bir genç delikanlı buldum. Sana canını feda edeceğin bir akan ruh buldum.

2- "Aşkın gül bahçesinin inleyen bülbülüym." derdin. İşte, bu gül yüzlü, gonca ağızlı buldum sana.

3- Önünde can vermeyi amansız isterdin. İşte, sana bir zalim kan dökücü, bir de can çıkarıcı buldum.

4- Ey gönül kuşu! Belâ tuzaklarından kurtulmak için dilberin saçı denir bir yuva buldum sana.

5- Hilmi, bundan böyle o ağır başlı olmayan şuhtan vazgeç. Sana bir melek huylu, şirin dilli sevgili buldum.

be harfi

4

1- Tanrım, gönül sevgilinin yanağına kavuşarak mutlu olmasın. Gam harabeliği bakımlı hale hiç gelmesin Tanrım.

2- Ermiş bir kişinin azarı ile kırılmasın Tanrım. Cihan bağırtı ve gürültülerimle dolmasın Tanrım.

3- Benim gönül neyim, her zaman ateşli iniltiler versin. Bir an bile tanburun sesine eşlik etmesin Tanrım.

4- O zalimin gönlünün içine merhamet bırak ki, bu derece kırıcılığa mecbur olmasın Tanrım.

5- Hiç olmazsa cömertlik et, günahkâr Hilmi'ye izin ver. Şarap içmede rintlerin içinde küçük düşmesin Tanrım.

cim harfi

5

1- O ay yüzlü meclise ayak basmaya hiç utanır mı? Rakipler varken âşığa hiç ilgi gösterir mi?

2- Ayıplama çölünü boşu boşuna bekliyorum sanma. Kişi kendi isteğiyle yerini yurdunu hiç terk eder mi?

3- Ayrılığınla dünyada bana gün göstermeden düşün. Ey zalim, bunu cilveli biri hiç yapar mı?

4- Ağlayan gözüm sanki bir ırmaktır, hiç durmaz akar. Yaz günü bu coşkunluğu bir ırmak yapabilir mi hiç?

5- Ey Hilmi, sen günahkâr ve suçlusun; ama dert etme. Tanrı seni mahşerde hiç utandırır mı?

dal harfi

6

1- Yardım et, ey Bağdat güzelinin yanağının beni, yardım et! Ey doğru yol gösteren âlimlerin padişahı yetiş!

2- Gaflet vadisinde kalmışım. Bana gayret ver. Ey emrine şah ve kulların boyun eğdiği, imdat!

3- İnsanın zor durumunda yardımına koşan, temiz namını şiddetle yad edince yetiş!

4- Her iki dünyada bana yardım edecek sensin. Yoksa bana hiç kimse yardım edemez, imdat!

5- Zavallı Hilmi'n dergāha halini anlattı. Cömertliğin ve bağışın ile onu mutlu et, imdat!

7

Diğer

1- Zahit meclise gelirse, rintlerin yaradılışına neşe vermez. Onun için her zaman rintlerin meclisinden ayrı kalır.

2- Bu yüce aşk çölünün sonu bulunmaz. Zahit, elbette bu yolda sana bir kılavuz gerekecektir.

3- Acaba meyhanede zahide ilgi gösterilir mi? Yoksa zahit, rintlerin arasında dilenci gibi mi olur?

4- Ey Hilmi! Ben sevgi meclisinde saf şarabı içtikçe zahit, haramdan kaçınma köşesinde dimağını çatlatır.

re harfi

8

1- Tanrı'ya şükürler olsun, yanımda ciğerimin parçası var. Gönül derdinin çaresiyim. Gönül derdimin çaresi var.

2- O gönül dinlendiren güzelimi sana tarif edemem. Öyle bir sevgili ki dünyada bin avaresi var.

3- Seni bir ah ile perişan ederdim; ama ne yapayım Tanrı'nın huzurunda yüzümün karası var.

4- Ey Hilmi, sevgilinin yüzünü bile göremezken çok şükür ki, şimdi yanımda ciğerimin parçası var!

Diğer

1- Hangi gül bahçesinin gülüsün? İnleyen bülbülün kimdir? Hangi meclisin mumusun? Âşığının ve gücünün per-vanesi kimdir?

2- Temiz yüzünün hayali kimin gönlünde gizlidir? Acaba dünyada parlak güzelliğinin tutkunu kimdir?

3- Kimin gönül evi aşkının sırlarının hazinesidir? Âşıklar topluluğu içinde sadakat besleyen kimdir ?

4- Dudağının saf şarabından neşe bulan kim oldu acaba? Kevser gibi olan dudak kadehinin sarhoşu acaba kimdir ?

5- Kavuşma köşesinin süsünü artıran Hilmi midir? Hileci yanağına kavuşarak muradına erenin kim olduğunu bileydim.

10

Diğer

1- Bahtının güzelliği ki akşamın rengiyle aynı olmuştur. Yazık, maksadın meyvesi olgunlaşmamıştır!

2- Her ne kadar gönül, sabır ile kavuşma amacına ulaşmışsa da Tanrı bilir, yine isteklerinden mahrum kalmıştır.

3- Dünyada insanlık ve cömertlik görünmez oldu. Cömertlik diye bir kuru nam kalmıştır.

4- Ezelden beri dünyada dostluk yok olmuştur. Fakat düşmanlıkla husumet kalmıştır.

5- Tuhaf ki dünyada şah ve kul eşit oldu. Ne kadir kıymet, ne hürmet, ne saygı kalmıştır.

6- Cihanın meclisi yıkıldı, hep viranelik oldu. Ne Cem'in kadehi, ne lale renkli şarap kalmıştır.

7- Refah, rahat ve düzen görünmez oldu .Dünyada gösteriş, şaşaa kalmıştır.

8- Ey Hilmi, bahtımın güneşi doğmayalı beri maksadın meyvesi olgunlaşmamıştır, yazık!

II

Diğer

1-Aşk olan gönül, güneş ışığı gibi parlak olur. Aşk olunca Kâbe bile olsa viran olur.

2- Âşık her ne kadar akıllı, bilgili, arif, akli başında biri olsa da, elbette sevgilinin yanında cahil kalır.

3- Saba rüzgarı sabah vakti saçının kokusunu çıkar-
dı. Bundan sonra gül bahçesi bülbüle zindan olur.

4- Mayıs ayında sevgilinin bulunduğu yeri kendime vatan etsem, düzgün olmayan talihi gör ki orası yılanlar-
dan geçilmez.

5- Ey Hilmi! Sen aşk davası içinde çok sadıksın. Sadık âşık olanların sinesi çıplak olur.

şın harfi

12

1- Bu dünyada senin uğrunda boyunu dal harfi gibi ikiye katlamamış, başının kanını dökmeyi sana helâl etme-
miş biri var mı?

2- Yâr meclisinde, oturulacak yerlerin en aşağısı-
nı kendine yer edinmemiş o kişi ki, sevgilinin kavuşma mertebesine eremez.

3-Ey gönül, o ay yüzlü sevgilinin ayrılık dardını
niçin çekiyorsun? Rüyasında bile sana kavuşma sözü ver -
memiş.

4- Ben nasıl ağlayıp inlemeyeyim, hüzünlenmeyeyim?
O ay yüzlü sevgili, bir kez bile yanılıp yüzünün güzelli-
ğini bana göstermemiştir.

5- Rakiplerin arasında ayıbın odur ki, merhamet
edip henüz ağlayan gönlümün halini sormamıştır.

6- Ey sevgili, ağlayan Hilmi'nin suçunun sebebi ne-
dir? Kavuşmayı umduysa bu olmayacak düşünce değildir.

I3

Diğer

1- Gönül, perişan halini gönül alan o sevgiliye duyurmuş. Sevgili de onun kavuşmaya yaraşır olduğunu buyurmuş.

2- Ey meyhaneci mugbeçeye evlendirme fikrini aşılmalı! Gayrı, saygı değer kızın şarap kudurmuş.

3- Gönül susamıştır; elbette, lal gibi kırmızı olan dudığına varsa iyi olur. Sakî hele bak şarap kadehinin ağzı köpürmüş.

4- Gönül dinlendiren sakî, zahide bir kadeh verip içmem derken içmiş; kükremiş aslan gibi semirmiş.

5- Mecnun, Leyla diyerek dağlara düşmüştü. Yazık, zavallı ömrünü çölde geçirmiş!

6- Hilmi, bu güne kadar nice güzel mucizelerle nice kâfirleri imana getirmiş.

I4

Diğer

1- O kırmızı yanaklıya âşığım. Ey dost yetiş! Hasretin artık olgunluğa erdi. Ey dost yetiş!

2- Yanağın, saçın, tüyün ve beninin ayrılığı beni bu duruma düşürdü. Ey dost yetiş!

3- Bir gece lutf edip gam çektiğim evimi onurlandır, kavuşmanın zevkine varayım. Ey dost yetiş!

4- Geceleri sabaha kadar kaşlarını ve benini düşünüp ağlar, inlerim. Ey dost yetiş!

5- Bağa gitmeye niyetlen; çünkü yasemin, sümbül ve lâle, saçının, yanağının âşıklarıdır. Yetiş, ey dost yetiş!

6- Ağlayan Hilmi'yi kavuşman ile mutlu et ki, hasretin olgunluğa erişti. Ey dost yetiş!

15

Diğer

1- Ben ki aşk zavallısıyım, bana devlet ne imiş ?
Âşık olan, bu dünyada mutluluğun ne olduğunu bilmez.

2- Bu dünyada marifet, Kays gibi aşk ünlüsü olmaktadır. Bunun dışında kazanılan şöhret mayası ne imiş?

3- Sevgili, "sık sık bakıyor" diye bana gücenmiş.
Kulunun ayıbına bu kadar dikkat de ne imiş?

4- Hemen aşk derdi ile pervasız olmak gerekir.
Yoksa bu dünyada boşu boşuna oturmak niye?

5- Servi boyunu beğenip bağda nazlı nazlı salınır.
Gezmeye başla ki boy bos nedir görsün.

6- Tanrım, gam evinde âşık Hilmi'nin çektiği sıkıntının ne olduğunu yine sen bilirsin.

gayın harfi

16

1- Aşk padişahı âşıklara huzura çıkmayı yasaklamış.
Yasağını tutmayanlara gayreti yasak etmiş.

2- Önce aşk erbabına rahatı yasaklamış. Hem de aşk rintlere gafleti yasaklamış.

3- Güzellerin sultanı bak ne kadar zalimdir. Gönül ehlilerine sabah rüzgârı gibi kavuşmayı yasaklamış.

4- Göz yasağını dinler mi? Elbette bakar. O güzel-lerin padişahı görmeyi yasaklamış.

5- Rakiplerin çokluğundan gönül alan sevgilinin meclisine varılamıyor. Elimden ne gelir? Tanrı fırsatları değerlendirmeyi yasak etmiş.

6- Rızık için minnetleri yoktur. Aşk hazretleri hükümdarcasına âşıklara minneti yasaklamış.

7- Çaresiz Hilmi, iki dünyadan da elini eteğini çekmiş. Dostuna öğüt verip bu hali yasaklamış.

I7

Diğer

1- Ben, dünyanın gam evinden ustaca el-ayak çektim.
Gamsız ve sıkıntısız köşede yan gelip çadır kurdum.

2- Cihan şahlarının şahı, dünyanın baş tacı ise bu kalıcı olmayan dünyadan en sonra şarap kadehini kaldırır.

3- Ah, o merhametsiz avcının elinden ki, gönülleri avlamak için saçlar, nasıl da ağ kurmuş!

4- Eğer amacın gönlünü parça parça etmekse, var, içki meclisinde aşk neyinin sesine kulak ver.

5- Gönül meclisinde sevgi nurundan mum yakıp içimi güneşin ışığı gibi aydınlık ettim.

6- Ey peri, eğer isteğin yaralı kalbimi keyiflendirmekse gel, bugün vuslatınla Hilmi kulunu aydınlat.

fe harfii

I8

1- Gönül meclisim, korku güzelinin cilve yeridir.
Sanki bu can evim, korkunun kumaş dolu dükkânıdır.

2- Gönül madeninde, korkunun yüce madeni olmayınca ortak koşma mayası ve ibadet, hepsi eşit olur.

3- Ettiğim suç ve günahın öyle korkuyorum ki her gece ve gündüz korku neyinin sesi can kulağına çalınır.

4- Sen de benim gibi her gün ve her gece korkarsın.
Korkunun yüzü mahşer gününde sana yüz gösterir.

5- Korkudur; ama sultan ve büyüklük korkusu değildir. Bu gazelde sözünü ettiğim korku, Allah korkusudur.

6- Tanrı hak ettiğim cezayı verirse senin halin ne olur? Ey Hilmi, her bir nefeste kalbin korku yeri olsun!

19

Diğer

1- Ney ve tef sesini dinleyince bana çok güzel bir hal verir; çünkü ney ve tef sesi bana çok etki eder.

2- Eğer hal ehli ve söz ehli bir çalgıcı olsa, elbette ney ve tef sesi istek ve sevinç artırır.

3- İçki meclisinde aşk çalgıcısı sazendelik etse, ney ve tef sesi rintlerin ruhuna huzur verir.

4- İçki meclisinde ney ve tef sesi sıcaklık bulsa aklım ve fikrim Dîvâne Hilmi gibi elden gider.

kaf harfi

20

1- İrfan mektebinde ilk önce aşka "bismillah" diyip sonra pirlerin himmeti ile aşk bilgilisi oldum.

2- Ey sevgilinin gamı, onu sen de perişan et ki , aşk padişahının keklüğünü gönül ülkesini yağmaya saldım.

3- Onda elbette kul ve şah eşittir. Ey gönül, aşk dergâhı dönen dünyadan yücedir.

4- Gerçi bana bu yolda bir rehber çok gereklidir. Aşk yolunun padişahı, gönül alan sevgilinin zamanında cemiyetlidir.

5- Ey Hilmi! Can ve gönlü telef etmek için aşktan nefret eden kişi, bilgisiz genç gibi akılsızdır.

21

Diğer

1- Şu murdar zahide bak, âşıkları ayıplar. Mecnun sanır kendini. Şundaki düşünceye bak!

2- Bu sözleri işitip kendine hiç dert edinmez. Pervasız rindi seyret, korkusuz âşığa bak!

3- Cihan halkındaki mal mülk düşüncesine bak. Hiç bir gün ahiretin ağırlığını hayal etmezler.

4- Şu yüz parçalı gönüle bak! Öfkenin kılıcı parça parça etmişken, yeni bir yara daha açtı, bak!

5- Mana semtini yarım saatte hemen dolaştı. Ey Hilmi, bu tez canlı, çabuk giden kaleme bak!

Diğer

1- Ey şuh sevgili, beni rakiplerden alçak tutma!
Hiç aslan, pazar köpeğinden değersiz olur mu?

2- Cihan bağında taze bir gülüm, ancak yarin gözüne dikenden daha değersiz görünürüm.

3- İki cihan içinde benim gibi hakir olan biri var mı? İki cihanda benden daha utanmaz bir alçak var mı?

4- Tanrım, bu aşk ve sevgi nasıl bir belâdır? Beni sırları keşfeden, ortaya çıkaran birinden daha alçak hâle getirdi.

5- Ey hoca, ben Tanrı'nın ve dergâhının dilencisiyim! Beni dilencinin dilencisinden alçak sanma!

6- Cihanın yaratıcısı, her iki cihani yaratalı beri bu günahkâr kuldan daha değersiz birini yaratmadı.

7- Tanrım, o şuh sevgilinin katında acaba kederlenen Hilmi'den daha alçak biri var mı? Bunu ortaya çıkar.

Diğer

1- Ayrılık günlerinin bütün işlerinin mayası dert ve gamdır. Ayrılık akşamı, kavuşma günü geldi ve her şeyi yağmaladı.

2- Kavuşmanın ağzına kadar dolu kadehini içerken, ayrılık kadehinin neşesi bizi sarhoş ve şaşkın etti.

3- Kavuşma mutluluğunu yakalamışken şükretmezdim. Bu kusurum nedeniyle ayrılığın bedbahtı oldum.

4- Kavuşma kadehinden bana bir yudum içir ki, ayrılık elemelerinin can yakıcı ateşi canı yaktı.

5- Ayrılığın adı kaygılı zihnime bir kez gelse, vücudumdaki her tüy dehşetinden diken diken olur.

6- Ey Hilmi! Sen sevgilinin ayrılığı ile hiç kederlenme. Ayrılığın sonu elbette kavuşma sevinci olur.

Diğer

1- Ayrılık belâsına düştüm. Dünya gözümde yok.
Vallahi kavuşmanın hayâli asla gözümde yok.

2- Senin yanağını, boyunu ve yüzünü gördüm, cehennem ateşi, cennet ve Tuba gözümde yok.

3- Belâ meclisinde mihnet şarabının sarhoşu olmuşum. Sakî, inan ki kadehin sevinci gözümde yok.

4- O vefasız ay yüzlü güzel, gözümde düştü. Onu terk etmezdim, ama gözümde yok.

5- Ey Hilmi! O ay gibi parlak olan sevgiliye âşık olalı beri ayrılık belâsına düştüm, dünya gözümde yok.

kef harfi

1- Ey sevgili! Güzeller içinde benzersiz güzelliğin var. Senin eşsiz olmuş, mükemmel bir güzelliğin var.

2- Gülün rengini kıskanan kırmızı yanağın var. Kırmızı lâle gibi kırmızı yanağın var senin.

3- Ey batmayan dolunay, güneşi ne yapayım? Senin âlemi aydınlatan güzelliğinin ışığı var.

4- Bu garibe yüzünü göstermeyi nasip et. Çünkü her bir gönülde senin hayâlinin bir başka çeşidi var.

5- Kâfirler topluluğu hışmına dayanabilir mi? Ey padişah, senin âleme sığmayacak büyüklükte celâlin var.

6- Bu gazelle âşıkların gönlünü hep safa ile doldurdun. Ey Hilmi! Senin ne hoş, ne tatlı sözün var, bilmiyorum.

Diğer

1- Senin alışkanlığın her an âşığı aldatmadır. Tanrı'dan utanmaz mısın? Senin bu adaletsizliğin ne olacak?

2- Bundan sonra her gördüğünü kavuşmaya layık gör-sen de ey peri yüzlü kıyamete kadar senin adın vefasızdır!

3- Gönlümün sermayesi böyle itaatsizliğe ne gerek var? Gel, sen benim Şirin'im ol, ben de senin Ferhat'ın olayım.

4- Ey âşık gönül, sabah vakti gül bahçesinde gülle-ri susturdun! Senin bu feryadın ne olacak?

5- Sevgilim, seni eziyet döşeğinde andıkça, can anıldığını duyup ağızdan çıkmak ister.

6- Ey peri, sonunda cennet gibi yüzünün parlaklığı ağlayan Hilmi'ye cenneti unutturdu!

Diğer

1- Ey gönül, biz bu dünyada rahat yüzü görmedik! Ömrümüz hep gamla geçti, eğlence nedir bilmedik.

2- Herkes amacına ulaştı. Ey gönül, biz istekleri-mizin gerçekleşmesinden yana bir işaret görmedik!

3- Ey nazlı sevgilim, seni uzun zamandan beri gör-medik; beri gel, ahu gibi bizden uzaklaşma.

4- Gerçi bu dünyada çok güzel seyrettik; ama senin gibi bir güneş yüzlü görmedik.

5- Ey ay yüzlü güzel, bizi günde bin kere öldürsen de yine senden sıkıntı ve zarar görmediğimizi söyleriz.

6-Ey Hilmi! Biz ana rahminden bugüne değin dert ve gamdan başka, neşe ve sevinç görmedik.

lam harfi

28

1- Hâlimi gamla tükettim, Allah'tan bul! Beni bakışının hastası ettin, Allah'tan bul!

2- Ey zalim sevgili, gençlikte boyumu bosumu hasretinle iki kat ettin, Allah'tan bul!

3- Beni dağınık saçına gönül bağlamış edip ağlayıp sızlamalarımınla şereflendin, Allah'tan bul!

4- Ey sabah rüzgarı! Gönül alan sevgilinin saçlarını dağıtıp bize dünyayı zindan ettin, Allah'tan bul!

5- Ey gönül! Sonunda ağlayan Hilmi'yi Tanrı'nın huzurunda suçlu ve kara yazılı eyledin, Allah'tan bul!

29

Diğer

1- Gönül, hasretinle her zaman ağlayıp inler. Gönül, senin ayrılığınla hüznünler evine döner.

2- Gönül, kavuşma günü geldiğinde ayrılık sona erdi diye, ayrılık gününü ah edip bir bir sayar.

3- Gönül, kavuşma cevherinin ne kadar itibarlı olduğunu düşünüp işte, o zaman yok olmayı tercih eder.

4- Ey peri kadar güzel sevgili, sanma ki gönül eziyetini çekmeye usanmış. Sen işkence ettikçe o gurur duyar.

5- Ey dünyanın şuh sevgilisi, sen çılgın gönüle yetersin! Gönülün her güzele itibar edeceğini sanma!

6- Ey ay parçası, çaresiz Hilmi'ye merhamet et! Gönül her zaman hasretinle ağlayıp inler.

Diğer

1- Ey doktor! Allah rızası için bu ayrılık hastasına gel. Ya beni öldür, ya da bir tedbir ile derman vermeye gel.

2- Ben ki bu dârdin dermanını sende aradım, sen de lutf edip bu hasta ile bir araya gel.

3- İşte, o sevgili asla senin haline acımıyor. Ey çılgın gönül, sen de ondan vazgeç.

4- Ayrılık hançeri ile sonunda beni tükettin. A zalim, dilerim Allah'tan Tanrı'nın hançerine gelesin!

5- Ey zahit, eğer isteğin aşk fennini tahsil etmekse, iki yüzlülüğü bırakıp irfan mektebine gel!

6- Ne zamana kadar o vefasızın saçına kötü söz söylersin? İnadin, küfrün yetişir; artık imana gel.

7- Sevgili mecliste sensiz rakiplerle içki içmiş. Ey Hilmi, şimdiden sonra feryat edip bağırıp çağırmaya başla!

mim harfi

31

1-Feleğin kubbesini yıkıp viran edelim. Ya da feryat ateşi ile yakalım.

2- Bir zamanlar gamla bizi inletip zayıf düşürmüştü. Şimdi de biz, onu yerle bir edelim.

3- Ondan sonra rakipler topluluğu ile savaşalım. Onları öldürelim, bir anda bin kan dökelim.

4- Ey vefa ehli! Kavuşma bayramı erdiyse, gelin, sevgilinin yoluna artık canları kurban edelim.

5- Şeyhe okunmaya gittim, diye sevgilinin bu gece tekkede kaldığını herkese duyuralım.

6- Bir gece sevgiliyi çimenliğe davet edip sabaha kadar ney ve rebap ile eğlenelim.

7- Hilmi, âlem sırlarını gizlermiş. Biz de sırlarımızı gönlümüzde gizleyelim.

32

Diğer

1- Yine ay yüzlü bir güzele āşık oldum. Nazına ve edalı yürüyüşüne can ile satın alıcı oldum.

2- O aya benzeyen sevgilinin yanağının ateşini görünce yandım. Ben de pervane gibi sevgilinin ateşinde yandım.

3- Ey çaresiz gönül, elinden bıktım artık! Sonunda işte, bu çaresi olmayan derde tutuldum.

4- Rakipler sevgilimi arka kapıdan başa kaçırdı. Gece sabaha kadar çare bulmak için uyanık kaldım.

5- Ey Hilmi! Bu temiz gazele bak, gör ki nazmının cevheri ile şiirlerin hazinesi oldum.

33

Diğer

1- Ey sakî hâlleri bir kadehle değiştirelim! Keder ve sıkıntımızı sevince döndürelim.

2- Sevgilinin hasreti ile öyle bir ağlayalım ki, akmakta olan Nil nehri gibi edelim.

3- Ey padişah, ayrılığın süresi sona erdi gayrı! Ona birer Fatiha okuyup tamamlayalım.

4- Cennet bahçesi senin güzelliğine gönül bağlamışken, onu güzelliğine benzetmek uygun mudur?

5- Şeyh efendinin elini öpmeye gecikildi; ama meyhanecinin elini öpmeye acele edelim.

34

Diğer

1- Âşığım.Dünya zenginliklerini terk ettim.Devlet ve hürmeti ben, aşk ile meydana çıkardım.

2- Sürekli sevgilinin hasreti ile yanıp ağlamadan önce, gönlümü külhana, gözümü denize çevirdim.

3- Ey ay yüzlü, bu gece gül bahçesine buyur. Ney, tanbur ve tefi hazır edelim.

4- O peri hastayken baş ucuma geldi. Mutlu olup ayak basışının uğuru ile kendimden geçtim.

5- Ey Hilmi! Ben bu temiz gazeli mecliste okuyup gönül ehli zümresini yine ihya ettim.

35

Diğer

1- Ben göğün hümâsıyım, yuvayı ne yapayım? Aşk bağının bülbülüym, gül bahçesini ne yapayım?

2- Gönlü saf âşığım, putların sevgisini ne yapayım? Gece ve gündüz sevgilinin meclis arkadaşım, ayrıntılarla uğraşmayı ne yapayım?

3- Aşk tahtında her zaman üstünlüğü ile tanınan hükümdarım.Devletin tahtında oturan ünlü hükümdarı ne yapayım?

4- Ağlama ve inlemelerini işittiği halde âşığa acımayan, çevre aşına güzeli, vefasız ne yapayım?

5- Ey Hilmi! Ben Allah'ın kulunun dergâhının kölesiyim.Cihanın padişahının köleliğini ne yapayım?

Diğer

1- Gönlüm gamınla bir belaya tutulmuştur ki her an bülbül gibi inleyen, feryat eden olmuştur.

2- Bu gönül şehri hiç seher vaktinden dolayı aydınlanmaz mı? Çünkü gönlüm, her gün sevgilinin hayâl güneşinin doğuş yeri olmuştur.

3- Ey ay yüzlü, gönülde sevinç eseri yoktur! Çünkü sana âşık olduğumdan beri gönlüm kederlerin ortaya çıktığı yerdir.

4- Ey sevgili, seni sevmekte gönlün çaresiz olduğunu sanma! Divâne gönüle elbette senin gibi bir şuh gerekir.

5- Ey doktorum! Nice zamandır, ayrılığınla gönlüm ağlayıp inliyor; hastadır; gel; çare bulucu ol.

6- Ey ay yüzlü ! Sen her gece dadının kucığında yatıyorsun. Gönlüm, düşünce ve gamdan sabaha kadar uyanık kalıyor.

nun harfi

1- O, dünyanın en şuh sevgilisi merhamet kaynağıdır; sağ olsun! O, yürüyen sevgili âşığın canıdır; sağ olsun!

2- O, cömertlik erbabının el açıklığı bize gerekmez. Meyhanecinin karşılıksız iyiliği ve himmeti sağ olsun!

3- Cihan meclisine iltifat etmezsen gam değil. Aşk meyhanesinin köşesi sağ olsun!

4- Bize feleğin vefası ve sevgisinin faydası yok. Aşkın gamı ve put gibi olan sevgilinin işkencesinin kederi sağ olsun!

5- Ey Hilmi! Cihan padişahının himmetini ne yapalım? İki cihan padişahının minnetsiz lutfu sağ olsun!

38
Diğer

1- Yanağını...meyilli gösteren şaraptır. Büyüleyici gözünü katil gösteren şaraptır.

2- Ey zahit, sen aşkın korku dolu yoluna gidemezsin. Aşk vadisinde konak yeri gösteren kılavuz görünmez oldu.

3- Başlangıçtan beri aşk kitabının şerhini zor gösteren, her anlayışsıza aşkın sırlarını açmadı.

4- Ey padişah, gönül sahiplerini her zaman güçsüz bitkin, akılsız ve âşık gösteren yüzünün aşkıdır.

5- Doğrusu beş beyitli bir gazelde bin mesele gösteren başkası değildir; o, bilen Hilmi'dir.

39

Diğer

1- Ey gönül, gerçi sen kadir gecesi nurunu görürsün; bu gözle o dolunayı göreceğini sanma!

2- Ey cefayı alışkanlık haline getiren gökyüzü, eğer bir ah edersek, o zaman gönül erbabına yapmış olduğun vefasızlığı görebilirsin.

3- Ey sofi, meclise geldiğinde, sen niçin etrafa itibar etmeyip üst başı gözetirsin?

4- Ne tuhaf! İleriye görenler kıldan bile nem kaparlar. Hilmi, bu güçle sen duvarın ötesini bile görebilirsin.

40

Diğer

1- Sabret, sen o güzel dilberi görürsün. Hele doğsun, geceyi süsleyen o ayı görürsün.

2- Bir kadeh içince yanağının rengi kızarsın. Açıl-sın o gül, o zaman güzel goncayı görürsün.

3- Hele bir kez âşıklar, aşk seferinden gelsinler; o zaman rakiplere yapılan yüze gülmeyi, ilgiyi görürsün.

4- Ey inançsız sofi, sana şefaah eder mi? Mahşerde ciğeri parça parça olan o parlak yüzü görürsün.

5- Cennete ben mi, yoksa sen mi girersin; ben ermiş kişiyim, diye iddialaşırırsın.

6- Sanıyorum ki, böyle giderse şairleri susmuş, soluğu kesilmiş hale getiren bilgiç Hilmi'yi görürsün.

41

Diğer

1- Nerdesin, ey ateş yanaklı sevgilim, nerdesin? Hasretinle gündüz ve gece ağlıyorum, zayıf düştüm. Nerdesin?

2- Artık bekleyişim olgunluğa erişmiştir. Sen nerdesin? Ahlarım ve iniltilerim göğün en yükseğine ulaştı. Sen nerdesin?

3- Ey nazlı ceylan nerdesin? Senden ayrı olalı beri ayrılık köşesinde sabırsız ve kararsız kaldım.

4- Beni bülbül gibi ah ve iniltilerin esiri ettin. Ey gonca ağızlım, gül yanaklım gel; gül! Nerdesin?

5- Ey cihanın şuhu sen olmayınca bu dünya bana dar geliyor. Halime acı ve gel. Ey işveli sevgilim nerdesin?

6- Ey iyilikte bulunan, güzellerin sultanı sevgilim, gece ve gündüzüm senin hasretinle geçmektedir! Nerdesin?

7- Zavallı Hilmi'yim. Gelerek şeref vermene hazırım. Gündüz ve gece ağlayan, inleyenim. Gönlü yaralı âşığım, nerdesin?

42

Diğer

1- Şimdiden sonra vatandan ayrılırsam ne olur? Ağlayan gönlüm, o gümüş gibi parlak bedeni olan sevgiliden ayrıldı.

2- O peri çocuğunu görenden zarif bir söz işitsem vallahi değerli canımı feda ederdim.

3- Çimen tarafından can yakıcı bir nağme geldi. Ahım yine bülbülleri feryada getirdi.

4- Beni gördüğün zaman aya benzeyen yüzünü örtüyorsun. Ey yanakları kırmızı sevgilim, sana benden ne erişti de böyle yapıyorsun?

5- Ey sabah rüzgârı, Çin ve Hutun'den bir daha geçersen sevgilimin gönül alan saçından bir koku getir.

6- Çılgın Hilmi, her an sevgilinin yanağına bakar. Güzel yüzden bakanın akli var mı?

vav harfi

43

1- Gelişini seyret.Bu gelen keklik mi,ceylan mı, nedir?Sevgilinin siyah gözü mü,cadı mı, nedir bu?

2- Tuba ağacı mı,yoksa gönül çeken boy mu,nedir bu? Huri mi,yoksa ay yüzlü dilber mi, nedir bu?

3- Sevgilinin dudağının lali mi, yoksa ab-ı hayat mı;İskender'in aynası mı, yahut yüzü mü, nedir bu?

4- Siyah kirpik mi, yoksa bela oku mu; Çin ve Hutemiski mi ya da saç mı, nedir bu?

5- Hilmi, acaba ucu keskin hançer mi, yoksa güzellik tuğrası mı ya da kaş mı,nedir bu?

44

Diğer

1- Ateş midir,çılgın gönlün ahı mı? Nedir bu? Göz yaşı mıdır, denizin coşkunuğu mu? Nedir bu?

2- Dilber mi, Leylâ mı,veya huri mi, nedir bu? Saç mı, yoksa saf anber mi,nedir bu?

3- Yüz mü,yoksa cihanı aydınlatan güneş mi; boy mu ya da Hutem'deki Tuba ağacı mı, nedir bu?

4- Kâkül mü veya suya kanmış taze sümbül mü; yanak mı, yoksa kırmızı lâle midir? Nedir bu?

5- Hilmi mi, acaba dünyanın ilginç hikâye düzenleyicisi mi? Şair mi, yoksa mucize söyleyen biri mi?Nedir bu?

45

he harfi

1- Mecliste aç gözlülük etme, kırmızı şarabı sorma. Sevgilinin dudağının lali varken kevseri sorma.

2- Nadide sıfatın, kavuşmayı zorlaştıracak. Sevgilinin çektiği hançeri bana sorma.

3- Ey sevgili!Bana gam besleyen gönlün halini sorma.Yazıyla anlatılacak gibi değil,onu ben açıklayamam.

4-Ben, sonunda sevgilinin yanağının ayrılığına bile alıştım. Vaiz, sen bana mahşerin kederini hiç sorma.

5- Şiirleri ile yetmiş iki milletin şairleri arasında çıkan, söz ustası Hilmi'yi sorma.

46

Diğer

1- Ey saba postacısı, halimi sevgilime söyle. Gönül derdimi, aya benzeyen merhametli sevgilime söyle.

2- Allah'ı seversen perişan halimi gizleme, o saç dağınık olan sevgilime söyle.

3- Güzellik mehtabından uzak durmak beni öldürdü. Sultanıma söyle, acaba gelmez mi?

4- Ayrılık gül bahçesinde onun inleyen bülbülüym. Feryadımı var, o gülen gülüme söyle.

5- O padişah gittiğinden beri kendi ülkemde garip oldum. Gurbetimi var, o güzellerin sultanına söyle.

6- Bir kez hele o fitneci sevgilime söyle, rakipleri öldürmeye izin var mı?

7- Hilmi, yalvarmalarını bu kadar arz etti; o devrin afetine merhamet etmesini söyle.

47

Diğer

1- Gam köşesinde hastayım; zayıfım, ah ah! Halime o merhametsiz sevgilim acımaz. Ah ah!

2-Bu belâdan bu eziyetten ah edersen ne olur? Bu gece, meclise yürüyen sevgilim gelmedi, ah ah!

3- Camideki mihraba karşı hiç secde etmem. Kaşlarının mihrabının secdecisiyim. Ah ah!

4- Sözleri dostlarla hep şairlere yaraşır biçimde söylerim. Sevgili ile dedikoduda ise dilsizim. Ah ah!

5- Peri gibi güzel bir sevgiliye canı gönülden tutuldum. İşte bu gizli sırrımı anlayan yok. Ah ah!

6- Ey merhametsiz ay, ey taş kalpli, hasretinle sonunda yerim hüznünler evi oldu! Ah ah!

7- Ey Hilmi! O kafirin kavuşma düşüncesiyle gün be gün ağlayıp sızlayışlarım çoğalır. Ah ah!

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Süleymaniye'nin Öyküsü

1- Ey Süleymaniye güzellerinin âşığı, dinle! Bir gece Süleymaniye'nin misafiri olmuşum.

2- Meğer o şehirde bir güzel varmış. Namına Süleymaniye Hanı derlermiş.

3- O gece şehrin çarşısına varıp gördüm ki, Süleymaniye sakinleri bir yere toplanmışlar.

4- "Ey ahali, bu topluluğunuz nedir? Yoksa Süleymaniye'nin usulü, adabı bu mudur?" dedim.

5- "Bizler güzellik ayınının âşığıyız ki, Süleymaniye güzellerinin padişahı odur." dediler.

6- Her gece güzellik ayını görmek için bekleriz. Gece Süleymaniye Hanı gezintiye çıkar.

7- Akşam oldu. Onun teşrif etme zamanı yaklaştı. O umulan Süleymaniye güzeli gelse yeridir.

8- Sonunda kavuşma sabahının seheri erişti. O an Süleymaniye'nin parlak ayı doğdu.

9- Güzelliğini görünce bin canla âşık oldum. Canımı Süleymaniye'ye kurban eyledim.

10- Süleymaniye köşkü sevgilinin özel konak yeridir. Tanrı o tarafa zeval vermesin.

11- Süleymaniye kullarının şanı ve şerefi padişahın rütbesinden çok daha yüksektir.

12- Aşk gamının derdine gerekli deva onda bulunur. Şimdiki Süleymaniye lokmanı sevgilidir.

13- Hoca Paşa, Hilmi'nin kalemi Süleymaniye'nin dua okuyucusu olunca kıskançlıktan eridi.

49

Diğer

1- Gerçi dünya, o ay gibi parlak alınlının üstüne düştü; o kadar ki onun üstüne toz kondurmadılar.

2- Ey çılgın âşık, o güçlü bacağına çek ki, sevgili her an tokgözlülük yastığının üstüne yaslanır.

3- O ay, misk kokulu saçının güzelliğine örtü gerdi. Sanki parlak ayna üstüne perde astı.

4- Melekler sıra sıra güzelliğini seyretmeye gelirler. O aya benzeyen sevgiliyi gökyüzünün en yüksek yerine almak istiyorlar.

5- Ey Hilmi! Söz meclisinde böyle gönül çeken nazmla nükteye süs veren Nazım üstüne korkusuzca geç.

50

Diğer

1- Gönül, sevgilinin yüzü yine örtünün altında kaldı. Halin ayrılık düşüncesiyle yine harap oldu.

2- Sevgili, bu gece rakiplerin meclisine gitmeye niyetlendi. Yazık, ciğerim kıskançlık ateşiyle yine kebab oldu!

3- Gönül, yürü; halini arz et; fırsatı kaçırma! Mecliste aya benzeyen sevgilin yine şarap sarhoşu oldu.

4- Ey sakî, sen de şarap kadehini sun; çünkü aşk çalgıcısı yine rebabın teline mızrap vuran oldu.

5- Hilmi, o yürüyen sevgili gözden uzak oldu. Halin ayrılık düşüncesiyle yine harap oldu.

ye harfi

51

Diğer

1- Dünya bana dönen bir dolap gibi göründü veya hareket edici su gibi göründü.

2- Bir kere gözümün yaşına baktım, yedi derya gibiydi. Vallahi bana civa damlası gibi göründü.

3- Ey gönül, o ay, meğer dünyayı aydınlatan güneşmiş. Gece bakınca bana parlak ay gibi göründü.

4- Ey naz kadehinin şarabının sarhoşu! Kanım sana -var ise- saf şarap gibi göründü, içtin.

5- Hilmi, bana hüner deryası olsa ne olur? Her nüketesi bulunmaz bir cevher gibi göründü.

52

Diğer

1- Bu gece eğlence meclisinde gönül alan güzeller vardı. Sevgiye aşına güzeller, ay yüzlüler vardı.

2- Nazlanarak, salınıp yürüyerek âşıkları mecnun ettiler. Yani ki o derece fazla şirin davranışlar vardı.

3- Sevgili gül bahçesindeki meclisi şimdi onurlandırır diye defalarca dünyalara değer müjdeler vardı.

4- Sabaha kadar sevgiliyi kucağa almak bir yana, akla hiç gelmeyecek zevk ve sefalar vardı.

5- Ey Hilmi, sonunda sevgilinin vuslatına kavuştuk biz! Bir zamanlar bu kavuşma için çok maceralar vardı.

53

Diğer

1- Ahımız o zalime bir türlü etki etmedi. Sabah vakti iniltiğimiz sevgiliyi gücendirmede.

2- O güzelin kavuşma gününün görünmesi takdir defterinde var ise de takdir katibimiz henüz yazmadı.

3- Gerçi sofi hayli zaman adlar çekip tütsü yaktı. Dudağın o ay parçasını bir türlü etkileyemedi.

4- Görünüşte hem Ferhat'ın aşkı olsa da âşık değildir. Çünkü o, gönül levhasında sevgilinin güzelliğini tarif edemez.

5- Çılgın Hilmi, bu gazelde çok çalıştı; lâkin sonunda Nazîm'in nazmını yine tanzir etmedi.

54

Diğer

1- Beyim, hiç bedbaht âşığa iltifat etmek yok mu? Ya bir gece âşıkların meclisini onurlandırmak yok mu?

2- Ey sevgili! Eğer bizi kavuşmaya lââyık görmezsen de yarım ağızla teklif etmek yok mu?

3- Bu ayrılık yükünü çekmeğe güç kalmadı, artık tükendi. Efendim, lutf edip bu yükü hafifletmek yok mu?

4- Savaş edip düşmanları öldürmezsen de uzaktan bir kavuk sallamakla korkutmak yok mu?

5- Çılgın Hilmi'nin gönlü sevgilinin mahallesinin yolcusudur. Ey sevgili! Ona sevgilinin mahallesinin aşkını tarif etmek yok mu?

55

Diğer

1- O sevgilinin kaşları ile imaları can alır. Sarhoş gözünün yağmaları âşıkları yakar, kül eder.

2- Alçak dünyaya baş eğmezlerse ne olur? Yalvarış sahiplerinin felekten korkuları yoktur.

3- Efendim, "Sona erdi." diyerek derlediği için sen üzülme. Âşıkların sevdaları senden henüz geçmedi.

4- Ey gönül, sen de bu sene beklerken başka şeyleri terket; var Süleymaniye'de güzel dilberleri gör.

5- Ey Hilmi, ben bu gönül çeken nazmı icat edince bütün dünyanın süslü söz söyleyenleri beğendiler.

56

Diğer

1- Bir zamanlar dostlarımdan yakınmalarını ayıpladım. Sonunda aşk ateşi benim de canımı yaktı.

2- Ayrılık bahçesinde sürekli inleyen bülbülüm. Yazıklar olsun, inilti ve feryatlarımı işiten yok!

3- Yanan göğsümü külhane benzetenler, aşk cehenne-

mi içinde henüz yanmamıştır.

4- Tanrı, hiç kimseye böyle bir aşıklık vermesin. Aşık oldum, bir kez sevgilimin yanağını görmedim.

5- Gönül alan sevgilime söyleyin aşıklığımı ayıplamasın. Ben, işte bu divanımı onun aşkıyla yaptım.

57

Sultan Selim'in Gazeline Nazire

1- Kimsesizim, perişan halime devran ağlar. Dokuz göğün kubbesi üstündeki melekler ağlar.

2- Sabah vakti inilti ve feryadımı işittikçe gül bahçesi içinde gece öten bülbül ağlar, hayret!

3- Gözümde akan sellerin coşkunluğunu seyredip kavuşma meclisindeki komşu ve dostlar ağlar.

4- Sevgilinin yanağından ayrı olduğu için hasta olan o kişi benim ki, Lokman dahi derdime derman bulamayıp ağlar.

5- Eziyet yatağında böyle güçsüz, takatsiz görüp beni ayıplayan can sıkıcı düşman ağlar.

6- Benim, dert ile iki cihan meşhuru olan benim ki, çektiğim derde cennetteki hizmetçiler ve köleler ağlar.

7- Göğüs ateş dolu ve hem gözyaşlarım cennetlerin ırmağı. İşte sözün kısası bana Malik ve Rıdvan ağlar.

8- Önceleri hallerimize gülerdi; ama şimdi gördükçe benim halime sevgili ağlar.

9- Ey Hilmi, kısacası benim perişan halime erkek ve kadın, yaşlı ve genç, kafir ve müslüman ağlar!

Naili'nin Gazeline Nazire

1- Sevgilinin yanağından ayrı olduğum için sabah ve akşam durmadan ağlarım. Yüz parçalı gönlümü aşkın ile dağlayıp ağlarım.

2- Aşkın ve sevginin ucu bucağı olmayan denizindeyim. Bahar (yeli) * esdikçe coşar ağlarım.

3- Ahımın yankısını yücelerden duyan dağlar, feryada başladı sanıp ağlarım.

4- Neşe meclisinde her gece yanağını öpüp o vefesizla işimi sağlar ağlarım.

5- Hilmi, sevgilinin ayrılığından dolayı yas tutuyorum; benim kederim var. Bu nedenle hüznün evinde karaları giyinip ağlarım.

* Sılık

Ç- MÜSEDDESLER

Miseddes

I

I.

Sarhoş gözü kavuşmayı ima eder. Gammaz yan bakışı da kavuşmayı söylerse şaşılmaz.

Ayrılık köşesinde âşığı, kavuşmayı hayâl ederken , sevgili de her an rakiplerle kavuşmayı gerçekleştirir.

Ayrılık çeken âşığı, kavuşma şarabı sarhoş eder; kendinden geçirir. Kavuşma kadehinin verdiği keyifli hal başkadır.

2.

Safa sahipleri kavuşma meyhanesine toplanıp ezgiden anlayan şarkıcı nağmeye başlasa,

Gül yüzlü sakînin elinden şarap içtiğimiz o anda bizde şevkten can mı kalır acaba?

Ayrılık çeken âşığı, kavuşma şarabı sarhoş eder; kendinden geçirir. Kavuşma kadehinin verdiği keyifli hal başkadır.

3.

Bir gece, ırmak kıyısında ay ışığı altında dostlarla olsan, sakî de bin işve ile şarap kadehi sunsa,

Biz de halis şarap gibi coşup taşmaya başlasak ah-bap, bizim için "Sabah şarabına tutkun rîntler" der.

Ayrılık çeken âşığı, kavuşma şarabı sarhoş eder; kendinden geçirir. Kavuşma kadehinin verdiği keyifli hal başkadır.

4.

Canını gül endamlı sakînin işvesine değiş; zahidin mercan tesbihini bir kadehe değiş.

Medrese hocasını şarap içen rinde değiş, varını yoğunu var gül renkli şaraba değiş.

Ayrılık çeken âşığı, kavuşma şarabı sarhoş eder; kendinden geçirir. Kavuşma kadehinin verdiği keyifli hal başkadır.

5.

Bahar mevsiminde altın işlemeli yastığını terk edip vahdet meyhanesinin köşesinde otur.

Sevinç getiren kadehi içip baş ağrını gider.Ey ağlayan âşık, dünya gamını unut.

Ayrılık çeken âşığı kavuşma şarabı sarhoş eder;kendinden geçirir.Kavuşma kadehinin verdiği keyifli hal başkadır.

6.

Çalışıp sarhoşlar topluluğunun ünlüsü ol. Bu vadi-de rintlen meclisinin başı ol.

Meyhanecinin kölesi olmaya yaraşır ol. Ağzına kadar dolu olan kadehi içip gazel okuyucusu ol.

Ayrılık çeken âşığı, kavuşma şarabı sarhoş eder;kendinden geçirir. Kavuşma kadehinin verdiği keyifli hal başkadır.

7.

Bana hüner sahipleri arasında"güzel söz söyleyen" derler. "Dünyanın ünlü, hünerli şairi" derler.

"Bilgili, gönül ehli, nükteli söz söyleyen" derler. Gözünü aç ki, bana " Bilgin Hilmi " derler.

Ayrılık çeken âşığı, kavuşma şarabı sarhoş eder;kendinden geçirir. Kavuşma kadehinin verdiği keyifli hal başkadır.

2

I.

Ey ay yüzlü sevgili, aşkın ile daima inlemekte, ah çekmekteyim!

Göğüs yanıp cehenneme benzedi. Ağlayan gözlerim ise hiç durmadan ağlar.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

2.

Rakip, beni o sevgiliden uzaklaştırdı. Sabah, akşam "ya sabır" sözünü dilime dolardım.

Göğüs tandır misali yanmaktadır. Gözlerimde ise çok ağlamaktan ışık kalmadı.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

3.

Ayrılık ateşi canımı ve bedenimi yaktı. Gönlün meskeni adeta hüznün evi oldu.

Göz yaşım külhanın alevini bastırır, söndürür. Gözlerimden akan yaş, demiri deler.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

4.

O ay yüzlü güzeli çok aradım, sordum. Bir türlü rastlayıp da yüz yüze gelemedim.

Su gibi akıp giden göz yaşlarım, ırmak misali daima, her tarafa akmaktadır.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

5.

Ey ciğerimin parçası olan ay yüzlü sevgilim! Ey gözümün nuru ve başımın tacı olan sevgilim!

Halime acımazsan ben ne yaparım? Taze göz yaşlarım kan ile bulaşmıştır.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

6.

Sabah rüzgarı dostlarıma söyledi. Bunun üzerine yanına "ah" ederek geldiler.

Perişan halime baktılar ve "ağlayan ırmak" dediler.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

7.

Değerli başın için canıma kıyma. Şu perişan halime bir bak.

Feryatlarıma, iniltilerime acı. İnci saçan gözüme bak hele.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

8.

Ey sarhoş asker gibi yürüyen put, ağlayan âşığa soldan geri deme!

Ey peri, sana tutulduğumdan beri ağlayıp ah etmek teyim!

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

9.

Ey ay yüzlü sevgilim, sana âşığım! Sultanım, halimi sana arz ederim.

Acaba, ahım sana hiç etki etmez mi? Sana ne oldu? Günahım acaba nedir? Bunu bilmiyorum.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

10.

Acaba benim derdime derman yok mu? O, doktorların başı, nerede acaba?

O sevgili halimi bilmez mi? Ağlayan göz, yaş yerine kan mı döker acaba?

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

II.

Ayrılık köşesi denilen yer, bana nihayet dinlenme köşesi oldu.

Halim sevgilinin hasreti ile yok olmakta. O şah, varsa eğer beni unuttu.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

I2.

Sevgilinin ayrılığı, benim için işkencenin aynı oldu. Dinlenme ve uyku nedir, asla bilmiyorum.

Ayrılık köşesi, bana ne güzel sığınılacak yer oldu. Yaşla dolu gözlerim, göz yaşı saçmaktadır.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, gözyaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

I3.

O ayyaş sevgilime meyl edince, sürekli bu belâ başıma geldi.

Hele gözümde akan yaşına bak. Kan saçan gözüme bir bak.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

I4.

Ey benim on başı olan olgun sevgilim, ben senin boyuna bosuna pek düşkünüm!

Her ne türlü eziyet edersen razıyım. İyilik, hoşluk dergâhında bir kulum, dilenciyim.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

I5.

Ağlayan Hilmi'yi yolunu gözleyen eyleme. Onu yatağa düşürecek kadar perişan etme.

Gözümü kan çanağına dördürme. Akan göz yaşlarımı su gibi akıtma.

Ey tatlı dilli ve nazlı put, göz yaşlarım coşkun seller halinde akmaktadır!

I.

Sevgilinin aşkı kalbimi öyle temizledi ki, gönülde ne elem, ne gam, ne de dünya kaygısı kaldı.

Parlak güneş, beni öyle divâneye dördürdü ki, ne akıl kaldı; ne sabır, ne feryet, ne sükun.

Aşkın cazibesinin gücü açıklanamaz. Tanrı'nın tecelli ettiği Tur dağına bile yakar.

2.

Aşk hazretleri, emrini şaha ve kula, herkese kabul ettirir. Ne tuhaf, aşkın şöhreti baştan başa ufukları tutmuş.

Aşkın iç yüzü dıştan anlaşılmaz. Aşkın gücü nice Rüstemleri güçsüz eder.

Aşkın cazibesinin gücü açıklanamaz. Tanrı'nın tecelli ettiği Tur dağına bile yakar.

3.

Parlak cevherli gönülleri nurla aydınlatan aşktır. Ayrılığın karanlık gecesini ışıklandıran aşktır.

Gönül dilinden anlayanların gönüllerinin aynasının cilası aşktır. Gönülün can yakıcı ateşi aşktır. Sen de bu ateşle yan.

Aşkın cazibesinin gücü açıklanamaz. Tanrı'nın tecelli ettiği Tur dağına bile yakar.

4.

Sabah ve akşam aşk yüzünden feryat ederim. Gam derdi çekmekteyim. Halim çok kötü olmuştur.

Güzel, düzgün konuşan Hilmi, yine bir nazım icat etti. Elbette gam çekenlere sevinç getirir.

Aşkın cazibesinin gücü açıklanamaz. Tanrı'nın tecelli ettiği Tur dağına bile yakar.

D- MUHAMMESLER

Muhammes

I

I.

Yine o vefasız sevgilimden, şirin dilli güzelimden, cilveli sevgilimden ayrı düştüm.

Şimdi, bu feryat ve figanımdan dolayı halimi sorarsan, o gönül alan güzelden ne eziyetler, işkenceler gördüm.

Bu feryat edişim onun içindir ki, sevgilimden ve canımdan ayrırım.

2.

Bugünlerdê hasret gamı benim sermayem olmuştur. O peri yüzlü, şimdi kiminle görüşüp konuşuyor acaba?

O, ay gibi güzelle görüşüp konuşmak, bir kez de bana nasip olmaz mı? O melek huylu, bir gece rüyada bana görünmez mi?

Kan saçan gözlerimin halinden ona haber vereyim.

3.

Benimle her gece eğlence meclisinde görüşüp konuşurdu. Bazen naz eder, yalvarır, bazen de sohbet ederdi.

Sözün kıyası çaresiz kuluna ilgi gösterdi. O anda mutlu idim, hoş idim. Dünyada canım rahat ederdi.

Felek çok gördü, sonra körpe sevgilimden uzak kıldı.

4.

Bir seher vakti rüzgarın ardından o gönül alan sevgilinin mahallesine varsam, onu görünce feryat edip ağlayıp inlemeye başlasam.

Benim perişan halimi o zalim sevgiliye sorsa. Ey Tanrım, bu rüyayı mutlaka ağlayan Hilmi'ye nasip kıl!

Çünkü Tanrım sen benim sırlarımdan haberdarsın.

1.

Gönül, kavuşmanın hayalini kurarak neden yorulsun?
Biraz merhamet et. Hiç değilse gözümün yaşı durulsun.

Sen hele dur; gül, çimenlik tahtına kurulsun; o an
kavuşma meselesi sevgiliye sorulsun.

Yüz öfkeyle kaşlarının yayı kurulsun.

2.

Ey şuh sevgili, yeter artık bizi kavuşmaya lââyık
gör! Bu derdimize "var" de ve kavuşmaya çare kıl!

Sana kim, âşıklarını başkalarına feda et, diyor.
Ey güzel! Gönül alan sevgiliye "Ahde vefa kıl." dediğimiz
zaman,

Yüz öfkeyle kaşlarının yayı kurulsun.

3.

Her ne kadar o şuhun başa belâ olduğunu biliyorsam
da ne yapayım? Dünyada benzeri az bulunur.

Bu gece, mecliste lafı kavuşmaya getirip sevgiliye
"Ey zalim kafir, işit!" dediğimiz zaman,

Yüz öfkeyle kaşlarının yayı kurulsun.

4.

Ey güzellerin seçkini, sana vahşet yaraşmaz! Benden
vazgeçip rakiplerle bir olmak yaraşmaz.

Gerçi, bu zavallı Hilmi, sana yaraşmaz. Sana da ey
sevgili, naz yaraşmaz deyince,

Yüz öfkeyle kaşlarının yayı kurulsun.

E- TAHMİSLER

Vasıf'ın Gazelini Tahmis

1.

Sevgiliyi bu gece âşıklar meclisine arkadaş edip sonunda, o vahşi ahuyu kendine yaklaştırdı.

Ahımız, o ay parçasını mıknatıs gibi çekince, bu gece o aya benzeyen sevgiliyle dostluk için çok güzel bir tören düzenleyip

Aşk evini yeniden kurdun.

2.

Huriler, gönül yakan güzelin tutkunu olmuş. Tubâ'nın dalı gönül çeken boyunun avaresi olmuş.

Hıta'nın ceylanları gözünün güzelliği karşısında şaşırıp donup kalmış. Senin saçının her teline de bir Leyla gönül bağlamış.

Sana âşık olanın aşkı Mecnun'un aşkıyla bile kıyaslanamaz.

3.

Gamın engin denizinde fırtınaya tutulup fikir ve gam teknesi karaya uğramışken,

Rahat köşemde kederlerimden arınmışken, talih gemisi âlemde suyunu buldu.

Reis gibi emellerimin kayığı kullanır.

4.

İnsanı bir bakış ile kendinden geçirir, sarhoş eder. İşvesini seyredenin gözüne ansızın hayali gelir.

Ah, o işve satan, insanı dinden çıkarır! O, şarap satan meyhaneci çırağı âlemi andırır.

Şeytan, bu durundan sonra insanları doğru yoldan çıkarmaya gerek var mı?

5.

Âlem meclisinde bilgili ve kemal ehli olan, hem de irfan Kabe'sinde ibadet eden odur.

Ey Hilmi, isteğe uyup bu beş beytimi tahmis edene "Sembol ve söz inceliklerini iyi bilen kişi." derim ve onabenden bir aferin kahvesi olsun.

F- ŞARKILAR

Şarkılar

I

I.

A beyim, âşıkların hatırını gözetme, saygı gösterme bu mudur? Sözünde durmadın, bağlılık eserleri bu mudur?

Âşıkların yüzüne gülmedin. Nezaket bu mudur? Bilmiyorum, vefa usulü, sevgi kuralı bu mudur?

2.

Varıp mecliste rakiplerle şarap içersin. Şarap diyerek okunmuş suyu içip sarhoş oldun.

Bizlerle yüzleşmeye sende yüz kalmadı, sus! Bilmiyorum, vefa usulü, sevgi kuralı bu mudur?

3.

Ey cihanın güneşi olan sevgilim, hasretin yeter! Ayrılık ile canım ateşlere yandı, yetişir!

Ağlamağa gücüm kalmadı, yetişir! Bilmiyorum, vefa usulü, sevgi kuralı bu mudur?

4.

Ey uyanık dilber, senin bağrın taş mıdır? Feryat ateşi senin göğsünü yakmıyor.

Ey gözü cellat olan sevgili, senin derdin çok olsun! Bilmiyorum, vefa usulü, sevgi kuralı bu mudur?

5.

Vallahî yanağını öpmeye heves etmiyorum. Ey İsa nefesli, benim maksadım ancak kavuşmaktır!

Sen, merhamet ve acımanın ne olduğunu bilmez misin? Sözü kes! Bilmiyorum, vefa belirtisi, sevgi kuralı bu mudur?

2

1.

Bilmiş ol ki, o güzellerin şahı olan sevgilim, işvesini düzenleyip cuma namazını edaya galmış.

O vefasız sevgilim namazdan sonra beni sormuş. Ben ise hayli zamandır, ayrılık köşesinin esiriyim.

2.

Geçtiği yol üzerinde kendisine düşkün olan âşıkları görünce, o padişah durmuş; gönüllerinin yarasına vefa ve ve sevgi merhemi vurmuş.

Acıyıp zavallı âşıklarını sormuş. Ben ise ayrılık köşesinin esiriyim, hayli zamandır.

3.

O aya benzeyen sevgili ki, gece ve gündüz demez, hep zevk ve safa eyler. Hele bir yerde bir toplantı olsun canını feda eder.

Ama yatağımın başına gelmeğe utanır. Ben ise hayli zamandır, ayrılık köşesinin esiriyim.

4.

Ey sevgili, bu halle seni görüp sabretmek mümkün mü? Veya canını feda etmek zor iş mi?

Ey Hilmi, âlem beni sevgiliyle zevk eder sanıyormuş! Ben ise uzun zamandır, ayrılık köşesinin esiriyim.

3

1.

Ey zalim, ey yabancıları okşayan dilber! Efendim, sitem ve nazı hele biraz terk et.

Sonunda naz satışı ile bilinir oldun. Bu tavırlar, bu gidiş, bu naz sana mahsustur.

2.

O, beğenilmiş tavırlı ve güzel dilber sensin. Cihan aydınlatan güzellikle hurilerin kışkırdığı kişi sensin.

Gerçi her güzelin nazı, edası var; ama bu gidiş, bu tavırlar ve bu naz sana mahsustur.

3.

Gönül alanım beni divane eden sensin, hem yanağı-
nın mumuna pervane eden de sensin.

Üstelik lal taşına benzeyen dudağının düşüncesiyle sarhoş eden sensin. Hem bu gidiş, bu tavırlar, bu naz sana mahsustur.

4.

Beyim, seni gördüğüm zaman, kölenle goncaya benzeyen ağzınla daha konuşmadan, kendimi kaybederim.

Süsen ve cennet tavusu senin cilveni kıskanır. Bu gidiş, bu tavırlar ve bu naz sana mahsustur.

5.

Ağlayan Hilmi, bu dünyada birçok dilberi sevdi. Nice bin lale yanak ve peri yüzlü sevdi.

Seni sevdi; fakat bir fıstık çamını bile kıskandıracak boyunu sevdi. Bu tavırlar, bu gidiş, bu naz sana ait.

4

1.

Ey güzellik ve zenginlik ülkesinin padişahı, imdat!
Bu kulunu kavuşma sarayından ayrı kılma.

Kuluna bir bakış at, canımı feda edeyim. Ey güzellik ve zenginlik ülkesinin padişahı yardım et!

2.

Karakol misali her an kapınızda beklerim. Aya benzeyen sevgilim, bir öpücük vermezsen de kabul et.

Zira, aşk yolunda kural ve gelenek budur beyim. Ey süs ve parıltı ülkesinin padişahı yardım et!

3.

İşte geldim. Beni kavuşma ümitsizi etme. Hem yeni baştan üzüntüye boğma.

Efendim, naz atı ile beni baştan başa çiğneme. Ey süs ve parıltı ülkesinin padişahı, imdat!

4.

Hilmi, gece ve gündüz böyle şarkı, gazel kurmaktan amaç, gönül alan sevgilinin vuslatına ermektir.

Sen de ey aya benzeyen sevgili, kavuşmaya hicranı karşılık etme! Ey süs ve parıltı ülkesinin padişahı imdat!

G- MÜSTEBZAT

Müstezat

1- Ey kara gözlerine bin canla kurban olduğum. Ol-
sam da yaraşır. Gönül çeken saçına inleyen gönül kuşu, her
an can atmadadır.

2- Yanağının aşkıyla giderek ateşe döndüm. Sanma ki
söndüm. Ağlayan göz, giderek al kana boyandı. Her an kan
kusarım.

3- Yine bu yosma kıyafetle gezersen, bircan bile
sağ kalmayacak, alem senin boyuna bosuna hayran kalacaktır.
Seyret, ne olacaktır?

4- Gönül kuşum, bakışının doğanına ansızın yine ka-
pıldı, eyvah. Yüz kere yazıklar olsun ki, bir daha kurtul-
maya imkan yok. Tanrı yardım etsin.

5- Canı, gönlü, varımı yoğumu yoluna verdim. Tedbir-
li ve olgunum. Ey güzellerin şahı, bu kulu bir kavuşmakla
mutlu etsen ne olur?

6- Ey çılgın Hilmi, ne duruyorsun? Sevgilinin ma-
hallesine var yürü. Dün seher vakti, sabah rüzgarı koşarak
geldi."Sevgili seni bekler." dedi.

Ğ- DİĞER NAZIM ŞEKİLLERİ

I

Tanrı'ya Teşekkür

1- Tanrım, bana bağısladığın iyiliklere yüzlerce defa şükür olsun. Bana ettiğin cömertliklerine her an yüzlerce şükür olsun.

2- Ancak senin yardımın ile son buldu. Bu divanımın tamamlanışına yüzlerce defa şükür olsun.

Darü'l-Maarif Mektebinin güzel hocası Hilmi'nin âşık olduğu, o iki ayın hasretini çekmek ve sevgiliye kavuşmak ve divan tanzim etmektir.

1- Yine bir gönül alan sevgiliye tutuldum. Her türlü cefasına, eziyetine boyun eğdim.

2-Tatar miski, saçlarının güzel kokusundan; güneş ile ay, yanağından utanır.

3- Hele o kahraman sarhoş gözü, her İran pehlivanını yok eder.

4- O an öfkeyle bir baksa, Rüstem güçsüz olup toprak üstüne düşer.

5- "Bedehşan lali bu rengini sanki sevgilinin lal gibi kırmızı olan dudağından almış." dense, yeridir.

6- Ağzı her nekadardır gonca gibi dar ise de asıl, beli yoktan yaratılmıştır; görünmeyecek kadar incedir.

7- Fidan gibi boy, salınarak edalı yürüyüş, al yamak ondadır. Zariflik öğretendir; tatlı sözlüdür.

8- Allah baştan ayağa nurdan yaratmış. Vallahi yüzüne dikkatle bakılmaz.

9- Can bülbulü, yüzünün gülünü görünce o anda ağlayıp inlemeye; dertli dertli ötmeye başladı.

10- Ağlayan gönül yüz güzelliğinin tutkunu oldu. Sevgili gitti, hayali ise gözde kaldı.

11- Uzun süre ayrılık derdi çekip sonunda bize görürüşmek kısmet oldu.

12- Sevgiliyi bir تنها köşede görüp perişan halimi anlattım.

13- Ey şerefli sevgilim, dedim, ey gönlümün burcunda parlayan ayım!

14- Sana ben canı gönülden tutkunum. Fakat ne yapayım ki ayrılığa aşına oldum.

15- Sana kavuşmak bana nasip olmazsa, iki gözüm mahşere kadar yaş yerine kan akıtsın.

16- Sevgili bu sözümü işitince, "Ey perişan halli aşığım." dedi.

17- Seni ben kavuşmaya uygun gördüm. Önce gönlünü kırdım.

18-"Ey cana yakın sevgili, eğer makbul ise huzurun da bin canla kurban olayım!" dedim.

19- Dedi, "Ey çılgın âşık, ne gerek var! Hiç canı feda etmekle kavuşma gerçekleşir mi?"

20- Yüce Tanrı'ya nasıl şükretmeyeyim? Kulu Hilmi'ye muradını verdi.

3

1- Ey nefesi güçlü, mucize gibi söz söyleyen, güzel-lerin padişahının özellikleri ile övgüleri süsleyen kalem!

2- Yani o, dört ayda güzellik burcu, o parlak güneş, güzellik sabahının ufku.

3- O, gümüş bedenli sevgili ve gül endamı servi. O, şirin ağızlı sevgili ve gönül alan şuh.

4- O, peri yüzlü şuh ve o güzel dilber. O, melek görünümlü aya benzeyen yakışıklı sevgili.

5- O, zamanın güzellerinin sultanı, devrin afeti. O, canın belâsı, cihanın şuhu, zamanın karışıklık çıkarmanı.

6- O, övülmüş güzel; o, güzelliği herkesçe kabul edilmiş sevgili. O, yürüyen ruh ve de o, canlı kılığına girmiş nur.

7- O, şeker kıran papağan; o, güzel söz söyleyen şuh; o, hoş nağmeli, hoş sesli ve tatlı nağmeyle söyleyen bülbül.

8- O, kavgacı gözü Rüstemi güçsüz bırakan; o canlandırıcı kırmızı dudağı, susamış suya doyuran.

9- O, tatlı edalı olan ceylanların kiskanılmışı; o, gözünün nazına ceylanları hayran bırakan.

10- O, cellat bakışı âşığı öldüren; o yürüyüşünün edası ile gül bahçesini utandıran.

11- O, gül saçan gülüşü ile goncayı açan; o, fitneci gözü ile mergisi kendinden geçiren.

12- O, boyu çam fıstığı; yürüyüşü ve boyu Tuba ağacı; saçı Hutun miski olan ahu gözlü.

13- Yanağı parlak ay ve yüzü parlayan güneş, gözü

Şam şekeri ve dudağı Bedehşan lalidir.

14- Dişi inci, gerdanı can bağının elması, hem de çenesi Hz. Yusuf'un atıldığı kuyudur.

15- Gözleri siyah, kaşları ya harfi, gözleri ahu, kirpiği ok, kaşu keman, boyu gönül çeken.

16- Bütün cihan güzelliğine gönül bağladı. Eğer böyle biri varsa, o, ay parçası ikinci Yusuf imiş.

17- Kimse o ay yüzünün yanağının çekiciliğine, ona bakmağa takat getiremez.

18- Ama hele o, gözünün köşesindeki beni, gönül kuşunu kolsuz kanatsız avlamaktadır.

19- Merih, Utarit, Zühal, Zühre ve Süreyya gök yüzünün bütün yıldızları baştan ayağa o bene feda olurlar.

20- Gül bahçesindeki sümbül, reyhan, karanfil, siyah renkli, yaseminimsi saçına düşkün.

21- Gönül yarası ile lale yanak, kırmızı rengine tutkun. Aşağı yukarı onun küçücük benine tutkun.

22- Bir gülüşüne bin gülen gül fedadır. Bir tatlı işvesine bin can fedadır.

23- Bu Allah vergisi güzellik ile o sitemkâr sevgili, bu büyüleyici yanak ile o nurlu yüz,

24- İnleyen âşığına eziyet etse de yeridir. Çünkü o sevgili, benzerlerinin hepsinden üstündür.

25- O yüzden yansıyan ateşin ne olduğunu bir kere hayâl et. O yanağın cazibesi nedir, bir defa bak.

26- O eşsiz sevgilinin ne kadar gül-ændamlı olduğunu seyret. Allah vergisi güzelliğini gören herkes, "peh peh" der.

27- O ay gibi parlak olan, resme benzeyen sevgiliyi kim görse, şaşırıp "Ancak melekler bu kadar güzel olabilir." der.

28- Şirin sözlü, gonca ağızlı, gümüş gibi parlak vücutludur. O, aya benzeyen sevgilinin güzelliği gibi yaradılışı da güzeldir.

29- Âşıklarına asla eziyet etmez. Alçak gönüllülikle onların yüzüne gülmek, her zaman yaptığı işidir.

30- Güleryüzlülük nurları yüzünde hemen şimşek gibi çakar. Alnında mutluluk nurunun parıltısı bellidir.

31- Hâtem huylu, Osman gayretli, iyilik kaynağı, cömertlik denizi, Kerîmân'ın kafile reisi.

32- Saf inci, hüner sahibi, akıllı ve bilgin, hüner ustası, akli başında, sırlarına vakıf.*

33- Her tavrı hükümdarlara yaraşırcasına ve her hüneri makbul; her işi beğenilmiş ve her düşüncesi makuldur.

34- Yürüyüşü ağırbaşlı, tavırları sınıanmış, tedbirleri hakimce ve kendisi terbiyelidir.

35- Sevgili hazretlerinin Hz. İsa'nın nefesi gibi can bağışlayıcı olan dudağının lali, âşığın gönlünün derdine dermandır.

36- Gönül çeken saçına Leyla asılıdır. Züleyha, onun yüzünün güzelliğine gönül vermiştir.

37- Yüzü dünyaya ışık saçan güneş gibidir. Yanağı da ayın benzeyeni, saflık saçandır.

38- Saçı sümbül gibi fesin ucundan çıktığı o an, taze, parlak yanağının aydan farkı olmaz.

39- Saf şarap, eğer yanağından terler akıtsa zavalı âşık, rahatını kaybeder.

40- Allah için yalan söylemiyorum. Onun da güzelliği olgunluğu, on dört yıla henüz ermiştir.

41- Vallahi, o parlak aya ne giyse yaraşır. Çul içinde de olsa küheylan biliniş.

42- O şuhun ardından zevk alayım dersen, o sözün karşılığı ki Allah sözü olan sözdür.

43- O aya benzeyen sevgilinin mahallesinin nerede olduğunu bu beyitle suret ve mana olarak bildiririm.

44- O safa semti sevgiliye mesken olduğu için şifa kapısı çalgın gönüle oturulacak yer oldu.

45- Hilmi, sanatıma ne kadar teklif ettimse de o ay yüzlü sevgilinin vasıflarını anlatma arzumu yerine getiremedim.

* Eksik.

Güzellerin Padişahına Övgü
Münâcât

1- Tanrım, beni ihsanının lâyığı kıl! İrfan ehlipleri topluluğunun seçkini eyle!

2- Ben, gönül alan sevgilimin övgüsüne başladım. Peygamberlerin sultanı aşkına kolay eyle!

I

Methiye

1- Ey yüzünün hayalinden karanlık gönlüm aydınlanan! Yanağının güneşinden gönül ülkem ışık dolu oldu.

2- O güzellik ve parıltı ülkesinin tahtının padişahı olan sensin ki, âlemin güzelleri riyasız senin askerindir.

3- O güzellik ülkesinde Yusuf yüzlü padişah sensin. O güzellik sultanı sensin ki, ey padişah sana benzer biri yoktur!

4- Gerçi sarhoş gözün, âşığı canından ayrı bırakır; ama gülen dudağın, can artıran hayat suyudur.

5- Güzelliğini şöyle vasıflandırayım ki, cihan seyretsin. Ey dilber, bu güzellik ve şirinlik nedir?

2

Diğer

1- Ey siyah gözlerinin işvesi kavga konusu olan, aklımı yağmalayan, sarhoş bakışıdır!

2- Ey sevgili! Fidan gibi boyu olan o gül endamlı servi sensin ki, cennet kızları yüz eda ile boyunu kıskanırlar.

3- O boyu ar'ara benzeyen ve hem boyu yüce olan sensin. Tubâ ağacı senin nazına, yürüyüşüne gönül bağlamış.

4- Güzel söz söyleyen sevgili, senin sözüne can atmadadır. Ama dinlese bülbülün dili tutulur.

5- Saçın her zaman anber kokusu saçar; ama güzel koku yayımını, ateşte saf amber yapar.

6- Dudağının lalinin hayat suyu olduğu görünüyor. Çünkü içenin canına can katmaktadır.

7- Temiz nefesin İsa'nın nefesi ile birliktedir, eş değerdedir; çünkü yüz yıllık ölüye can bağışlıyor.

8- Ey güzel dilber! Çılgın Hilmi, seni mahşere kadar vasıflandırsa , yine de niteliklerini bitiremez.

3

1- Ey bakışın her an cana kargaşa salmış kişi! Ah, o sarhoş bakışın beni meczup etti! Elimi, ayağımı bağladı.

2- Boyuna bosuna söz yok, gayet güzel. Tavırların hoş. Eğer olursa, dünyada sevgili böyle olsun.

3- Saçının gölgesi güzelliğinin güneşini utandırdığında, akşam olup gurup vaktinin geldiği o an sandılar.

4- Tavus kuşunun kanadı, meclisine süpürge olsa yararır. Ey şehri karıştıran, dünyada senin bir benzerin daha yok!

5- Hilmi, ayrılığını çekerek sopa gibi kaldı. Hemen yüce Allah, Hz. Eyüp sabrı vere.

4

1- Ey baş çeken uzun boyu kıyametten alâmet olan kişi, cenetteki Tubâ boyunu kıskansa yeridir!

2- O, leventcesine tavırlı, yosma kıyafetli sensin. O, kaşı ya harfi gibi, gözü ahu gözü gibi, gözü çok güzel olan sensin.

3- Ey ayna gibi parlak yüzlü sevgili, süsleyiciye ihtiyacın yok! Kudret sahibi olan Tanrı, seni ezelden süsleyici ile süslemiş.

4- Akıl erdirme ve anlayışlılık, güzelliğini anlamayınca hayret pençesi akıl elbisesini yırttı.

5- Ey kırmızı yanağı güzellik bahçesinin gülü olan sevgili! Ey bütün güzelliği hoşluk çimenliği olan sevgili!

6- Elbet yanağına bakmağa gözler kamaşır. Ey afet,

baştan ayağa canlı kılığına girmiş nursun.

7- Hilmi, senin vasıflarını anlatmaya ne kadar gayret etse de, vasıflarına bu üslupla güç yetmez.

5

1- Ey yanağı gül, ağzı gonca ve boyu şimsad ağacına benzeyen sevgili! Servi ağacı, güzel ve düzgün olan boyunu kıskanır.

2- Saçın Hutun miskinini uygunluğunu bozdu. Dudağın da Bedehşan lalinin değerini düşürdü.

3- O, Leyla gibi ve Şirin huylu güzel sensin. Kays ve Ferhat görse sana gönül bağlardı.

4- O, kâfur huylu ve gümüş kadar parlak tenli dilber sensin. O, hoş işveli ve sarhoş tabiatlı güzel sensin.

5- Ağlayan ve mutsuz olan Hilmi, iftihar etse yeridir. Senin gibi eşi bulunmaz bir dilbere âşık olmuş.

6

1- Ey alını güneş, yanağı parlak ay olan! Ey nazı, salınarak gidişi çam fıstığını kıskandıracak durumda olan!

2- Kirpikleri ok ve kaşları hançer, dişi inci, dudağının tadı şeker, dudağı kevser olan!

3- Ey yanağının gülü güzellik bahçesinde yeni açmış gül olan, saçlarını o iki bağa katmerli sümbül eden!

4- Bülbül, aydınlatılmış güneş gibi olan yanağının gülüne; nurlu ay da yanağının mumuna pervane olmuştur, ey ay yüzlü sevgili!

5- Ey gözü badem ve dudağı çok tatlı şeker olan! Ey kıvrım kıvrım saçı yılan gibi kıvrılmış olan!

6- Ey yanağının beni taneden çok büyük ve yukarı olan! Ey yanakları şafakla aynı renk, saçı çok siyah olan sevgili.

7- Ey ay yüzlü sevgili, hakir Hilmi, seni ta mahşere kadar övse, vallahi tamamlayamaz!

7

1- Ey Çin ahusu, işve ve gidişine can atan ve bakış-
ların en güzeli, baygın gözüne tutkun olan!

2- Ey yüzünün ışığının putunun mumuna tutkun olan;
güneş , senin nurlu yüzüne âşık olan!

3- Ey Çin kokusu, yan kesici saçına istekli olan! Ey
yeni ay, yay çeken kaşına vurgun olan!

4- Ey Hint papağanı sözünün lezzetine âşık olan sev-
gili! Bülbül, senin kıvılcım saçan nağmelerine tutkundur.

5- Ey gül dahi yanağının parlaklığına düşkün olan,
sümbül de senin kapkara saçına vurgun!

6- Ey Yemen lali, inci saçan laline vurgun olan!
Cennetteki tavus kuşu hareketine ve gidişine tutkun.

7- Ey bütün dünya, zalim yan bakışına vurulmuş olan;
âlem senin boyuna bosuna, tavırlarına müştak!

8

1- Ey vefa gül bahçesinin gülen gülü olan sevgili!
Naz bahçesinde ey sümbül ve reyhan olan sevgili!

2- Şirinlik bahçesinde salınan servi Tuntum. Hareket
burcunda parlayan güneş Tuntum.

3- Ey dudağı can cevheri, saçı perişan Tuntum! Ey
yanağı güneş ve güzelliği parlak ay olan Tuntum!

4- Ey iki kaşı keman, gözü baştan çıkarıcı Tuntum!
Ey boyu çimen servisi, sözü inci saçan Tuntum!

5- Ey putların en üstünü, güzellerin sultanı Tuntum!
Ey cihanın gönül alanı, zamanın belâsı Tuntum!

6- Ey gönül tahtının sarayına sultan olan Tuntum!
Ey dudağının lali derdime derman olan Tuntum!

7- Tutkun gönlüme sevgili sensin Tuntum. Ölü bedeni
nime ebedi can sensin Tuntum.

8- Adını söylemiyorum. Tuntum ile adlandırıyorum.
Hikmet ehli, irfan sahipleri anlar Tuntum.

9- Gel, ey gözümün nuru, ömrümün sermayesi dinle! Ey
güzelliğinin vasıfları nazmımın süsü olan dinle!

I0- Ey naz tahtının padişahı! Sen, seni fark etmiyorsun. Hem güzelliğinin derecesi nedir, bilmiyorsun.

II- İşte, bu beğenilmiş methiyene bir bak. Bundan sonra güzelliğinin derecesinin ne olduğunu anla.

I2- Hem de ağlayan Hilmi'ye bu konuda merhamet et ki, senin vasıflarını nazmının süsü yaptı.

H- KIT'ALAR

1.

İsyanım için boş yere ah etmem. Elbette o bağışlayıcı Allah beni yakmaz.

Bir dayanağım, inanacağım, emniyet edeceğim kişi yok. Her zaman bana yardımcı olan ve yardım isteyen odur.

2.

Divane gönül, her zaman gönül alan sevgilinin kapısından uzaktır. Ne yazık ki, o çok güzel sevgili rakiplerden sakınmaz!

Sabah vakti, sabah içkisiyle dolu sürahiyi sık sık sunmadan, ağzına kadar dolu kadehle saki, sen de çok sarhoşsun.

3.

Tanrım iyilik dergâhının kulu olmuşum. Habibin aşkına bu anda beni amacına ulaşan eyle.

Cömertlik ve ululuk sahibi olan Allah, bu zavallı kula cennette yüzünü göstererek cömertlik et.

4.

O aya benzeyen sevgilinin yaradılışını bir türlü anlayamam. Bazen gelip geçici istekler peşindedir, bazen siteme eğilimlidir.

Bazen rakiplerle aynı mecliste eğlenir, bazen âşıklarla kederleri defetmeye meyleder.

5.

O çok güzel sevgili, elinde naz hançeri geliyor. Allah Allah yine âşıklara şehadet günüdür.

Eski, istekli bir alay kapına geldi. Beyim, iyilik et; şefkat ve merhamet günüdür.

6.

Gönül, o resim gibi güzel olan sevgiliyi sevip belânı buldun mu? Ey gönül, sonunda dünyada lâyığını buldun mu?

Derdinin dermanı için araştırmalar yapardın. Acaba o derdine sen de devanı buldun mu?

I- MÜFRETLER

1- Gönül alan sevgilinin vuslatına erinceye kadar çektiğim eziyet, vallahi Eyüp peygamberin derdini geçti.

2- Gönül alan sevgilinin nazını sürekli hayal ettikçe, ey gönül, şaşkın, divane ve sersem olunur mu?

3- O, şuh sevgiliye, "Senin gibi aya benzeyen bir sevgilim var." dedim; "Hilmi, divane isen Allah'a yalvar." dedi.

4- Ey Tanrım, ne ben merhamete layık bir âşığım, ey sevgili, ne sen gönül halinden anlayan ay parçasısın!

5- Ağlayan gönlümü hasret gamıyla anayım. Varayım hüznün evinde ağlayayım.

6- Sen gonca ağızlı, boyu fidan, kaşı kemansın. Zamanın sevgilisi, canın belâsı, cihanın canısın.

7- Sen leylek ayak, karga bacak, boyu kavak gibi uzun olansın. Pastırma dudak, yahni yanak, kepçe kulaksın.

8- O, ay parçasını kırmızı elbiseler giymiş olarak gördüğümüz zaman, tahammül sınırı coşkunluk pençesi ile yırtıldı.

9- Ağlayan gönlüm hele bir gence meyletmedi. Genç ve sade yüzlü bir güzel sevdi.

10- Rakiplen, devlet kapısının kulları ise, ey güzellik padişahı, ben dahi sana bir kulum!

11- Yüzünün aşkı ile değil, bir iki ah çekmek, vallahi hemen kainatı yakarım.

12- Ahtan aha kadar bin kez ah ederim. Ah ki, sırlarımı ahla keşfettim, ah!

13- Ben ahtan ah ederim. Senden ah edemem. Ah için ah edenin sermayesi ah ola.

14- Şöyle ki, yaratıcı Tanrı'ya inancım tamdır. Doğrusu cihan dininden dönse, ben dinimden dönmem.

SONUÇ

Üç bölümden meydana gelen bu çalışmada, XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Elmastraşzade Mustafa Hilmi Bey'in matbu divanı üzerinde çalışılmış, şiirleri içinde ayrı ayrı yapılmadan tamamı incelenmiştir.

Giriş bölümünde Hilmi'nin yaşadığı dönem, sosyal, siyasi, edebi yönleriyle ortaya koyulmağa çalışılmış; devrin önemli şairlerine, Türk Edebiyatında "HİLMİ" mahlasını kullanan divan şairlerine yer verilmiştir.

Birinci bölüm; Hilmi'nin yaşamı, edebi kişiliği ve eserlerini belirleyecek biçimde düzenlenmiştir. Şiirleri içerik, biçim, dil ve anlatım özellikleri bakımından incelenmiş; etkilendiği sanatçılar, edebi akımlar yakalanmağa çalışılmıştır. Bu bölümde ağırlık, şairin dili, dolayısıyla dönemin yazı dili üzerinde olmuştur.

İkinci bölümde divan metni, çeviri yazıyla verilmiş; şiirler belirli düzen içinde sunulmuştur.

Üçüncü bölüm ise şiirlerin nesre çevrildiği bölümdür. İkinci bölümdeki sıra izlenmiştir.

Hilmi'nin yaşadığı dönemin Türk Edebiyatında oldukça önemli bir yeri vardır. XIX. yüzyıl, İslami Türk uygarlığının Avrupa uygarlığı ile bütünleştirilmek ihtiyacının doğduğu bir dönemdir. Yüzyılın başlarında halka Avrupa kültürü tanıtılmaya, gençler bu doğrultuda yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bir yanda Divan Edebiyatı varlığını sürdürürken diğer tarafta yeni bir edebiyatın tohumları atılmış, ürün vermesi için büyük çabalar harcanmıştır. Nedim ile kendini iyice gösteren mahallileşme cereyanı, artık tutunmuş; sokaktaki, evdeki konuşma şiir diline girmiştir. İşte Hilmi, böyle bir dönemde yaşamış, şiirler yazmıştır. Doğaldır ki, bütün bunlardan etkilenecek, şiirlerinde yansıtmaya çalışacaktır.

Hilmi, günümüze göre çocuk denilebilecek bir yaşta divan düzenlemiştir. Devrin büyüklerine, kendisini yetiştiren hocalarına kasideler yazmış; önemli gördüğü olaylara

tarih düşmüş; gazel, musammat, kıt'a, müfret vb. türlerde şiirler yazmıştır. Ancak daha çok kaside şairi havasını taşımaktadır. Zaman zaman şiirlerinde dönemin özelliklerini yansıtıcı dizelere yer vermiştir. Yitirilen değer yargılarına dikkat çekmiş; şanssızlığından, değerinin bilinmeyişiinden yakınmıştır.

Hilmi'nin kasideleriyle gazellerinde kullandığı dil, birbirinden çok farklıdır. Kasidelerdeki zengin irleme tamlamalarla Arapça, Farsça sözcüklerle dolu dil, gazellerde yerini daha açık, deyimlerle, halk söyleyişleriyle kurulmuş, anlaşılır bir dile bırakır. Dolayısıyla kasidelerdeki kuru, sıkıcı, monoton üslup gider; sıcak, samimi, yumuşacık bir anlatım alır yerini. Doğal, kendiliğinden, ahenkli bir şiir dili çıkar karşımıza.

Hilmi'nin kasidelerinde ağır bir dille görünmesi son derece doğaldır. Çünkü o, bir divan şairidir. Divan şiiri geleneklerinin dışına çok fazla çıkması beklenemez. Üstelik o dönem yazı dili de - Osmanlıcanın son dönemi - inişe geçmesine rağmen karışıklığını, koyuluğunu korumaktadır. Şairin aldığı eğitim bu doğrultudadır. Bunların dışında varlık göstermesini beklemek haksızlık olur sanırız. Ancak gazellerinde gördüğümüz yalın dil ya da daha anlaşılır dil, onun bir değişimin eşiğinde olduğunu, gönlünün konuşulan Türkçeden yana olduğunu düşündürüyor. Bunun bir kanıtı da kasidelerinde bile sonlara doğru dilinin sadeleşmesidir. Şurası bir gerçektir ki, sade dille yazdığı dizelerde şairin şiir gücü daha fazla, başarı grafiği daha yüksektir.

Hilmi, şiirlerinde hem Eski Anadolu Türkçesi, hem de Osmanlıcanın özelliklerini yansıtır. Bazen sözcüğün her iki dönemdeki eklerle çekime girdiğini, aynı eklin iki dönemde görülen biçimini de kullandığına rastlarız.

Divanda gördüğümüz bir diğer özellik ,ünlülerin durumuyla ilgilidir. Dudak benzeşmesi eğilimi dikkat çekmiştir. Eklerin ünlülerinde bir düzleşme başlamıştır. Divanın sonlarına doğru bu artmıştır. Lakin bu konuda bir karışıklık

söz konusudur. Şair aynı eki hem düz, hem de yuvarlak ünlüyle kullanıma sokmuştur. Şiir dilindeki bu ikili durum, adeta şairin özelliği haline gelmiştir.

Hilmi, gazellerinde genellikle aşk konusunu işlemiştir. Divan şiiri geleneği çerçevesinde samimi duygularını aktarmış, sarhoş neşesi içerisinde, rintçe hoş edalı şiirler söylemiştir. Kimi yerde umutsuzluğa kapılmış, karamsarlığa düşmüş, toplumcu kesilmiştir. Şair, kişisel düşüncelerini, duygularını dile getirdiği şiirlerde sanat kaygısına düşmeden, sade ve doğal olmaya çalışmıştır.

Divan edebiyatının altın çağının sona erdiği, sönmeye yüz tuttuğu; dolayısıyla fazla varlık gösteremediği bir dönemde yetişen; edebiyat tarihine girme şansını yakalayamayan Elmastrazade Mustafa Hilmi Bey'i umuyoruz ki, bu çalışmayla Türk Edebiyatına kazandıracak, böylece biz de önemli bir görevi yerine getirmiş olacağız.

NAZIM BİÇİMLERİ TABLOSU

Kaside	20 tane	(biri Farsça, biri nazire)
Tarih	5 tane	
Gazel	58 tane	(ikisi nazire)
Müseddes	3 tane	
Muhammes	2 tane	
Tahmis	3 tane	(ikisi Farsça)
Şarkı	4 tane	
Müstezad	1 tane	
Kıt'a	6 tane	
Müfred	14 tane	
Diğer Nazım Biçimleri	4 tane	(bir teşekkürîye) (iki tane mesnevî tarzında methiye) (9 parçadan oluşmuş bir elifname)

Tablo 2

VEZİNLER TABLOSU

Hilmî Divanı'nda hangi vezinlerin kaçar defa kullanıldıkları aşağıdaki biçimdedir:

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün	37 defa
Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Failün	36 defa
Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün	12 defa
Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün	7 defa
Mef'ülü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün	4 defa
Mefâilün / Mefâilün / Feülün	1 defa
Müfteilün / Müfteilün / Fâilün	1 defa
Mef'ülü / Mefâilü / Mefâilün / Fa'	1 defa
Mef'ülü / Mefâilü / Mefâilü / Feülün	
Mef'ülü / Feülün	1 defa

Tablo 1

دیوان بلاغت عنوان طبری

مناجات مبارکاه قاضی کاجان

<p>جان و باشی رنگ اید و ب محضیا ناولدم جنتا چونکه سنسن هر گنگ جان بیلوب درم این دست شیطان دن غذا با حفظ اید و ب جاننی جسم و جان سنسن برنگ کنن نیچو دعوا ایدم نفس در آتجن بنی س که کنه کار این کرچه کیم بو قدر کو گلده ذره جدا کنار جن</p>	<p>با الهی جر می بخش اید ز سکت ده بجا با که ده رسم اید ای داد آور روز جزا تبریمه وارد فده تا کیم موش جان است بجا استر بسکت ناره بان ستر سکت از اوست شها نفس در وصل کوننده با این بسندن جدا دارد انا نیچو بیک دور لو خبال ماسوا</p>
<p>جر منی بخش اید یا رب علی عیاده ک روز و شب سا که نیاز اید بر عهدینا</p>	
<p>نعت در شان رسول کبریا</p>	
<p>یا رسول الله نه بوزدن تشاب با بیک سکا اکتد اول کسه بک احوالنه دنیا و کیم اید و ای دست کیم جان عزیزان روز حشر نفس بر لب ز غلو بک دستک اولم اسیر امان ای قبله حاجات امت نادان نما ظم نیرا مکنه را پسندی خوف آخرت</p>	<p>بر بلا کش جان نرو دار اولد فری اولسون خدا خاک پاک رو صد گه رو مالده صبح و مسا امان ای داغ شود و شتر روز جزا کیم بجا سورا اید امر اید او بد شو و انا اید بیک شفا عت بر جواب اید بجا سا که بو خرد اید بار علی بیسم کسب صفا</p>

دیلم نامنی طم طم اید ایدام ایدام

دکله کل ای نور چشم عمر کت سیر با یسی

سن سنی فرق بتمبور سن شیخ اورنگ ناز

استه بود بتمبور غوره به ایدله نظر

<p>آنگلار ارباب حکم صاحب عرفان طم طم دکله ای صاف حسنی نظمک پیر ایسی بیلبور سن هم ندر حسن و جاکک پایسی آنگله وار شمد کیم و حسکت تدایق ایسی</p>	<p>همد فری حلی زان رحم فیصل بر اید کیم سکت اوصافک ابتدی نظمک پیر ایسی</p>
--	--

شعری عصر دن علمی اندینک استیوه یوزانی بیکت ایدم بتمروش

پسند سی محرم الحرام ای و آلتسد و شهنشاه ندر تا نکت عب دیکنه زندن

محمید بسکت نظارت تنای جزانه سی اید طبعی انا عامر و مطهر اید

دستگاه استه و طبع و تشیل

تخلصه

اولی بر صدر جهان بان و کرم بنیادان کیم
 اولدی بو کونه جهان عدلی ایلر آبادان
 بیجه سر کشدی فرمانه منقاد ایندک
 بویله عالمه شهنا عدلی ایلد مشهور اولن
 اولدی اصداء جهان کمتیج انیا منده
 اولدی صحرا وینه شبر ایلد آهوا همدم
 سنسن اول اصف خانم شیم کون جعفر
 سنسن اول صد کزین اصف دریا کف کیم
 شوق و بردی بکا اوصافک ایما کن کیم
 یای نیکو کت خدم ابروی کمانلار کیمی
 ایلدم اول ست نازنده بی نگاه خیال
 بر نگاه ایلد آلوب عشقی بی بیوش ایلدی
 رد داغ ایلدی بی عشق کوز آتا
 ایلد بور بویله نظیر مشام جانی
 اوبت ویر جا کت خم کیسور بی
 کوردم عالی صد بار شام ایتیم
 اولدی اکت بو نصیبه بد بور عافلم
 اولد خامس بی باشدن ایلدک ایشیر بوم
 بنیم اول زدر بازار سنن کیم ایلد
 بنیم ایلد یاده ایشار ایلد میخانه فیض
 بنیم اول کاله فروشن سرلار کون
 بنیم اول کیم نجیب شینجه شمر زمی
 چمن آراهی کاستان منانی بوم کیم

کلدی و هر بود سئور کیم کار کیمی
 کویا عدلی بود نیایه که معصا کیمی
 اشد از جمله بوی جرخ کچ اطلو کیمی
 ذات ایشا کله شایان و سنوار کیمی
 ایل غر ناله بو جسیخ بلا بار کیمی
 کزک ایلد شمدی شیم برینه بار کیمی
 طلب ایلد کزک سائل جزار کیمی
 نامی بوق سینه کزک در هم وینا کیمی
 بر غزل سویله بوم بیسل کلنار کیمی
 خسته ایلدک بی اول کس چهار کیمی
 اولدی نسیم یینه بشخان فرخار کیمی
 بو قدر عقل ایلدی اول چشم شوکار کیمی
 یینه سلب برین دکل اولد شکر بار کیمی
 لیک سنبل دکل اول اصف سبنا کیمی
 با غلدم قاسمه سینه زتار کیمی
 فته اکلیر جهان طسره غذا کیمی
 بحر مناده ایلک کوه شهوار کیمی
 وحده خرنیه ده حیدر کزار کیمی
 سخنم زره نخی طبعم اکا معیار کیمی
 طبعم اول یاده ایلد سا فرس شاد کیمی
 شعردا کاله نظیمه خردار کیمی
 کز برر باشده جهان زبوره ستار کیمی
 سینه م اذکار کچ لانه کزار کیمی

دیگر	
هیج شیر اولور می سکت بازا بارک کوزینه کورینوم خا وار می دو جهانده بن بی ما کیم ایلدی بی کاشف ظن اینه بی سائل چی خلو ایلدی بو عید کنگه	ای شرخ بنی طونه سن غبارن کچن بر تازده کلم بارغ جهان بچره ولسکن وار می دو جهان بچره بسم کیمی با حفر یارب نه یلاور بکا بو عشق و محبت ای خواجه که بن سائل درگاه خند ایم خلاق جهان خلق ایلدی هر دو جهانی
دیگر	
بارب بکا کشف ایلد که عهذده او شوخت وار می عجیب حللی مخلص اردن کچن	
دیگر	
ظن ایلد بچوندر باق شونده کوش ایلدوب بو سوز لری هیچ کدی بی غم لیز هیج بیگون نعلت فریادی ایتیز خیال پاره پاره ایلدک شینخ انا کزک یینه بیک زحم ایلدی باق بور	طمن ایلد عشق باق شوزهدا پاک باق رندی بر وای سیرایت تا باق جهان خلقنده کی تیز بیم ساعده دو لاشدی سمت منانی جهان حلبا بو خامه چابک زو چا لاکه باق
دیگر	
روز وصلی کلدی تاراج ایلدی شام فراق نوشن ایلد کیم سا فرس شار وصل آخر دی کامیاب وصلت ایلک شکرین ایتیز ادا بنام صلفدن بکا بر فطره اشرب ایلد کیم دهشتدن هر سر موم اولور دکن کون حلی سن فرقت یار ایلد کیم ایلد هیچ	درد و غدر مایه هر ک ایلدی سر مست و حیران آشته اولدم کدی نقصا با قدمی جانی آتش جان کله بکر خاطر محروم شاه منی وصلت اول

BİBLİYOGRAFYA

- AK, Coşkun : Bağdatlı Ruhi, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Bütün Şiirlerinin İncelenmesi. (Basılmamış Doç. Tez.) Erzurum, 1982
- AKKAYA, Mehmet : Şemsi Paşa Divanı, (Basılmamış Dok. Tez.) İstanbul, 1992
- AKSAN, Doğan : Sözcük Türleri, TDK Yay. Ankara, 1983
- AKSOY, Ömer Asım : Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, c.I,II, Ankara, 1976
-
- Dil Yanlışıları, TDK Yay. Ankara, 1980
- AKYÜZ, Kenan-BEKEN, Süheyl : Fuzuli Divanı, Ankara, 1990
- YÜKSEL, Sedit-CUNBUR, Müjgan
- BANARLI, Nihat Sami : Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.I,II Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977
- BANGUOĞLU, Tahsin : Türkçenin Grameri, İstanbul, 1974
- BEYATLI, Yahya Kemal : Edebiyata Dâir, İstanbul, 1984
- BİLGEGİL, M.Kaya : Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Ankara, 1980
-
- Türkçe Dilbilgisi, Ankara, 1963
- BURSALI Mehmet Tahir : Osmanlı Müellifleri, c.I,II,III, Meral Yayınevi, İstanbul
- Cevdet Paşa : Tezakir, Haz. Prof.Cavid Baysun, Atatürk Kül. Dil ve Tarih Yük. Kur. TTK Yay. II.dizi, TTK Basımevi, Ankara, 1991
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet-TANYERİ, Ali : Üsküplü İshak Çelebi Divanı, İstanbul, 1990
- DİZDAROĞLU, Hikmet : Tümcebilgisi, TDK Yay. 426, Ank.1974
- ERGİN, Muharrem : Türk Dilbilgisi, Minnetoğlu Yay.İst.1972

- GENCAN, Tahir Nejat : Dilbilgisi, İstanbul, 1975
- GÖLPINARLI, Abdalbaki : Nedim Divanı, İstanbul, 1972
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal : Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, c.I,II,III Dergâh Yay. İstanbul,1983
- Son Asır Türk Şairleri,
c.I,II,III İstanbul, 1988
- İPEKTEN, Haluk : Baki, Hayatı, Edebi Kişiliği, Bazı Şiir-
lerinin Açıklamaları, Atatürk Ün.Yay.Erz.1984
- Fuzuli Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri
ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları Ank. 1973
- Naili Divanı, Genel Yay. No.51, Akçağ Yay.
Türk-Klasikleri / Divanlar 9, Ankara, 1990
- Naili-i Kadim, Hayatı ve Edebi Kişiliği,
Ankara, 1973
- İPEKTEN, Haluk - İSEN, Mustafa
- TOPARLI, Recep - KARABEY, Turgut
- OKÇU, Naci : Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür ve Turizm Bak.Yay. Ankara,1988
- İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul,1965
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu ,
c.I,II,III İstanbul, 1965
- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Basmalar Alfabe
Katalogu, c.I,II İstanbul, 1956
- KARAL, Enver Ziya : Osmanlı Tarihi, c.V, XIII. seri, sa16
Ankara,1988
- KARASAR, Niyazi : Araştırmalarda Rapor Hazırlama, Ank.1991
- KUDRET, Cevdet : Örneklerle Edebiyat Bilgileri, c.I, İnkı-
lap Kitabevi, İstanbul, 1980

KÜKEY, Mazhar : Türkçenin Sözdizimi, Ankara, 1975

LEVEND, Agah Sırrı : Divan Edebiyatında Kelimeler ve Remizler; Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984

Mehmed Süreyyâ : Sicill-i Osmânî, İstanbul ,1894, c.I,II,III,I

PAKALIN, Mehmed Zeki : Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I,II,III Milli Eğitim Basımevi İstanbul, 1983

Son Sadrazamlar ve Başvekilleri,
c.I,II,III İstanbul, 1940

PALA, Iskender : Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, c.I,II
Ankara, 1989

Tahirü'l-Mevlevî : Edebiyat Lügati, Enderun Kitabevi, Enderun Yay. 3, İstanbul,1973

TARLAN, Ali Nihat : Fuzuli Divanı Şerhi, c.I,II,III ,
Ankara, 1985

Şeyhi Divanını Tetkik, İstanbul,1964

Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu,
Haz. Günay Kut, İstanbul, 1989

TIMURTAŞ, Faruk Kadri : Eski Türkiye Türkçesi, İst.Ünv.
Ed.Fak.Yay.No. 2157, İstanbul, 1981

TOLASA, Harun : Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Ankara, 1973

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı : Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK Yay. VIII. dizi, sa. 16^b , TTK Basımevi, Ankara, 1988

Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı, Atatürk-Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK Yay. VIII.dizi-sa. 17^b

اولی بر صدر جهان بنیان و کره بنیان کیم
اولدی بو کهنه جهان عدلی ایله آبادان
نیجه سرکشدی فرمانده منقاد ایندک
بو ایله غالد شهاب عدلی ایله مشهور اولون
اولدی خندا و جهان گمننج ایلمسده
اولدی محتر اووه ینه مشیر ایله اهور اهدم
سنسن اول اصف خانم شیم کیم
سنسن اول صدکرین اصف دراکف کیم
شوق ویره ای بکا اوصافک ایماکان کیم
یاسی تیلک قتم ابروی ککانلار کیم
ایلم اول بیت نازنده وی نگاه خیال
بر نگاه ایله آلوب عقلمی بهوش ایتدی
ترواغ ایتدی بنی نشند کمره اتا
اید ویرور ایله نظیر مشام جانی
اوبیت ویرجه اکت خم کیسور سینی
کوردم عالی صدبار تاش ایتدم
اولدی ایکن بو فضیله بور عناقزلم
بهدلک حاسرین باشدن بشه کن شدر بوم
بنم اول زکر بازار سخن کیم ایمل
بنم اهل باده اشعار ایله میخانیه فیض
بنم اول کاله فرودش سرله نازکن
بنم اول کیم نجیب شیخه شعر ترمی
چمن آراهی کلستان صفای کیم کیم

کلدی هره بود و شور کسکار کیم
کویا عدلی بود نیایه که مسما کیم
اشنه از جمله بوی چرخ کاطول کیم
ذات ایشا که شایان و سزوار کیم
ایل عز ناله بو چسوخ بلا بار کیم
گرگ ایله شندی غمش برینه یار کیم
طلب ایله کرکات سائل جزار کیم
نامی یوق نشند لک در هم و دنا کیم
بر غزل سویه هم بیسل کلن ناز کیم
خنده ایندک بی اول زکس چهار کیم
اولدی غلبه ینه بتخانه فرخار کیم
یوندر عقل آلیجی اول چشم فسوک کیم
ینه سلب برین دکل اول سل شکر بار کیم
لیک سنبل دکل اول غف سینه ناز کیم
با غلدم تا متدی سینه زتار کیم
فته انکیز جهان طسره خدار کیم
بحر معناده اپکی کوهر شهوار کیم
وصه فخریه ده حیدر کزار کیم
سخنم زروغی طبعم اکامبار کیم
طبعم اول باده ایله ساغوسر شار کیم
شعر اکاله نظمیله خردار کیم
کز درر باشده جهان زبور دستار کیم
سینه م اذکار کالانه کزار کیم

همی شوخ بنی طوره سن غباردن کیم
بر نازد کلیم باغ جهان ایچره ولسکن
وارمی او جهان ایچره وسم کیمی بر احقر
یارب نه داور بکا بو عشق و محبت
ایم خواجه که بن سائل درگاه عذیم
خلاف جهان تعلق بدهلی هر دو جوانی

یارب بکا کشف ایله که عذیمه او شوکت
وارمی عجبا علم غمخواردن کیم

طعن ایدر عشق آبی باقی شود نه باک باقی
کوش ایدوب بر سوز لر می هیچ کده غیر المیز
هیچ بکون نقت فریادی ایتمز خیال
پاره پاره ایلمک سن تیغ آنارک ینه

بیم سا عذمه دو اشدی سمت صفای همان
حلبا بو خاصه چاکت زو چاک لاکه باقی

روز وصل کلدی آراج ایلمی مازان
نوشن ایدر کیم ساغوسر شار وصل اخیری
کامیاب وصلت ایکن فکرین ایتروم ادا
بنام صلندن بکا بر فطره اشتراب ایله کیم
دهشتدن هر سرور کیم اولور دیکن کیم
حلیا سن فرقت یار ایله شایه ایله آتج

دوره و غمدر مایه
ایلمی سر مست و حیرار
آشته اولدم کندی نقص
بانندی جانی آتش جاز
کله برکز خاطر محز
مشا و صلی و صلت ا

TEZ ÖZET FORMU

1. Adayın İsmi : Kerime ÜSTÜPOVA
2. Anabilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı
3. Tez İsmi : Hilmi Divanı
4. Yüksek Lisans-Doktora : Yüksek Lisans
5. Danışmanın Ünvanı ve İsmi: Prof.Dr. Coşkun AK
6. Yıl : 1993
7. Sayfa Sayısı : 355
8. Tez Özeti :

XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Elmastraşzade Mustafa Hilmi Bey'in "Divân-ı Belâgat-Unvân-ı Hilmi" başlıklı divanı incelenmiş, sonuçta ortaya üç bölümlük bu çalışma çıkmıştır.

Birinci bölümde Hilmi'nin divan şiiri içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Şairin yaşamı, sanatı, eserleri, etkisi altında kaldığı şairler incelenmiş; Türk Edebiyatında "Hilmi" mahlasını kullanan şairler, Divan Edebiyatının son temsilcileri ve bunların içinde Hilmi'nin yeri, şiirimize katkıları üzerinde durulmuştur. Divan iç ve dış özellikleriyle irdelenmiş, şairin dili çeşitli yönleriyle sergilenmiştir. Dolayısıyla Osmanlıca'nın son döneminde yazı dilinin gösterdiği özellikler belirlenmiştir.

İkinci bölümde divanda yer alan şiirler, klasik divan tarzında düzenlenip transkripsiyon alfabesiyle verilmiştir.

Üçüncü bölümde şiirlerin nesre çevrilişi, ikinci bölümdeki sıra izlenerek sunulmuştur.

Çalışma sonunda elde edilen verilerin özetinin yer aldığı sonuç ve bibliyografya ile çalışma bitirilmiştir.

در بیان باغ غنای حاشی

مناجات بیارگاه ناضل کجا جات

جان و باشی رنگ ایدوب حصیانا اولم بستان	یا الهی جرمی بخش ابله سگت روز جزا
چو که سنسن هر گنگت نال بلوب جرم ابلین	با که در رسم ایلد امی داد آور روز جزا
دست شیطاندن خدا یا حفظ ایدوب یمانی	تبریزه دارد فده تا کسبم موش جان بیت کجا
جسم و جان سنسن برانگت بن نیوی عوار ایدم	استر بگت نارد باق شتر بگت آقا دایت شوما
نفس در آتجن بنی سا که گنکار ایلین	نفس در وصلت گوته ایلین سندن جرم
کر چه کیم بر فده کو کله و آذره بر انگار رحم	دار در آنا نیند بگت دور کوشبال ماسرا

چرمی بخش ایلد یارب علمن جبار بگت
روز و شب سا که نیار اید بر عبد مینا

نست در شان رسول کبریا

یا رسول الله نه روزان نشیبت ایل بگت سا	بر بلا کس جانت روز را اولد علی اولسون خدا
اگه اول کسه بگت آخوانه و نیار کیم	نماک پاکت رو خنده روز ناله صبح و مسا
اندو امی دست کیم غایبزان روز خشر	انامان امی واقع شود و مشته روز جزا
نفس بر لر بر غلک بگت و سنگه اولم ایسر	کسیم بجا سوره ایلد امر ایلد او بد شو و انما
انامان امی مشبه حاجات است از دن	ایید جلگت شفاعت بر جواب ایلد کجا
نما غرور را کند و ایشدی خوف آخوت	تا که بر فده ایلد بار علی ایسم کسب و صفا

دیگر نم نامنی علم طسم ایلد ایهام ایدم	آنگله را ارباب حکم صاحب غنای حاشی
دکله کل ای نور چشم عمر بگت سیر مایه سی	دکله ای اوصاف حسنی نظمک بر مایه
سن سنس فرقی ایتیمور سن شیخ او رنگ نازم	یلدیر سن هم ندر حسن جاکل مایه
اشته بود جنبه م غرور به ایلد نظر	آنگله دار شکر کبر و حسنک نه بلای مایه

همدخی علمی زان رحم فیصل بر بادد
کیم سنک ادصا کات ایلدی نظمک بر مایه

شهر می عصر دن عالی اند بگت اشبه بود ایلدی بگت کیموز قمش دشت
پسندی محرم الحرام ای ایلد شمشاد نه تا کات عبید کینه لردن
تجدید بگت نظارت نظام جزانه سی ایلد طبعی نانه عامر و صیقلی نازنبا
دستگاه است و طبع و تشبیل
تقلید شد